

احیای بافت قدیم شهرها (مروری بر تجارب)

ارائه راهبردها و ضوابط برای حفاظت و احیای بافت قدیم شهرهای ایران

تألیف: اصغر محمدمرادی

با همکاری: آتس سا امیرکبیریان، حجت‌اله عبدی اردکانی

سرشناسه	: محمدمرادی، اصغر، ۱۳۲۸-
عنوان و نام پدیدآور	: احیای بافت قدیم شهرها (مروری بر تجارت): ارائه راهبردها و ضوابط برای حفاظت و احیای بافت قدیم شهرهای ایران / تألیف اصغر محمدمرادی؛ با همکاری آتس سا امیرکبیریان، حجت‌اله عبدی‌اردکانی؛ [به سفارش معاونت معماری و شهرسازی وزارت راه و شهرسازی].
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۲ ص.: مصور.
فروست	: انتشارات دانشگاه تهران
شابک	: 978-964-03-6989-0
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: مناطق تاریخی -- نگهداری و مرمت
موضوع	: مناطق تاریخی -- ایران -- نگهداری و مرمت
موضوع	: ساختمان‌های تاریخی -- نگهداری و مرمت
موضوع	: شهرسازی -- ایران -- طرح و برنامه‌ریزی
شناسه افزوده	: امیرکبیریان، آتس‌سا، ۱۳۴۲-
شناسه افزوده	: عبدی‌اردکانی، حجت‌اله، ۱۳۶۳-
شناسه افزوده	: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۶ م ۳/۸ NA ۹۰۵۳
رده‌بندی دیویی	: ۳۶۳/۶۹۰۹۱۷۳۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۳۵۰۵۱۵

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود.

ISBN:978-964-03-6989-0

9 789640 369890

عنوان: احیای بافت قدیم شهرها (مروری بر تجارت): ارائه راهبردها و ضوابط برای حفاظت و

احیای بافت قدیم شهرهای ایران

تألیف: اصغر محمدمرادی

با همکاری: آتس‌سا امیرکبیریان - حجت‌اله عبدی‌اردکانی

مدیر اجرایی: فرزانه صادق مالوآجر

کارشناسی و بازخوانی متن: محمدرضا گراوندپور

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران به سفارش معاونت معماری و شهرسازی وزارت راه و شهرسازی

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

«کلیه حقوق برای معاونت معماری و شهرسازی وزارت راه و شهرسازی محفوظ است»

بها: ۱۰۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>

پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فهرست

فهرست	ج
فهرست جدول‌ها	ط
پیشگفتار	ی

فصل اول	۱
طرح مسأله، شناخت و مبانی نظری	۱
۱- مقدمه	۱
۲- تشریح موضوع و هدف از تحریر کتاب	۱
۳- ارائه تعاریف پایه و واژگان کلیدی	۲
۴- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۲

فصل دوم	۳
اشاره‌ای به تجربیات چند کشور اروپایی	۳
۱- شهر بروژ، بلژیک	۳
۱-۱- طرح کلی و برنامه ساختاری مربوط به سال ۱۹۷۲ میلادی در بروژ	۳
۱-۲- سیاستگذاری در باب حفاظت، احیا و معاصرسازی	۴
۱-۳- بخش دوم برنامه ساختاری (تهیه فهرست و مستندسازی در بروژ) در باب حفاظت، احیا و معاصرسازی	۵
۱-۴- برنامه ساختاری جدید برای بروژ (شامل سیاستگذاری و برنامه‌ریزی)	۵
۱-۵- برنامه‌های مربوط به مناطق ویژه	۶
۱-۶- امور مربوط به مدیریت و بازسازی	۷
۱-۶-۱- مالیات بر خالی بودن بلندمدت خانه‌ها	۷
۱-۶-۲- ساختمان‌ها و آثار فهرست شده	۷
۱-۶-۳- تأسیس سازمان غیرانتفاعی جهت مراقبت از آثار و ابنیه	۷

د □ احیای بافت قدیم شهرها (مروری بر تجارب)

- ۱-۶-۴- سازمان شهری آثار تاریخی و نوسازی شهری..... ۸
- ۱-۶-۵- مقررات ساختمان‌های شهری..... ۹
- ۱-۶-۶- کمیسیون راهنمای ساختمان‌های شهری..... ۱۰
- ۱-۷-۷- جنبه‌های مالی بازسازی و نوسازی شهری..... ۱۰
- ۱-۷-۱- سهم و نقش شهر در مقوله حفاظت، مرمت و نوسازی..... ۱۰
- ۲-۷-۲- سهم استان فلندرز غربی..... ۱۱
- ۸-۱- نقش کاربردهای جدید برای ساختمان‌های تاریخی..... ۱۱
- ۹-۱- تکلیف ساختمان‌های تاریخی خالی از سکنه..... ۱۱
- ۱۰-۱- خانه‌های شورا..... ۱۱
- ۱۱-۱- نقش مدیریت محیط زیست..... ۱۲
- ۱-۱۱-۱- نقش ترافیک..... ۱۲
- ۲-۱۱-۱- نظام برنامه‌ریزی مربوط به توقفگاه‌های اتومبیل..... ۱۳
- ۱۲-۱- توریسم و مدیریت میراث..... ۱۳
- ۱۳-۱- نقش برنامه ساختاری حومه جدید شهر..... ۱۴
- ۱۴-۱- مستندسازی و نقش آن در نظام برنامه‌ریزی برای حفظ و احیا..... ۱۵
- ۱-۱۵- انتخاب پروژ به عنوان پایتخت فرهنگی اروپا در سال ۲۰۰۲ و تأثیر آن بر امر حفاظت، مرمت و نوسازی شهر..... ۱۵
- ۱۶-۱- جمع بندی و نتیجه گیری..... ۱۷
- ۱۷-۱- نتایج و جمع بندی تطبیقی از تجربه پروژ در ارتباط با ایران..... ۱۸
- ۲- مستندسازی، طبقه‌بندی و فهرست کردن آثار تاریخی و نقش آن در برنامه‌ریزی، سیاستگذاری و قوانین حفاظت در بریتانیا..... ۱۹
- ۱-۲- تعریف و تفسیر بریتانیایی از میراث تاریخی..... ۲۰
- ۲-۲- نظام مربوط به مناطق حفاظت شده در بریتانیا..... ۲۰
- ۳-۲- مکان‌های افزوده شده به میراث حفاظتی..... ۲۰
- ۴-۲- شناسایی و تشخیص میراث تاریخی..... ۲۱
- ۵-۲- حفاظت از آثار تاریخی طبقه‌بندی شده..... ۲۱
- ۶-۲- حفاظت از بناهای طبقه‌بندی شده..... ۲۱
- ۷-۲- فلسفه حفاظت در بریتانیا..... ۲۲
- ۱-۷-۲- حفاظت یکپارچه..... ۲۲

۲۳	۸-۲- نقش آژانس‌ها و سازمان‌های تخصصی
۲۳	۳- نقش طرح‌های بالادست در حفاظت و تعیین نظام توسعه برای جلوگیری از انهدام مراکز تاریخی و سنتی شهرها در بریتانیا.....
۲۴	۳-۱- سیاست عدم تمرکز
۲۴	۳-۲- ملی کردن خدمات و دور کردن کاربری‌های مزاحم
۲۴	۳-۳- سیاست‌های شهری
۲۵	۳-۴- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری قابل انطباق در ایران
۲۵	۳-۵- نتایج و جمع‌بندی تطبیقی از تجربه بریتانیا در باب حفاظت و احیا.....
۲۶	۳-۶- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از تجارب بریتانیا قابل انطباق در ایران در باب حفاظت، مستندسازی، برنامه‌ریزی و احیا.....
۲۷	۴- معرفی نمونه‌هایی از تجارب حفاظت و احیا در چند شهر اروپایی.....
۲۷	۴-۱- نگهداری و احیای ماره
۳۰	۴-۲- بولونیای مرکزی.....
۳۲	۴-۳- تجربه لیون، فرانسه.....
۳۲	۴-۴- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از تجارب لیون، ماره و بولونیا.....
۳۴	۵- حفاظت و قوانین مرتبط با احیای فضاها و مراکز تاریخی و فرهنگی در چند کشور اروپایی و تجارب مربوط به مستندسازی و نقش آن در نظام برنامه‌ریزی برای مقوله حفظ و احیا.....
۳۴	۵-۱- تعریف میراث فرهنگی و نگاه‌های مربوط به آن در کشورهای مختلف.....
۳۴	۵-۲- شناسایی میراث.....
۳۵	۵-۳- نگهداری و حفاظت از میراث.....
۳۵	۵-۴- فلسفه حفاظت.....
۳۶	۵-۵- حفاظت یکپارچه.....
۳۶	۵-۶- منابع مالی، ساز و کار سرمایه‌گذاری و مرمت میراث معماری و شهری.....
۳۶	۵-۷- آموزش و تمرین.....
۳۶	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از تجارب چند کشور اروپایی در باب حفاظت، مستندسازی و سیاست‌گذاری.....
۳۹	فصل سوم
۳۹	تجارب جهانی (چند کشور اسلامی و آسیایی).....

و □ احیای بافت قدیم شهرها (مروری بر تجارب)

۱- تجربه شهر قیروان (تونس) در زمینه طرح‌های موضعی و مداخله در بافت و ارتباط آن با حفاظت و احیای مراکز تاریخی - فرهنگی شهرها.....	۳۹
۱-۱- برنامه احیای شهر قیروان.....	۴۰
۱-۲- روش بهسازی معماری سنتی حاشیه دریای مدیترانه با رویکرد نوسازی یکپارچه محوطه‌ها و بافت‌های قدیمی	۴۱
۱-۲-۱- اهداف مربوط به روش‌های مداخله.....	۴۱
۱-۲-۲- اصول و معیارهای مربوط به روش مورد نظر.....	۴۱
۳-۱- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از تجربه قیروان	۴۴
۲- شهر حلب، سوریه.....	۴۴
۳- تجربه حفاظت در نین بو، چین.....	۴۶
۱-۳- برقراری توازن بین توسعه و حفاظت.....	۴۶
۲-۳- برنامه‌ریزی معطوف به حفاظت.....	۴۷
۳-۳- اختصاص کاربری‌های سازگار.....	۴۷
۳-۴- حفاظت بافت شهری	۴۷
۳-۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از تجربه نین بو در چین.....	۴۸

فصل چهارم	۵۱
بررسی منشورهای جهانی مرتبط با مقوله حفاظت و احیای مراکز تاریخی - فرهنگی شهرها.....	۵۱
۱- مقدمه	۵۱
۲- منشور ونیز.....	۵۳
۳- سمپوزیوم بین‌المللی درباره مداخلات معماری معاصر در بافت تاریخی.....	۵۴
۴- اعلامیه درسدن.....	۵۵
۵- منشور واشنگتن	۵۶
۶- نخستین سمینار برزیلی در رابطه با حفاظت و باززنده‌سازی مراکز تاریخی.....	۵۸
۷- منشور حفاظت از ارزشهای میراث فرهنگی.....	۵۹
۸- منشور بورا.....	۶۰
۹- منشور میراث ساخته‌شده بومی.....	۶۲
۱۰- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۶۳

فصل پنجم ۶۵

دوره‌های پرداختن به امر حفاظت و مرمت مراکز تاریخی در ایران از بدو تأسیس اداره عتیقات تا کنون ۶۵

- ۱- مقدمه ۶۵
- ۲- دوره اول (۱۳۰۷ - ۱۲۲۷ هـ ش) ۶۸
- ۳- دوره دوم (۱۳۳۹ - ۱۳۰۷ هـ ش) ۶۹
- ۴- دوره سوم (۱۳۵۶ - ۱۳۳۹ هـ ش) ۷۲
- ۵- دوره چهارم (۱۳۵۶ تا کنون) ۷۷
- ۱-۵- سابقه طرح‌های بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده ۷۸
- ۲-۵- محورهای فرهنگی - تاریخی (۱۳۶۹-۱۳۷۱) ۷۹
- ۳-۵- نوسازی و بازسازی (تجمیع) (۱۳۷۱-۱۳۷۳) ۷۹
- ۴-۵- بافت مسأله دار شهری (۱۳۷۳-۱۳۷۶) ۸۰
- ۵-۵- سازمان عمران و بهسازی شهری (۱۳۷۶ تا کنون) ۸۰
- ۶- جمع بندی و نتیجه گیری ۸۲

فصل ششم ۸۵

تجربیات حفاظت و احیا در برخی از مراکز تاریخی - فرهنگی شهرهای ایران ۸۵

- ۱- مقدمه ۸۵
- ۲- محله سیروس، تهران ۸۵
- ۱-۲- اهداف طرح ۸۶
- ۲-۲- اقدامات فوری مشترک ۸۷
- ۳-۲- اقدامات تفکیک شده سازمانها و نهادها ۸۸
- ۱-۳-۲- اقدامات شهرداری منطقه ۱۲ ۸۸
- ۲-۳-۲- اقدامات سازمان عمران و بهسازی شهری ۸۹
- ۳-۳-۲- اقدامات سازمانهای مسئول در زمینه تأسیسات و خدمات شهری ۹۰
- ۳- طرح مرمت و احیای گذر سنگ سیاه و احداث میدان جلوخان مسجد مشیر، شیراز ۹۲
- ۱-۳- اهداف کلی طرح ۹۲
- ۲-۳- سیاست‌های کلی طرح ۹۳
- ۳-۳- اقدامات اجرایی انجام شده ۹۳
- ۴- محور فرهنگی - تاریخی - گردشگری جویبار، اصفهان ۹۴

ح □ احیای بافت قدیم شهرها (مروری بر تجارب)

- ۹۶-۱-۴- اهداف کلان در باززنده‌سازی بافت تاریخی.....
- ۹۶-۲-۴- اهداف خرد.....
- ۹۷-۳-۴- طرحها و اقدامات انجام شده.....
- ۹۷-۵- تحلیل و نقد تجارب محله سیروس، سنگ سیاه و جویباره.....

۱۰۵ فصل هفتم.....

- ۱۰۵ راهبردها، راهکارها و ضوابط پیشنهادی.....
- ۱- محک زنی میزان انطباق منشورهای مورد بررسی و قوانین بین‌المللی در ایران با تکیه بر تجارب ایران و جهان در امر احیای بافتهای تاریخی.....
- ۱-۱- توجه به مسائل اقتصادی بافت تاریخی.....
- ۱-۲- توجه به مسائل اجتماعی بافت تاریخی.....
- ۱-۳- توجه به مسائل فرهنگی بافت تاریخی.....
- ۱-۴- توجه به مستندنگاری بافت تاریخی.....
- ۱-۵- توجه به اعتبار فرهنگی و اصالت بافت تاریخی.....
- ۱-۶- توجه به مقوله مدیریت بافت تاریخی به عنوان یک اهرم راهبردی حفاظتی.....
- ۲- تحلیلی از تجارب غیرمستقیم مرتبط با امر احیای فضاها و مراکز بافتهای فرهنگی - تاریخی شهرها.....
- ۱-۲- برقراری توازن بین توسعه به معنی گسترش و حفاظت با هدف ارتقا.....
- ۲-۲- برنامه‌ریزی معطوف به حفاظت.....
- ۳- پیشنهادهای مربوط به برداشت، مستندسازی و ارایه ضوابط مرتبط با حفاظت در بافتهای با ارزش تاریخی - فرهنگی.....
- ۴- تبیین و ارائه راهبردها، راهکارهای عملی، اجرایی و ضوابط برای احیای فضاها و مراکز بافتهای فرهنگی - تاریخی شهرهای ایران.....
- ۱۱۸- راهبردها و راهکارهای عملی، اجرایی و ضوابط مربوط به مقوله احیای بافت تاریخی فرهنگی کشور.....

۱۳۵ فهرست منابع.....

- ۱۳۹ ضمیمه.....
- ۱۳۹ ارائه تعاریف پایه و واژگان کلیدی.....
- ۱۴۰ ملاحظات.....

فهرست جدول‌ها

جدول ۱-۲	اقدامات انجام شده در شهر بروژ به تفکیک نوع فعالیت.....	۱۶
جدول ۲-۲	اقدامات انجام شده در محله ماره در شهر پاریس به تفکیک نوع فعالیت.....	۲۹
جدول ۱-۳	اقدامات انجام شده در شهر حلب به تفکیک نوع فعالیت.....	۴۶
جدول ۲-۳	اقدامات انجام شده در شهر نین بو به تفکیک نوع فعالیت.....	۴۸
جدول ۱-۴	منشورهای مرمت از آغاز تاکنون، مأخذ: (Birabi, 2007).....	۵۱
جدول ۲-۴	منشور بین‌المللی حفاظت و مرمت آثار و محوطه‌ها.....	۵۳
جدول ۳-۴	قطع نامه بین‌المللی درباره مداخلات معماری معاصر در بافت تاریخی.....	۵۴
جدول ۴-۴	اعلامیه درسدن- بازسازی بناهای ویران شده در جنگ.....	۵۵
جدول ۵-۴	منشور حفاظت از شهرها و مناطق شهری تاریخی.....	۵۷
جدول ۶-۴	نخستین سمینار برزیلی در رابطه با حفاظت و باززنده‌سازی مراکز تاریخی.....	۵۸
جدول ۷-۴	منشور حفاظت از ارزش میراث فرهنگی.....	۵۹
جدول ۸-۴	منشور برای مکان‌های دارای اعتبار فرهنگی.....	۶۱
جدول ۹-۴	منشور میراث ساخته شده بومی.....	۶۲
جدول ۱-۵	دوره‌بندی هفت گانه مرتبط با مقوله حفاظت و احیای شهرهای تاریخی در ایران.....	۸۰
جدول ۲-۵	تحلیلی بر وضعیت بافت های تاریخی کشور از سال ۱۳۵۰ تا کنون.....	۸۱
جدول ۳-۵	جمع بندی از تجارب موجود در بافت تاریخی شهرهای ایران.....	۸۱
جدول ۱-۶	اقدامات پیشنهاد شده در محله سیروس شهر تهران به تفکیک نوع فعالیت.....	۹۱
جدول ۲-۶	اقدامات پیشنهاد شده در گذر سنگ سیاه شهر شیراز به تفکیک نوع فعالیت.....	۹۴
جدول ۳-۶	اقدامات پیشنهاد شده در محور جویباره شهر اصفهان به تفکیک نوع فعالیت.....	۹۸
جدول ۴-۶	جدول تحلیلی اقدامات انجام گرفته در محله سیروس تهران.....	۱۰۲
جدول ۵-۶	جدول تحلیلی اقدامات انجام گرفته در گذر سنگ سیاه شیراز.....	۱۰۲
جدول ۶-۶	جدول تحلیلی اقدامات انجام گرفته در محله جویباره اصفهان.....	۱۰۳

پیشگفتار

بررسی تجربیات جهانی حفاظت و احیای بناها و بافت‌های تاریخی و استنتاج منطقی از آنها، یکی از روش‌های معتبر و قابل‌اعتماد در امر برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در این زمینه است. محتوای این روش اعتبار خود را از کاربرد خرد جمعی در مقیاس جهانی در فرآیند تاریخی اخذ می‌نماید. این روش از نمونه‌ها و محصولات تمام‌شده‌ای که تحت شرایط زمانی و مکانی ویژه‌ای در گوشه و کنار دنیا شکل گرفته است و تفاوت ماهوی دارد، استفاده می‌کند. فرآیند تجربیات جهانی علیرغم تنوع و تکراری که در مصادیق آن وجود دارد، از یک سیر منطقی و روشن برخوردار است. لذا شرط اصلی استفاده از این فرآیند، توجه به پویایی و نقدپذیری آن، تحت شرایط فرهنگی و تاریخی گوناگونی است که جوامع انسانی در آن به سر می‌برند.

نقد علمی، حاصل برقراری گفتگوی منطقی بین تجربه بومی و تجربه جهانی است. تجربه جهانی، میراث مشترکی است که در اختیار تمامی جوامع قرار دارد. چارچوب نظری این میراث به شکل منشورها و اعلامیه‌ها منتشر گردیده است. کتاب حاضر به‌منظور تسهیل دسترسی دانش‌پژوهان و محققان این رشته به منابع مزبور و همچنین ارائه طریقی در نحوه استفاده عملی از اسناد راهبردی جهانی، تدوین گردیده است. هریک از منشورها، واجد مضمون تاریخی خاصی است که کتاب سعی کرده است به کلیات آن اشاره کند و سیر تکاملی این مضامین را مورد توجه قرار دهد. به این ترتیب چشم‌انداز تاریخی وسیعی از رویدادهای اندیشه حفاظت و احیا و نحوه مواجهه هر عصری، پیش روی خواننده کتاب باز می‌شود. مقایسه بین این مضامین نشان می‌دهد که توجه کشورها از موضوعات کالبدی آثار و شواهد تاریخی به سوی موضوعات اجتماعی تغییر جهت یافته است.

این روند، درک مفاهیم حفاظت و احیا را نیز از مفاهیم ساده فیزیکی - کالبدی به عرصه‌های غامض انسانی - اجتماعی می‌کشاند. نظام اجتماعی - انسانی به‌عنوان عالی‌ترین سطح ساختاری بافت‌ها و بناهای تاریخی اینک در کانون توجه قرار گرفته است. الگوهای جدید حفاظت و احیا همچون الگوهای آلی و زنده به‌سوی سازمان‌یافتگی بیشتری میل می‌کنند. این روند را در تشکلهای متنوع و ساختارهای اجتماعی جدید، با هدف پایدار کردن حفاظت و توسعه مفهوم آن، می‌توان مشاهده کرد.

به‌هرحال اطمینان خاطر از تصمیماتی که در زمینه حفظ و احیای آثار می‌گیریم، از طریق مقایسه و تطبیق در سطح جهانی حاصل می‌شود. میراث مشترک تجربی ما، لحظه به لحظه انباشته‌تر و مفاهیم بنیانی آن فراگیرتر می‌شود و در نتیجه، تغییرات کیفی در آن‌ها پدید می‌آید.

تجربیات بومی و محلی آغاز فرآیند تجربیات جهانی است. معیارها و استانداردها به‌طور دوره‌ای به وجود می‌آیند تا پیوسته متحول گردند و جای خود را به معیارهای جدیدتری بدهند؛ بنابراین، همیشه معیارهایی با مقبولیت جهانی وجود دارد، اما نه برای باقی ماندن، بلکه برای متحول شدن. صرفاً با تکیه

بر تجربیات گذشته نمی‌توان مسائل جدید را بطور کامل حل کرد. حال و آینده نیاز به اندیشه‌های نوینی دارند که دنیای ما را توسعه می‌دهد. به این ترتیب، رویدادهای فکری همیشه در راه‌اند و جهان همواره چهره‌ای نو از خود نشان خواهد داد. در میان طوفانی از تغییرات، ما چیزهایی را برمی‌گزینیم که لازمه بقا و حیات است. احساس بقا لازمه تداوم زندگی است. انسان جزئی از گستره وسیع و نظام‌مندی به نام حیات است. فرآیند احیا با زندگی و مهم‌تر از آن با نظم اجتماعی انسان مرتبط است. پدیده اخیر پیش از هر چیز تابع تکامل فرهنگی است.

این کتاب متذکر اهمیت اصل تنوع فرهنگی و ضرورت سطح‌بندی آن در مقیاس جهانی است. کشورهای اروپایی، آمریکایی، کشورهای در حال توسعه هر یک سطحی از این تجربیات را تشکیل می‌دهند. به عبارت دیگر، الگوهای انتخابی آنها تابع مقتضیات خاص فرهنگی آنهاست. مبانی سیاسی، اقتصادی و اعتقادی آنها با یکدیگر متفاوت است. هر یک به دنبال الگوی خاصی از توسعه هستند که با مبانی آنان قابل توجیه باشد. لیکن نباید فراموش کرد که همگی آنها جزئی از کلیت واحدی را تشکیل می‌دهند. کناره‌گیری از این همگرایی جهانی ممکن نیست. منفعل بودن در مقابل این پویایی تاریخی، نوعی عقب‌ماندگی محسوب می‌شود، لذا بهتر است در فرآیند جهانی شدن با توشه‌ای از تجربیات ملی، شرکت فعال داشته باشیم و به جای تقلید صرف از دیگران، به این میراث مشترک نکاتی بیفزاییم و غنای آن را بیشتر کنیم.

در این کتاب نمونه‌هایی انتخاب شده‌اند که به نوعی از پیشکسوتی در وادی امر برخوردارند. بررسی و تحلیل آنها، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری را سهل گردانده است.

لازم به ذکر است که در سال ۱۳۸۸ طرح پژوهشی با عنوان **بررسی تجارب جهانی در زمینه حفظ، احیا و معاصر سازی فضاها و مراکز فرهنگی تاریخی شهرها** بین مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری و معاونت پژوهشی دانشگاه علم و صنعت ایران منعقد و به انجام رسید. نظارت عالی طرح مذکور را آقایان مهندس حسین رایتی مقدم و دکتر اسکندر مختاری عهده‌دار بودند. متن حاضر ضمن بهره‌مندی از آن طرح در قالب کتابی با عنوان **"احیای بافت قدیم شهرها"** ارائه می‌گردد.

فصل اول

طرح مسأله، شناخت و مبانی نظری

۱- مقدمه

برنامه‌ریزی در جهت حفاظت، تدوین قوانین و مقررات و پیش‌بینی ضمانت‌های مدیریتی، تشکیلاتی و یافتن راه کارهای اجرایی در کشور ما از سابقه چندان طولانی برخوردار نیست. اگر چه در سه دهه اخیر تلاش‌هایی در این جهت صورت گرفته است، ولی این تلاش‌ها از پیوستگی منسجم و پایداری به لحاظ روش و متدولوژی برخوردار نبوده و در نظام برنامه‌ریزی کلان کشور جایگاه واقعی خود را نیافته‌اند. اساساً به دلیل نقصان در نظام برنامه‌ریزی و عدم برخورداری از مبانی نظری مدون در راستای حفاظت، امر مستندسازی و آگاهی کامل از داده‌ها و موارث ارزشمند تاریخی مغفول مانده است؛ به ویژه در وادی حفاظت از بافت‌های تاریخی، فهرست بندی، طبقه‌بندی و مستندنگاری با هدف برنامه‌ریزی در مرکزی مشخص قابل وصول نمی‌باشد. مضمون کتاب تلاشی است در جهت یافتن روش‌های پرداختن به این امر خطیر تا زمینه‌های مناسب برای تحقق هدف آن در کشوری با چنین سابقه‌ای ارزشمند از موارث در عرصه‌های معماری، شهرسازی و تعامل با طبیعت و استفاده بهینه از امکانات زیست‌محیطی در جهت سازگاری معماری با آن میسر سازد.

بررسی تجارب کشور در وادی حفاظت و احیا، آسیب‌شناسی آن، سئوالات مشخصی را فراروی ما قرار می‌دهد که در این راستا بعضی تجارب جهانی مورد ارزیابی قرار می‌گیرند تا روند عمل و اجرا در آن کشورها شامل فهرست‌برداری، مستندسازی، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، مدیریت مالی و اداری، قوانین و مقررات و شیوه‌های اجرایی احیا مورد بررسی قرار گیرند و از محصول آنها مبانی و روش‌های قابل انطباق در ایران استخراج گردد.

کشورهای بلژیک، بریتانیا، ایتالیا و فرانسه به دلیل تقدم در پرداختن به حفاظت از بافت‌ها، از سابقه نسبتاً طولانی نسبت به سایر کشورها برخوردار هستند، به همین دلیل، تجارب آنها و همچنین مثال‌هایی از کشورهای تونس، سوریه و چین به دلیل ویژگی‌های منحصر به فردشان مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

۲- تشریح موضوع و هدف از تحریر کتاب

مراکز تاریخی و هسته قدیمی شهرهای ایران از دهه سی به بعد دستخوش تغییراتی بنیادی در نظام ساختاری شده‌اند. این تغییرات، هویت و ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی آنها را

تحت الشعاع قرار داده و به تبع آن، حیات موجود و زندگی سنتی را دچار دگرگونی‌های اساسی کرده است به نحوی که امروز بافت تاریخی و هسته قدیمی شهرهای ایران به جای یک امکان، به یک تهدید تبدیل شده و با خلأ جمعیتی و حیات مواجه است و اقدامات عاجل عمرانی در جهت تأمین فضای زندگی مشکلات آن را دوچندان نموده است. این همه در بستری اتفاق افتاده که می‌توانست و می‌تواند یک فرصت طلایی برای تداعی زندگی مدنی در مقابل شهرهای جدید پر ازدحام تلقی گردد. هدف عمده این کتاب کنکاش پیرامون ابعاد حفاظتی، احیای فضاها و جبران نواقصی است که معطوف به ساختار تاریخی شهرهای ایرانی است و برای نیل به آن لاجرم از بررسی تجاربی است که روش‌ها را از ابعاد حقوقی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مورد بررسی و مذاقه قرار دهد، باشد که روش‌های فوق با یک محک زنی، قابلیت انطباق در کشور را پیدا کرده و منجر به رایبه راهبردها و راهکارهایی گردد که ضمن تضمین انسجام ساختاری و هویتی، تهدید موجود را به فرصتی برای زندگی و ادامه حیات در مرحله نخست و به سرمایه‌ای هویتی از گونه زندگی که در آن الگوها و گونه‌های معماری و شهرسازی هویداست، بدل نماید.

۳- ارائه تعاریف پایه و واژگان کلیدی

از آنجا که بسیاری از واژه‌هایی که در محاوره و مکتوبات حرفه‌ای امروز کشور به کار می‌رود ریشه در فعالیتهای جهانی، به ویژه پیشکسوتان این متون در اروپا دارد، لذا تلاش شده در گام نخست، این واژه‌ها و معادل‌های آنها از متون استخراج شوند. (برای مطالعه بیشتر رجوع شود به ضمیمه فصل اول)

۴- جمع بندی و نتیجه گیری

شناخت واژه‌های به کار رفته مرتبط با امر حفاظت، مرمت و احیا ضرورتی اجتناب ناپذیر است، بالاخص اینکه بسیاری از واژه‌های انگلیسی مصطلح با ترجمان فارسی گویای هدف واقعی نمی‌باشند. لذا این تعاریف، تعبیر و تفاسیر در جهت شناخت پدیده، یاری‌رسان خواهد بود. آنچه برداشت بسیاری از محافل اجرایی از واژه‌هاست به یک روش برای تصمیم‌گیری در مقیاس کلان تبدیل می‌گردد و برای اجتناب از آن بهتر است تعبیر مورد نظر چنانچه هدف مبدأ واژه است، تحلیل گردند و گاه در معادل فارسی و جامعه حرفه‌ای کشور مورد تحلیل قرار گیرند؛ بالاخص واژه فرسودگی که تعریف مطلق و رایج آن کاملاً مردود است. مثلاً در فرهنگ عمومی هنگامی که صحبت از دودمان و ایل و تبار است، شاید مقوله استمرار و تداوم مفهوم فوق را در ذهن روشن تر گرداند. معماری و شهرسازی نیز مستلزم تبارشناسی و احیای مجدد دودمانی است که بر پایه وحدت جغرافیایی شکل گرفته است. به هر حال واژگان مذکور به این دلیل در حدی موجز در ضمیمه مورد اشاره قرار گرفته‌اند.

فصل دوم

اشاره‌ای به تجربیات چند کشور اروپایی

۱- شهر بروژ، بلژیک^۱

بروژ در ۱۳ کیلومتری دریای شمال و در غرب بلژیک قرار گرفته و مرکز استان فلندرز غربی می‌باشد. ساختار این شهر آمیزه‌ای از طبیعت و معماری قرون وسطایی است که در آن کانال‌های ممتد آب با گذرهای قرون وسطی، ترکیب موزونی ایجاد نموده است. میراث معماری شهر از دوره‌های گوناگونی تشکیل شده و بناهای دوره‌های بعد همگی از لحاظ مقیاس، ریتم و تناسب هماهنگ با بستر قرون وسطی شکل گرفته‌اند. عناصر قدیمی اغلب احیا شده یا به نوعی مورد استفاده قرار گرفته‌اند. اقدامات قرن نوزدهم تأثیر مهمی بر ظاهر قرون وسطایی بروژ داشته که منجر به شکل کنونی آن شده است و به همین دلیل منتقدین، شهر امروزی را منطبق بر شهر گذشته می‌دانند. بین سال‌های ۱۲۰۰ تا ۱۵۰۰ میلادی، بروژ یکی از پایتخت‌های اقتصادی اروپای شمال غربی بوده و مکان پر رونقی بخاطر تجارت موجود در بندر و مجاورت با دریا به شمار می‌رفته است. مرز شهر قدیمی هنوز با دیوار گلی سال ۱۲۹۷ باقی مانده است. این دیوار گلی در قرون چهارده و پانزده با افزودن نه دروازه شهری استحکام پیدا کرده که چهار مورد آنها باقی مانده است. شریان‌هایی از دروازه‌ها به سمت مرکز شهر جریان دارند که هنوز به عنوان خیابان‌های مهم تجاری باقی مانده‌اند. در طول ۴۰ سال گذشته نیروی زیادی صرف نوسازی، حفاظت و مراقبت از مرکز تاریخی شهر بروژ شده است، این روند به طور مستمر ادامه داشته و مورد هدایت و کنترل قرار گرفته است.

۱-۱- طرح کلی و برنامه ساختاری مربوط به سال ۱۹۷۲ میلادی در بروژ

تاریخ بروژ مثل همه شهرهای قدیمی، ترکیبی از وضع موجود و محصول رشد و تغییر دایمی آن است. به هر صورت برای این شهر برنامه‌ای مورد نیاز بود تا هم حفاظت از هویت بافت و بناها را تضمین نماید و هم تغییرات لازم و متناسب با زندگی نوین را هدایت کند.

اهداف برنامه کلی ساختاری مربوط به سال ۱۹۷۲ میلادی

اهداف مورد نظر، چشم اندازهایی به شرح زیر را دنبال می‌کرد:

۱. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به Beernaert&Brigitte 2001

- شناخت و معرفی پروژه برای فهم و درک ارزش های موجود در بافت قدیم آن
- بررسی و تحلیل دقیق از ساختار تاریخی پروژه و هر کدام از بخش های آن: این موارد زمینه و بستر اقدامات بعدی تلقی شد که توسط کمیته ای راهبردی مدنظر قرار گرفت.

۱-۲- سیاست گذاری در باب حفاظت، احیا و معاصر سازی

۱- تضمین حیات و ایجاد جاذبه در مرکز شهر تاریخی: اولین اقدام چشمگیر برای تثبیت جمعیت ساکن و جذب ساکنان بیشتر در بافت تاریخی بود که از طریق مرمت و احیای خانه های موجود صورت گرفت. مرمت و احیای خانه های تاریخی در نظام برنامه ریزی توسعه مسکن جایگاه قانونی و مالی معین پیدا کرد (توسعه حفاظت محور؛ این نوع توسعه توجه خود را معطوف به داده ها و مستندات گذشته دارد و بخشی از توسعه را در قالب این داده ها توجیه میکند، لذا حفاظت بخشی فعال از توسعه میگردد).

۲- شناسایی فعالیت های بزرگ مقیاسی که در محدوده تاریخی مزاحم تشخیص داده شدند، لذا برنامه ریزی مفصلی برای انتقال آنها به حومه یا اطراف شهر پیش بینی شد. مرکز شهر تاریخی می بایست مجدداً مجموعه کاملی از فعالیت های کوچک مقیاسی می شد که در ابتدا به آن منظور طراحی و ساخته شده بود، جمع آوری و انتقال کاربری های مزاحم یا مشاغل ناهنجار از محدوده شهر تاریخی یک ضرورت اجتناب ناپذیر بود.

۳- ایجاد پویایی در مرکز تجاری شهر قدیم به نحوی که رقابت متعادلی بین آن و بخش خارج از شهر برقرار شود. این پویایی از طریق فعالیت هایی مانند فروشگاه ها، کافه ها، رستوران ها و مراکز اقامتی تقویت می شد.

۴- بدیهی است که حفظ هویت تاریخی شهر، نیازمند حفاظت از میراث اجتماعی، میراث معماری، میراث طبیعی و مناظر شهری است. لذا هر بنای جدیدی می بایست از نظر مقیاس، حجم، شکل، ریتم یا رنگ مطابق با معیارهای دقیق و سخت گیرانه معماری اجرا می گردید و ساختمان های جدید اجرا شده با کیفیت بالا می بایست مورد تشویق واقع می شد. تداوم میراث تاریخی تنها در صورتی می تواند تحقق یابد که ساختمان های جدید نیز در سبک و سیاق زندگی شهری موجود دارای تشخیص و هویت گردند. لذا به منظور بهبود هویت مرکز شهر تاریخی قطعاً پشتیبانی سیاسی بسیار قوی لازم بود تا تهدید حاصل از نابسامانی شهر را به امکان تبدیل کند و آلودگی ها و ناهنجاری ها را مرتفع سازد تا رغبت لازم برای متقاضیان سکونت در شهر تاریخی برانگیخته شود و مجدداً به آن محدوده بازگردند.

۵- سیاست گذاری ترافیکی نیز امری ضروری بود تا مشکلات موجود بین پیاده ها و اتومبیل ها را برطرف نماید. برنامه ترافیکی باید قادر به درک این نظریه می شد که ترافیک و ابزارهای آن می بایست خود را با شرایط بافت تاریخی انطباق بدهد نه بالعکس.

فصل دوم: اشاره‌ای به تجربیات چند کشور اروپایی □ ۵

۶- حمل و نقل عمومی و ملزومات آن می‌بایست مورد حمایت جدی قرار گیرد. این برنامه کلی ساختاری همانند یک تحول انقلابی برای بلژیک بود که طی برنامه‌ای مطالعاتی و تحلیلی و صرف هزینه کافی، کامل گردید. دوره پیش‌بینی شده برای اجرای برنامه‌ها، یک دوره ۲۰ ساله بوده است.

۱-۳- بخش دوم برنامه ساختاری (تهیه فهرست و مستندسازی در بروژ) در باب حفاظت، احیا و معاصر سازی

بخش دوم برنامه کلی ساختاری بروژ در سال ۱۹۷۳ میلادی شکل گرفت. این برنامه شامل فهرستی از تمام بناها به عنوان بنیان و پشتوانه برنامه پیشنهادی برای مرکز شهر بود. در این راستا شهر تاریخی به نه بخش و هر کدام از آنها به پنجاه بلوک تقسیم شد که هر یک دارای برنامه مجزایی بود. هر بخش شامل ۱۰ مورد ریز برنامه بود که در برگزیده دارایی میراثی، ارزیابی و تحلیل‌های مربوطه می‌شد. فهرست موجودی شامل داده‌های زیر بود: شبکه‌های دسترسی سواره و پیاده، فضاهای باز شهری، کاربری ابنیه، نوع مصالح، نوع مالکیت خانه‌ها و ابنیه استیجاری و شخصی، سازه بناها و پوشش آنها. ارزیابی کلی شامل موارد زیر بود:

- ۱- بررسی ساختار فیزیکی و کالبدی بناهای موجود و درجه بندی آنها شامل: ابنیه خوب، بناهای نیازمند مرمت فوری با توجه به خالی یا فعال بودن ملک.
 - ۲- ارزیابی جایگاه شهری از هر بنا،
 - ۳- ارزیابی نماها و کیفیت ظاهری فروشگاه‌ها، تاریخ و قدمت بناها و شناسایی بناهای خنثی،
 - ۴- بررسی پوشش‌های گیاهی و درختان موجود.
- باید اذعان کرد که برنامه‌های مربوط به بخش‌های مختلف، به دلیل کمبود نیرو در سازمان آثار تاریخی و نوسازی شهری به طور مستمر به انجام نرسیدند.

۱-۴- برنامه ساختاری جدید برای بروژ (شامل سیاست گذاری و برنامه‌ریزی)

اصول کلی مربوط به برنامه ساختاری تا امروز دنبال می‌شود، پس از گذشت ۴۰ سال، اقدامات بنیادین مذکور موجب پویایی شهر شده و تغییرات حاصل از آن باعث شده است که شورای شهر مجبور در بکارگیری برنامه ساختاری جدیدی شود تا به عنوان ابزار سیاست‌گذاری و راهنمای توسعه شهری مورد استفاده واقع شود.

بخش عمده‌ای از اهداف مربوط به برنامه ساختاری محقق شده است ولی هنوز مشکلات عدیده‌ای از قبیل تثبیت ساکنان شهری، افزایش توریست، بخش خدمات شهری و حفاظت از میراث تاریخی وجود دارد.

گزینه‌های پیشنهادی در برنامه ساختاری جدید برای مرکز شهر تاریخی از این قرار هستند:

۱- بروژ می‌بایست شهری مناسب برای زندگی باقی بماند و برنامه‌های نوسازی شهری نیز باید ادامه یابد که البته هدفش افزایش بیش از پیش جمعیت ساکن در شهر نیست، بلکه این برنامه شامل رسیدگی به ساختمان‌های متروکه و ترغیب سکونت دائمی برای ساکنان است.

۲- تجارت باید در خیابان‌های اصلی تثبیت شود، به خصوص آنهایی که در مسیر دروازه‌های شهر قدیمی قرار دارند.

۳- تمرکز توریست در مثلث طلایی معروف شامل سه محدوده با سابقه تاریخی باقی مانده است. توریست شبانه نیز باید بیشتر مورد حمایت قرار بگیرد و تصمیم سال ۱۹۹۶ میلادی در خصوص توقف احداث هتل‌های جدید مورد تاکید است. شبکه‌های دسترسی در شهر افزایش پیدا کرده لذا تأمین پارکینگ خودرو و سیاست‌های مربوط به حمل و نقل عمومی می‌بایست در دستور کار قرار گیرد. منطقه اطراف ایستگاه راه‌آهن به عنوان هسته توسعه شهر جدید در نظر گرفته شده که به منطقه استراتژیکی برای کاربری‌ها و نیازهایی با مقیاس بزرگ در مرکز شهر و در سطح محلی تبدیل می‌شود.

۴- تفاوت عمده بین برنامه ساختاری جدید و قبلی (مربوط به سال ۱۹۷۲)، ارزیابی و تحلیل جامع از برهم‌کنش بین شهر تاریخی و منطقه اطراف است. الگویی از توسعه جدید پیشنهاد شده است که هدف اصلی آن، ایجاد ساختاری منسجم می‌باشد که در آن بافت مرکزی در شهر حالت ویژه یافته است و منطقه اطراف در ارتباط پیوسته و مستمر با شهر تاریخی و حومه آن می‌باشد. پیشنهادی‌های برنامه‌ریزی شهری در جهت توسعه اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی شهر به کار گرفته شده، مدل‌های ریخت‌شناسانه شهری خود به ابزاری برای این توسعه تلقی گردیده است و راهکارهای جدید نظام حمل‌ونقل مورد استفاده قرار گرفته تا به تعادل بافت تاریخی کمک کند.

۱-۵- برنامه‌های مربوط به مناطق ویژه

لازم به ذکر است که برنامه‌هایی برای مناطق ویژه، مانند برنامه ساختاری فلندرز و ساحل مربوطه وجود دارد. بروژ به عنوان یک مرکز با هویت منطقه‌ای و شهری درجه اول و شهرهای تاریخی، گنت^۱ و آنتورپ^۲ به عنوان گزینه‌هایی برای جذب توریست در فلندرز در نظر گرفته شده‌اند.

استان فلندرز غربی مسئول پیش‌نویس طرح اولیه مربوط به برنامه ساختاری برای ساحل گردیده است که در آن بروژ به عنوان یک منطقه مسکونی، با ارزش تاریخی و فرهنگی تلقی شده است. در این برنامه ساختاری، حفاظت و بازسازی میراث بروژ نیز اهمیت کلیدی دارد. در نتیجه برنامه ساختاری جدید برای بروژ باید در قالب فرضیات اساسی از برنامه‌های فوق باقی مانده و تناقضی با آنها نداشته باشد.

1. Ghent
2. Antwerp

۱-۶-۶- امور مربوط به مدیریت و بازسازی

پس از گذشت ۴۰ سال اکنون اقداماتی انجام شده است تا میراث تاریخی را کنترل، مدیریت و نگهداری کند و به وسیله ابزارهای قانونی و مالی از طریق وضع قوانین جدید این مناطق را تقویت نماید.

۱-۶-۱- مالیات بر خالی بودن بلندمدت خانه‌ها

پس از مصوبه سال ۱۹۹۵ میلادی، شهر بطور سیستماتیک تمام ساختمان‌های خالی و متروکه موجود در حوزه خود را کنترل می‌کند. به ویژه ساختمان‌هایی که مدت مدیدی متروکه و خالی بوده‌اند و همچنین بناهای فرسوده شناسایی شده، مالکان آنها مطلع می‌شوند و در جایی که لازم باشد، به وسیله دولت محلی فلندرز مورد جرایم مالیاتی قرار می‌گیرند. این سیاست بسیار تاثیرگذار بوده است و باعث شده تا مالکان و مستاجرین مشکلات مربوطه را به کمک مجموعه‌ای از یارانه‌های شهری از استان فلندرز غربی و دولت فلندرز برطرف کنند. مالیات‌هایی که بدین صورت جمع آوری می‌شوند به بنیادی به نام بنیاد انگیزش اجتماعی اهدا می‌شود که مسئولیت آن شناسایی مالکان خانه‌های خالی از سکنه و فرسوده است.

۱-۶-۲- ساختمان‌ها و آثار فهرست شده

صاحبان بناهای فهرست شده قانونی در بروژ به تعداد ۳۰۰ مورد، مالکان خوب و مسئولیت پذیری برای اموال خود بوده و مراقبت‌های دقیقی نسبت به حفظ ساختمان در شکل مناسب مبذول می‌دارند. این امر با پاداش نگهداری از ابنیه فهرست شده که از سال ۱۹۹۳ اعمال گردید تسهیل و مورد تشویق قرار گرفت. قبل از اختصاص این پاداش‌ها، مالکان موظف بودند گزارش فنی سالیانه‌ای به دولت فلندرز ارائه کنند.

۱-۶-۳- تأسیس سازمان غیرانتفاعی جهت مراقبت از آثار و ابنیه

نهادهای و دستگاه‌های محلی تأسیس سازمان مراقبت از ابنیه را در سال ۱۹۹۱ میلادی برای نگهداری و نظارت مرتب بر ساختمان‌های فهرست شده پیش‌بینی نمودند. اعضای این مؤسسه، مالکان املاک موجود در بروژ بودند که خود ملزم به نظارت سالیانه و گزارش دقیق از آثار شدند. معمولاً این عمل باعث نگهداری مناسب یا اقدامات فوری مورد نیاز می‌گردد. کارهای تعمیراتی بلافاصله پس از کنترل مؤسسه مراقبت از آثار تکمیل شده‌اند. به این ترتیب، مالکان قادر شدند از وضع کالبدی ساختمان تاریخی خود با خبر شوند.

از میان مالکان ۳۰۰ بنای فهرست شده، تعداد ۴۰ نفر عضو سازمان مراقبت از آثار شده‌اند و این امر به علت مشارکت دادن خود شهروندان در امر حفاظت، بسیار مفید واقع شده است.

۱-۶-۴- سازمان شهری آثار تاریخی و نوسازی شهری

برای نظارت و کنترل مستمر عملیات در شهر تاریخی، سیزده عضو از کارکنان سازمان مراقبت از آثار با سازمان آثار تاریخی و نوسازی شهری در ارتباط هستند که نقش ناظرین میراث را ایفا می‌کنند و آنها مسئولیت تماس مستقیم با مالکین ساختمان‌ها و مراقبت دایمی از میراث تاریخی را به عهده دارند. در بروز مسئولیت شورای شهر محلی به عهده شهردار است. قاضی شهر دارای مسئولیت معینی برای نظارت بر میراث و نوسازی شهری است ولی وظایف عملی و انجام راهنمایی‌های لازم بر عهده سازمان آثار تاریخی و نوسازی شهری است که در سال ۱۹۷۶ میلادی تشکیل شده است. کنترل و پیگیری مجوزهای ساختمانی و جوابگویی به درخواست‌های اولیه به عهده سازمان آثار تاریخی است. امور مربوط به برنامه‌ریزی شهری و صدور مجوز هم به عهده این سازمان است. برای هر کدام از درخواست‌ها، معیارهای زیر مدنظر قرار می‌گیرند:

- ارزش معماری و فرهنگی تاریخی بنا

- وضعیت و موقعیت به لحاظ منظر شهری

- وضعیت فیزیکی بنای مورد نظر

این معیارها در مورد شهر بروز اعمال می‌شود، زیرا هویت خاص شهر نیازمند حفاظت از میراث ارزشمند آن است و معماری موجود حتی اگر دارای ارزش کمتری هم باشد، مورد حمایت قرار می‌گیرد و امر حفاظت، ساختمان‌های جدیدتر را نیز شامل می‌شود. یکی دیگر از وظایف بسیار مهم سازمان آثار تاریخی، توصیه‌های لازم مربوط به نوسازی‌ها، اعم از مالکیت‌های دولتی و خصوصی است. سالروز میراث فرهنگی در فلندرز توسط این سازمان برنامه‌ریزی می‌گردد که نقش بسیار مهمی در ایجاد آگاهی نسبت به میراث و بخصوص در افزایش احساس تعهد عموم نسبت به میراث معماری دارد. هر بنایی که در سالروز میراث به روی عموم گشوده می‌شود، با بازدید چندین هزار مردم علاقه‌مند مواجه می‌گردد.

مسئولیت دیگر کارکنان سازمان میراث، بررسی خانه‌های بروز در ارتباط با سابقه تاریخی ساکنان قبلی آنهاست. این روند با کمک سازمانی غیرانتفاعی به نام آرشیو زندگی دنبال می‌شود. کشف وقایع جدید اجتماعی در این رابطه منجر به استدلال قوی‌تر برای حفاظت می‌شود. این سازمان همه دانش و اطلاعات خود را به نمایشگاه‌ها و مسابقات مربوط به معماری ارایه می‌کند تا به وسیله آنها به ارتقای مناظر فرهنگی تاریخی شهر کمک کنند.

به علاوه، شهربروژ از سال ۱۹۰۴ دارای یک کمیته به نام کمیته زیبایی‌شناسی و زیباسازی است. اعضای این کمیته متشکل از افرادی غیرمعمار است که علاقه زیادی به تاریخ میراث فرهنگی یا معماری بروژ داشته‌اند. این کمیته مسئول توصیه تغییرات زیبایی شناختی به ساختمان‌های موجود یا پیشنهاد برای نحوه عمل در اجرای ساختمان‌های جدید است.

۱-۶-۵- مقررات ساختمان‌های شهری

سازمان آثار تاریخی و نوسازی شهری با کمیسیون زیبایی‌شناسی شهری به شورای شهر کمک می‌کند تا تصمیم خود را مبنی بر ارایه مجوزهای ساختمانی اتخاذ نمایند. تصمیم آن شورا قطعی و نهایی است.

بروژ سیاست‌های شدیدی در خصوص مقررات ساختمان‌های شهری در کل منطقه اعمال می‌کند. موسسه طراحی ساختمان، درختکاری و پوشش‌های گیاهی را نیز از ابزارهای کنترل قلمداد می‌کند. در این موسسه مقالات متعددی راجع به کیفیت و زیبایی یک ساختمان تهیه و منتشر می‌شود. مجوز صادره توسط شورای شهر، اصولی را برای نوسازی پوشش بام‌ها، تغییر کاربری ساختمان‌ها، نصب تابلوها، آفتاب‌گیرها و سایبان‌ها به صورت مدون ارائه کرده است.

اندازه و نوع تابلوهای تبلیغاتی به دقت کنترل می‌شوند.

ایجاد فروشگاه‌های جدید منوط به رعایت مقررات بسیار سخت‌گیرانه‌ای است.

برای تغییر ظاهر نمای ساختمان، نقاشی، پاک‌سازی و نوسازی کارهای چوبی آن، اخذ مجوزها ضروری است. برای تغییر دادن رنگ بناها موافقت سازمان آثار تاریخی الزامی است. تغییر رنگ نما خیلی حائز اهمیت است، چون معماری بنا ممکن است مورد تأکید بیشتر یا کمتر قرار بگیرد یا رنگ به صورتی درست یا نادرست استفاده شود. اعمال رنگ‌های معدنی بخاطر خواص حفاظتی بهتر آن همواره مورد تأکید است.

مجوز برای بازسازی و نوسازی کارهای چوبی توسط سازمان آثار تاریخی صادر می‌شود. حجم زیادی از زمان و انرژی صرف توصیه‌ها می‌شود، اما متأسفانه همیشه هم موفقیت‌آمیز نمی‌باشد. درودگران، خیلی از مهارت‌های سنتی خود را از دست داده‌اند و اغلب کارهای پیش پا افتاده و معمول و استانداردارد انجام می‌دهند. اخیراً، تعداد محدودی از آنها علاقه‌مند به ساخت درها و پنجره‌هایی مطابق با معیارهای تاریخی منطقه می‌باشند. استفاده از شیشه با الگوی قدیمی در کارهای حفاظت هم مورد تشویق است. جزئیات فوق‌الذکر در حفظ سیمای عمومی شهر بسیار تأثیرگذار است.

استفاده از مصالح ساختمانی هم تابع قوانین معینی است.

۱-۶-۶- کمیسیون راهنمای ساختمان‌های شهری

این کمیسیون که در سال ۱۹۹۶ میلادی تأسیس شد، برخی تغییرات شهری مهم را به شورای شهر پیشنهاد می‌کند. ارزیابی توسعه شهری و محدوده بناها و جایگزینی کاربری‌های جدید در این کمیسیون با جدیت مورد بررسی قرار می‌گیرد.

مقررات خاصی برای توسعه شهری و طراحی محدوده ابنیه با ارزش در بافت تهیه شده که ملاک عمل است. اعضای کمیسیون فوق شامل شهردار شهر، قاضی شهر و مسئول شهرسازی سازمان آثار تاریخی و نوسازی شهری می‌باشند. ولی سازمان شهری مربوط به مشاغل، اساتیدی از دانشگاه‌های فلنדרز را نیز به عضویت در کمیته مزبور اضافه کرده است.

۱-۷-۷- جنبه‌های مالی بازسازی و نوسازی شهری

حفاظت و مرمت میراث تاریخی معمولاً مستلزم هزینه زیادی است و مؤسسات زیادی به شرح زیر در این امر دخیل‌اند:

۱-۷-۱- سهم و نقش شهر در مقوله حفاظت، مرمت و نوسازی

پاداش مرمت‌های سالیانه پرداختی توسط شهر بروژ، برای بناهای فهرست شده خصوصی در سال ۱۹۹۸ میلادی رقم قابل توجهی بوده است.

خود شهر با اقداماتی مستقل به مرمت و نوسازی املاک خصوصی فهرست نشده ولی دارای ارزش تاریخی و معماری کمک نموده است. از اواسط قرن نوزدهم، شهر بر امر بازسازی و حفاظت از میراث خود تمرکز داشته است. در سال ۱۹۷۹ میلادی تصمیم گرفته شد که یارانه‌هایی هم به تعمیرات هنری اختصاص یابد و از آن موقع بیش از ۸۰۰ مورد طرح مرمتی توسط شورای شهر مورد حمایت قرار گرفته است.

این هزینه‌های یارانه‌ای، ۵۰٪ از هزینه مرمت و نوسازی شامل نمای اصلی رو به خیابان و ۳۰٪ شامل نمای پشتی و جزئیات با ارزش داخلی است.

نکته مهم دیگر یارانه اختصاص داده شده برای بهسازی کاربری خانه‌ها بود. این یارانه برای بناهایی بود که اهمیت تاریخی کمتر داشتند و مالیات محدودی برای آنها اعمال می‌شد. کمک‌های مالی شامل: تعمیر سقف، نوسازی تأسیسات الکتریکی، تأسیس حمام و عایق کاری ساختمان می‌شد. پاداش مربوطه تا میزان ۴۰٪ هزینه‌ها را شامل می‌شد. این یارانه شهری در سال ۱۹۷۹ میلادی شروع شد که تأثیر زیادی در بالا بردن استانداردهای زندگی در بناهای قدیمی داشته است.

یک استراتژی مشابه یارانه‌ای همچنین برای کاهش تعداد املاک خالی تجاری در نظر گرفته شده است. خود شهر مبالغ زیادی را صرف هزینه‌های مرمت، نوسازی، بازسازی و حفاظت از میراث تاریخی

خود می‌کند ولی در مورد ساختمان‌های فهرست شده، یارانه‌ها از مراجع بالاتری از قبیل استانداری‌ها قابل حصول است.

عملیات لایروبی کانال‌ها و به روز کردن سیستم فاضلاب بین سال‌های ۱۹۷۳ تا ۱۹۸۳ میلادی و خرید فضا برای اماکن عمومی و احداث پارک‌های جدید در فضای شهری در دستور کار قرار گرفت.

۱-۷-۲- سهم استان فلندرز غربی

مالکان ساختمان‌های فهرست شده یارانه‌های کمکی از دولت محلی دریافت می‌کنند. یارانه‌های اختصاص یافته، بستگی به ویژگی بنا و شرط بازدید آن برای عموم دارد. تخفیف مالیاتی برای تشویق بخش خصوصی و سرمایه گذاری آنها نیز در دستور کار قرار گرفته است.

۱-۸- نقش کاربردهای جدید برای ساختمان‌های تاریخی

اعطای کاربری‌های جدید به بناهای تاریخی و استفاده مجدد از آنها به دقت مورد بررسی قرار می‌گیرد، کاربری موروثی، مانند مسکونی معمولاً تهدیدی برای یک میراث معماری محسوب نمی‌شود ولی توصیه می‌شود که وضعیت کامل بنا به صورت مستمر کنترل شود. اگر چه تلاش و نظارت زیادی به وسیله سازمان آثار تاریخی برای حفاظت از جزئیات بناها اعمال می‌شود، ولی این امر همواره موفقیت آمیز نیست.

برای هر نوع کاربری لازم است تعادل مناسبی بین اهداف متخصصین میراث و مالک ایجاد گردد. شرط موفقیت این فرایند همفکری بین مسئولین سازمان‌ها می‌باشد. امروز نمونه‌های خوبی از استفاده مجدد بناها را می‌توان در بروژ مشاهده کرد.

۱-۹- تکلیف ساختمان‌های تاریخی خالی از سکنه

هر چند مشکلات حادی با املاک بزرگ خالی از سکنه (که تعداد آنها نادر است) در بروژ وجود دارد ولی این موارد به دقت توسط شورای شهر کنترل می‌شوند. استفاده مجدد و کاربری ترکیبی برای ساختمان‌های کلیسا از جمله موارد قابل بررسی است. لذا بررسی کاربری‌های عمومی و ترکیبی از کاربری مذهبی و سایر فعالیت‌های فرهنگی برای آنها در دست بررسی است.

۱-۱۰- خانه‌های شورا

در شهر بروژ تلاش شده تا تعدادی خانه شورا در مرکز شهر تاریخی دایر گردد. بنگاه‌های مربوط به ساختمان‌های اجتماعی، از اوایل دهه ۱۹۷۰ بیش از ۸۰۰ خانه را شناسایی کرده‌اند. تعداد ۱۲۰ آپارتمان بین دو خیابان در مرکز خرید در قلب مرکز شهر ساخته شدند. تعداد کمی از خانه‌ها که در

تملک مؤسسات عمومی شهر بروژ هستند، با نرخ مناسب اجاره داده شده‌اند. به علاوه، سازمانی به نام کمیسیون عمومی برای رفاه اجتماعی از زمان انقلاب فرانسه ایجاد شده است که تعداد ۴۸ مکان را در مرکز شهر تحت مدیریت خود قرار داده است. اینها اماکن با هویتی با کاربری مسکونی تاریخی هستند که دارای حیاط مرکزی با پوشش گیاهی هستند که باید در مرکز شهر قدیمی حفاظت شوند و شامل امکانات رفاهی ارزان قیمتی برای ۳۰۰ نفر از بازنشسته‌ها می‌باشند. آنها بصورت سیستماتیک در طول دهه‌های گذشته مورد مداخلات مرمتی و نوسازی قرار گرفته و به بازنشسته‌ها اختصاص یافته است.

۱-۱۱- نقش مدیریت محیط زیست

ترافیک یک مشکل اساسی در هر شهر تاریخی است که با مسائل زیست محیطی ارتباط می‌یابد. تعداد خودروها بین سال‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ به شدت افزایش یافته است و این امر در تناقض با حفظ محیط سالم شهری است که لزوم پیش‌بینی تمهیدات مناسب برای عبور و مرور آنها امری حیاتی است.

۱-۱۱-۱- نقش ترافیک

برنامه ساختاری سال ۱۹۷۲ در بروژ، طرحی را در قالب اشباع، بهینه و انتقالی برای حل مشکلات ترافیک ارائه کرده است و حالت بهینه تقلیل تردد خودروها در شهر تاریخی را مد نظر قرار می‌دهد. لذا برنامه ساختاری انتخاب شده برای پروژه در سال ۱۹۷۳ شامل یک دسترسی کمربندی بود که با شبکه‌ای حلقه‌ای امکان احداث مبدل و پارکینگ را در حاشیه بافت فراهم می‌کرد. این طرح در سال ۱۹۷۸ اجرا شد و تا اوایل دهه ۱۹۹۰ راهگشا بود.

این نظام تردد سواره جدید با نوسازی خیابان‌ها و میدان‌های شهری همراه بود. این تغییر نه فقط باعث تقویت هویت شهر تاریخی شد، بلکه زندگی را برای ساکنان آن مطبوع‌تر ساخت. میدان‌های نوسازی شده به سرعت به مکان‌های جدیدی برای همایش ساکنان و به محلی برای کاربری‌های شهری مبدل گشت که خود محرکی برای نوسازی، مرمت و احیای ساختمان‌های اطراف بود. این برنامه‌ریزی برای حمل و نقل و تردد سواره به الگویی برای دیگر شهرهای داخلی و خارجی مبدل شد.

بین سالهای ۱۹۷۸ تا ۱۹۹۲ میلادی برنامه‌ریزی‌هایی برای کنترل سواره و نظام حمل و نقل صورت گرفت؛ زیرا تعداد اتومبیل‌ها ۶۲٪ افزایش پیدا کرده و حجم ترافیک در بعضی خیابان‌ها افزایش یافته بود. این امر ناشی از عواملی مانند رشد توریسم، تقویت کاربری‌های مرکز شهر و افزایش بخش خدمات شهری بود. از طرف دیگر، حمل و نقل عمومی با کاهش استفاده مواجه بود. پارک کردن خودرو برای مدت طولانی شامل کمترین میزان جریمه می‌شد و هدایت دوچرخه‌ها فاقد برنامه مشخصی بود. ترافیک کلی توسط برنامه سیستمی سال ۱۹۷۸ کاهش پیدا کرد ولی این امر هیچ اثر مفیدی در برطرف کردن مشکل حمل و نقل و تردد وسایل نقلیه ایجاد نکرد.

نظام حمل و نقل شهری در سال ۱۹۹۲ میلادی مجدداً تغییر کرد که این بار هدفش تسهیل و تشویق استفاده از حمل و نقل عمومی و دوچرخه بود. منطقه‌ای برای مرکز شهر در نظر گرفته شد که در آن حداکثر سرعت ۳۰ کیلومتر در ساعت برای تمام وسایل نقلیه موتوری بود. طبق برنامه پیش‌بینی شده، بروژ به یک شهر دوچرخه سواری تبدیل شد. هزاران دوچرخه در شهر تردد کردند. ضمن اینکه در مناطق پیاده رو عبور و مرور دوچرخه ممنوع شد.

۳۵ دستگاه اتوبوس جدید برای شرکت حمل و نقل عمومی خریداری شد. این وسایل نقلیه کوچکتر بوده و قابلیت مانور بیشتری داشتند و برای شهر تاریخی مناسب‌تر بودند و از سوی دیگر، برای محیط زیست آلودگی کمتری ایجاد می‌کردند و ارتفاع کف آنها برای سوار شدن پایین‌تر بود. خطوط ویژه اتوبوس‌ها پیش‌بینی گردید و چراغ‌های راهنمایی در مکان‌های خاصی تعبیه شد. از سال ۱۹۹۲ تردد این اتوبوس‌ها در مسیرهای ویژه متداول شد. در ماه سپتامبر آن سال یک ماه حمل و نقل رایگان برای کودکان مدرسه‌ای جهت ترغیب آنها به استفاده از وسایل نقلیه عمومی در طول سال تحصیلی در نظر گرفته شد. ارزیابی‌ها حاکی از نتیجه بخش بودن اقدامات فوق بوده است.

۱-۱۱-۲- نظام برنامه‌ریزی مربوط به توقفگاه‌های اتومبیل

حدود یک چهارم از ساکنان مرکز تاریخی شهر که اتومبیل شخصی داشتند، دارای پارکینگ اختصاصی بودند و بقیه ساکنان اتومبیل‌های خود را در خیابان یا پارکینگ‌های عمومی رو باز پارک می‌کردند. خود شهر اقدام به ساخت تعداد ۱۵ واحد پارکینگ محلی نمود که راه حلی مناسب برای مشکلات پارکینگ ساکنان بود. اگرچه بیش از یکصد پارکینگ محلی به وسیله بخش خصوصی احداث گردید، ولی مشکلات مربوط به مرکز تجاری شهر کماکان باقی بود.

محل پارکینگ‌های عمومی در چند خیابان بروژ طی دوره‌ای آزمایشی محک زده شد و تعدادی پارکینگ برای ساکنان محلی پیش‌بینی شده است که برای استفاده از آن ارائه کارت مخصوص ساکنان الزامی است. برای برطرف کردن نیاز بعضی فعالیت‌ها از قبیل رفتن به مدرسه و خرید کردن که مورد نظر حمل و نقل شخصی است، راه حل‌های جبرانی کمبود پارکینگ در دست بررسی است که منجر به ساخت چهار پارکینگ زیرزمینی در طول ۲۰ سال گذشته شده است. به موازات ایجاد توقفگاه‌ها، پارکومترهایی در بسیاری از خیابان‌ها و میدان‌های شهر تعبیه شده که به علت قیمت بالای ناشی از توقف تنها در مواقع لزوم مورد استفاده قرار می‌گیرند.

۱-۱۲- توریسم و مدیریت میراث

هر سال بیش از سه میلیون نفر از بروژ بازدید می‌کنند که حدود یک میلیون نفر از آنها شب را نیز در آنجا می‌مانند. جاذبه بروژ نه فقط بخاطر هویت خاص میراثی و الگوی قرون وسطایی خیابان‌هایش

است، بلکه به دلیل جو ویژه‌ای است که به وسیله فعالیت‌های کوچک مقیاس در آن ایجاد شده است. بروژ شهری است با فرهنگی زنده و هنری که هر بار توسط بازدیدکننده مشتاق، کشف می‌گردد ضمن اینکه کیفیت مشخصی از زندگی را برای سکنه خود فراهم می‌کند، لذا هویت مرکز شهر تاریخی به هر قیمتی حفظ می‌گردد.

حجم گسترده توریسم، ضرورت برنامه‌ریزی را مضاعف می‌گرداند. در غیر این صورت مشکلات احتمالی ناشی از این تراکم جمعیت از جاذبه‌های شهر تاریخی خواهد کاست. در چنین شرایطی که بازدیدها با اقبال عمومی روبروست ایجاد تعادل بین تقاضای توریست‌ها و نیازها و عادات ساکنان کاری دشوار است. از سوی دیگر ارزیابی پذیرش اجتماعی توریسم کار آسانی نیست. اگر چه تنها بعضی اوقات مسأله تداخل ساکنان و توریست‌ها فراتر از حد قابل قبول است اما در ده سال پیشتر یک جنبش اعتراضی بنام S.O.S در رابطه با افزایش توریسم در شهر بروژ بروز نمود، زیرا تداخل نیازهای افراد ساکن با نیازهای ویژه توریست‌ها باعث مشکلاتی می‌شد.

اعتراض‌ها و درخواست‌ها به وسیله شورای شهر دریافت شد که توقف ساخت هتل‌های بیشتر یکی از موارد بود. از سوی دیگر برنامه‌ریزی معطوف به تمرکز توریست در مثلث طلایی شد که به موجب آن حجم زیادی از فعالیت‌های توریستی از بقیه شهر جمع و در آنجا متمرکز شد و اولویت عمده شامل توریسم فرهنگی گردید. تمایل به ایجاد فروشگاه‌هایی مانند شکلات فروشی، فروشگاه‌های سوغاتی، رستوران‌ها و هتل‌ها با نیروی جاذبه خود قیمت املاک را بالا برده و تمایل برای ایجاد مغازه‌های مواد مصرفی روزمره مثل قصابی، نانوايي و میوه فروشی را کم کرده بود، اگر چه شورای شهر وضعیت را با اعمال گواهینامه‌های لازم جهت تغییر کاربری‌ها کنترل می‌کند. هر چند صنعت توریسم در بروژ فقط میزان ۸٪ از کل مشاغل را داراست، با این وصف ارزش اقتصادی توریسم برای شهر بروژ قابل توجه است.

۱-۱۳- نقش برنامه ساختاری حومه جدید شهر

سازمان آثار تاریخی به اعتبار ضوابط موجود در بلژیک مراقبت‌های بسیار دقیقی از تغییرات شهری را اعمال می‌کند. برنامه ساختاری حومه شهر نیز در قالب گزارشی با نقش راهنما برای آینده تصویب و ابلاغ شده است.

برنامه ساختاری فوق مربوط به سال ۱۹۷۸ میلادی، نیازمند تطابق و بازنگری در زمان‌های مختلف است چون بسیاری از نیازها تغییر می‌کند یا تغییرات پیش بینی نشده‌ای رخ می‌دهد. این بازنگری نهایی به عهده کمیسیون نوسازی شهری است که سرمایه مالی تضمین شده نیز برای آن پیش‌بینی می‌شود.

۱-۱۴- مستندسازی و نقش آن در نظام برنامه‌ریزی برای حفظ و احیا

در سال ۱۹۹۷ مستندنگاری از ساختمان‌های میراثی بروژ آغاز شد. این مستندات شامل چهار جلد از فهرست بناهای مربوط به قرون مختلف بروژ است که در سال ۲۰۰۲ آماده شده و منجر به حفاظت قانونی از بناها شده است. شهر بروژ دو کارشناس را مسئول عملیاتی کردن روند حفاظت از فهرست موجود و ترویج و ارایه مدارک کامل شده به سازمان آثار تاریخی نموده است.

۱-۱۵- انتخاب بروژ به عنوان پایتخت فرهنگی اروپا در سال ۲۰۰۲ و تأثیر آن بر امر حفاظت، مرمت و نوسازی شهر

همراه با سالامانکا ۱ در اسپانیا، بروژ هم عنوان پایتخت فرهنگی اروپا در سال ۲۰۰۲ را به خود اختصاص داد. برنامه‌های ارایه شده برای سال ۲۰۰۲ به طور اخص مربوط به میراث معماری است. تلاش‌های انجام شده برای پروژه در سال ۲۰۰۲ تأثیر مستمری بر رهنمودهای فرهنگی، مراقبت از آثار، اموال عمومی، معماری معاصر در بافت قدیم، جدید و توریسم داشته است.

برای عرضه میراث معماری و آثار موجود در موزه‌ها و معرفی تخصصی آن‌ها، بروشورهای مناسب و ابزار سمعی بصری خوب ضروری است. این امر به درک صحیح در مورد میراث فرهنگی کمک می‌کند و علاقه مردم را نسبت به آن تقویت می‌کند. از طرف دیگر همکاری بین متخصصین رشته‌های مختلف میراث یک ضرورت است. برای پذیرش توریست، فراهم کردن ابزار و وسائل در جهت راهنمایی آنها از ضروریات اساسی در فعالیت‌های فرهنگی می‌باشد. این مسأله برای افراد بومی نیز امری ضروری است.

مؤسسه شهرهای تاریخی که بروژ عضو و بنیانگذار آن در سال ۱۹۹۵ بود اکنون دارای ۲۱ عضو است. اهداف عمده آن ایجاد شبکه‌ای برای همکاری و معرفی تجارب حاصل از شهرهای تاریخی اروپا در زمینه‌های مدیریت و حفاظت محیط و تشویق فعالیت‌های اقتصادی سازگار با کیفیت زندگی و همچنین نگهداری از میراث شهری اروپاست. این مؤسسه در گذشته به شهرهای بزرگ پرداخته است ولی اکنون توجه آن معطوف به شهرهای کوچک با جمعیت کمتر از صد هزار نفر است. برای بلژیک این امکان فراهم شد که همراه دیگر کشورها در این خصوص همکاری کند تا مهم‌ترین میراث خود را در فهرست میراث جهانی یونسکو به ثبت برساند. در اول جولای سال ۱۹۹۹ میلادی، یک فهرست جامع مبنی بر ثبت بافت مرکزی شهر بروژ به عنوان میراثی جهانی ارایه شد. این ثبت آینده میراث بروژ را تضمین نمود.

جدول ۲-۱ اقدامات انجام شده در شهر بروژ به تفکیک نوع فعالیت

اقدامات	توضیحات
کالبدی	<p>- تخریب املاک فرسوده فاقد ارزش تاریخی</p> <p>- نظارت بر مناظر شهری از طریق کنترل و پیگیری مجوزهای ساختمانی که موارد زیر را در نظر می‌گرفتند:</p> <p>ارزش معماری، فرهنگی و تاریخی بناها، وضعیت و موقعیت به لحاظ منظر شهری، وضعیت فیزیکی بنای مورد نظر، کنترل از طریق مؤسسه طراحی ساختمانی در ارتباط با پوشش گیاهی</p> <p>- در سال ۱۹۷۳، یک کمربند ترافیکی پیش‌بینی شد. این طرح جدید در سال ۱۹۷۸ اجرا شد و تا اوایل دهه ۱۹۹۰ راهگشا بود. نظام حمل و نقل شهری دوباره در سال ۱۹۹۲ تغییر کرد و این بار هدفتش میانبر زدن به مرکز تجاری و تسهیل و تشویق استفاده از حمل و نقل عمومی و دوچرخه بود. از آن سال استفاده از اتوبوس متداول تر شد.</p> <p>- تعدادی پارکینگ برای ساکنان محلی پیش‌بینی شده است.</p>
اقتصادی	<p>- از آنجایی که اهداف اقتصادی بطور عمده از طریق صنعت گردشگری تأمین شده است، ازدحام جمعیت در مرکز شهر توسط بازدیدکننده‌ها به حدی رسیده که بر زندگی روزمره سایه انداخته و مرکز شهر برای ساکنانش جذابیت کمتری دارد.</p> <p>- انتقال فعالیت‌های اقتصادی مزاحم به حومه شهر به نحوی که مرکز شهر تاریخی بار دیگر شامل مجموعه‌ای از فعالیت‌های کوچک‌مقیاسی شود که ابتدا به آن منظور طراحی و ساخته شده بود.</p> <p>- ایجاد پویایی و جذابیت در مرکز تجاری شهر قدیم</p> <p>- تثبیت تجارت در خیابان‌های اصلی تجاری به خصوص در مسیر دروازه‌های شهر قدیمی</p> <p>- حفاظت معمولاً مستلزم هزینه زیادی است که مؤسسات زیادی در این راستا کمک کرده‌اند. از جمله می‌توان به کمک شورای شهر، یارانه‌ها و کمک کاربران جدید بناهای تاریخی اشاره نمود.</p>
اجتماعی	<p>- کنترل نظام‌مند ساختمان‌های متروکه از سال ۱۹۹۵ م. مالکان آنها مطلع می‌شوند و در جایی که لازم باشد، به وسیله دولت محلی به شدت مورد جرایم مالیاتی قرار می‌گیرند. مالیات‌ها به بنیادی با نام بنیاد انگیزش اجتماعی اهدا می‌شود که مسئولیت آن مبارزه علیه مالکان خانه‌های خالی و فرسوده است.</p> <p>- جنبشی به نام اس‌اواس که اعتراض آن به خصوص مربوط به افزایش تورسم بود، در بروژ به وجود آمد. اعتراضات و درخواست‌ها به وسیله شورای شهر دریافت شده و قوانین اجباری متعددی از قبیل توقف ساخت هتل‌های بیشتر یکی از موارد بود.</p>
فرهنگی	<p>- در سال ۱۹۹۲ م یک ماه حمل و نقل رایگان برای کودکان مدرسه‌ای در نظر گرفته شد تا آنها در طول سال تحصیلی از وسایل نقلیه عمومی استفاده بیشتری کنند.</p> <p>- برای عرضه میراث معماری و مجموعه‌های موجود در موزه‌ها و معرفی آنها، بروشور و ابزار سمعی بصری تهیه شد که این امر به درک صحیح از میراث کمک می‌کند و آن را محبوب و مورد علاقه مردم می‌سازد.</p>
مستندنگاری	<p>- برنامه ساختاری سال ۱۹۷۳ م شامل فهرستی از تمام بناها به عنوان بنیان و پشتوانه برنامه پیشنهادی برای مرکز شهر بود.</p> <p>- در سال ۱۹۹۷ م مستندنگاری از موجودی ساختمان‌های میراثی بروژ به طور نظام‌مند آغاز شد. چهار جلد از مجموعه مجلدات شامل بناهای مربوط به قرون مختلف، به بروژ اختصاص یافت.</p>
حفظ اعتبار فرهنگی و اصالت	<p>- تمام ساختمان‌های جدید می‌بایست از نظر مقیاس، حجم، شکل، ریتم یا رنگ مطابق با معیارهای دقیق و سخت‌گیرانه معماری اجرا گردد و ساختمان‌های جدید اجرا شده با کیفیت بالا را باید تشویق نمود. اعتبار و تداوم میراث تاریخی تنها در صورتی می‌تواند تحقق یابد که ساختمان‌های جدید نیز در سبک و سیاق زندگی شهری موجود دارای تشخیص و هویت گردند.</p> <p>- تقویت هویت شهر تاریخی به کمک احداث کمربندی و اعمال طرح جدید عبور و مرور (مدیریت ترافیک) و حذف ترافیک از مرکز تاریخی میسر گردید.</p>

۱-۱۶- جمع بندی و نتیجه گیری

در شهر بروژ با برنامه‌ریزی‌ها و طرح‌های مشخص به نتایج خوبی دست یافته‌اند ولی هنوز راه طولانی برای رسیدن به آرمان نهایی در پیش است. شهر بروژ و تجارب ارزنده آن در جهت حفاظت و احیای جامع شهر و آثار مربوط به آن و حفاظت از ارزش‌های وابسته به مکان، موجب ارتقای آگاهی در کشور بلژیک گردیده است و اقشار مختلف مانند عامه مردم، معماران، شهر سازان، پیمانکاران ساختمانی و پیشنهاد دهندگان نظر در وادی معماری را نسبت به اهمیت موضوع حفاظت حساس نموده است.

بدیهی است که اقدامات انجام شده، زمینه را برای هماهنگ سازی آهنگ رشد و توسعه شهری و ایجاد همکاری بین همه اقشار دست‌اندرکار امور شهری فراهم خواهد نمود. نگهداری و مراقبت‌های ضروری در طول زمان، مرمت هوشمندانه ساختمان‌ها و ابنیه معماری مهم مربوط به تاریخ معماری کشور و مداخلات، اقدامات و رهنمودهای مربوط به ساختمان‌های جدید، کمک شایان توجهی به هویت منحصر به فرد بروژ خواهد کرد.

جنبش جدید مرمت که به شدت مورد حمایت سیاست‌های توسعه شهری بوده، در دهه ۱۹۷۰ میلادی شکل گرفت که تأکید زیادی نیز بر مرمت خانه‌های معمولی داشته است و این روند تا امروز ادامه دارد.

ذکر این مسأله بسیار حائز اهمیت است که در دهه ۱۹۸۰ میلادی بخش خصوصی مسئولیت بسیاری از عملیات مرمت را به عهده داشته است. در حالیکه بخش دولتی عمدتاً نقش نظارتی را ایفا نموده است. در حال حاضر شورای شهر، توجه خاصی به جذاب کردن اماکن عمومی داشته است و همین امر باعث ارتقای ارزش و بهای ساختمان‌ها گشته است. امروز کمک‌های شهر در جهت ارتقای ابعاد مختلف شامل منظر، عملکردی، کاربردی و هویت افزایش یافته است و آثار و مجموعه‌های وسیع در دستور کار آینده قرار دارند.

انتخاب یکی از دو گزینه شامل حفاظت و یا احداث ساختمان‌های جدید هنوز به عنوان یک مقوله قابل بحث و حساس مورد نظر است و راه حل صحیح عبارت است از اینکه ساختمان‌های کم اهمیت با مشخص شدن و نظریه دقیق کارشناسی تخریب و با بناهای جدید جایگزین می‌شوند. در طول ۴۰ سال گذشته، شهر بروژ موفق به بنیان یک جنبش آگاهی بخش در مورد حفاظت شده است که مواهب آن متوجه بروژ به لحاظ سیاست‌گذاری‌های بومی و متوجه عموم مردم، معماران، پیمانکاران ساختمانی و ارایه دهندگان پروژه‌ها گردیده است. چالش برای یافتن راهی هماهنگ برای رشد شهر و ایجاد همکاری بین همه اقشار در آینده لازم خواهد بود. نگهداری در طول زمان، مرمت‌های هوشمندانه بناهای مهم تاریخی و احداث ساختمان‌های جدید می‌تواند به جاودانگی هویت منحصر به فرد و ارزشمند بروژ کمک کند.

میراث ارزشمند شناخته شده در طول چهل سال گذشته تغییرات متمایزی را به لحاظ نوع برخورد و نوع نگرش به آنها پذیرا شده‌اند و این یک تغییر بنیادی متأثر از نوع نگرش است که متوجه بنای با ارزش تاریخی گردیده. حتی ساختمان‌ها و بناهایی که قبلاً به عنوان معماری بی اهمیت ارزیابی شده بودند، اکنون مورد حفاظت واقع شده و ارزش‌های جدیدی در آنها کشف شده و بر مبنای قضاوت جدید مورد حفاظت قرار گرفته‌اند. تخریب در وضعیت فعلی به جای یک قانون کلی به یک حکم استثنایی تبدیل شده است.

پس از وضع مقررات مربوط به توسعه شهری، حفاظت از میراث تاریخی مورد توجه خاصی قرار گرفته است، البته سرمایه‌گذاری‌های فکری و مالی باید ادامه پیدا کند تا این جنبه با اهمیت اجتماعی در جامعه اروپایی به یک قانون عمومی تبدیل شود.

برنامه‌های توسعه شهری تصویب شده باید مورد احترام ائتلاف‌های سیاسی قرار گیرند، زیرا اراده و خواست سیاسی یکی از الزامات بنیادین برای هر فعالیت هدفمندی است. به هر حال در ارتباط با امر حفاظت و احیای شهر تاریخی می‌بایست مشکلاتی مانند حمل و نقل و مسائل توریسم را با دقت مورد توجه قرار داد و طرح‌های ارایه شده را همانند طرح‌هایی باز قلمداد کرد که به ضرورت بتوان تغییرات لازم را در آنها اعمال نمود.

پیغام تجربه بروز متضمن این امر است که واژه کیفیت یک واژه کلیدی است که می‌تواند پیام قرن بیست و یکم باشد و این کیفیت از تجربه حفاظت، مرمت و احیا و طراحی هماهنگ با بستر، قابلیت نمود می‌یابد.

۱-۱۷- نتایج و جمع بندی تطبیقی از تجربه بروز در ارتباط با ایران

- اهداف

- ۱- حفاظت از هویت شهر تاریخی و ایجاد نیروی تطبیق پذیری با تغییرات لازم
- ۲- توجه ویژه به خانه‌های مسکونی به عنوان مهمترین عنصر تشکیل دهنده بافت تاریخی
- ۳- استفاده از حمایت‌های سیاسی و اجتماعی مسئولین محلی
- ۴- مستندسازی و تهیه فهرست آثار و ابنیه

- تهدیدها و ضعف‌ها

- ۱- تضاد بین شهر قدیم و جدید (ضرورت تعدیل آن)
- ۲- فقدان کاربری بافت قدیم
- ۳- فقدان فرصت‌های شغلی در شهر تاریخی
- ۴- وجود فقر شهری در محدوده مورد نظر

۵- فقدان سیاست گذاری کارآمد توسعه شهری توسط دولت (در مقیاس ملی و محلی)

- ضرورت‌ها

- ۱- ضرورت وجود مبانی نظری برای توسعه شهری
- ۲- ضرورت وجود یک برنامه ساختاری
- ۳- ضرورت تشویق سکونت پایدار در بافت‌های قدیم شهری
- ۴- ضرورت حذف عملکردهای مزاحم بزرگ مقیاس و جذب عملکردهای مفید و کوچک مقیاس در بافت‌های قدیمی.
- ۵- ضرورت اعاده پویایی به مرکز تجاری شهر قدیم
- ۶- ضرورت پشتیبانی‌های سیاسی
- ۷- ضرورت دفع آلودگی‌های زیست محیطی
- ۸- ضرورت ادغام مقولات توسعه پایدار، حفاظت بافت قدیم و مقوله زیست محیطی
- ۹- ضرورت اعمال مدیریت ترافیکی مناسب با شرایط بافت قدیمی
- ۱۰- توسعه حمل و نقل عمومی در بافت قدیم
- ۱۱- ضرورت تأمین وسائل متناسب حمل و نقل برای بافت قدیم
- ۱۲- ضرورت وجود چشم انداز بر اساس واقعیات و خواست مردمی برای شهر تاریخی
- ۱۳- تمرکز فعالیت‌های توریستی در ساختار فرهنگی تاریخی و گردشگری شهر

- امور مدیریتی و بازسازی‌ها

- ۱- وضع مالیات بر خالی ماندن بلند مدت بناهای موجود در بافت تاریخی
- ۲- ایجاد سازمان‌های نظارت و مراقبت دائمی از مرکز تاریخی
- ۳- تدوین ضوابط و مقررات ساختمانی برای بافت قدیمی
- ۴- اجتناب از کاربری‌های سنگین در بافت
- ۵- ضرورت اعمال مدیریت زیست محیطی در بافت قدیم

۲- مستندسازی، طبقه‌بندی و فهرست کردن آثار تاریخی و نقش آن در برنامه‌ریزی، سیاست گذاری و قوانین حفاظت در بریتانیا^۱

آثار، بناها و نواحی مختلف بریتانیا هر کدام دارای دسته‌بندی متمایزی از حفاظت هستند. فهرست کردن اخیر شامل پارک‌ها، باغ‌ها و میدان‌های نبرد تاریخی که در دهه ۱۹۸۰ م آغاز گردید، باعث ثبت

۱. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به Pendlebury, 2001 و Pickard, 2001

آنها شد. پس از قانون سال ۱۹۶۷، همگرایی و یکپارچگی و پایداری قابل توجهی در فعالیت‌های حفاظت در این کشور به چشم می‌خورد. امروزه سیستم بریتانیایی حفاظت از میراث تاریخی، گسترده ولی دارای انعطاف نسبی است که هر دوی آنها را می‌توان به عنوان یک نقطه قوت یا ضعف در نظر گرفت. مقوله حفاظت در طول ۲۰ سال گذشته از حمایت سیاسی پایداری برخوردار بوده است که به دلیل برخورداری از حمایت مردم باقی خواهد ماند. حمایت فلسفی از امر حفاظت بطور مستدل به اندازه کافی مدون نشده است تا با تعاریف گسترده‌تر و پیچیده‌تری از میراث، حمایت‌های مردمی و دولتی را پایدار نماید.

انعطاف‌پذیری، مشخصه‌ای از نظام برنامه‌ریزی محافظه کارانه بریتانیاست. این امر می‌تواند به ایجاد راه‌حل‌های بارز و خلاق برای مشکلات حفاظت منجر شود؛ اما نبود قوانین مشخص ممکن است باعث سردرگمی و توافقات ضعیف گردد.

اگرچه ضرورت سیستم حفاظت در کل بریتانیا مشابه است، ولی برخی تفاوت‌ها در ولز^۱، اسکاتلند و ایرلند شمالی وجود دارد که به طور مختصر بدانها اشاره می‌شود.

۱-۲- تعریف و تفسیر بریتانیایی از میراث تاریخی

معیار کلیدی برای ارزیابی آثار جهت طبقه‌بندی آنها عبارتند از: دوران تاریخی، کمیابی، سندیت، ارزش گروهی، شرایط بقا، شکنندگی، آسیب‌پذیری و تنوع (این طبقه‌بندی ممکن است به خاطر ترکیبی از عوامل یا یک نشانه مستقل نیز مناسب داشته باشد).

۲-۲- نظام مربوط به مناطق حفاظت شده در بریتانیا

نظام ملی برای حفاظت از مناطق تاریخی که در سال ۱۹۶۷ تدوین شده تا حدودی با سیستم مربوط به آثار و بناها متفاوت و متمایز است. گرچه مناطق حفاظت شده به وسیله همان قانون ملی مربوط به بناهای طبقه‌بندی شده تعریف شده‌اند و سیاست دولت مرکزی مسئولیت اولیه برای تشخیص مناطق حفاظت شده را به قوانین برنامه‌ریزی محلی ارجاع می‌دهد.

۳-۲- مکان‌های افزوده شده به میراث حفاظتی

در طی ۱۵ سال گذشته، سه مقوله جدید به فهرست میراث فرهنگی انگلستان شامل موارد زیر اضافه شده است:

1. Wales

پارک‌ها و باغ‌ها با سابقه خاص تاریخی، ثبت میدان‌ها و صحنه نبردهای تاریخی و کلیه مکان‌های تاریخی. در اوایل دهه ۹۰ مناظر فرهنگی در دستور کار قرار گرفت و ارزیابی گسترده‌تری از حومه شهری نیز از طریق ارزیابی مناظر تاریخی آن مورد توجه قرار گرفت.

۲-۴- شناسایی و تشخیص میراث تاریخی

مسئولیت آثار طبقه‌بندی شده و بناهای فهرست شده با دولت مرکزی است که توسط میراث انگلستان به عنوان یک آژانس ایالتی مستقل نظارت می‌شود. فهرست‌بندی و طبقه‌بندی تاریخی به وسیله بخش‌های مختلف دولتی انجام گرفته است، اگر چه هیچگونه معیار قانونی برای شمول مکان‌ها در لیست مربوطه وجود ندارد ولی راهنماها و دستورالعمل‌هایی بدون پشتوانه قانونی تدوین و منتشر شده‌اند.

۲-۵- حفاظت از آثار تاریخی طبقه‌بندی شده

آثار تاریخی طبقه‌بندی شده دارای سخت‌گیرانه‌ترین نظارت قانونی هستند که سیاست‌های مربوطه تأکید بر نگهداری آنها را مد نظر قرار می‌دهد. تعداد زیادی از آثار در اختیار بخش خصوصی است. تمام امور مربوط به حفاظت نیازمند مجوز لازم از استانداری است. متقاضی می‌تواند قبل از تعیین یک کاربرد اقدام به رسیدگی عمومی کند. توجه عمده در میراث بریتانیا بر ایمن‌سازی و مدیریت می‌باشد.

۲-۶- حفاظت از بناهای طبقه‌بندی شده

حساسیت زیادی برای حفظ هویت یک ساختمان فهرست شده وجود دارد. معمولاً امور مربوط به مرمت سبکی نیاز به مجوز ندارد. تصمیم‌گیری‌ها عمدتاً به استانداری محول گردیده است تا قوانین محلی را به اجرا در آورد.

به خاطر اهمیت ایمن‌سازی آینده بناهای تاریخی و تضمین حیات مادی و معنوی آنها، سیاست‌های برنامه‌ریزی برای کاربری می‌تواند ویژه تلقی شود و اجازه تغییراتی در کاربری را بدهد که در شرایط معمول مجاز نبوده است. استانداردهایی که برای ساختمان‌های مدرن تنظیم شده است، نمی‌تواند برای بناهای تاریخی مناسب باشد. قوانین ایمنی در برابر آتش‌سوزی برای بناهای تاریخی مشکل ساز بوده‌اند. مثلاً بخاری قدیمی و سنتی ممکن است ایمنی کافی در برابر آتش را نداشته باشد یا پله خارجی فرار ممکن است به بنای تاریخی لطمه بزند یا راهروهای فرار از آتش، ترکیب فضا را مخدوش کند. لذا در قوانین به ویژگی‌های ساختمان‌های تاریخی توجه و راه‌حل‌های خلاقانه پیشنهاد شده است تا ایمنی در برابر آتش تضمین و روش‌هایی برای فرار از آنها پیش‌بینی شود.

۲-۷- فلسفه حفاظت در بریتانیا

روش‌های مدرن برای حفاظت در بریتانیا از نوشته‌های جان راسکین در قرن نوزدهم و ویلیام موریس شروع شد؛ اعلامیه موریس خیلی اثربخش بوده است. او حفظ ساختمان تاریخی را مورد تأکید قرار می‌دهد که می‌تواند تحت عنوان مرمت حفاظتی، بهترین نامگذاری را بیابد. توجه به یکپارچگی و اصالت ضروری به نظر می‌رسد. استفاده از تخمین و حدس و گمان برای مرمت، غیر قابل قبول می‌باشد. اصول مربوط به قرن نوزده میلادی مثل بازگشت پذیری در اقدامات معاصر تکامل پیدا کرده است. اصول حفاظت از ساختمان‌های تاریخی توسط مؤسسه استانداردهای بریتانیا در ۱۹۹۸ میلادی تدوین شده است.

۲-۷-۱- حفاظت یکپارچه

سیستم‌های برنامه‌ریزی شهری و حفاظت از میراث در قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم تا حدودی مجزا بوده‌اند. اگر چه نظام بناهای فهرست شده سال ۱۹۴۴ در قوانین برنامه‌ریزی وجود داشت، ولی حفاظت به عنوان فعالیت اصلی در برنامه‌ریزی لحاظ نمی‌شد که این امر در دهه ۱۹۶۰ عملی شد. این اقدام عکس‌عملی نسبت به برنامه‌ریزی شهری ماسبق بود که بازسازی و احداث راه‌ها جهت بهبود اوضاع، بزرگترین تهدید برای میراث فرهنگی محسوب می‌شد که لحاظ کردن امر حفاظت در برنامه‌ریزی توسعه، باعث حمایت مضاعفی در مقایسه با تصویر سنتی و محدود قبلی شد و حفاظت به فعالیت اصلی در برنامه‌ریزی تبدیل شد. دولت به شدت اهمیت یکپارچه سازی حفاظت و توسعه را مورد تأکید قرار داد (تشکیل سازمان محیط زیست و سازمان میراث ملی در ۱۹۹۴ م).

پس از آن حفاظت همواره با توسعه اقتصادی و بهسازی شهری همراه بوده است. از جمله شعارها در سال ۱۹۷۸ عبارت بود از "میراث بریتانیا را حفظ کنید" و از آنجا که جو حاکم از مدرنیسم به سمت میراث فرهنگی ورق خورده بود، بناهای تاریخی با نگهداری مناسب به عنوان بخشی از فرآیند بهسازی شهری و در عین حال کمک به جاذبه‌های توریستی به حساب می‌آید که محملی برای زندگی، کار یا سرمایه‌گذاری ایجاد می‌کند. در محدوده‌های قدیمی تمرکز عملیات مرمت آغاز شد که در آن حفاظت به عنوان بخشی از استراتژی تجدید حیات تلقی شده است. این اماکن تاریخی با تمرکز و تراکم توریست مواجه می‌شوند که گاهی هویت تاریخی آنها به مخاطره می‌افتد. شهری که بیشترین فشار را در این رابطه تحمل کرده است، چستر است. در چستر تمرکز عمده بر مقوله پایداری از طریق مطالعه ظرفیت محیط زیست است.

۲-۸- نقش آژانس‌ها و سازمانهای تخصصی

اگرچه مابین سازمانی که مسئول شناسایی شواهد میراثی است و نهادی که مسئول امور اجرایی است، اختلاف نظرهایی وجود داشته است ولی دولت مرکزی این تهدید را به امکان تبدیل کرده است. یکی از سازمانهای فعال در بریتانیا، کمیسیون معماری و محیط زیست است که در سال ۱۹۹۹ میلادی جایگزین کمیسیون هنرهای ظریف سلطنتی شد که اکنون دیگر منحل شده است. یکی از وظایف سازمان فوق، اظهار نظر در خصوص برنامه‌ریزی جهت کاربری در بناهایی است که در مکان‌های خاص تاریخی مستقر هستند.

برنامه‌ریزی در بریتانیا مطابق برنامه‌ریزی محلی به انجام می‌رسد. در بین سال‌های ۱۹۷۰-۱۹۹۰ میلادی متخصصین حفاظت نقش اساسی در امور برنامه‌ریزی داشته‌اند که اغلب به عنوان مأموران محیط زیست از آنها یاد می‌شود. گرچه مدیریت آثار طبقه‌بندی شده هنوز بطور گسترده‌ای توسط سازمان DCMS^۱ و میراث انگلستان انجام می‌شود، اما کنترل امور مربوط به ساختمان‌های فهرست شده به مقررات محلی واگذار می‌شود.

۳- نقش طرح‌های بالادست در حفاظت و تعیین نظام توسعه برای جلوگیری از انهدام مراکز تاریخی و سنتی شهرها در بریتانیا

در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم نحوه مواجهه با مسائل شهرسازی تنها محدود به چهارچوب فضاهای شهری نیست، بلکه محدوده‌ای وسیع تر را شامل می‌شود. این نگرش شاید برای اولین بار در رابطه با تولید و مصرف و عرضه، مورد بررسی قرار گرفت. برنامه‌ریزی برای فعالیت‌های خرد شهر به عنوان پدیده‌ای تمام شده خلاصه نمی‌شد، بلکه فضاهای تحت نفوذ آن یعنی در خارج از چهارچوب شهری را نیز شامل می‌شد. از آغاز قرن بیستم لزوم مطلب فوق امری حیاتی تلقی شده است و از آن موقع تا به امروز این پدیده همیشه یک سیر تکاملی را برای نیل به یک کیفیت بهتر پیموده است. در ادامه توسعه صنایع، تولید و مجموعه‌های تجاری و سایر مجموعه‌های پیچیده و عظیم، زمینه استقرار هرچه بیشتر خود را در حاشیه شهرها فراهم نمودند. این امر تحولی اساسی در مسأله شهری بوجود آورد. به خصوص در کشورهای شمال اروپا، مجموعه‌های خود یار، جدا از شهر با عملکردی کم و بیش خودکفا، در رابطه با عملکردهای اجتماعی و اقتصادی شکل گرفتند.

تلاش برای یافتن یک راه حل منطقی که از تمرکز شدید جلوگیری کند، نمی‌توانست از بررسی اوضاع منطقه‌ای، کشاورزی و معیشت روستاها که با وجود تمام کمبودها، نیروی کار خود را در نقاط

1. Department for Culture, Media and Sport

متمرکز شهری به کار می‌گرفتند چشم‌پوشی کند و این به مفهوم توجه به مقوله مهاجرت از روستا به شهر بود. از طرفی بعضی از انواع فعالیت‌های صنعتی با عملکرد خود، سختی با ویژگی سنتی شهر نداشته و برای مناطق مسکونی، مضر قلمداد می‌شدند، در رابطه با شعاع فعالیت خود، ابزارها، امکانات و نیروی کار جدید را می‌طلبیدند و بنابراین در جذب و جلب افراد به سمت شهر مؤثر واقع می‌شدند.

۳-۱- سیاست عدم تمرکز

با علم به عواقب فوق مقوله عدم تمرکز مطرح شد و در نتیجه جابجایی تمام فعالیت‌های صنعتی غیر همگن با شهر و در رابطه با اهالی شهر و بخصوص کارگران ساکن در شهر امری ضروری به نظر می‌رسید. فعالیت‌های ناهماهنگ فوق با انبوه جمعیت ساکن در شهر در واقع نقش اصلی را در شکل هسته‌های جدید جدا از شهر داشته و شکل‌گیری آن را باعث گردیده‌اند.

۳-۲- ملی کردن خدمات و دور کردن کاربری‌های مزاحم

دولت جدید با ملی کردن بعضی از سرویس‌ها از جمله بانک بریتانیایی، گاز و برق و خطوط هوایی و راه آهن و خدمات پزشکی شروع به کار نمود و با قانون مربوط به سال ۱۹۴۴ میلادی در رابطه با اجرای طرح‌ها، مقامات محلی را تشویق به خریدن و یا سلب مالکیت از فضاهای قابل ساخت نمود و همچنین با قانون سال ۱۹۴۵ در رابطه با بخش صنایع، دولت اختیارات فوق‌العاده‌ای در رابطه با تغییر مکان موقعیت‌های نامتناسب صنایع موجود کسب کرد، صنایعی که طبق قانون مربوط به ۱۹۴۶ میلادی می‌بایست در مسیر جاده‌های بزرگ سرتاسری مستقر می‌شدند. در برنامه‌ریزی‌های بعدی توسعه منابع طبیعی نیز در دستور کار قرار گرفت. به سال ۱۹۴۷ با تهیه یک مجموعه که حاوی تمام اصول و مقررات شهرسازی و طراحی می‌شد، اصول اساسی برای روند آینده فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی پایه‌گذاری گردید.

۳-۳- سیاست‌های شهری

سیاست شهری جدید سعی نمود پدیده‌های بوجود آمده در سراسر کشور را مورد نظر قرار داده و با از بین بردن تمرکز در متروپل‌های بزرگ و پخش ازدیاد جمعیت در مراکز متناسب، عامل بازدهی آنها را در زمینه‌های تولیدی فراهم آورد. راز موفقیت برنامه جدید در استقرار شهرهای جدید در آن نواحی که قابلیت تقبل یک مرکز فعال و توسعه‌پذیر از قبیل فعالیت‌های صنعتی و تجاری را داشته باشد نهفته است تا بتواند در ارتباط با رشد و توسعه منابع موجود در ناحیه و جذب و ایجاد بازار کار برای ساکنان آن ناحیه مفید واقع شود.

۳-۴- جمع بندی و نتیجه گیری قابل انطباق در ایران

موفقیت طرح‌های بهسازی و احیای مراکز تاریخی شهرها در گرو نظام برنامه‌ریزی کلانی است که بتواند محدوده‌های تاریخی شهرهای توانمند به لحاظ تاریخی و سنتی را شناسایی نموده و این توانمندی‌ها را در چهارچوب برنامه‌های هدفمند ملی و کشوری، مورد استفاده قرار دهد و آنها را به عنوان بخشی از نظام توسعه کلان ببیند. لذا در برنامه‌ریزی کلان کشور، جایگاه هر کدام را مشخص کند و توسعه از درون به معنای مشارکت دادن توانمندی‌های بافت‌های قدیمی و سنتی را در مسیر توسعه و گنجاندن آنها در برنامه‌ریزی‌های بودجه‌ای کشور، مد نظر داشته باشد. از سوی دیگر بتواند فعل و انفعالات مترصد بر شهرهای تاریخی را با برنامه‌ریزی کلان و با سیاست گذاری اقتصادی، معیشتی، سکونتی، عوارض اجتماعی ناشی از تمرکز را تعدیل نماید.

راهکار عمده عبارت خواهد بود از تشخیص مناطق ارزشمند به لحاظ تاریخی، سنتی و طبیعی و پیش‌بینی تمهیدات برنامه‌ریزی برای توسعه، توسعه‌ای که زیربنای آن حفاظت است. این جامع‌نگری مربوط به طرح‌های بالادست، قطعاً چهارچوب اقدامات را فراتر از محدوده تاریخی خواهد دید و انگاره‌های مربوط به تعدیل جمعیت، عدالت اجتماعی، معیشت، فعالیت‌های اقتصادی و فعالیت‌های صنعتی را با علم به توانمندی سرزمین برنامه‌ریزی خواهد نمود و تنها در آن صورت است که مراکز تاریخی و سنتی شهرها نقش واقعی خود را که نقش فرهنگی است، ایفا خواهد نمود.

بدیهی است که پیش زمینه چنین اقداماتی مستندسازی و تهیه فهرست از شهرهای تاریخی و بالاخص از محدوده تاریخی شهرها می‌باشد و تنها با چنین مستنداتی زمینه برنامه‌ریزی‌های فوق میسر خواهد شد. قطعاً طرح‌ها و برنامه‌ریزی‌های جامع منطقه‌ای با سیاستگذاری مشروح فوق خواهد توانست اقدامات پیش بینی نشده ناشی از افزایش جمعیت و فعالیت‌های متبوعه را کنترل نماید و از فشار غیرمستقیم آنها بر پیکره شهر تاریخی جلوگیری کند.

۳-۵- نتایج و جمع بندی تطبیقی از تجربه بریتانیا در باب حفاظت و احیا

- ضرورت کنترل کاربری‌ها در بافت تاریخی
- تشکیل کمیسیون‌های تخصصی جهت نظارت و تصمیم‌گیری در موارد خاصی از ضرورت‌های تغییر کاربری و هماهنگ سازی آن در راستای اهداف حفاظت و احیای بافت تاریخی می‌باشد.
- تهیه فهرست کاملی از ساختمان‌های موجود در بافت تاریخی (مستندسازی) ضروری است.
- طبقه‌بندی فهرست فوق‌الذکر
- طبقه‌بندی بناها در جهت برنامه‌ریزی
- اجرای سیاست حفاظت محور در توسعه

- تأمین منابع مالی از طریق نهادهای غیر دولتی از قبیل افراد خیر، مؤسسات، سمن‌ها (سازمان‌های مردم نهاد)^۱ و غیره
- تشویق و ترغیب لازم برای تشکیل کمیسیون‌های معماری و محیط زیست و مشارکت جویی آنها در احیای بافت تاریخی
- تسری فرهنگ آموزش عمومی به موازات آموزش‌های آکادمیک از قبیل دوره‌های کوتاه مدت تخصصی، سمینارهای آموزشی و غیره
- اعمال سیاست‌های مالیاتی بر بناهای متروکه و بلااستفاده و معاف نمودن ابنیه‌ای که در فهرست و زیر چتر حفاظت قرار دارند.

۳-۶- جمع بندی و نتیجه گیری از تجارب بریتانیا قابل انطباق در ایران در باب حفاظت، مستندسازی، برنامه‌ریزی و احیا

تکدانه‌های مربوط به مسکن بیشترین آمار از ساختار شهر تاریخی را به خود اختصاص می‌دهد^۲، لذا اتخاذ روش‌هایی که بتواند تکدانه‌های فوق و سایر تکدانه‌های مربوط به دیگر ساختارهای شهر قدیمی را شناسایی، فهرست‌بندی کرده و مستندنگاری کند، ضروری است. این امر زمینه مساعد فرهنگی را جهت تدوین قوانین نظام‌مند فراهم خواهد کرد. تجربه کشورهایمانند ایتالیا، فرانسه، اسپانیا و بریتانیا این امر را به اثبات رسانده که بستر فرهنگی می‌تواند بسیاری از تصمیم‌گیری‌ها در سطوح برنامه‌ریزی و طراحی و تصویب را تحت‌الشعاع قرار دهد که نهایتاً پشتوانه قانونی مانند ثبت و اجرای طرح‌ها را تسهیل می‌نماید. بدیهی است که در مستندات مربوط به بسیاری از شهرهای تاریخی جهان از قبیل کشورهای مورد اشاره در این بخش و بالاخص ایران حاکی از نمونه‌هایی با ارزش‌های پایدار و نهایتاً معماری پایدار است که پایداری آنها به شدت وابسته به یکپارچگی محیطی است که شامل موارد زیر است:

یکپارچگی معیشتی، یکپارچگی جمعیتی، یکپارچگی کالبدی و یکپارچگی کاربری تا حدی که متضمن پویایی حیات بافت قدیمی باشد. از سوی دیگر مطرح شدن مقوله مناظر فرهنگی کمک مضاعفی به امر احیا می‌نماید، زیرا این بحث شامل رخدادهای، روابط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و معیشتی بافت می‌گردد، لذا امر حفاظت و احیا در برگیرنده عوامل مختلفی است و به عبارتی احیا یک فرآیند پیچیده متشکل از متغیرهایی است که هر کدام سهمی در ارتقای محیط دارا هستند.

1. NGO

۲. مراجعه شود به گزارش شماره یک مربوط به بهسازی بافت قدیم زنجان، نایین و کرمان که در دفتر بهسازی و نوسازی بافت قدیم در وزارت مسکن و شهرسازی توسط دانشگاه علم و صنعت انجام شده است.

حفاظت از میراث فرهنگی در بافت‌های تاریخی مقوله‌ای چند وجهی است که شامل بافت جمعیتی، بافت معیشتی و بافت کالبدی است یعنی بطور کلی ساختاری جامع را داراست که برنامه‌های آینده آن از طریق ابزارهای مختلفی تضمین می‌گردد. این ابزارها شامل موارد زیر است.

- متناسب سازی بافت برای جمعیت ساکن؛
- احیای قطب‌ها و محورهای ارزشمند کالبدی در راستای توریسم داخلی و خارجی؛
- شناسایی و احیای تکدانه‌های با ارزش و اختصاص کاربری مناسب؛
- ابزار هویتی که قابلیت بازشناسی تاریخی را میسر می‌گرداند؛
- یافتن نشانه‌هایی از معماری و شهرسازی پایدار در بافت و تقویت آنها؛
- توجه به یکپارچگی بافت و خواناسازی آن؛
- توجه به مناظر فرهنگی تاریخی؛
- توجه به رخدادهای موجود در بافت تاریخی و سنتی و احیای آنها؛
- توجه به قوانین شهرسازی مترتب بر بافت تاریخی و پیش‌بینی نظام مدیریت مناسب؛
- آموزش و تمرین مداوم و تقویت حس مشارکت در کلیه اقشار اجتماع؛
- ایجاد صندوق ذخیره مالی جهت کمک رسانی به بناها، محوطه‌ها و بافت‌ها؛
- تقویت سمن‌های فعال در وادی حفاظت و مرمت؛
- تقویت و حمایت از پیمانکاران مرمتی در بافت؛
- معرفی اصول مربوط به توسعه پایدار در وادی حفاظت و مرمت و پیوند آن با سایر حوزه‌ها مانند طبیعت و محیط زیست.

۴- معرفی نمونه‌هایی از تجارب حفاظت و احیا در چند شهر اروپایی

۴-۱- نگهداری و احیای ماره

در پی تجربه اولیه توسعه قبل از جنگ، پیشنهاد تخریب در ماره و مکان‌های دیگر باعث شد تا مبارزاتی برای حفظ بخش تاریخی ماره صورت گیرد.

یکی از حافظان بناهای تاریخی به نام جرج فیلمنت در نوشته‌ای در دهه ۱۹۴۰ این بحث را مطرح کرد که حفاظت از منطقه‌ای با ویژگی‌های تاریخی خاص مثل ماره بایستی افزایش یابد. او در مورد حفاظت و بازسازی عمده در پاریس سخن می‌گفت و روش پاکسازی ابنیه مزاحم و ساختمان‌هایی که از زمان انقلاب ساخته شده بودند را پیشنهاد داد. این امر بدان منظور انجام گرفت که بتوان حیاط‌ها و باغ‌ها را دوباره به حالت قبلی خود باز گرداند.

1. Cultural Landscape

در اوایل دهه ۱۹۶۰ تعداد ۷۴ هزار نفر در ماره زندگی می‌کردند که تراکم جمعیت در مقایسه با کل پاریس که در حدود ۳۰۰ نفر در هکتار بود، در این شهر به رقم ۵۸۵ نفر در هکتار رسیده بود. ۷۰ درصد خانه‌ها فاقد توالی داخلی بودند. با این وجود مشخصات تاریخی آن نادیده گرفته نمی‌شد. گروه‌های حفاظت از مکان‌های تاریخی، بعضی از بناهای برجسته و مهم این بخش را در اختیار گرفتند و آنها را ترمیم کردند. اگر چه قانون حاکم بر حفظ بناهای تاریخی در پاریس مربوط به اواسط قرن ۱۹ بود، ولی از سال ۱۹۶۲ قانون حفظ ویژگی‌های تاریخی محله‌هایی مثل ماره تدوین گردید. در سال ۱۹۶۵ ماره به عنوان اولین بخش حفاظتی فرانسه که حدود ۱۲۰ هکتار را تحت پوشش قرار می‌داد، معرفی شد. برای اطمینان از اینکه ویژگی زیبای تاریخی منطقه حفظ و افزایش یابد، یک مجوز رسمی از دولت برای تغییرات آتی در بناها یا محدوده محله نیاز بود. علاوه بر این به دولت اختیار تام داده شده بود تا هرگونه تخریب یا حفاظت ساختمان یا بخشی از آن را به اجرا درآورد.

ماره علاوه بر وضعیت خود به عنوان محله حفاظت شده دارای مجموعه با ارزشی از بناها شامل ۱۷۶ کلاس قدیمی و ۵۲۶ اثر تاریخی بود.

فرانسوی‌ها علاقمند بودند که در ساختمان‌سازی از انگلستان پیشی گیرند در حالی که بریتانیای‌ها در این مورد از موقعیت برتری برخوردار بودند. طبقه‌بندی بناهای تاریخی نیازمند توافق بین مالک و دولت بود. در این توافق مالک ۵۰ درصد هزینه تعمیر و حفاظت را به صورت کمک از دولت می‌گیرد و این بناها بدون توافق اداری قابل تغییر نبودند، مشروط به تأمین دسترسی عمومی. بین ۵۰ تا ۷۵ درصد از هزینه باقی مانده می‌تواند به جای مالیات قلمداد گردد. کمک‌های تعمیراتی برای آثار تاریخی تا میزان ۴۰ درصد توسط دولت تأمین می‌شد. با توجه به ویژگی فضایی هتل‌های موجود در ماره تعداد زیادی از آنها به موزه تبدیل شده‌اند، مانند موزه پیکاسو، موزه کارناوال، موزه ووک و موزه دلاسورویا.

قانون حفاظتی سال ۱۹۶۲ میلادی دارای یک استراتژی کلی بود که عبارت بود از منع ایجاد تغییر در ساختار و ظاهر بناها. هنگامی که این استراتژی ارابه و مورد موافقت قرار گرفت، هیچگونه تغییری نمی‌توانست بدون مجوز اتفاق بیفتد. مالکان بناها ۲۰ درصد کمک و ۶۰ درصد وام جهت فعالیت‌های مورد نیاز دریافت می‌کردند و در صورت استنکاف از آنها سلب مالکیت می‌شد. برای این امور یارانه قابل ملاحظه‌ای پیش بینی شده بود و این برنامه بر نوسازی فیزیکی و مرمت بخش تاریخی محله تأکید داشت.

همانطور که دابی شرح می‌دهد، هدف طرح، بازگرداندن محله به ساختار قدیمی شامل حیاط‌ها، میدان‌ها و باغ‌ها بود. تخریب بی حد تکدانه‌های فرسوده مربوط به این استراتژی که در سال ۱۹۶۹ منتشر شد به شدت مورد اعتراض قرار گرفت. اقدامات مربوطه منحصر به نوسازی کالبدی بناها نبود، بلکه حفظ ترکیب جمعیتی محدوده نیز از اهداف این طرح بود. سیاست‌های خاصی برای تشویق افراد

با مشاغل کوچک و تثبیت آنها در منطقه اتخاذ شد. برای مثال استفاده دوباره از ساختمان‌های خاص توسط بنگاه‌های اقتصادی که به نظر می‌رسید تأثیر مثبتی در فضای سرزنده و بانشاط این بخش داشتند، مورد حمایت قرار گرفت.

جدول ۲-۲ اقدامات انجام شده در محله ماره در شهر پاریس به تفکیک نوع فعالیت

توضیحات	اقدامات
<p>- همه بیست منطقه شهر پاریس با قانون مربوط به محوطه های سال ۱۹۳۰ م محافظت شدند و منظر شهری پاریس تحت کنترل خط آسمان قرار گرفت.</p> <p>- تقسیم بناهای موجود به واحدهای کوچک‌تر و ساخت مغازه‌های متعدد. طبقات همکف بناها به کارگاه تبدیل شد و حیاط خانه‌ها احیا شد.</p> <p>- حذف ساختمان‌های ناهمگون و بازگرداندن حیاطها و باغ‌ها به حالت ماسیق.</p> <p>- حفظ ویژگی زیبایی تاریخی منطقه با استفاده از مجوز رسمی دولت و کنترل تغییرات آتی در بناها و همچنین محدوده محله</p> <p>- جلوگیری از هر اقدامی که منجر به تغییر در ساختار و ظاهر بنا شود.</p>	کالبدی
<p>- تمرکز زدایی و طراحی پنج مرکز منطقه‌ای جدید جمعیتی و اشتغال‌زا که در کاهش فشار از مرکز شهر موفق بوده است و تأسیس یک مرکز اداری به نام لادفانس.</p> <p>- شکل اقتصادی محدوده توسعه پیدا کرد و ماره تبدیل به یک محله به روز برای هنرمندان و روشنفکران شده است. بسیاری از مغازه‌های محلی تبدیل به بوتیک‌ها، رستوران‌ها و گالری‌های شخصی شده‌اند. حرفه‌های سنتی همچون پینه‌دوزی، خیاطی و خراطی و صحافی به طور پراکنده فعال شده‌اند.</p> <p>- مالک می‌تواند حدود ۵۰ درصد از هزینه تعمیر و حفاظت را از کمک‌های دولتی تأمین نماید و در عوض، بناها بدون توافق نهادهای ذیصلاح قابل تغییر نمی‌باشند.</p>	اقتصادی
<p>- استفاده دوباره از بناهای خاص توسط بنگاه‌های اقتصادی که تأثیر مثبتی در فضای سرزنده و بانشاط ایفا نمودند. جایگزینی بافت جمعیتی و عدم موفقیت در حفظ بافت جمعیتی موجود نیز از پدیده‌های شاخص اجتماعی ماره است.</p> <p>- با تغییر کاربری در بناها، ماره خیلی سریع تبدیل به یکی از زنده‌ترین بخش‌های شهر شد. (ایجاد ارتباط بین مردم و شهر)</p>	اجتماعی
<p>- ساخت تئاترهای جدید، موزه‌ها، نمایشگاه‌های هنری، محل همایش‌های هنری سالانه و سایر رخدادها ترکیب جدیدی ایجاد می‌کرد به نحوی که میدان‌ها و خیابان‌ها هفت روز هفته از جمعیت مملو بود.</p>	فرهنگی
<p>قانون ۱۹۳۰ میلادی زمینه را برای تهیه فهرستی کامل از مناظر شهری و حوزه‌های مختلف فراهم کرد که تهیه ضوابط توسعه نیز در دستور کار قرار گرفت.</p>	مستندنگاری
<p>حذف الحاقات ناموزون متأخر از بناهایی که به عنوان یادمان شناخته می‌شوند و بازگرداندن هویت کالبدی محله به الگوی قرن هجده میلادی.</p>	حفظ اعتبار و اصالت

۲-۴- بولونیای مرکزی

مرکز شهر بولونیا متشکل از چهار محله دارای جمعیتی معادل هشتاد هزار نفر بود. هدف راهبردی در مرکز شهر بولونیا جلوگیری از جابجایی جمعیت موجود به حومه شهر بود. شکل بولونیا، شبیه به یک شش ضلعی نامنظم است که حدوداً ۲ کیلومتر عرض دارد فضای اطراف آن قبلاً بقایای دیوار شهر تاریخی بوده است که بخشی از آن هنوز پابرجاست.

در اوایل دهه ۱۹۶۰ مرکز شهر بولونیا مثل بسیاری از شهرهای قدیمی ایتالیا، در شرایط نامناسب کالبدی قرار داشت. علیرغم خیابان‌های رومانتیک، بیشتر خانه‌ها شرایط غیر استاندارد داشتند، جمعیت محدوده مرکزی شهر به طور عمده افراد بومی بودند، بسیاری از خانواده‌ها نسل اندر نسل در آنجا زندگی کرده اند. ولی به خاطر شرایط نامساعد زندگی تعداد زیادی از جوان‌ترها و اعضای پرجنب و جوش شهر، آنجا را ترک کرده بودند. مسئولین محلی همواره نگران تغییر در هویت جامع و یکپارچه شهر تاریخی متشکل از بافت مسکونی، بناهای بزرگ، کاخ‌ها، کلیساها و غیره بودند.

بولونیا در دهه ۱۹۶۰ جمعیت ثابتی داشت ولی در سال ۱۹۷۰ شهر رشد چشمگیری یافته بود و جمعیت آن به پانصد هزار نفر رسیده بود ولی در یک بازه زمانی مجدداً کاهش یافته بود. در همان زمان طرح پیشنهادی کنزو تانگه برای جابجایی جمعیت بافت و اسکان آنها در حومه بولونیا مورد موافقت قرار نگرفت. در سال ۱۹۶۹ بولونیا یک طرح جامع را برای توسعه خود با تأکید بر طرح بافت مرکزی شهر در دستور کار قرار داد.

برنامه‌ریزی موجود، محافظه‌کارانه و طرفدار سرسخت حفاظت از مکان‌های تاریخی توصیف شد. در حالی که اپل یارد رسماً اظهار داشته بود که شعار بولونیا "حفاظت یک انقلاب است" بود، موضع مقامات شهر، تأکید بر حفظ محیط و ساکنان بود، همانطور که فیچ شرح می‌دهد: شهر نیاز به برنامه مشخصی برای حفاظت از شهر و اهالی آن را داشت که به بهبود محیط فیزیکی، افزایش سطح خدمات، توسعه و حضور در تصمیم‌گیری‌ها قوت بخشد. هدف کلی عبارت بود از مرمت و احیای کلی بافت شهر ضمن تأمین امکانات و خدمات مورد نیاز. برنامه‌ریزی برای حمل و نقل و تعیین کاربری زمین با هدف حفظ عملکردها و الگوی اجتماعی پیشین چشم‌انداز اصلی پروژه بود. این استراتژی در واقع در نقطه مقابل توسعه در حومه شهر قرار می‌گرفت.

برنامه فوق در سال ۱۹۶۹ میلادی بر اساس یک بررسی جامع و کامل از بناها و فضاهای باز شهری صورت گرفت. وظیفه تنظیم راهبردها برای نوسازی شهری به پروفیسور لئوناردو بنه وولو، برنامه‌ریز، مورخ و معمار مشهور ایتالیایی محول شد.

بنه وولو بر حفظ گونه‌های معماری و الگوهای قدیمی به عنوان یک ویژگی بنیادی تأکید داشت که می‌بایست به عنوان یک میراث تاریخی حفظ شود. برنامه سال ۱۹۶۹ سیزده منطقه را با تراکم بالای

ساخت و ساز شناسایی نمود که برای سرمایه گذاری خصوصی جذاب نبود. پنج منطقه از سیزده منطقه به عنوان منطقه پایلوت شامل ۶ هزار نفر سکنه انتخاب شد که بعدها تمام ۱۳ منطقه را شامل شد. در اصل مقامات شهر یک برنامه برای سلب مالکیت در مرکز شهر و احیای آن توسط سرمایه گذاری دولتی و سپس ارایه آن به عنوان مسکن عمومی را پیشنهاد دادند.

در سال ۱۹۷۱ یک قانون جدید تصویب شد که به مقامات اجازه می داد تا املاک و بناهای احداث شده با کیفیت نازل را با گرامت کمتر از ارزش بازار، سلب مالکیت کنند. اولین طرح کامل مربوط به احیا در اکتبر ۱۹۷۲ ارایه شد. این طرح مخالفت شدید مالکان خانه‌ها را برانگیخت.

بناهای مرکز شهر بولونیا در دست تعداد کمی از مالکانی بود که زندگی خود را از طریق اجاره اتاق به دانشجویان می گذراندند. اگر این مالکان از وسیله امرار معاش خود با سلب مالکیت دارایی‌هایشان محروم می شدند، شورای منطقه وجهه قانونی خود را از دست می داد، لذا یک طرح اصلاح شده در مارس ۱۹۷۳ به تصویب رسید. سلب مالکیت برای خانه‌های خالی و آنهایی که در معرض خطر قرار داشت اعمال شد ولی مقامات شهر طرح اصلی را به یک یارانه تبدیل کردند. از سوی دیگر در یک طرح دراز مدت، مستأجرین با افزایش اجاره‌بها یا ترک مکان مورد اجاره مواجه می شدند و مالکان خصوصی در مورد میزان دارایی خود ضمانت می شدند. دریافت یارانه‌ها نیز منوط به تحویل خانه مسکونی مرمت شده بود.

تجربه بولونیا نشان داد که تنها از طریق مشارکت مردمی و سهیم نمودن شهروندان در اقدامات و تصمیم‌گیری‌ها پیشرفت‌های محلی میسر می شود و بدیهی است در چنین شرایطی نه تنها مالکان منازل، بلکه ساکنان غیرمتمول را قادر به باقی ماندن در محل، بعد از بازسازی و احیای محله می کند. بولونیا احتمالاً یکی از معدود مثال‌های موفق، از نظر مشارکت جمعی است. در این تجربه تمایل به اداره امور توسط افراد بومی و محلی که شهر را از دارایی‌های خود می دانند قابل توجه است. قبل از تصمیم به احیا مرکز تاریخی، هجده شورا همسایه با حدود ۳۰۰۰۰ نفر برای هرکدام تشکیل شد. برنامه حفاظت با هماهنگی این شورای محلی عملی شد و تحقیقات مفصل روی انواع ساختمان‌ها و زندگی خانواده‌های ساکن در آنها انجام شد. تعداد زیادی از املاک برای احیا و اسکان مردم محله خریداری شد. کمک‌های دولتی به مالکان خصوصی جهت مرمت خانه‌ها به شرطی تعلق می گرفت که سطح اجاره‌بها ثابت می ماند و حق تقدم برای خرید خانه‌های مرمت شده با شورای بافت بود. بدیهی است که اجرای این تصمیم بسیار سخت بود ولی در درازمدت نتایج خوبی در بر داشت، از جمله اینکه بسیاری از ساکنان قدیمی در بخش‌های حفاظت شده و مرمت شده باقی مانده‌اند.

بولونیا به عنوان یک پدیده موفقیت‌آمیز و به عنوان یک مثال برای توسعه حفاظت‌محور در دیگر شهرهای ایتالیا و غرب اروپا مثال‌زدنی است. تجربه (۱۹۷۹) بولونیا نشان داد که نتایج مشابه تنها

می‌تواند در واحدهایی که هنوز هدف گردشگری وسیع قرار نگرفته‌اند، به دست آید. قابل توجه است که در ۳۰ سالگی که گذشت، گردشگری در بولونیا رشد شایان توجهی داشته است. امروز این شهر قدیمی دارای مناطق حفاظت شده‌ای است که به وسیله قوانین و مقرراتی ناظر بر کالبد تاریخی و عملکردهای شهری تحت حفاظت است. دخالت‌های معاصر در شهر قدیمی نیز به شدت کنترل می‌گردد.

۳-۴- تجربه لیون، فرانسه

در سال ۱۹۶۰ زمانی که حفاظت از مرکز تاریخی لیون در دستور کار قرار گرفت، چند خانه حیاطدار به صورت الگویی انتخاب شدند که فاقد حمام و آشپزخانه مناسب بودند؛ اما گونه معماری آنها با وجود حیاطها، دارای جاذبه قابل توجهی بود. بدین ترتیب الگوسازی انجام شد و تقریباً در سطح کل بافت تاریخی تسری یافت و به کمک انگیزه‌های مالیاتی کل منطقه مرمت گردید. اقبال به نحوی بود که در اواخر سال ۱۹۸۰ پیدا کردن یک آپارتمان اجاره‌ای در شهر قدیم تقریباً غیرممکن گردید. برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری توسط قدرت‌های محلی انجام شده است. تعیین نقشی متعادل بین نیازهای مربوط به ساکنان موجود و استفاده‌کنندگان آتی ضروری بود. خرید و مرمت ساختمان‌های تاریخی توسط نهادهای محلی انجام شد که بدین ترتیب الگو و استانداردهایی را برای حفاظت و احیا ارائه می‌کرد. افزایش منافع شهری در یک محدوده تاریخی ساکنان را به سرمایه‌گذاری و افزایش دارایی‌هایشان ترغیب می‌کند. قدرت محلی در لیون نقش مهمی در ترغیب مشاغل بومی مرتبط با صنعت گردشگری داشته است.

بالتبع افزایش سرمایه‌گذاری در حومه بافت، فعالیت‌های شبانه و عصرگاهی در مرکز شهر را کاهش می‌دهد، به خصوص وقتی که یک مرکز پرجاذبه در یک فاصله کوتاه از محل سکونت بافت وجود داشته باشد. مثلاً یک هتل در بیرون شهر لیون ممکن است مالکیت زنجیره‌ای چندملتی داشته باشد در حالی که یک کافه کوچک در مرکز شهر مالکیت محلی دارد. یکی از ابتکارات قابل توجه در لیون تبدیل چهار بنای مرمت شده حول یک حیاط به هتل بود که با استقبال زیادی مواجه گردید.

۴-۴- جمع بندی و نتیجه گیری از تجارب لیون، ماره و بولونیا

ماره تجربه پذیرش جمعیت غیربومی (ساختار جمعیتی غیرتاریخی) را محک می‌زند و در نوع خود می‌تواند الگویی در جهت تقویت مبانی محله‌محوری قلمداد گردد. سیاست عدم تمرکز برای شهرهای بزرگ مانند پاریس حاکی از آن است که غیر از قطب‌های جدید شهری در حومه می‌توان به احیای محله‌های قدیمی نیز در جهت کمک به فرضیه عدم تمرکز پرداخت. منوط به اینکه مقوله حمل و نقل عمومی و مشکلات مبتلا به آن مورد برنامه‌ریزی جدی قرار گیرد.

علیرغم ترمیم و بازسازی فیزیکی که در محله ماره اتفاق افتاد، نکته بحث برانگیز، تغییر ویژگی کاربری به دلیل جابجایی و تغییر شکل محیط به منظور جذب خانواده‌های ثروتمند بود. علیرغم بازسازی فیزیکی پرهزینه حفظ ترکیب اجتماعی - بومی، به موفقیت محدودی دست یافت.

در انتخابات اواخر دهه ۱۹۷۰ در پاریس، محله ماره به یک رسوایی به عنوان نمونه‌ای از تغییرات اجتماعی دراماتیک تبدیل شد. اجاره‌های بالا، تغییرات اجتماعی یا خروج ۲۰ هزار نفر از سکنه از زمان آغاز طرح و ورود تعداد اندکی جایگزین، نتایج قابل قبولی نبود. بالا رفتن قیمت زمین نتیجه جایگزینی طبقه کارگر و اقشار پایین با اقشار مرفه است. قشر کارگر به دلیل نیاز و افزایش اجاره بها به حومه انتقال داده شدند.

تجربه لیون حاکی از تقویت مشاغل مربوط به صنعت گردشگری است و همچنین تجمیع خانه‌های تاریخی به عنوان یک مجموعه واحد مهمانپذیری مقوله قابل توجهی است که در لیون محک زده شده است. تجربه بولونیا مقوله مشارکت شهروندان را به صورت جدی مورد ارزیابی قرار داده و حفظ ساختار جمعیتی تاریخی را به کمک یک روش مدون با موفقیت به انجام رسانده است. در بولونیا عملکردهای کوچک مقیاس تقویت و عملکردهای بزرگ مقیاس در بافت تاریخی حضور کم‌رنگ دارند.

حمل و نقل عمومی و سرمایه‌گذاری جهت تأمین مبدل‌ها و تعریف سلسله مراتب ورود به بافت تاریخی و پیش‌بینی مکانیزم و ابزار مناسب برای حمل و نقل عمومی در تجارب فوق امری اجتناب ناپذیر بوده است و تجارب لیون و بولونیا با تقدم و تأخر این امر را به اثبات رسانده‌اند. پیش‌بینی نظام‌های مدیریتی در ترافیک به جای مهندسی ترافیک یا به موازات آن الزامی بوده است. پیش‌بینی نظام‌های مدیریتی در توقف خودروها و تخصیص مکان‌های مناسب در تجارب فوق قابل اعتنا می‌باشد.

شهر بولونیا با وجود ویژگی‌هایی از قبیل خیابان‌های رواق دار، بلوارهای وسیع و میدان‌ها، در حال حاضر یکی از مراکز تاریخی ایتالیا است که به بهترین شکل حفظ شده است و جایگاهی بعد از ونیز دارد. این شهر از لحاظ یکپارچگی در شرایط فیزیکی بهتری نسبت به ونیز قرار دارد. تعداد زیادی از اهالی در بافت تاریخی باقی مانده‌اند ولی در طول زمان نوسازی خانه‌ها کاهش و تعداد آپارتمان‌ها افزایش یافته است. بنابراین ساختار اجتماعی نیز با حضور دانشجویان بیشتر و خانواده‌های تک نفره تغییر کرده است. مرکز تاریخی بولونیا به یک مرکز با کاربری‌هایی مانند سکونت، فعالیت‌های دانشگاهی، کاربری‌های فرهنگی و گردشگری و شغل‌های کوچک تبدیل شده است. فعالیت‌های صنعتی که در بخش مرکزی قرار داشت به حومه شهر نقل مکان کرد.

۵- حفاظت و قوانین مرتبط با احیای فضاها و مراکز تاریخی و فرهنگی در چند کشور اروپایی و تجارب مربوط به مستندسازی و نقش آن در نظام برنامه‌ریزی برای مقوله حفظ و احیا

بررسی جنبه‌های قانونی و سیاستگذاری برای حفظ و نگهداری میراث غیر منقول در چند کشور اروپایی فرصتی است تا روش‌های قابل اعمال مورد ارزیابی قرار گیرند. راهنمای مربوط به نظام‌های قانون‌گذاری در ارتباط با مرمت میراث فرهنگی مانند میراث معماری و آثار منقول در سال ۲۰۰۰ توسط اتحادیه اروپا منتشر شده است.

۵-۱- تعریف میراث فرهنگی و نگاه‌های مربوط به آن در کشورهای مختلف

روشی که برای تعریف میراث فرهنگی غیر منقول برای حفاظت استفاده می‌شود معمولاً پیرو تعاریف کنوانسیون‌ها نمی‌باشد ولی شباهت‌هایی با آن دارد.

عوامل مختلف مورد استفاده برای انتخاب اهداف حفاظت شامل مواردی به شرح زیر است:

انگیزه‌های تاریخی، باستان‌شناسی، هنری، علمی، اجتماعی یا فنی در رابطه با میراث معماری. یادگارهای میراث باستان‌شناسی، عموماً با ترکیبی از عوامل دیگر از قبیل مناظر طبیعی در بلژیک، معماری در دانمارک، مالت و بریتانیا، زیبایی‌شناسی در گرجستان و فرانسه، فسیل‌شناختی در ایتالیا، مالت و اسپانیا، طایفه‌شناسی در فرانسه، ایتالیا و اسپانیا، معنوی و مذهبی در گرجستان و ایرلند، طراحی شهری و فولکور در آلمان مورد بررسی قرار می‌گیرند، هر کدام از موارد فوق بیانگر انگیزه، کیفیت و ارزش متفاوتی است. عوامل اجتماعی هم می‌تواند از طریق وقایع نظامی یا افراد مهم تاریخی بیان شود، در عین حالی می‌توان از ملاحظات محیطی و اقتصادی هم بهره جست.

بطور کلی تعریف آثار گسترده است و روش‌های مختلفی برای تعیین سطوح مختلف از حفاظت می‌تواند وجود داشته باشد. مشکلات مالی نیز می‌تواند امر حفاظت را تحت‌الشعاع قرار دهد. در چنین شرایطی آثار مورد مداخله، اولویت بندی شده و اولویت‌های نخست مورد حمایت قرار می‌گیرند. در حالی که در بعضی از کشورها یک سطح واحد برای حفاظت انتخاب شده است و به طور مساوی همه آثار مورد حمایت قرار می‌گیرند.

۵-۲- شناسایی میراث

پس از کنوانسیون‌های مالت و گرانادا^۱ حفظ دارایی‌ها و مستندسازی آثار میراثی در خطر، در اولویت قرار گرفت. تلاش‌های زیادی در سطح بین‌المللی صورت پذیرفت تا اطلاعات مربوط به آثار و

1. Granada & Malta

شواهد تاریخی جمع آوری شوند. به علاوه وجود سیستم‌های پیشرفته از اطلاعات جغرافیایی و دیگر روش‌های فنی باعث بهبود روش‌های ثبت گردیده است. اگرچه امروزه این روش‌ها تنها در چند کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد، بخصوص در کشورهایی که قوانین و سیاست‌ها در سال‌های اخیر مورد بازبینی قرار گرفته‌اند.

۳-۵- نگاهداری و حفاظت از میراث

وقتی دارائی‌های میراث برای حفاظت شناسایی شدند، الزاماً اقدامات قانونی جهت ضمانت حفاظت رخ خواهد نمود. در ارتباط با میراث معماری این موضوع شامل ثبت، نگهداری، استفاده مجدد، تخریب احتمالی و دیگر فعالیت‌ها می‌شود. در بعضی کشورها وظیفه صریحی از مراقبت بعهده مالکین است که بی توجهی به آن از جانب مالکان می‌تواند موجب تحریم و اقدامات قهرآمیز گردد.

۴-۵- فلسفه حفاظت

فلسفه حفاظت در طی یک قرن و نیم گذشته دارای فراز و نشیب‌هایی بوده، بالاخص در وادی میراث معماری تئوری‌های ویوله لودوک در مورد بازسازی قطعاً تأثیری بر سایر کشورها داشته است. از سوی دیگر تأثیر تئوری‌های راسکین هم مثل دیگر کسانی که از روش حفاظت و نگهداری محض دفاع کرده‌اند قابل ملاحظه است. تمایز بین این دو تئوری کاملاً آشکار است ولی در برهه کنونی روش حفاظت و نگهداری مهم‌ترین دغدغه اکثر کشورهاست.

به هر حال روش کار در کشورهای اروپایی چندان مشابه نیست و شواهدی از ادغام این دو روش در برخی موارد وجود دارد. به علاوه، منشور و نیز مدرک مهمی برای کشورهای متعدد است. در ماده ۹ از منشور مذکور، فرایند مرمت تا وقتی که اقدامات براساس شواهد مستند قانونی باشد مورد تأیید است. همچنین بیان می‌کند که اقدامات مرمتی نباید براساس حدس و گمان باشد و استنباط می‌کند که چنان کاری باید صادقانه بوده و شواهد مداخله معاصر را متمایز گرداند و به طور همزمان مشارکت و حضور تمام دوره‌ها را لحاظ کند. البته بعضی کشورها نیز منشور خاصی را برای خود در ارتباط با حفاظت و مرمت تهیه نموده‌اند.

پس از منشور و نیز موارد جدیدی رخ نموده، از جمله مجاز شمردن تغییرات در راستای نیازهای کاربران جدید توسط منشور آمستردام مورد تشویق قرار گرفت و از آن زمان حرکتی جدید سواً اهمیت بناهای مستقل، براساس مقوله یکپارچگی از حفاظت رخ نموده است. مقوله توان بخشی در سال‌های اخیر اهمیت بیشتری پیدا کرده است، زیرا جوامع تمایل زیادی به زندگی در بناهای قدیمی پیدا کرده‌اند.

۵-۵- حفاظت یکپارچه

این مقوله یکی از موارد اصلی کنوانسیون‌های مالت و گرانا است که در گسترش دامنه حفاظت میراث فرهنگی از فهرست آثار مستقل به کل منطقه و محیط قابل اهمیت است. این مقوله اکنون در سیاست‌های توسعه پایدار به شدت مورد حمایت است.

۵-۶- منابع مالی، ساز و کار سرمایه‌گذاری و مرمت میراث معماری و شهری

حفاظت از میراث فرهنگی نیاز به حمایت زیادی دارد. در برخی کشورها کمبود منابع مالی یک مشکل اساسی است. میراث یک دارایی است که برای انتقال به نسل‌های بعدی می‌بایست به شکلی پایدار حفظ شده، باعث اشتغال و مزایای اقتصادی شده و هویت و ارزش‌های اجتماعی را تقویت نماید. در این زمینه فقط اموال خصوصی مد نظر نیست بلکه یک روش یکپارچه برای مدیریت تمام اموال میراث می‌تواند موجب مزایایی برای جامعه و محیط زیست باشد. حفاظت از میراث معماری از سه طریق اصلی مورد حمایت قرار می‌گیرد: بارانه‌ها، وام‌ها و تخفیف‌های مالیاتی.

۵-۷- آموزش و تمرین

آموزش تخصصی کارکنان و تمرین آنها در این خصوص به وسیله کنوانسیون‌های مالت و گرانا مورد تأکید قرار گرفته است. این مسأله باید به یک فعالیت مستمر و پایدار تبدیل شود و به عنوان بخشی از فرایند حفاظت از میراث برای انتقال به نسل‌های آینده تلقی گردد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از تجارب چند کشور اروپایی در باب حفاظت، مستندسازی و سیاست‌گذاری

در کشورهای فوق، دیدگاه قابل توجهی در خصوص ملاحظات قانونی و سیاست‌گذاری برای حفظ میراث فرهنگی وجود دارد. نشانه‌های شفاف در کشورهای مورد بحث از حرکت به سمت اصول و مبانی وجود دارد که تنظیم و تدوین شده‌اند. کشورهای زیادی در مرکز و شرق اروپا وجود دارند که در فرایند اصلاح اقدامات و سیاست‌هایی که برای اجرا نیاز به زمان دارند، مشارکت می‌نمایند. مناظره بر سر حفاظت از میراث فرهنگی اکنون در حال پیشرفت است و ضرورت نیاز به بازبینی مفاد کنوانسیون‌های موجود، بخصوص به دلیل این واقعیت که سیاست‌های مربوط به توسعه پایدار و ارتباط آن با مقوله یکپارچگی اکنون به شدت مورد توجه است. اکنون کنوانسیون مربوط به یکپارچگی به طور جدی مطرح است و کنوانسیون دیگری مربوط به مناظر در اروپا در حال تکوین است که هدف آن تأکید بر دو وجه عمده شامل میراث فرهنگی و میراث طبیعی است.

در زمان حاضر، نیاز به انتشار اطلاعات مربوط به حفاظت و تلاش در اجرایی کردن کنوانسیون‌های موجود و کمک به دولت‌ها برای توسعه اقداماتی که این مهم را برآورده سازد ضروری است. بدیهی است که تقویت حس مشارکت در کلیه افراد جامعه از طریق آموزش کمک شایان توجهی به امر حفاظت نموده است. تقویت مهارت‌های بومی در وادی مرمت و احیا نقش مهمی در حفظ الگوها و ویژگی‌های ساختاری معماری و شهرسازی دارد. ایجاد صندوق‌های ذخیره مالی برای کمک رسانی به بناها و محوطه‌ها و بافت‌های شهری شگرد خوبی برای مؤسسات توسعه شهری قلمداد شده است. نهادهای متعدد خصوصی در وادی حفاظت و احیا فعال شده‌اند و دولت نقش نظارت و مدیریت خود را ایفا می‌کند.

فصل سوم

تجارب جهانی (چند کشور اسلامی و آسیایی)

۱- تجربه شهر قیروان (تونس)^۱ در زمینه طرح‌های موضعی و مداخله در بافت و ارتباط آن با حفاظت و احیای مراکز تاریخی - فرهنگی شهرها

شهر قیروان در تونس یکی از نمونه‌های خارجی است که دارای قرابتی فرهنگی با ایران است. در این مختصر اشاراتی به طرح‌های احیای آن خواهد شد. لازم به ذکر است طرح احیای بافت قیروان از تجارب بدست آمده^۲ برای مرمت کشورهای اطراف دریای مدیترانه حاصل شده است.

کشور تونس در جنوب دریای مدیترانه در همسایگی کشورهای لیبی و الجزایر قرار گرفته است. نوع حکومت آن جمهوری است. کشاورزی، معادن و منابع طبیعی، جهانگردی و صنعت نفت در اقتصاد تونس نقش مهمی دارند. این کشور دارای منابع انرژی همچون نفت، گاز طبیعی و معادن فسفات، آهن و... بوده، صنایع دستی آن شامل منسوجات، پارچه، فرش و... می‌باشد (بسیاری از این صنایع دستی در حال حاضر بصورت کارگاهی فعال هستند، لذا بکارگیری آنها به عنوان کاربری پیشنهادی در بافت کهن جنبه موزه ای ندارد). از این کشور نفت خام، روغن زیتون، مرکبات، آهن و سرب صادر می‌شود. با وجود این وضعیت اقتصادی تونس به گونه ایست که مسئولان را تشویق به سرمایه گذاری در بخش توریسم به عنوان یکی از پایه‌های مهم اقتصاد کشور کرده است.^۳

از دیگر کشورهای ساحل مدیترانه می‌توان به ایتالیا، فرانسه، یونان و ترکیه اشاره کرد. کشورهای همسایه از نظر تبادل اطلاعات و تجربه‌های مرمت شهری، همچنین از نظر سرمایه گذاری‌های خارجی حائز اهمیت فراوان هستند. وضعیت اقتصادی کشورهای کنار دریای مدیترانه عمیقاً به هم مرتبط و درهم تنیده است، لذا تلاش‌های آگاهانه زیادی برای به رونق درآوردن کشورهای همسایه خصوصاً از سمت کشورهای اروپایی در این منطقه صورت می‌گیرد. به عنوان مثال می‌توان از وام ۱/۰۸ میلیارد یوروای که توسط AFD^۴ به کشور تونس برای مقابله با بحران اقتصادی در ژون ۲۰۰۸ اختصاص داده

1. Kairouan, Tunisia

2. Rehabimed Method for Rehabilitation of Traditional Mediterranean Architecture, guide for the rehabilitation of traditional buildings & an approach to the integrated renovation of traditional sites

3. en.wikipedia.org/wiki/Tunisia:

4. Agence Française de Développement As part of the framework of the Union for the Mediterranean (UFM)

شد، نام برد. بخشی از این هزینه مستقیماً در بخش توریسم به عنوان قسمتی از توسعه پایدار کشور سرمایه گذاری شد.

قیروان امروز

قیروان امروز متشکل از حصارهای تاریخی و حومه‌ای مرتبط با شهر است. مجموعه پیچیده‌ای از خیابان‌های باریک، کوچه‌های بن بست، بناهای سفید رنگ با گنبد‌ها و بادگیرها، منارهای چهارگوش و دروازه‌های باشکوه، ویژگی‌های کلی بافت شهر سنتی را تشکیل می‌دهند. خانه‌ها عمدتاً در یک یا دو طبقه دارای حیاط مرکزی هستند. محدوده جدید شهر نیز که در سرحد بلافصل باروی شهر قدیم قرار گرفته، با شبکه‌های مستقیم و سنگفرش شده و معماری جدید خود ظهور یافته است تا بافت قدیمی شهر را دست نخورده باقی بگذارد. بعضاً سطح ساختمان‌های جدیدالاحداث در بافت جدید شهر نیز دارای نمای سفید رنگ است تا هماهنگی بیشتری با بافت تاریخی پیدا کند.

۱-۱- برنامه احیای شهر قیروان

یک برنامه بلند مدت برای مرمت و احیای بافت تاریخی شهر با همکاری مؤسسه ملی باستان‌شناسی و ASM تهیه شد. عملیات اجرایی از ابنیه تاریخی که در معرض خطر قرار داشتند آغاز شد. بدین ترتیب طی ۲۰ سال حجم قابل توجهی از آثار تاریخی به پیروی از شکل اولیه خود مرمت و احیا شد. حصار با عظمت دور شهر تاریخی نیز در این فرصت مرمت گردید.

اهداف کلی برنامه شامل موارد زیر بود:

- حفاظت از میراث معماری، فرهنگی و تاریخی شهر
- تشویق مشارکت عمومی در برنامه حفاظت
- حمایت از شهر تاریخی در مقابل یکنواختی ناشی از توسعه مدرن
- توجه به احیای اقتصادی اجتماعی شهر در برنامه توسعه
- تجربه اجرایی احیا شامل موارد ذیل بود:
 - مرمت مساجد
 - تبدیل سرباز خانه خان پروتا مربوط به قرن ۱۸ میلادی به مرکز صنایع دستی
 - تبدیل بیربارونا به مرکز صنایع دستی، مرمت سوق قدیمی که شامل یک آب انبار نیز بود
 - تبدیل آرامگاه سید خدیوی (قرن ۱۸ میلادی) به مدرسه ناشنویان
 - تبدیل آرامگاه سید علومی به مرکز اطلاعات
 - استفاده از آرامگاه سید عبدالقادر به عنوان مرکز بیماران دیابتی
 - تبدیل آرامگاه سید سیعیونی به مؤسسه حمایت از طبیعت

- احیای آرامگاه سید عابد به عنوان اداره ASM
- تبدیل آرامگاه عمر عبادا به موزه هنرهای مردمی
- مرمت آرامگاه سید صاحب
- مرمت حوض آبریز عقلبید (قرن ۹ میلادی) به پیروی از شکل اولیه آن
- احیای حصار و دروازه‌های شهر به شکل اولیه، بجز بخشی که در جنگ جهانی دوم توسط آلمان‌ها تخریب شده بود.

۲-۱- روش بهسازی معماری سنتی حاشیه دریای مدیترانه با رویکرد نوسازی یکپارچه محوطه‌ها و بافت‌های قدیمی

احیای مجموعه و یا بافت‌های سنتی باید در چهارچوب یک فرایند کلی تجدید حیات، نوزایی و معاصر سازی منطقه‌ای (منطقه‌ای که در آن قرار گرفته، اعم از روستایی یا شهری) و با توجه به بافت اطراف انجام شود. این امر نه تنها در محیط فیزیکی بلکه باید در محیط اجتماعی اعم از بافت جمعیتی ساکن و یا در مجموعه فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، در نظر گرفته شود. این امر با هدف بهبود شرایط زیستی اجتماع ساکن و ارتقای محیط مصنوع و همچنین حفاظت و ارتقاء فرهنگ و ارزش‌های تاریخی انجام می‌شود. ضمن اینکه باید متضمن انطباق دایم و مداوم برآوردن نیازهای انسان امروزی باشد. بهسازی باید به عنوان فرایندی آرام و برنامه‌ریزی شده با اهداف میان و بلندمدت در نظر گرفته شود نه دخالتی شتابزده و ناگهانی. این امر باید با یک تصمیم قاطع سیاسی همراه باشد و هدف غایی آن انجام اقدامات و تغییرات آرام و مداوم در هماهنگی و انطباق کامل با تحولات تدریجی منطقه و ساکنان آن باشد.

۱-۲-۱- اهداف مربوط به روش‌های مداخله

- منظم و سیستمی کردن مراحل مختلف فرایند بهسازی؛
- شناسایی و پیشنهاد ابزار و امکانات مختلف توسعه و مدیریت بهینه (شامل ابزار فنی، اداری و قانونی)؛
- تعیین معیارهایی که متضمن تعمق بیشتر در مسائل باشد؛
- ارائه یک استراتژی که موفقیت فرایند را تضمین نماید؛

۱-۲-۲- اصول و معیارهای مربوط به روش مورد نظر

این روش برای تضمین موفقیت در روند بهسازی و باززنده سازی، پنج اصل اساسی زیر را مبنا قرار می‌دهد:

- وحدت

در نظر گرفتن کالبد و فضای سنتی (اعم از بافت تاریخی شهر یا روستا) به عنوان قسمتی از یک کل بزرگتر. طبق این اصل، هر بنا و فضایی باید در تطابق کامل با ویژگی منحصر به فرد تاریخی بافت و بستر آن سازماندهی شود.

- جامعیت

رویکردی چند وجهی و همه جانبه به فرایند احیا باید شامل مواردی به شرح زیر باشد: توجه به ابعاد فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و محیطی نه تنها از نقطه نظر صرف فنی یا شهرسازی، اقدام به باز تعریف استراتژی جامعی که بتواند تعادلی بین ارتقای میراث شهرسازی بافت و بهبود کیفیت زندگی ساکنان برقرار نماید.

- همکاری، تعاون و تعامل

ایجاد زمینه مشخص و تعریف شده برای فعالیتهای اجتماعی: تعریف چهارچوب قانونی‌ای که از طریق آن نهادهای ذیربط در فرایند بهسازی شامل سیاست‌گذاران، متخصصان، نهادهای اجتماعی و غیره، همچنین شهروندان برای دست یابی به توافق جمعی برای تضمین اقدامات پایدار با یکدیگر تعامل کنند.

- انعطاف پذیری

فرایند بهسازی نیازمند ارزیابی و پایش مداوم اقدامات است و امکان تغییر استراتژی‌های مربوط به بهسازی در طول دوره اجرا، برای انطباق با تغییرات پیش بینی نشده اجتماعی و اقتصادی همواره باید مد نظر باشد.

- انطباق پذیری

تعریف چهارچوبی برای مدیریت امر مرمت و بهسازی ضروری است. بدیهی است که ارایه راهکاری مشخص و ثابت برای بافت‌های کهن تمامی کشورهای واقع در حاشیه دریای مدیترانه مد نظر نمی‌باشد، بلکه راهبردها و پیشنهادهای باید بر اساس خصوصیات ویژه هر منطقه تعریف و تهیه شود. این روش به واسطه پنج مرحله به شرح زیر قابل تعریف است.

- پشتوانه سیاسی

فرایند فوق با یک خواست و حمایت سیاسی برای ایجاد تغییر شروع می‌شود. در این راستا گام اول شامل تصمیم‌گیری‌های اولیه برای سازماندهی و مدیریت مناسب فرایند بهسازی است و گام بعدی

تعیین محدوده دخالت در بافت و سازماندهی مربوط به دخالت ارگان‌های مختلف و ذیربط در امر بهسازی و همچنین مشارکت ساکنان منطقه است.

- شناسایی و تشخیص مسأله

قبل از تصمیم‌گیری در مورد دخالت در بافت، بررسی طرح‌های بالادست و قوانین و ضوابط ناظر بر محدوده و همچنین شناسایی نیازها و توقعات ساکنان ضروری است. تحلیل‌های بدست آمده در این بخش، یک مبنای شناسایی یکپارچه^۱ منطبق بر آراء عمومی و همچنین منطبق بر حمایت‌های سیاسی خواهد بود.

- راهبرد

بر اساس نکات مهمی که مستخرج از شناخت یکپارچه و متأثر از استراتژی می‌باشد، مجموعه‌ای از راهکارهای مربوط به پایداری و اصول اجرایی برای ارزیابی میزان کارایی و موفقیت تعریف خواهد شد، این فرایند ممکن است نشان دهد که مراحل تحلیل کافی نبوده است و بازگشتی به مرحله شناخت را به منظور کامل کردن اطلاعات از منطقه ضروری نماید. زمانی که سناریوی مورد نظر برای اجرا بدست آمد، یک طرح اجرایی تنظیم می‌شود و تمام اقداماتی که برای رسیدن به این مقاصد باید انجام شود، تهیه می‌گردد. طرح باید با توافق عمومی جامعه مطابقت داشته، همچنین توسط سیاستمداران تأیید شود و نهایتاً طرح پیشنهادی و سیاست‌های اجرایی نیازمند ضوابط و ابزار کار مناسب خواهد بود.

- اقدام

این مرحله شامل به اجرا درآوردن کلیه اقدامات پیش‌بینی شده در طرح اجرایی شامل برنامه‌های عملیات شهری و پروژه‌های مشخص برای تک بناها، فضاهای باز و غیره است و تکمیل‌کننده آن امکان‌سنجی مطالبات جامعه، مقوله اقتصادی و محیطی می‌باشد. در مورد تک بناها، راهنمای مرمت بناهای سنتی می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

- نظارت

ضمن اقدامات اجرایی نیز ارزیابی و پایش مداوم ضروری خواهد بود. زمانی که این اقدامات تکمیل شد، درجه موفقیت محک زده می‌شود. در صورت مشاهده شواهدی مبتنی بر اینکه اقدامات نتوانسته باشد نتایج مورد انتظار را برآورده کند رجوع مجدد به مرحله استراتژی و یا حتی اگر شرایط منطقه تغییر کرده به مرحله شناخت ضروری خواهد بود.

۱-۳- جمع بندی و نتیجه گیری از تجربه قیروان

برنامه حفاظت و بهسازی بافت تاریخی شهر قیروان ضمن ایجاد زمینه مناسب برای حل مشکلات شهری بیانگر نگرشی فرهنگی گرامی باشد.

حفاظت از بناهای تاریخی ارزشمند و برنامه ریزی برای احیای آنها باعث ایجاد اشتغال عده‌ای از اهالی شد و به تبع آن رونق اقتصادی را در محدوده تاریخی سبب گردید.

در طرح بهسازی بافت قیروان مسائل اجتماعی، شرایط زیست محیطی و سکونت نیز مورد توجه قرار گرفت. در هر صورت حفاظت از بافت و عناصر تاریخی و توجه به مقوله گردشگری در راستای اهداف اجتماعی و اقتصادی، گرایش غالب در طرح مرمت شهر تاریخی قیروان بوده است.

اهم رویکردهای اساسی در طرح قیروان به شرح زیر است:

- ۱- جامع نگری نسبی مبتنی بر محدوده پیرامون و بلافاصل بناهای قابل حفاظت
- ۲- حفاظت و مرمت و احیای فضاهای عمومی
- ۳- استفاده از تجارب و دانش سایر کشورها
- ۴- استفاده از سرمایه گذاری‌های فرا ملی
- ۵- استفاده از کلیه ابزارهای قابل تصور در احیای بافت قیروان
- ۶- در نظر گرفتن مسائل و مشکلات مربوط به اقشار مختلف شامل اقشار ساکن و غیره در بافت
- ۷- تعمیم فرآیند مرمت شهری به یک امر همه جانبه و فراگیر همه اقشار
- ۸- تعمیم امر آموزش حفاظت، مرمت و احیا از جامعه تخصصی به ساکنان و عموم مردم و تقویت نقش آنها در این امر
- ۹- تشخیص محورها و قطب‌های قابل احیا و استفاده از آنها در جهت شناسایی مسیرهای توریستی
- ۱۰- توجه به نیاز ساکنان همزمان با نیازهای توریستی و تلاش در تعامل این دو به نحوی که یکی منکر دیگری نباشد.
- ۱۱- فرآیند مرمت شهری از تصمیم‌گیری از بالا به پایین به تصمیم‌گیری همزمان ارتقا یافت.
- ۱۲- ارتقای سطح اهداف اقتصادی به اقتصاد گردشگری

۲- شهر حلب، سوریه

شهرهای قدیمی حلب و دمشق، به عنوان قدیمی‌ترین شهرهای دارای سکنه در دنیا به شمار می‌روند. شهر حلب (ثبت جهانی است) متعلق به هزاره دوم پیش از میلاد است. از بافت تاریخی مربوط به چندین قرن اخیر، تنها بخش‌هایی از دیوارهای قدیمی باقی مانده است و ساختار شهر قدیمی به وضوح قابل فهم نیست. تنها نقطه شاخص حلب، قلعه مرکزی آن است؛ موقعیت مرکزی و مسلط این

قلعه، نقش مرکزی و اصلی آن را در درون دیوارهای شهر به عنوان مستحکم‌ترین و قوی‌ترین بخش شهر می‌توان ملاحظه کرد. کاوش‌های باستان‌شناسی شواهدی از سکونت در این منطقه را از قرن دهم پیش از میلاد به دست می‌دهد. از همین دوره به بعد، شهر بارها تخریب و بازسازی شده است. تاریخ قلعه مرکزی شهر به سه قرن پیش از میلاد بر می‌گردد.

شرایط اقتصادی و سیاسی حلب در طول سده‌های اخیر نوسانات زیادی را تجربه کرده است. معماری این شهر در قرن دوازده و سیزده میلادی، به اوج شکوفایی خود رسید که شواهدی از این دوره از جمله قلعه، مساجد و همچنین مدارس وجود دارد. در قرن ششم و هفتم میلادی نیز از قدرت اقتصادی شاخصی برخوردار شده است و در این زمان سومین شهر بزرگ امپراطوری عثمانی به شمار می‌رفت. در طول قرن هجدهم، شهر دچار رکود اقتصادی و سیاسی شد. همان‌طور که برنز^۱ بیان می‌کند:

"فقدان شکوفایی اقتصاد مدرن در این شهر، با تکیه بر عادات گذشته و رجوع به گذشته خود، انگیزه‌های حفاظت از روش‌های سنتی و معماری قدیمی آن را به وجود می‌آورد، در حالی که کلیت شهر با وجود موج گردشگری همچنان دست نخورده باقی مانده است. در عین حال، حلب به عنوان یکی از گنجینه‌های میراث خاورمیانه به شمار می‌رود و بایستی قبل از اینکه ارزش‌ها و ظرافت خود را از دست دهد به طور دقیق درک شود."^۲

از اواخر قرن نوزدهم، با شروع توسعه در خارج از حصار شهر، عملکردهای اقتصادی شهر قدیم رو به زوال گذاشت. در سال ۱۹۰۹ میلادی، هتل معروف بارون ساخته شد که در حاشیه شهر قدیمی در درون یک باغ قرار داشت؛ در حال حاضر این هتل در مرکز یک شهر بزرگ، پیچیده و بی‌نظم قرار دارد. مهاجرت ساکنان از درون شهر قدیم به محل توسعه‌های بیرونی شهر، به رکود اجتماعی هم‌زمان با رکود اقتصادی در درون شهر قدیم منجر شده است.^۳ اما در میانه‌های قرن بیستم، نگاه میراثی به شهر قدیم شکل گرفت و طرح‌هایی به منظور حفاظت و ساماندهی و باززنده‌سازی پتانسیل‌های اقتصادی و تاریخی تهیه گردید.

1. Burns

2. Aleppo: A Struggle for Conservation. In MIMAR 12: Architecture in Development. Singapore: Concept Media Ltd. Aga Khan Trust for Culture, Qudsi.

3. The City of Aleppo: Room for Rehabilitation. In Medina Issue Eleven: Architecture, Interiors & Fine Arts. British Virgin Islands: Medina Magazine. (January - February 2000): 52 – 53, Chibli.

جدول ۳-۱ اقدامات انجام شده در شهر حلب به تفکیک نوع فعالیت

اقدامات	توضیحات
کالبدی	- توقف روند تخریب از طریق بهبود زیرساخت‌ها و خدمات شهری و مرمت بخش‌های مسکونی و همچنین یادمان‌های مهم معماری - آلودگی هوا: کنترل خودروهای دودزا در چهارچوب قانون موجود اعمال شد.
	- آلودگی صوتی: اندازه‌گیری سطح صداهای مزاحم برای تنظیم آلودگی صوتی - برنامه فضای سبز: ایجاد پارک‌های عمومی در جنوب شهر قدیم دقیقاً خارج از دیوار؛ (ایجاد فضای سبز بر روی بام‌ها) - انجام عملیات حفاظت در بناهای منفرد - جایگزین کردن زیرساخت‌های از بین رفته
اقتصادی	- حمایت‌های مالی به شکل وام و کمک‌های بلاعوض توسط سازمان بودجه‌های مربوط به احیا انجام می‌پذیرد. - مالکان محلی، بخش عمده‌ای از بودجه احیای بخش مسکونی را تأمین می‌کنند.
اجتماعی	- نگهداری و احیای بناها جهت استفاده برای اهداف فرهنگی- اجتماعی، ایجاد انگیزه‌های اقتصادی و راهبردهای حفاظت محیطی جهت جلوگیری از مهاجرت ساکنان از شهر قدیمی - مشارکت اجتماعی شهروندان
فرهنگی	- نهضتی با نام پاکیزگی محیط به وجود آمد (ایجاد ابزارهایی برای رشد آگاهی ساکنان) - انتشار بروشورهایی برای معرفی اهداف، مراحل و اصول طرح‌های احیا
مستندنگاری	- ثبت کل شهر قدیم واقع در بین حصار به عنوان یک اثر ملی که این امر به طور غیرمستقیم باعث ثبت و مستندنگاری شهر شد.
حفظ اعتبار فرهنگی و اصالت	- اولویت بندی مرمت بناهای اصیل - تعمیرات با مهارت‌ها، روش‌ها و مصالح سنتی انجام شده است. - حفظ هویت تاریخی شهر

۳- تجربه حفاظت در نین بو، چین^۱

شهر تاریخی نین بو در استان ساحلی ژیانگ و در یکصد مایلی جنوب شانگهای در خلیج هانگژو قرار دارد. نین بو نمونه‌ای است که در آن تلاش برای حل و فصل تضادهای احتمالی آتی، بین روش‌های شهرسازی معاصر، رشد اقتصادی و حفاظت از میراث فرهنگی قابل ملاحظه است. به این منظور، با کمک‌های مالی مؤسسه توسعه بین‌المللی IDA^۲ در نین بو، خیابان‌های اصلی شهر ساماندهی شده و خدمات زیربنایی شهری ارتقا یافته است. به موازات آن میراث فرهنگی موجود در مرکز شهر کهن حفاظت شده است.

۳-۱- برقراری توازن بین توسعه و حفاظت

بهبود و توسعه جدید مناطق شهری یکی از دستاوردهای مثبت رشد اقتصادی به شمار می‌آید که

1. Ningbo - China
2. International Development Association

معیارهای زندگی را فراتر برده و راه فراروی توسعه پایدار را هموار می‌کند. اما به هر حال این امر افزایش تراکم را در پی دارد که می‌تواند به ویرانی آثار تاریخی و فروپاشی بافت کهن شهر و گسیختگی بافت شهری بیانجامد.

اگر زمانی از بین رفتن مفهوم محله‌های شهری و مکان‌های تاریخی هزینه پیشرفت انگاشته می‌شد، ولی اکنون برنامه‌ریزان پی برده‌اند که حفاظت میراث گذشته از اجزای اساسی ایجاد شهرهای قابل سکونت و پایدار است. حفاظت محیط تاریخی و فرهنگی یک شهر، فضای آن شهر و کیفیت زندگی ساکنان را از راه‌های زیر بهبود می‌بخشد:

- حفظ دستاوردها و سنت‌های فرهنگی گذشته
- نگهداری بخش‌های با ارزش معماری و طبیعی
- توان بخشی هویت مثبت شهروندی

۳-۲- برنامه‌ریزی معطوف به حفاظت

در پی اتخاذ تصمیم‌های مقامات شهرداری، گروهی از متخصصان با مشورت اجتماعات محلی، شروع به برداشت و معرفی بناهای تاریخی شهر کردند. گروهی از کارشناسان معماری چینی از پکن و مشاوران امور حفاظت بناها از انگلستان در محدوده پروژه، تک تک بناها را بازدید و ارزش‌های تاریخی، علمی، آموزشی آنها را ثبت کردند.

این گروه برای جلوگیری از تخریب بناها یا برای پیشگیری از تأثیر بیش از حد آمد و شد به مناطق تاریخی تغییر مسیر محورهای جدید را، آنجا که بناهای تاریخی مهم در مسیر تعریض خیابان‌ها واقع می‌شدند پیشنهاد کردند. طرح‌هایی برای جابجایی گذرها ارائه شد. برای کاستن از تأثیر خیابان‌های وسیع در محیط تاریخی، مسیرهای پیاده‌ای، به منزله مسیرهای حائل مابین خیابان‌های پر ازدحام و بناهای تاریخی طراحی و محوطه سازی شدند.

۳-۳- اختصاص کاربری‌های سازگار

مرحله بعدی از فرآیند حفاظت، یافتن کاربری‌های جدید برای بناهای تاریخی متضمن کسب درآمد از بهره برداری آنها بود.

۳-۴- حفاظت بافت شهری

تنوع گونه‌های معماری، کاربری اراضی و فعالیت‌های محلی از ویژگی‌های منحصر به فرد شهرهای تاریخی است. نگهداری این میراث فرهنگی، در نظام توسعه مدرن امری پیچیده و دشوار است.

تعیین حریم برای بخش‌های قابل حفاظت و تدوین قوانین و مقررات جدی، یکی از ابزارهای لازم جهت حفاظت از بافت‌های تاریخی و محله‌های سنتی است.

جدول ۳-۲ اقدامات انجام شده در شهر نین بو به تفکیک نوع فعالیت

توضیحات	اقدامات
<p>- نگهداری بخش‌های با ارزش معماری و واجد زیبایی طبیعی</p> <p>- برای جلوگیری از تأثیر بیش از حد آمد و شد به مناطق تاریخی، تغییر مسیر محورهای جدید، آنجا که بناهای تاریخی مهم در مسیر تعریض خیابان‌ها واقع می‌شدند پیشنهاد شد. برای کاستن از تأثیر خیابان‌های وسیع در محیط تاریخی، مسیرهای پیاده‌ای، به منزله مسیرهای حائل مابین خیابان‌های پرازدحام و بناهای تاریخی، طراحی و محوطه سازی شدند.</p> <p>- بهبود خیابان‌ها، شبکه آبرسانی، خطوط انتقال نیرو، ارتباطات، روشنایی خیابان‌ها، مناظر و رسیدگی به وضع مسکن سنتی</p>	کالبدی
	اقتصادی
<p>- نگاه مثبت شهروندان به امر حفاظت. برای پیگیری و گسترش سیاست‌های حفاظتی، به مقام‌های شهری انگیزه داده است. این پروژه برخی گروه‌های خصوصی را نیز برانگیخته که پروژه‌های مرمتی خودشان را آغاز کنند و سازندگان از این تجربه آموخته اند که طرحشان هنگامی تصویب می‌شود که بر پایه قواعد حفاظت تاریخی عمل کنند</p> <p>- پیش‌بینی اسکان موقت برای ساکنان خانه‌های قدیمی به منظور مرمت آنها.</p> <p>- راه اندازی مرکزی فرهنگی که از نمونه‌های موفقیت آمیز فعال در بکارگیری مجدد بناهای تاریخی است.</p> <p>- تعیین حریم برای بخش‌های قابل حفاظت و تدوین قوانین و مقررات لازم</p> <p>- جدی شدن حفظ ثروت فرهنگی در میان سازندگان بخش دولتی و خصوصی</p>	اجتماعی
<p>گروهی از متخصصان با مشورت اجتماعات محلی، شروع به برداشت و معرفی بناهای تاریخی شهر کردند. گروهی از کارشناسان معماری چینی از پکن و مشاوران امور حفاظت بناها از انگلستان در محدوده پروژه، تک تک ساختمان‌ها را بازدید و ارزش‌های تاریخی، علمی، آموزشی آنها را ثبت کردند.</p>	مستندنگاری
<p>- منطقه حفاظتی کنار دریاچه «یه» به نمادی از تغییر نگرش‌ها به سوی نین بو تبدیل شد. بافت واقع در کنار دریاچه یه، بازمانده از قرن هفتم میلادی، یک محله آباد شهری در مرکز شهر قدیمی است. بافت جلو دریاچه، آمیزه‌ای از ساختمان‌های تاریخی و ساخت و سازهای جدید است.</p> <p>- تدوین مقررات برای ساخت و سازهای جدید و ایجاد محدودیت‌هایی برای تراکم و ارتفاع و سطح اشغال در عرصه مالکیت‌ها</p>	حفظ اعتبار فرهنگی و اصالت

۳-۵- جمع بندی و نتیجه گیری از تجربه نین بو در چین

بررسی امکانات و تهدیدها و تلاش در تبدیل تهدیدها به امکان و استفاده از امکانات در جهت تمایلات جدید شهروندی که امتزاج فرهنگ و تجارت و حیات شهری است، امری ضروری در بررسی شهرهای تاریخی می‌باشد. در نظام توسعه، توجه به قوانین و مقررات ناظر بر اجرای طرح‌ها متضمن موفقیت آنها در اجرا است.

فصل سوم: تجارب جهانی (چند کشور اسلامی و آسیایی) □ ۴۹

از سوی دیگر تفکر توسعه حفاظت محور می‌تواند رمز موفقیت حفاظت از محدوده تاریخی تلقی گردد که ضمن احیای آن، ارتقای فضای زیستی انسان‌ها را نیز مد نظر قرار می‌دهد. پیش‌بینی تمهیدات مناسب برای مشارکت بخش خصوصی و شهروندان جهت تحقق اهداف فوق ضروری و کارساز است.

طی مسیرهای مربوط به ارایه طرح و تصویب آن در محدوده بافت تاریخی، ایجاد فرهنگ عمومی می‌کند، بالاخص طراحان و مجریان بر این امر واقف می‌گردند که تصویب طرح آنها منوط به رعایت اصول خاصی از حفاظت و مرمت است.

فصل چهارم

بررسی منشورهای جهانی مرتبط با مقوله حفاظت و احیای مراکز تاریخی - فرهنگی

شهرها

۱- مقدمه

توجه به پویایی شهر و مؤلفه‌های مرتبط با آن، همزمان با اقدامات حفاظت، مرمت و احیای بافت‌های قدیم شهری، امری ضروری است. کالبد شهر به مثابه ظرف زندگی انسان‌ها بایستی دارای ویژگی‌هایی باشد که کاربران آن، به احساس رضایت و آرامش دست یابند. در واقع از طریق حفاظت، مرمت و احیای بافت قدیمی، اعاده تعادل به محیط شهری محقق خواهد شد. این عملیات مشتمل بر مؤلفه‌هایی است که در منشورهای جهانی اشاراتی بر آنها شده است.

منشورهای جهانی حفاظت و مرمت، شامل مجموعه قوانین و پیشنهادهای هستند که توسط صاحب‌نظران و کارشناسان این امر تدوین گردیده و حاصل خرد جمعی آنهاست. لذا یک منبع قابل استناد به شمار می‌رود. از این رو، در این بخش به بررسی منشورهای جهانی پرداخته و با گزینش موارد مرتبط با امر مرمت و حفاظت شهرهای تاریخی، میزان توجه به مؤلفه‌های مذکور را درمی‌یابیم.

با توجه به اینکه فرهنگ و سایر عوامل اجتماعی، اقتصادی و...، حقایقی پویا هستند و در طول تاریخ دستخوش تغییرات می‌گردند، لذا این منشورها نیز در زمان و مکان، نیازمند به‌روز شدن هستند. به منظور طبقه‌بندی اطلاعات و بررسی سیر تکامل منشورها، برای هر کدام، جدولی جداگانه تهیه شده است. با در کنار هم قرار دادن جداول یاد شده، به نقاط ضعف و قوت کلی این دستورات عملی، پی خواهیم برد. اطلاعات به دست آمده در این بخش معیار مناسبی برای سنجش اقدامات در وادی فوق خواهد بود. جدول زیر اشاره‌ای اجمالی به منشورها در این رابطه دارد.

جدول ۴-۱ منشورهای مرمت از آغاز تاکنون، مأخذ: (Birabi, 2007)

اسناد/منشورها	سال	مرجع تصویب	ویژگی‌های کلیدی
اتحادیه بین‌المللی موزه‌ها (ICOM)	۱۹۴۶	یونسکو	حمایت از میراث فرهنگی
کنوانسیون هیگ (Hague)	۱۹۵۴	سازمان ملل	حمایت از میراث در هنگام جنگ، بلایای طبیعی و اخیراً حملات تروریستی
توصیه درباره اصول بین‌المللی کاربردی در حفاری‌های باستان‌شناسی	۱۹۵۶	یونسکو	حفاظت از بناهای یادبود و اقدامات گذشته؛ تشکیل مدیریت قانونی و کیفی، آموزشی و مالی برای حفاظت از میراث
توصیه درباره مسابقات بین‌المللی معماری و شهرسازی	۱۹۵۶	یونسکو	ترویج طراحی خلاق معماری و برای بهبود بستر دانش در تجربه طراحی

ادامه جدول ۴-۱ منشورهای مرمت از آغاز تاکنون، مأخذ: (Birabi, 2007)

اسناد/منشورها	سال	مرجع تصویب	ویژگی‌های کلیدی
منشور ونیز	۱۹۶۴	ایکوموس	ارایه راهکار جهت بهبود وضع کالبدی بنا و محیط پیرامون آن
توصیه درباره حفاظت از دارایی‌های فرهنگی در معرض خطر از سوی دولت و بخش خصوصی	۱۹۶۸	یونسکو	هماهنگ کردن توسعه اجتماعی و اقتصادی با حفاظت از میراث فرهنگی، توصیه به کاوش در میراث ساخته‌شده به نحوی که هدایتگر اقدامات احیای شهری شود.
کنوانسیون حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی جهانی	۱۹۷۲	یونسکو	ترویج حفاظت از هر دو میراث فرهنگی و طبیعی
سمپوزیوم بین‌المللی درباره مداخلات معماری معاصر در بافت تاریخی	۱۹۷۲	ایکوموس	هماهنگ‌سازی کالبد معماری گذشته و معاصر
بیانیه آمستردام	۱۹۷۵	کنگره میراث معماری	حفاظت از میراث معماری و شهری به عنوان بخشی از توسعه شهری و منطقهای به جای توسعه حاشیه‌نشینی
سمپوزیوم بین‌المللی حفاظت از شهرهای تاریخی کوچک‌تر	۱۹۷۵	ایکوموس	حمایت از میراث، پشتوانه عملیات احیای شهری است.
منشور توریسم فرهنگی	۱۹۷۶	ایکوموس	ایجاد انگیزه برای حفاظت از میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی و جبران هزینه‌های مربوطه با توسعه گردشگری
توصیه به حفاظت و نقش معاصر مناطق تاریخی در آن	۱۹۷۶	یونسکو	تأکید بر همکاری چندجانبه در حفاظت و بهسازی مناطق تاریخی
منشور برای مکان‌های دارای اعتبار فرهنگی	۱۹۷۹-۱۹۸۱- ۱۹۸۸-۱۹۹۹	ایکوموس استرالیا	حفاظت از مکان‌های دارای اعتبار فرهنگی (اعتبار فرهنگی مکان از طریق بستر، معانی، یادگارها و اشیای مرتبط با آن ظهور می‌یابد)
اعلامیه درسدن - بازسازی بناهای ویران شده در جنگ	۱۹۸۲	ایکوموس	حفاظت از بناها و بازسازی شهرها و روستاها در دوران پس از جنگ
منشور آپلتون (Appleton)	۱۹۸۳	ایکوموس	مدیریت میراث ساخته‌شده و حفاظت به عنوان شعار اصلی
منشور واشنگتن	۱۹۸۷	ایکوموس	تأکید بر حفاظت از شهرهای تاریخی به عنوان عامل اولیه توسعه اقتصادی و اجتماعی
نخستین سمینار برزیلی در رابطه با حفاظت و باززنده-سازی مراکز تاریخی	۱۹۸۷	ایکوموس برزیل	حفاظت از محوطه‌های تاریخی شهری
منشور حفاظت از ارزش‌های میراث فرهنگی	۱۹۹۲	ایکوموس نیوزلند	تدوین راهنما برای مسئولین، سازمان‌ها و افراد در ارتباط با فعالیت‌های حفاظت
سند نارا درباره اعتبار	۱۹۹۴	ایکوموس	تأکید بر اعتبار در حفاظت، با در نظر گرفتن تفاوت‌های فرهنگی
منشور توریسم فرهنگی	۱۹۹۵	ایکوموس	توسعه توریسم در راستای مدیریت منابع میراثی برای ادامه حیات
منشور میراث ساخته شده بومی	۱۹۹۹	ایکوموس	حفاظت از میراث ساخته شده بومی با توجه به ارزش‌های فرهنگی، هویتی و سنتی آن

در ادامه این بخش منشورهای مرتبط با امر مرمت شهری که توسط کمیته بین‌المللی ایکوموس تدوین شده‌اند، در قالب جداول مربوطه معرفی می‌شوند.

۲- منشور ونیز

جدول ۲-۴ منشور بین‌المللی حفاظت و مرمت آثار و محوطه‌ها

نام منشور	مرجع تصویب	مکان و تاریخ گردهمایی
منشور بین‌المللی حفاظت و مرمت آثار و محوطه‌ها	ایکوموس بین‌المللی	ونیز - ایتالیا - ۱۹۶۴
هدف: ارایه راهکار جهت بهبود وضع کالبدی بنا و محیط پیرامون آن		

شرح ماده	شماره ماده	مؤلفه های مورد تأکید
حفاظت و مرمت یادمان‌ها باید با توسل به همه‌ی علوم و فنون صورت گیرد که می‌توانند به مطالعه و حراست از میراث معماری کمک کنند.	ماده ۲	مسائل کالبدی
حفاظت از یادمان‌ها که با بهره‌گیری از آنها مقاصد اجتماعی نیز تسهیل می‌شود این نوع بهره‌گیری اگر چه مطلوب است ولی نباید موجب دگرگونی در ترتیب و آرایش بنا یا تزئینات آن شود. تنها در این محدوده است که می‌توان جرح و تعدیل لازم برای تغییر کاربری را مجاز شمرد.	ماده ۵	
حفظ یک یادمان به مراقبت از جایگاه قرارگیری آن یعنی بستر مربوطه اشاره دارد که نامتناسب و بدقواره نباشد. جایگاه قرارگیری سنتی یادمان چنانچه هنوز وجود دارد باید حفظ شود. هیچ نوع ساخت وساز، تخریب یا جرح و تعدیل که روابط بین جرم و رنگ را دگرگون کند مجاز شمرده نمی‌شود.	ماده ۶	
یک یادمان، جدایی‌ناپذیر از موقعیت مکانی است که در آن واقع شده. جایجایی تمام یا بخشی از یک یادمان مجاز شمرده نمی‌شود مگر آنکه این کار برای حراست از آن یادمان ضروری باشد و یا در صورتی که منافع و مصالح فوق‌العاده مهم ملی یا بین‌المللی، توجیه‌کننده کار باشد.	ماده ۷	
فرآیند مرمت، عملی تخصصی است و هدف از انجام آن مراقبت و آشکار ساختن ارزش زیبایی شناختی و تاریخی یادمان است و بنای آن بر حفظ مواد و مصالح اصلی و مستندات اصیل است. مرمت باید در جایی که حدس و گمان آغاز می‌شود پایان یابد و در چنین مواردی چنانچه افزودن بعضی بخش‌ها گریزناپذیر باشد باید آنها را از ترکیب معماری اصلی متمایز ساخت و بر آنها نشانه‌های معاصر نهاد. مرمت در همه موارد باید بر اساس مطالعه باستان‌شناختی و تاریخی یک یادمان باشد و از آن تبعیت کند.	ماده ۹	
	---	مسائل اقتصادی
	---	مسائل اجتماعی
مفهوم یادمان تاریخی هم دربرگیرنده‌ی تک‌بنای معماری است و هم موقعیت‌های شهری یا روستایی‌ای که در آنها شواهدی از تمدنی خاص، تحولی مهم، یا واقعه‌ای تاریخی یافت شده است. این امر هم در باره آثار بزرگ هنری مصداق دارد و هم در باره آثار معمولی‌تر که در گذر زمان، اهمیت فرهنگی کسب کرده‌اند.	ماده ۱	مسائل فرهنگی
کارهای مربوط به مراقبت، مرمت یا حفاری همواره باید به دقت مستند شوند. مستندسازی کارهای مذکور باید به صورت گزارش‌های تحلیلی و موشکافانه‌ی همراه طرح و عکس باشد، تمامی مراحل کارهای ساماندهی، استحکام بخشی، بازآرایی و تکمیل و همچنین ویژگی‌های فنی و صوری شناخته شده در طول کار باید ضمیمه این گزارش‌ها باشد. این گونه سوابق باید در آرشیوهای عمومی نگهداری شوند و در دسترس پژوهشگران باشند. توصیه می‌شود که گزارش‌های مذکور منتشر شود.	ماده ۱۶	مستند نگاری
سهم و نقش معتبر تمامی دوره‌ها در بنای یک یادمان باید محترم شمرده شود، چراکه وحدت سبک از اهداف کار مرمت نیست. در مواردی که یک بنا در بردارنده آثار دوره‌های گوناگونی است که روی هم قرار گرفته‌اند، آشکار کردن بخش‌های نهفته تنها در شرایطی استثنایی می‌تواند قابل توجیه باشد، در شرایطی که بخش‌های برداشته شده از اهمیت کمی برخوردار باشند و در مقابل، آنچه که در معرض دید قرار می‌گیرد از لحاظ تاریخی، باستان‌شناختی یا زیبایی‌شناختی، ارزشی فوق‌العاده داشته باشد و به قدری خوب مراقبت شده باشد که این عمل را توجیه کند. ارزیابی اهمیت عناصر مورد نظر و تصمیم‌گیری در مورد بخش‌هایی را که می‌توان از آنها دست‌شست و خراب کرد نباید به تنهایی بر عهده فردی گذاشت که مسئول انجام کار مرمت است.	ماده ۱۱	اعتبار فرهنگی و اصالت

۳- سمپوزیوم بین‌المللی درباره مداخلات معماری معاصر در بافت تاریخی

رشد سریع شهرها به صورت فزاینده، نیازمند فراهم کردن تدارکات به صورت نظام‌مند برای محیط زندگی روزمره و برای حفاظت از بناها و مجموعه‌های تاریخی می‌باشد. چنین حفاظتی به دلیل مذکور حیاتی می‌باشد و تنها در صورتی عملی است که بناها و مجموعه‌های تاریخی نقش فعالی را در زندگی معاصر شهر ایفا نمایند.

هر بنای تاریخی یا مجموعه ساختمان‌ها، دارای ارزش تاریخی مستقلی است که آن را قادر می‌سازد تا خود را با زمینه متغیر فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی تطبیق دهد. ضمن این که ساختار، ویژگی و هویت خود را حفظ می‌کند.^۱

جدول ۳-۴ قطع نامه بین‌المللی درباره مداخلات معماری معاصر در بافت تاریخی

نام منشور	مرجع تصویب	مکان و تاریخ گردهمایی
قطع نامه بین‌المللی درباره مداخلات معماری معاصر در بافت تاریخی	ایکوموس بین‌المللی	بوداپست ۱۹۷۲
هدف: حفاظت از بناهای تاریخی و مجموعه‌ها به دلیل وجود ارزش‌های اجتماعی نهفته در آنها و نقش فعال آنها در زندگی اجتماعی امروز		

مؤلفه‌های مورد تأکید	شماره ماده	شرح ماده
مسائل کالبدی	ماده ۱	مداخله از طریق معماری معاصر در مجموعه‌های تاریخی می‌بایست کالبد موجود را به عنوان چهارچوبی برای توسعه آتی خود مد نظر قرار دهد.
مسائل اقتصادی	_____	
مسائل اجتماعی	ماده ۴	احیای بناها و مجموعه‌ها از طریق اختصاص کاربری‌های جدید الزامی است و قطع نامه توصیه می‌کند که ورود و پیوند معماری معاصر در بافت‌های تاریخی با مشورت و جلسات مختلف همراه باشد تا اصول مورد نظر استخراج و اعمال گردد.
مسائل فرهنگی	_____	
مستند نگاری	_____	
اعتبار فرهنگی و اصالت	ماده ۲	چنین معماری معاصری، با استفاده آگاهانه از فنون و مصالح نوین، خود را با محیط تاریخی تطبیق می‌دهد، بدون اینکه کیفیت‌های ساختاری و زیبایی‌شناسانه محیط تاریخی را تحت تأثیر قرار دهد. بدیهی است که رعایت تراکم، مقیاس و هماهنگی با وضع موجود، مد نظر قرار خواهد گرفت.
	ماده ۳	اعتبار بناها یا مجموعه‌های تاریخی باید به عنوان معیاری اساسی در نظر گرفته شود و باید از هرگونه جعل و تقلیدی که بتواند ارزش تاریخی و هنری مجموعه را تحت تأثیر قرار دهد، اجتناب ورزید.

1. UNESCO, ICOMOS, Resolutions of the Symposium on the introduction of contemporary architecture into ancient groups of buildings, at the 3rd ICOMOS General Assembly, (Budapest on 27th and 28th June 1972)

۴- اعلامیه درسدن

جنگ جهانی دوم و موج ویرانگری‌های ناشی از جنگ به تخریب بافت‌های تاریخی منجر شد و برخی از محلات را با خاک یکسان نمود. پس از جنگ نگرش به بافت‌های تاریخی و آثار به جا مانده از جنگ تغییر یافت، به طوری که کاهش منابع تاریخی شهرهای بزرگ مقامات شهرداری و معماران را ناگزیر کرد تا بیش از پیش نسبت به مراقبت از بناها و بافت‌های تاریخی حساس شوند. در نتیجه تلاش در دستیابی دولت و مردم جمهوری دموکراتیک آلمان، برای اصلاح بخش مهمی از گنجینه‌هایشان، به‌ویژه بناهایی که آسیب دیده یا از بین رفته بودند، به رسمیت شناخته شد.^۱ با دعوت ایکوموس و کمیته ملی جمهوری دموکراتیک آلمان، در سال ۱۹۸۲ سمپوزیومی در درسدن با موضوع بازسازی بناهای ویران شده در جنگ، برگزار شد. این بیانیه به بازسازی شهرها و روستاها به لحاظ کالبدی و اجتماعی همراه حفاظت از هویت و ساختار ابنیه تاریخی تأکید بسیار دارد.

جدول ۴-۴ اعلامیه درسدن- بازسازی بناهای ویران شده در جنگ

نام منشور	مرجع تصویب	مکان و تاریخ گردهمایی
اعلامیه درسدن- بازسازی بناهای ویران شده در جنگ	ایکوموس بین‌المللی	درسدن- آلمان ۱۹۸۲
هدف: حفاظت از بناها و بازسازی شهرها و روستاها در دوران پس از جنگ		

مؤلفه‌های مورد تأکید	شماره ماده	شرح ماده
مسائل کالبدی	_____	
مسائل اقتصادی	_____	
مسائل اجتماعی	ماده ۲	هدف و تلاش‌های عملی و کاربردی دولت‌ها و مردم برای مرمت آثار تاریخی و حفظ ویژگی و هویت شهرها و روستاهایی است که در طول زمان شکل گرفته‌اند و حاوی ارزش‌هایی که بیانگر پیوند میان مردم و سرزمین بومی‌شان و همچنین همکاری آنها در پیشرفت اجتماعی محیط می‌باشد.
	ماده ۱۰	تخریب یک بنای تاریخی غالباً منجر به ایجاد اهداف جدیدی برای کاربرد اجتماعی در آنها پس از بازسازی می‌گردد. دامنه تغییر این کاربردها، موجب ارجحیت اختصاص کاربردی عمومی بر کاربرد مسکونی می‌گردد.
مسائل فرهنگی	ماده ۳	در این مکان‌ها کار حمایت و حفاظت از بناهای تاریخی باید با ترویج درک صحیح از آنها انجام گیرد، این امر تأثیر عمیقی در حفظ آنها خواهد داشت. مداخلات جدید باید هماهنگ با وضع موجود و احترام به محیط طبیعی آنها انجام شود.
مستند نگاری	ماده ۵	مرمت، انگیزه تازه ای را برای انجام مطالعات اولیه و پژوهش‌های باستان‌شناسی، برای نیل به روش‌های جدید مستندسازی در حفاظت از بناهای تاریخی ایجاد می‌کند. تکمیل مستندات بناهای تاریخی منفرد و مجموعه‌های تاریخی به عنوان وظیفه‌ای اضطراری در جهت حفاظت از بناهای تاریخی به جا مانده پس از درگیری‌های مسلحانه و بلایای ناگهانی قلمداد می‌گردد.

1. UNESCO, ICOMOS National Committee of the German Democratic Republic, Declaration of Dresden, (Dresden: November 15th to 19th, 1982)

ادامه جدول ۴-۴ اعلامیه درسدن - بازسازی بناهای ویران شده در جنگ

شرح ماده	شماره ماده	مؤلفه‌های مورد تأکید
هدف و تلاش‌های عملی و کاربردی دولت‌ها و مردم برای مرمت آثار تاریخی، حفظ ویژگی و هویت شهرها و روستاهایی است که در طول زمان شکل گرفته و حاوی ارزش‌هایی است که بیانگر پیوند میان مردم و سرزمین بومی و همکاری آنها در پیشرفت اجتماعی محیط می‌باشد.	ماده ۲	اعتبار فرهنگی و اصالت
انسان‌ها تحت تأثیر خرابی زمان جنگ با کار بازسازی پس از جنگ، به‌ویژه آثار تاریخی، تأکید دوباره‌ای بر حفاظت از مفهوم و جوهره اصلی بنای تاریخی صورت می‌دهند. در این راستا اصالت بناهای تاریخی و سیر تحول تدریجی آن را تا امروز مورد تأکید قرار می‌دهند.	ماده ۴	

۵- منشور واشنگتن

این منشور در سال ۱۹۸۷ در گردهمایی عمومی ایکوموس در واشنگتن دی سی مطرح و به عنوان منشور واشنگتن شناخته شد.

منشور ۱۶ ماده‌ای برخی اهداف عملکردی توصیه‌ی یونسکو را به صورت مجموعه‌ای از اصول حفاظت، تدوین می‌کند. این منشور به مسایل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، تنها در جملاتی کلی در مقدمه اشاره دارد. ماده ۱ تا ۴ در این منشور به مجسم کردن ارزش فرهنگ‌های باستانی و "خسارت برگشت‌ناپذیر فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی" اشاره دارد.^۱

ماده اول که درباره اصول و اهداف سخن می‌گوید، به روابط اقتصادی و اجتماعی به عنوان بخش کاملی از طراحی منطقه‌ای و شهری برای حفاظت مؤثر در شهرهای تاریخی اشاره دارد.^۲ ماده دوم به کیفیت‌های معنوی قابل حفاظت اشاره می‌کند، اما در آن توجه به ماهیت کالبدی بیشتر است.^۳

کیفیت‌های مربوط به بندهای (الف) تا (ت) مربوط به هویت کالبدی در رابطه با الگوهای شهری، بنا و ارتباط‌های فضایی و ظاهر آن می‌باشند. بند (ث) به عملکردها اشاره دارد و تنها کیفیتی است که به روابط اقتصادی و اجتماعی بیشتر نزدیک می‌شود.

ماده‌های ۳ و ۱۵ اشاره به مشارکت و آموزش ساکنان دارد و در ماده ۵ نیز بیان می‌شود که ساکنان باید از طرح حفاظت حمایت کنند.^۴ فراتر از این روابط کلی درباره ساکنان، هیچ مرجع اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی دیگری وجود ندارد.

1. ICOMOS, Charter for the Conservation of Historic Town and Urban Areas (Washington D. C, 1987) Preamble and definitions, Article 2 and 3.
2. ICOMOS, Charter for the Conservation of Historic Town and Urban Areas (Washington D. C, 1987) Principles and objectives, Article 1.
3. ICOMOS, Charter for the Conservation of Historic Town and Urban Areas (Washington D. C, 1987) Principles and objectives, Article 2.
4. ICOMOS, Charter for the Conservation of Historic Town and Urban Areas (Washington D. C, 1987) Article 3, 15 and 5.

فصل چهارم: بررسی منشورهای جهانی مرتبط با مقوله حفاظت و احیای مراکز تاریخی- فرهنگی شهرها □ ۵۷

جدول ۴-۵ منشور حفاظت از شهرها و مناطق شهری تاریخی

نام منشور	مرجع تصویب	مکان و تاریخ گردهمایی
منشور حفاظت از شهرها و مناطق شهری تاریخی	ایکوموس بین‌المللی	واشنگتن دی سی- آمریکا ۱۹۸۷
هدف: افزایش هماهنگی میان زندگی خصوصی و اجتماعی در مناطق شهری تاریخی و حفاظت از این مراکز		

مؤلفه‌های مورد تأکید	شماره ماده	شرح ماده
مسائل کالبدی	ماده ۲	ویژگی‌های قابل حفاظت در شهر تاریخی، بافت مرکزی آن و همه عناصر مادی و معنوی که این ویژگی را متجلی می‌سازد در بر می‌گیرند که شامل: (الف) الگوهای شهری که با معابر و خیابان‌ها مشخص می‌شود. (ب) ارتباط بین ساختمان‌ها و فضاهای سبز و باز. (پ) توجه به شکل ظاهری، داخلی و خارجی ساختمان‌ها که با مقیاس، اندازه، سبک، مصالح ساختمانی، رنگ و تزئینات مشخص می‌شود. (ت) توجه به ارتباط میان شهر و محیط اطراف آن، اعم از محیط طبیعی و محیط مصنوع؛ (ث) توجه به عملکردهای گوناگونی که شهر یا حومه آن را به مخاطره خواهد انداخت. توجه به اقدامات تهدید آمیزی که شهر یا حومه آن را به مخاطره خواهد انداخت.
	ماده ۴-۵	برنامه حفاظت بایستی با طبقه‌بندی بناهای قابل حفاظت و استثنایی روند اقدامات را تسهیل نماید.
	ماده ۱۰	هنگامی که لزوم احداث ساختمان‌های جدید یا جرح و تعدیل ساختمان‌های موجود لازم شد، رعایت شبکه معابر موجود با توجه به مقیاس و اندازه، ضرورت دارد. نباید از خلق عناصر جدید هماهنگ با محیط تاریخی بازماند، چرا که این قسمت‌ها می‌توانند به غنای محیط کمک نمایند.
	ماده ۱۲	عبور و مرور وسایل نقلیه در بافت شهر قدیمی می‌باید کنترل شود و احداث توقفگاه‌های اتومبیل به نحوی که به بافت تاریخی آسیب نرسانند، ضروری است.
	ماده ۱۳	در صورت لزوم، طراحی و احداث بزرگراه در برنامه‌ریزی شهری یا منطقه‌ای، مجاز است منوط به اینکه با عبور از میان شهر تاریخی در آن شکاف ایجاد نکند، بلکه دسترسی به آنها را آسان سازد.
مسائل اقتصادی	ماده ۱۴	شهرهای تاریخی باید در برابر سوانح طبیعی و بلایایی چون آلودگی هوا و زلزله حمایت شوند تا بدین ترتیب حراست از میراث و تأمین جانی و رفاه ساکنان میسر شود. اقدامات پیشگیرانه و مرمتی در مقابل سانحه و پس از وقوع آن باید منطبق بر ویژگی‌های میراثی باشد.
	ماده ۱	حفاظت از شهر و هر اجتماع زیستی تاریخی باید بخشی ناگسستنی از سیاست‌های منسجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و نیز برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای در همه سطوح باشد.
	ماده ۱-۵	در تدوین برنامه‌های حفاظت، همه عوامل مرتبط، شامل باستان‌شناسی، تاریخ، معماری، اصول فنی، جامعه شناسی و اقتصاد را باید مد نظر قرار داد.
مسائل اجتماعی	ماده ۱	حفاظت از شهر و هر اجتماع زیستی تاریخی باید بخشی ناگسستنی از سیاست‌های منسجم توسعه اقتصادی و اجتماعی و نیز برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای در همه سطوح باشد.
	ماده ۹	اصلاح و ارتقای کیفیت سکونت باید یکی از اهداف اصلی حفاظت باشد.
	ماده ۶-۵	جرح و تعدیل این مناطق با زندگی معاصر، مستلزم انجام دقیق اصلاحات در خدمات عمومی است. برنامه حفاظت باید از سوی ساکنان منطقه تاریخی مورد حمایت قرار گیرد.
مسائل فرهنگی	ماده ۱۵	تنظیم یک برنامه اطلاع رسانی عمومی، به منظور جلب مشارکت و مداخله ساکنان، ضروری است و در این راه باید ابتدا از کودکان در سنین مدرسه آغاز کرد. فعالیت انجمن‌های مردمی برای حمایت از میراث نیز باید ترغیب شده و اقدامات مالی در راستای حفاظت و مرمت بناها و بافت‌ها انجام شود.
	ماده ۱۶	تدارک آموزش تخصصی برای همه صاحبان مشاغل مرتبط با حفاظت، ضرورت دارد.
مستند نگاری	ماده ۵	قبل از هرگونه مداخله و شروع به کار باید همه شرایط موجود را مستند کرد.
اعتبار فرهنگی و اصالت	ماده ۲-ث	احتراز از عملکردهای گوناگونی که شهر تاریخی یا محدوده شهری را به مخاطره خواهد انداخت و جلوگیری از هرگونه تهدیدی که ویژگی‌های اصیل شهر تاریخی یا محدوده شهری را به مخاطره اندازد.

۶- نخستین سمینار برزیلی در رابطه با حفاظت و باززنده‌سازی مراکز تاریخی^۱

جدول ۴-۶ نخستین سمینار برزیلی در رابطه با حفاظت و باززنده‌سازی مراکز تاریخی

نام منشور	مرجع تصویب	مکان و تاریخ گردهمایی
نخستین سمینار برزیلی در رابطه با حفاظت و باززنده‌سازی مراکز تاریخی	کمیته ملی ایکوموس برزیل	ایتاپاوا - برزیل ۱۹۸۷
هدف: حفاظت از محوطه‌های تاریخی شهری		

مؤلفه‌های مورد تأکید	شماره ماده	شرح ماده
مسائل کالبدی	ماده ۴	هدف اصلی حفاظت، نگهداری و افزایش تعداد الگوهای اصیل، به منظور تجلی و تحکیم یکپارچگی شهری می‌باشد؛ زیرا به واسطه فضاها و مردم در فضای مزبور است که حفاظت ممکن است به رشد و تعالی زندگی کمک کند.
	ماده ۶	حفاظت از محوطه‌های تاریخی شهری باید از اهداف اصلی در طراحی شهری باشد که همانند یک فرآیند دایمی و مستمر در نظر گرفته می‌شود. درک صحیح از سازوکارهای مرتبط با امر فوق ضروری است.
مسائل اقتصادی	_____	_____
مسائل اجتماعی	ماده ۳	در صورت نیاز به جایگزین کردن عناصری از بافت می‌بایست ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی محیط را مد نظر قرار داد و جایگزینی تنها در صورت تحقق هدف فوق قابل توجیه است.
	ماده ۵	با در نظر گرفتن اینکه یکی از ویژگی‌های بافت‌های تاریخی، گوناگونی در عملکردهای آنها است، لذا حفاظت نباید محدودیت‌های شدید برای کاربرد آنها اعمال نماید. آنها در حقیقت باید ناهماهنگی‌های عملکردی موجود در زندگی روزمره را تعدیل نمایند و با توجه به کمبود مشهود مسکن در برزیل، سکونت باید اصلی‌ترین عملکرد فضای ساخته شده باشد، در نتیجه، بقای ساکنان و فعالیت‌های سنتی آنها در بافت تاریخی، شایسته توجه بیشتری می‌باشد.
	ماده ۷	حفاظت از محوطه‌های تاریخی شهری نیاز به فعالیت هماهنگ نهادهای فدرال، دولتی و محلی و همچنین همکاری انجمن‌های تصمیم‌گیرنده در طراحی، به عنوان بخشی از فعالیت کلی شهروندی دارد. در این صورت، ضروری است که ساز و کارهای نهادهای رسمی تقویت شوند تا مدیریت و نظارت دولتی بر امور تضمین شود.
مسائل فرهنگی	ماده ۱۰	در کنار تنوع فرآیندهای حفاظتی، ضروری است که ارزش اجتماعی دارایی شهری بر ارزش تجاری آن غالب آید.
	ماده ۳	در حالی که تجلی فرهنگی به صورت اجتماعی نمود می‌یابد، بیشتر به فضاهای ساخته شده شهر اضافه می‌شود تا از فضاهای ساخته شده آن کاسته شود. این جایگزینی تنها در صورتی مورد تأیید قرار می‌گیرد که استدلال گردد توانایی‌های بالقوه اجتماعی - فرهنگی، پربار گردیده‌اند. در استانداردهای ارزیابی به منظور سهولت جایگزینی، باید ارزش‌های اجتماعی - فرهنگی محیط جدید مد نظر قرار گیرند.
	ماده ۹	حفاظت قانونی از محدوده‌های تاریخی با استفاده از روش‌های گوناگونی مانند فهرست کردن دارایی‌ها، صورت‌برداری، تدوین قوانین شهری، معافیت و پاداش مالیاتی به دست می‌آید.
مستند نگاری	ماده ۸	در پروسه حفاظت از بافت تاریخی شهر، فهرست آثار، ابزارهای عمده‌ای هستند که شخص را به سوی آگاهی بهتر از ویژگی‌های طبیعی و فرهنگی هدایت می‌کنند. همکاری جامعه در فهرست‌برداری و توجه به این دارایی، باعث برانگیختن حس حفاظت در اجتماع می‌شود، زیرا تهیه فهرست قدرت ارزیابی وضع موجود را ارتقا می‌بخشد.
اعتبار فرهنگی و اصالت	ماده ۱	در بافت‌های تاریخی شواهد متعددی از غنای فرهنگی شهر متمرکز شده است. از آنجایی که شهر در مجموع یک فرآورده تاریخی است، این بافت‌ها ممکن است در مقایسه با بخش‌های غیرتاریخی شهر، در زمینه عملکردی به عنوان "مناطق بحرانی"، قلمداد گردند.

1. UNESCO, ICOMOS National Committee of Brazil, First Brazilian Seminar about the Preservation and Revitalization of Historic Centers, (Itaipava, July 1987)

۷- منشور حفاظت از ارزش‌های میراث فرهنگی

با پیروی از روح منشور بین‌المللی برای حفاظت و مرمت بناها و محوطه‌ها (منشور ونیز ۱۹۶۴)، این منشور نیز اصولی را برای هدایت فعالیت‌های مربوط به حفاظت از مکان‌های دارای ارزش میراث فرهنگی در نیوزلند را تدوین می‌کند که حاوی چهارچوبی مشخص برای کلیه اقدار مانند مالکان، مسئولین محلی، بازرگانان و متخصصان دست‌اندر کار حفاظت و مرمت است.^۱

جدول ۴-۷ منشور حفاظت از ارزش میراث فرهنگی

نام منشور	مرجع تصویب	مکان و تاریخ گردهمایی
منشور حفاظت از ارزش میراث فرهنگی	کمیته ملی ایکوموس نیوزلند	نیوزلند ۱۹۹۲
هدف: تدوین راهنمایی برای مسئولین، سازمان‌ها و افراد در ارتباط با فعالیت حفاظت		

مؤلفه‌های مورد تأکید	شماره ماده	شرح ماده
مسائل کالبدی	ماده ۲-۴	حفاظت باید: بیشترین احترام را نسبت به حفاظت از مواد و مصالح با ارزش میراث فرهنگی را قائل شده و مانع تغییرات آن شود.
	ماده ۵	احترام به شواهد موجود: دوره‌های زمانی متفاوت باید در حفاظت مورد احترام واقع شوند. اگر ارزیابی نشان دهد که انجام اموری ارزش میراث فرهنگی مکانی را نمی‌کاهد، در آن صورت اطلاعات یک دوره خاص، ممکن است پنهان یا حذف گردند. در این شرایط چنین اطلاعاتی باید قبل از آنکه حذف یا پنهان گردند، مستندسازی و ثبت گردند.
	ماده ۶	محیط: محیط تاریخی مکان باید همراه با خود مکان حفاظت گردد. اگر محیط تاریخی فوق‌دیگر وجود خارجی ندارد، می‌بایست نسبت به ساختن محیط فوق‌برپایه شواهد فیزیکی و ثبت‌شده اقدام نمود. گستره محیط مناسب ممکن است علاوه بر ارزش میراث فرهنگی تحت تأثیر عوامل دیگری نیز قرار گیرد.
مسائل اقتصادی	ماده ۲۰	انطباق: زمینه حفاظت از مکان دارای ارزش میراث فرهنگی معمولاً با فراهم کردن اهداف مفید اجتماعی، فرهنگی و یا اقتصادی میسر می‌گردد. هر تغییری باید در حداقل مورد نیاز باشد و نباید از ارزش میراث فرهنگی آن مکان بکاهد. هر شرایط و تغییری باید با کالبد اولیه مکان سازگار باشد، اما نباید به اندازه‌ای مجزا و متفاوت باشد که به عنوان کار جدیدی تلقی گردد.
مسائل اجتماعی	ماده ۲۰	انطباق: زمینه حفاظت از مکان دارای ارزش میراث فرهنگی معمولاً با فراهم کردن اهداف مفید اجتماعی، فرهنگی و یا اقتصادی میسر می‌گردد. در برخی موارد، تغییرات و ملحقات ممکن است جایی که برای ادامه کاربرد آن ضروری است، یا جایی که از نظر فرهنگی مطلوب می‌باشند، یا جایی که حفاظت از مکان نمی‌تواند از روش دیگری صورت پذیرد، قابل قبول باشد.
مسائل فرهنگی	ماده ۳	فعالیت حفاظت: متخصصان امر حفاظت باید در کلیه جنبه‌های مربوطه، ایفای نقش کنند. باید در زمان مقتضی از شیوه‌های بومی استفاده کنند که این شیوه‌ها ممکن است از محلی به محلی دیگر متفاوت باشند.
مستند نگاری	ماده ۵-۴	حفاظت باید: مستندسازی و ثبت کامل شود.
	ماده ۱۲	سوابق: سوابق پژوهش و حفاظت از مکان‌های دارای ارزش میراث فرهنگی باید در یک آرشیو نگهداری شوند.
اعتبار فرهنگی و اصالت	—	

1. New Zealand ICOMOS, Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value, (New Zealand 1992) Preamble

۸- منشور بورا

منشور بورا با توجه به منشور بین‌المللی برای حفاظت و مرمت بناها و محوطه‌ها (منشور ونیز)، در تاریخ ۱۹۷۹ در بورا واقع در جنوب استرالیا و توسط کمیته ملی ایکوموس استرالیا تدوین و تصویب گردید. بازنگری‌هایی در سال‌های ۱۹۸۱، ۱۹۸۸ و ۱۹۹۹ در آن منشور انجام گرفت تا اینکه نسخه نهایی آن در سال ۱۹۹۹، یعنی منشوری که به عنوان منشور بورا در دسترس است، انتشار یافت. منشور بورا، نخستین منشوری بود که در تأیید و تأکید بندهای منشور ونیز تهیه گردید و در حال حاضر از نظر کاربرد جهانی به اندازه منشور ونیز، موفق بوده است. در اکتبر سال ۱۹۷۸، کمیته ایکوموس استرالیا مقاله‌ای تحقیقی را در رابطه با منشور ونیز انتشار داد. در این زمان در ایکوموس بین‌المللی مقاصد زیادی برای اصلاح یا تجدیدنظر در منشور ونیز وجود داشت.^۱ اشاره به مشکلات تصرف زمین و زیرساخت‌های شهری و شبکه‌های ارتباطی نشان می‌دهد که حفاظت شهری بیشتر متوجه ارتباط با مکان طرح می‌باشد تا کیفیت‌های هنری مکان تاریخی. این امر با اشاره به روابط متقابل مناطق اطراف سایت با محدوده اصلی حفاظت‌شده، تقویت می‌گردد. در منشور بورا اظهار شده است که:

" قبل از شروع کار در یک مکان باید مطالعاتی در جهت درک آن مکان صورت پذیرد، این مطالعات شامل تحلیل فیزیکی، اسنادی، شفاهی یا دیگر شواهدی که از آنها دانش، مهارت‌ها و نظام‌های مناسب دریافت می‌گردد، خواهد بود."^۲

باید به گروه‌ها و افرادی که به مکان وابستگی دارند، فرصت‌هایی برای همکاری و شرکت در درک مفاهیم فرهنگی مکان داده شود. همچنین در صورت مقتضی، آنها باید فرصت‌هایی برای شرکت در عملیات حفاظت و مدیریت امور داشته باشند.^۳ مفاد منشور بیان می‌دارند که فعالیت‌های حفاظتی بهتر است با همکاری افرادی شامل مالکان عمومی و همچنین ساکنان و کاربران، به صورت جداگانه یا همراه با یکدیگر انجام شوند، این افراد باید برای ارایه پیشنهادات تشویق شده و نقش فعالی را در این رابطه ایفا نمایند.

مفاد منشور اشاره دارد که قبل از شروع کار باید مطالعاتی انجام گیرد تا مفاهیم فرهنگی مکان؛ روش‌های ارایه یافته‌ها و توصیه‌ها در زمینه حفاظت؛ مسئولیت تصمیم‌های اتخاذ شده؛ مستندسازی؛ و نگهداری گزارش‌ها برای استفاده در آینده، به صورت کامل مشخص شوند.^۴ در روند حفاظت، بعد

-
1. Australia ICOMOS, Working paper upon The Venice Charter (OCTOBER 1978), Chairman's Introduction
 2. Australia ICOMOS, Burra Charter, (1999) Article 26. 1.
 3. Australia ICOMOS, Burra Charter, (1999) Article 26, 3.
 4. Australia ICOMOS, Burra Charter, (1999) Article 26, 29, 30, 31 and 32.

فصل چهارم: بررسی منشورهای جهانی مرتبط با مقوله حفاظت و احیای مراکز تاریخی- فرهنگی شهرها □ ۶۱

اجرایی، اهمیت زیادی می‌یابد. موفقیت کل فرآیند حفاظت به این جنبه بستگی دارد، زیرا اگر در این فرآیند، مفهوم اجتماعی- فرهنگی به خوبی تشخیص داده نشود، ممکن است حفاظت صرف از کالبد بنا، کاری بی فایده باشد. ماده ۳-۲۶ لازم می‌داند که به افراد و گروه‌هایی که با مکان در ارتباط هستند اجازه داده شود تا در جمع‌آوری اطلاعات همکاری داشته باشند و در روند حفاظت شرکت کنند. ساز و کار موفقیت در منشور به صورت فرآیندی به هم پیوسته می‌باشد. اگر حفاظت از کالبد بنا، همراه با از دست رفتن مفهوم صحیح فرهنگی صورت پذیرد، مکان میراث از اعتبار کمتری برخوردار خواهد بود.

جدول ۴-۸ منشور برای مکان‌های دارای اعتبار فرهنگی

نام منشور	مرجع تصویب	مکان و تاریخ گردهمایی
منشور برای مکان‌های دارای اعتبار فرهنگی	کمیته ملی ایکوموس استرالیا	بورا - استرالیا ۱۹۷۹ - ۱۹۸۱ - ۱۹۸۸ - ۱۹۹۹
هدف: حفاظت از مکان‌های دارای اعتبار فرهنگی (اعتبار فرهنگی در خود مکان، در ساخت و بافت، در بستر، استفاده، در پیوستگی‌ها، معانی، یادگارها، مکان‌ها و اشیای مرتبط به آن مکان ظهور می‌یابد)		

مؤلفه‌های مورد تأکید	شماره ماده	شرح ماده
مسائل کالبدی	ماده ۳	- حفاظت مبتنی بر احترام به ساختار، کاربری، ارتباطات و مفاهیم موجود است، این احترام نیازمند برخورد احتیاط آمیز نسبت به تغییرات در حد ضرورت و امکان است. - تغییرات در یک مکان نمی‌بایست کالبد فیزیکی و یا دیگر شواهدی را که مکان فراهم می‌آورد، بر هم زند و نباید مبتنی بر حدس و گمان باشد.
	ماده ۱۹	مرمت: مرمت زمانی مقتضی و صحیح است که شواهد کافی از وضعیت قبلی وجود داشته باشد.
	ماده ۱ - ۲۶	کار در یک مکان می‌بایست مسبوق به مطالعات برای درک مکان باشد که مشتمل بر تحلیل کالبدی، مستندسازی، شواهد شفاهی غیره خواهد بود.
مسائل اقتصادی	_____	_____
مسائل اجتماعی	ماده ۱۲	مشارکت: حفاظت، تحلیل و مدیریت یک مکان می‌باید برای افرادی که وابستگی به مکان دارند و یا برای کسانی که مسئولیت‌های اجتماعی و معنوی و یا فرهنگی نسبت به مکان دارند، زمینه مشارکت را فراهم آورد.
	ماده ۱ - ۲۴	ارتباطات بین افراد و یک مکان می‌باید محترم شمرده شده و فرصت‌هایی برای یادآوری و تجلیل آنها فراهم آید.
	ماده ۲ - ۲۴	معانی مهم، مشتمل بر ارزش‌های معنوی یک مکان می‌باید محترم شمرده شود. فرصت و مجالی برای تداوم بخشیدن و احیای این معانی باید مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.
مسائل فرهنگی	_____	منشور به مسایل فرهنگی و حفظ اعتبار و اصالت مکان‌های تاریخی اشاره دارد.
مستند نگاری	_____	_____
اعتبار فرهنگی و اصالت	ماده ۱۱	منشور به مسایل فرهنگی و حفظ اعتبار و اصالت مکان‌های تاریخی اشاره دارد.

۹- منشور میراث ساخته شده بومی

منشور بیان می‌دارد که روستاها و بناهای سنتی آن نیاز به شکل خاصی از حفاظت دارند و منشورها این نیازهای خاص را برآورده نمی‌سازند.^۱

این منشور همانند مصوبه‌های ایکوموس درباره حفاظت از شهرهای تاریخی کوچک‌تر (در ماه می سال ۱۹۷۵ در روتنبرگ)، سندی است که ارزش شهرها را همانند آینه‌ای از جامعه، شامل آداب و رسوم و هویت را مورد تأکید قرار می‌دهد،^۲ و بر روی شهرهای کوچکی که فراتر از هسته تاریخی خود گسترش نیافته‌اند، متمرکز می‌گردد.^۳

جدول ۴-۹ منشور میراث ساخته شده بومی

نام منشور	مرجع تصویب	مکان و تاریخ گردهمایی
منشور میراث ساخته شده بومی	ایکوموس بین‌المللی	مکزیکو ۱۹۹۹
هدف: حفاظت از میراث ساخته شده بومی با توجه به ارزش‌های فرهنگی و هویت سنتی آن		

مؤلفه‌های مورد تأکید	شماره ماده	شرح ماده
مسائل کالبدی	ماده ۴	جایگزینی مصالح و بخش‌ها: تغییراتی که به طور معقول پاسخگوی تقاضاهای استفاده امروزی است، می‌بایست با به کارگیری مصالحی عملی شود که مفهوم، ظاهر، بافت و شکل اولیه را در ساختار بنا به نمایش بگذارد.
مسائل اقتصادی	---	
مسائل اجتماعی	ماده ۵	میراث بومی نه تنها شامل شکل کالبدی و ساخت بناها، سازه و فضای آنهاست، بلکه شیوه مورد استفاده، سنت‌ها و پیوندهای غیرملموس با آنها را نیز شامل می‌شود.
مسائل فرهنگی	ماده ۲	عملیات معاصر در بناها و محوطه‌های بومی، می‌باید ارزش‌های فرهنگی و هویت سنتی آنها را پاس بدارد.
	ماده ۴	جایگزینی مصالح و بخش‌ها: تغییراتی که به طور معقول پاسخگوی تقاضاهای استفاده امروزی است، می‌بایست با به کارگیری مصالحی عملی شود که مفهوم، ظاهر، بافت و شکل اولیه را در ساختار بنا به نمایش بگذارد.
مستند نگاری	---	
اعتبار فرهنگی و اصالت	ماده ۳	ساخته‌های میراث بومی به ندرت با تک‌بناها معرفی می‌شوند و زمانی به نحو احسن حفظ می‌شوند که مجموعه‌ها و نحوه استقرارها عیناً حفظ شوند.

1. ICOMOS, Charter on the Built Vernacular Heritage, (Mexico, October 2000).
2. ICOMOS, Resolution of Bruges: Principles Governing the Rehabilitation of Historic Towns, (Bruges, May 1975).
3. ICOMOS, Resolutions of the International Symposium on the Conservation of Smaller Historic Towns, (Rothenburg ob der Tauber, May, 1975, revised 1996).

۱۰- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با بررسی منشورهایی که ذکر آنها گذشت، در می‌یابیم که هر یک از منشورها ضمن دنبال کردن هدفی خاص، دارای نقاط ضعف و قوتی هستند. با کنار هم گذاشتن مؤلفه‌های منشورها (کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ...)، به میزان توجه هریک از آنها به مفاهیم مشترک جهانی پی می‌بریم. اینکه نقاط ضعف و قوت منشورها در هر مؤلفه چه بوده، بیشترین میزان توجه به کدام مؤلفه بوده، در کدام منشورها به انسان و جایگاه او در مرمت و حفاظت شهری توجه شده است، توجه به عوامل اقتصادی در حفاظت تا چه حد بوده است و ...

بر اساس این بررسی مشخص می‌شود که برخی از مؤلفه‌ها از جمله مؤلفه‌های اقتصادی، در منشورها مغفول مانده و یا اینکه با کم‌توجهی مورد بررسی قرار گرفته است.

پس از منطبق نمودن هریک از منشورها با مؤلفه‌های مطرح شده، در راستای دستیابی به فرآیندی مناسب در جهت بهبود مجموعه این منشورها و تولید یک ساختار منسجم جهت نظم بخشیدن به کارکردهای موجود در متن منشورها می‌بایست در ازای هریک از شش مؤلفه ارایه‌شده تمامی مفادی که در نظر گرفته شده‌اند را ارایه نمود. بدین ترتیب می‌توان مفادی که با یکدیگر همپوشانی دارند و در راستای هریک از مؤلفه‌ها هستند را شناسایی کرده و به صورت مجموعه‌ای از پیشنهادات موردنیاز برای رسیدن به هر مؤلفه ارایه نمود.

با توجه به مواد ارایه شده و کنار هم قرار دادن مفاد مطرح شده در هر یک از منشورها که منطبق بر هریک از مؤلفه‌ها می‌باشند، می‌توان یک برآیند کلی از این مفاد برای هر مؤلفه در نظر گرفت؛ اما نکته حائز اهمیت آن است که برای برخی از مؤلفه‌ها در کل منشورها تدبیر مناسبی اتخاذ نگردیده و نشان می‌دهد که برای این منظور نمی‌توان تنها به منشورها اکتفا نمود.

فصل پنجم

دوره‌های پرداختن به امر حفاظت و مرمت مراکز تاریخی در ایران از بدو تأسیس اداره عتیقات تاکنون

۱- مقدمه

پرداختن به امر حفاظت از اشیا، محوطه‌های باستانی، ابنیه و بافت‌ها در ایران را می‌توان در چهار دوره خاص تقسیم‌بندی کرد. این چهار دوره به شرح زیر قابل تقسیم‌بندی است:

- دوره اول بین سال‌های (۱۳۰۷-۱۳۲۷) هجری شمسی

دوره کشف آثار و شکل‌گیری تفکر حفاظت از میراث فرهنگی، هنری، تاریخی به ویژه باستانی کشور است. عدم وجود مقررات و کنترل لازم از خصوصیات این دوره است.

- دوره دوم بین سال‌های (۱۳۰۷-۱۳۳۹) هجری شمسی

دوره سرآغاز عملی حفاظت با اشاعه قانون عتیقات در ۱۳۰۷ می باشد قانونی که در سال ۱۳۰۹ به تصویب می‌رسد.

- دوره سوم بین سال‌های (۱۳۳۹-۱۳۵۶) هجری شمسی

دوره‌ای است که تلاش برای ایجاد یک سازمان حفاظت مدرن به چشم می‌خورد و این کار با تفکیک بخش‌های مختلف حفاظت انجام می‌شود.^۱

- دوره چهارم بین سال‌های (۱۳۵۶ تاکنون)^۲

مباحث میراث فرهنگی به تأثیر از تحولات انقلاب صنعتی در کشور ما نیز همانند دنیا نضج گرفت که محدوده زمانی آن تقریباً از دوران امیرکبیر که مصادف با انقلاب صنعتی در اروپا (۱۲۲۷ هـ ش مصادف با ۱۸۴۸ میلادی) آغاز می‌گردد.

در ایران نیز تشکیلات مناسب همراه اقدامات ضروری برای تحقق این امر شروع می‌شود لذا تشکیل اداره عتیقات را به سال ۱۲۹۷ هجری شمسی و انجمن آثار ملی در سال ۱۳۰۰ هـ ش و اساسنامه مربوطه در سال ۱۳۰۴ هـ ش را می‌توان از شواهد آن به حساب آورد. این کتاب اقدامات عمده‌ای را

۱. برای مطالعه بیشتر رجوع شود به محمدمرادی ۱۳۸۱

۲. برای مطالعه بیشتر رجوع شود به غیائی قروه ۱۳۸۵

که به عنوان نقاط عطف در تاریخ حفاظت از محوطه‌ها، ابنیه و بافت‌های تاریخی قلمداد می‌گردد، مورد توجه قرار داده است تا ضمن بررسی عمده‌ترین تنگناهای فرهنگی ناشی از فقدان و عدم وجود مبانی نظری منسجم برای دستیابی به راه کارهای آتی را مورد بررسی قرار دهد.

در واقع از سال ۱۲۶۶ هـ ش به بعد است که نگاه به گذشته و حفاظت از ارزش‌ها و معرفی ابعاد مختلف آن با یک دید علمی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. نگاه امروزین جهان به گذشته و شواهد آن یک نگاه علمی، فرهنگی و تاریخی است و در نگاه سنتی جامعه ما که یک نگاه اعتقادی، آرمانی و گاه اساطیری است دیدگاه متفاوتی وجود دارد و وجود تضادهای مختلف تقرب این دو دیدگاه را با مشکل مواجه کرده است هرچند از دید فرهنگ اسلامی تقریب این دو دیدگاه امری ضروری است.

در واقع باید گفت انقلاب مشروطیت در ایران (۱۲۸۴ هـ ش مصادف با ۱۹۰۵ م) اعلام ورود ایران به جامعه مترقی جهانی است، کما اینکه تشکیلات و اقدامات جدید نیز به گونه‌ای دستاورد این هدف است. در این دوره وزارت معارف و صنایع مستظرفه به سال ۱۲۸۶ هـ ش تشکیل می‌گردد و پس از آن به سال ۱۲۹۵ هـ ش موزه ملی ایران و در ۱۲۹۷ هـ ش اداره عتیقات تحت مدیریت مرحوم ایرج میرزا تشکیل می‌گردد و انجمن آثار ملی ایران به سال ۱۳۰۰ هـ ش تأسیس می‌شود.

اولین اقدام برای گسترش ابعاد این توجه عبارت بود از لغو مشروط امتیازنامه‌ای به سال ۱۹۰۰ م توسط مظفرالدین شاه در ادامه قرارداد قبلی یعنی قرارداد سال ۱۸۹۵ میلادی که ناصرالدین شاه طبق آن امتیاز کاوش‌های باستان‌شناسی در تمام ایران را به مدت شصت سال به دولت فرانسه واگذار کرده بود.

در سال ۱۳۰۸ هـ ش آندره گدار فرانسوی، معمار و کارشناس آشنا به مسائل نظری، عملی و آموزشی در نقش مدیر اداره کل باستان‌شناسی به استخدام دولت وقت در آمد. او به یاری همکاران ایرانی مانند مرحوم مصطفوی و محقق فرانسوی به نام ماکسیم سیرو بررسی گسترده‌ای را در باره آثار ملی، ثبت و ضبط و حفاظت آنها با شیوه‌ای جدید آغاز کرد و موزه ملی ایران را به سال ۱۳۱۶ هـ ش برپا داشت و نقشی اساسی در ایجاد دانشکده هنرهای زیبا ایفا نمود که تقلیدی از مدرسه هنرهای زیبای پاریس بود و ریاست آن را تا سال ۱۳۳۲ هـ ش به عهده داشت.

در سال ۱۳۰۴ شمسی آرتور اپهام پوپ در ایران حضور می‌یابد که بررسی‌های گسترده‌ای را در باره هنر و معماری ایران همراه سایر محققان آغاز می‌کند. هرتسفلد آمریکایی از ۱۳۰۹ هجری شمسی (۱۹۳۰ م) یکی از محوطه‌های باستانی یعنی تخت جمشید را مورد کاوش قرار می‌دهد. دولت وقت در ادامه اقدامات خود در سال ۱۳۰۹ هـ ش هنرستان و موزه صنایع قدیم (سنتی) را به همت بهزاد طاهرزاده (به دنبال مدرسه کمال الملک) و در سال ۱۳۱۶ هـ ش موزه مردم‌شناسی و در همان سال موزه جدید باستان‌شناسی (موزه ملی ایران) را بنیان گذاشت.

فصل پنجم: دوره‌های پرداختن به امر حفاظت و مرمت مراکز تاریخی در ایران از بدو تأسیس اداره عتیقات تا کنون □ ۶۷

این سه ارگان در سال‌های پیش از جنگ جهانی در واقع کانون‌های اصلی هدایت پژوهش‌ها، حفاظت و معرفی میراث فرهنگی بودند که شامل هنرهای سنتی، مردم‌شناسی و باستان‌شناسی بود. البته همزمان با این اقدام به ایجاد دانشگاه تهران در سال ۱۳۱۳ هـ ش می‌توان اشاره کرد که در تربیت نیروی انسانی متخصص در زمینه‌های علوم انسانی مرتبط با مقوله میراث فرهنگی نقش اساسی داشت.

دوره انقلاب مشروطیت تا پیش از جنگ جهانی دوم را باید مرحله شکل‌گیری نهادها و ارگان‌های اصلی میراث فرهنگی در کشور و شکل‌گیری نگاه علمی به گذشته دانست. هر چند حوزه عمل آن بسیار محدود بود.

توجه به میراث فرهنگی در جهان پس از فاجعه جنگ جهانی دوم که آسیب فراوانی به میراث فرهنگی بشریت وارد ساخت، دامنه وسیع‌تری به خود گرفت. به ویژه پس از دوران بازسازی یعنی بین سال‌های ۱۹۶۰-۱۹۵۰ م با قوام گرفتن سازمان‌هایی نظیر یونسکو وسعت یافت. کشور ما نیز از این جریان به دور نماند و بیش از پیش خود را حتی از طریق قراردادهای و معاهدات بین‌المللی متعهد به اقداماتی گسترده در زمینه‌های پژوهشی، حفاظت و معرفی میراث فرهنگی به عنوان بخشی از میراث فرهنگی بشریت کرد. تشکیل وزارت فرهنگ و هنر به سال ۱۳۴۲ هـ ش و ادارات کل وابسته بدان و تأسیس سازمان ملی حفاظت آثار باستانی ایران به سال ۱۳۴۵ هـ ش به عنوان سازمانی تخصصی، اجرایی در زمینه حفاظت، مرمت و احیای بناها و محوطه‌های تاریخی کشور ایفای نقش کرد. با تجدید نظر در برنامه‌های آموزشی دانشکده‌های مرتبط با میراث فرهنگی و ایجاد دانشکده‌های ویژه و بهره‌گیری از توان کارشناسی داخلی و خارجی در مجموع ابعاد بی‌سابقه‌ای در تمام زمینه‌های پژوهشی، حفاظت و معرفی میراث فرهنگی کشور رخ داد.

تعداد موزه‌های کوچک و بزرگ از پنج به چهل واحد رسید. با رشد فعالیت‌های عمرانی در کشور به ویژه در سال‌های ۱۳۵۰ هـ ش، مسأله حفاظت از بافت‌های تاریخی شهرها و محوطه‌های وسیع تاریخی نیز که در جریان این فعالیت‌های گسترده آسیب پذیر شده بودند، با نگاهی جدید مد نظر قرار گرفت. سال‌های بین ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۵ هـ ش را باید دهه میراث فرهنگی کشور پس از جنگ جهانی دوم دانست. به جرأت می‌توان گفت که در این دهه علیرغم ضعف‌ها و کاستی‌های آن، پرثمرترین تلاش‌ها در کشور در وادی میراث فرهنگی به عمل آمد که مهمترین ثمره آن پرورش نیروی فنی و متخصص کارآمد بود. اما بطور کلی باید اذعان کرد که هنوز بقایای دیدگاه آموزشی خاصی که از سال ۱۳۳۵ هـ ش در لابلای برنامه‌های آموزشی مطرح بود در اکثریت قریب به اتفاق معماران، شهرسازان و برنامه ریزان مملکت وجود داشت. هنوز آنچه از دیدگاه آکادمیک مطرح بود بیشتر آثار غیر فعال بود، یعنی به واقع آثار بی‌ضرری بود که با منافع کسی در تعارض نبود و مسأله بافت‌های تاریخی و بناهای فعال و زنده شهری مورد کم توجهی قرار گرفت و عدم شناخت کافی از گذشته، بازتابی در نظام

آموزشی معماری شهرسازی یافت که نظر خود را بیشتر معطوف آن می‌داشت تا چیزی بسازد برای عملکردی و این چیز می‌بایست اولین و آخرین چیز باشد.

اساساً باید اذعان کرد که بحث مرمت شهرهای قدیمی و کهن در کشور ما بحث نسبتاً جدیدی است، بالاخص بخش شهرسازی آن. ما دیر زمانی نیست که به ارزش‌های شهرهای قدیمی خود پی برده‌ایم و قصد کردیم تا پایه‌های زیستی آنها را مطالعه کنیم و به این امر واقف شدیم که اگر قرار شد تغییراتی در آینده در این شهرها اتفاق بیفتد چگونه باید باشد و چه ماهیتی داشته باشد.

تبادل و همکاری در انتقال تجربه برای امر حفاظت و احیا مواریت فرهنگی در بین کشورهای مختلف یکی از عوامل و ابزارهای بسیار پر اهمیت می‌باشد، به ویژه اینکه در جهان کشورهای وجود دارند که زمینه‌های فرهنگی و فنی بسیار مساعدی را برای پیشرفت این امر مهم فراهم کرده‌اند.

به هرحال شیوه‌های تحقیق و پژوهش در عرصه‌های مختلف از میراث فرهنگی می‌تواند این تجربیات را مورد استفاده قرار دهد، بخصوص در مورد نحوه طبقه‌بندی اطلاعات و داده‌ها در جهت حساس کردن تمام اقشار اجتماع و بالاخص مسئولان اجرایی ممالک نسبت به موضوع، فعالیت‌ها و تجارب محک زده شده می‌توانند اطلاعات مفید و معیارهای ارزشمندی را برای استفاده در سایر نقاط ارائه دهند و این هدف در واقع همواره مورد نظر و توجه منشورهای مرمت در جهان است.

برای بررسی وضعیت حفاظت از میراث فرهنگی در ایران بیش از هر چیز بررسی سرگذشت این امر در چند دهه اخیر ضروری به نظر می‌رسد. بطور کلی روند حفاظت و پرداختن به آن در ایران را می‌توان در چهار دوره مشخص و متمایز تقسیم بندی کرد:

۲- دوره اول (۱۳۰۷ - ۱۳۲۷ هـ ش)

این دوره مصادف با کشف آثار و شکل‌گیری تفکر حفاظت از مواریت فرهنگی، هنری، تاریخی، به ویژه میراث باستانی کشور است. در این دوره به دلیل عدم وجود کنترل لازم و همچنین به دلیل عدم وجود مقررات و ضوابط معین بخش عمده آثار منقول و اشیای یافت شده در اثر حفاری‌ها راهی کلکسیون‌های شخصی و موزه کشورهای غربی می‌گردند. به سال ۱۸۹۳ م^۱ (۱۲۷۲ هـ ش) یک هیأت فرانسوی با کسب اجازه مخصوص از دولت وقت قاجار، پژوهش و فعالیت تحقیقی پیگیری را در زمینه پژوهش‌های باستانی به عمل می‌آورد.

۱. Smith. M.B. در مقاله مربوط به ایران- یونسکو برنامه‌های ویژه در گزارش هیأت به مورخ دسامبر ۱۹۶۹ در ص ۸ چنین ذکر می‌کند که سال ۱۸۹۳ را می‌توان آغاز فعالیت هیأت‌های خارجی در ایران دانست و ادامه می‌دهد که در سال ۱۸۹۷ این اقدامات فعال‌تر بوده و تا سال ۱۹۲۹ ادامه می‌یابد.

۳- دوره دوم (۱۳۳۹ - ۱۳۰۷ هـ ش)

این دوره در واقع دوران سرآغاز فعالیت در زمینه حفاظت و نگهداری محسوب می‌شود و نقطه شروع آن را می‌توان همزمان با اشاعه قانون عتیقات در پاییز ۱۳۰۷ هـ ش دانست. قانونی که به سال ۱۳۰۹ هـ ش به تصویب رسید. همزمان با این دوره نخستین تجربه در زمینه فهرست بندی آثار منقول و غیرمنقول در حمایت فعال از اشیا انجام می‌گیرد، یا لاقلاً با این هدف شروع می‌شود.

در زمینه مرمت آثار و ابنیه، تحقیقات مدونی مربوط به هنر و معماری ایران آغاز می‌شود و به موازات آن در جهت شناساندن و معرفی آثار و ابنیه نیز فعالیتی آغاز می‌گردد. در این زمان جمع آوری اشیا به منظور نگهداری در موزه‌ها شروع می‌گردد. این دوره مصادف با حکومت پهلوی اول است و در واقع مصادف با دوران به اصطلاح مدرنیزاسیون عمومی در کشور است. از این زمان شرایط لازم برای تشکیل اداره باستان‌شناسی در ۱۳۰۷ هـ ش فراهم آمد و در پی اعلام قانون عتیقات در ۱۳۰۹ هجری شمسی جو لازم برای اجرای آن در ۱۳۱۱ هـ ش فراهم شد.

اگر چه قانون مصوب سال ۱۳۰۹ هـ ش مبنای خوبی برای شروع امر بود ولی ابزارهای عمده تحقق چنین هدفی می‌بایست عوامل زیربنایی فرهنگی باشد که به موازات قانون فوق می‌بایست در زیربناهای آموزشی کشور رسوخ کند و زمینه فرهنگ عمومی را بطور همزمان تقویت کند. در این دوره توجه خاصی نسبت به هنرهای ایران در تمام دنیای غرب بخصوص آمریکا به چشم می‌خورد. از جمله شخصیت‌های مهم این دوره می‌توان از آرتور پوپ^۱ به عنوان یکی از برجسته‌ترین محققان آمریکایی در زمینه باستان‌شناسی و مطالعات هنر ایرانی نام برد.

کشفیات در زمینه تمدن‌های باستان در این دوران زیاد است اما از سوی دیگر بی توجهی قابل ملاحظه‌ای نسبت به ابنیه و آثار ارزشمند سایر دوره‌ها بالاخص دوره قاجار و صفوی وجود دارد و از جمله بارزترین آنها می‌توان از بی اعتنایی نسبت به بناها و باغ‌های بزرگ صفوی در اصفهان و قزوین

۱. A.U.Pop آرتور پوپ در آوریل ۱۹۲۵ مطابق ۱۳۰۴ هـ ش در تهران سمیناری برگزار نمود و اولین مطابق زمانی است که رضاخان سمت صدرالعظمی را داراست و عیسی صدیق در مقاله خود به تأثیرات این سمینار در حساس کردن رضاخان به مسئله آثار تاریخی اشاره می‌کند و بازتاب آن را باز کردن اماکن مقدس به روی محققان خارجی می‌داند. از طرف دیگر ظهور شیوه‌های نئوکلاسیک ایران از جمله نئوساسانی و نئوهخامنشی را حاصل این نگرش می‌داند که در آن زمان با احداث بناهایی مانند ساختمان بانک ملی و اداره پست، اداره مرکزی پلیس تهران و مدرسه نظام در تهران به منصف ظهور می‌رسد. حسین علا در یک سخنرانی در لندن به سال ۱۳۱۵ هـ ش (۱۹۲۶) که در جلد ۱۵ فصل ۱۰۳ و در صفحات ۲۸۱-۳۲۲۰ کتاب Survey of Persian Art به چاپ رسیده می‌گوید که اولین بازدید پوپ به سال ۱۳۰۴ هـ ش (۱۹۲۵ م) منجر به دستاوردهای چشمگیری در زمینه حفاظت از ابنیه تاریخی و حمایت از صنایع سنتی شد که توسط رژیم وقت انجام شد و صدور مجوز برای بازدید از اماکن مقدس و عکس‌برداری از آنها در شناساندن جزییات بی‌بدیل هنر ایرانی به غربی‌ها بسیار مؤثر شد و انتشار شماره اول مجله آثار ایران نمونه آن می‌باشد.

اشاره کرد که با طرح‌های مختلفی که در اواسط سال‌های ۱۳۰۰ هـ ش برای توسعه شهری پیش‌بینی شده بود، زمینه تخریب و انهدام بخش اعظمی از آثار ارزشمند در بافت قدیم این شهرها فراهم آمد. اصول حفاظت و حدود زمانی در ربط با حمایت و حفاظت از ابنیه تاریخی در قانون سال ۱۳۰۹ هـ ش شامل آثاری می‌شود که به لحاظ بعد زمانی از آغاز تا سال ۱۱۷۳ هـ ش را شامل می‌شد (پایان دوره زندیه). این ارزش‌گذاری که بر مبنای زمان تاریخی آثار بود باعث بروز نظریه‌های متفاوت و مباحث عدیده‌ای شد.

البته این ارزش‌گذاری ناشی از تفکری بود که ماحصل آثار هنری و معماری یکصد و سی ساله اخیر کشور را با ارزش کمتری می‌پنداشت و در نتیجه همین تفکر یکی از مهمترین بخش‌های هنری شامل آثار معماری شهرسازی بالاخص بافت‌های شهری یک قرن و نیم اخیر کاملاً از حمایت محروم ماند؛ یعنی نه تنها حمایتی از آنها به عمل نیامد بلکه مجوز لازم برای هرگونه دخل و تصرف در آنها نیز صادر گردید. شاید بتوان گفت که این تعیین حدود زمانی برای ارزش‌گذاری ابنیه و بافت‌ها یک بعد سیاسی نیز داشت. بدین معنی که دودمان جدید می‌خواست ماحصل بجامانده از رژیم قبلی را منفی جلوه دهد. تجربه تاریخی فوق در ربط با شواهد هنری، معماری و شهرسازی نتایج بسیار منفی به بار آورد و باعث انهدام بخش‌های ارزشمندی از تجارب یک قرن و نیم اخیر کشور گردید. ولی در سال ۱۳۲۳ یک تحول اساسی در این نحوه ارزیابی پدید آمد. بدین معنی که قانونی که حفاظت از آثار و شواهد موجود تا قبل از سال ۱۱۷۳ هـ ش را تحت‌الحمايه قرار می‌داد اینک آثار و شواهد هنری تا سال ۱۲۸۴ هـ ش را شامل می‌شد. به هر حال در قانون مربوط به سال ۱۳۰۹ هـ ش تعریفی از اثر هنری تاریخی انجام نمی‌شود بلکه ارزش‌گذاری بر مبنای زمان تعیین می‌شود. نگاه قانون فوق بیشتر معطوف به تک بناها است و نقص عمده آن در نگاه تاریخی صرف است، زیرا نگاه آن قانون به آثار نگاه مادی بود و به آثار معنوی توجهی نداشت و می‌دانیم که اخیراً این محدودیت زمانی بطور کلی از بین رفته است.^۱ در آن زمان شیوه‌های گوناگونی به قصد حفاظت از آثار غیر منقول اتخاذ گردید، از جمله اینکه سازمان مربوطه حق مداخله و مرمت به منظور حفاظت از بنا را دارا بود و کارهای طراحی و اجرا توسط اداره باستان‌شناسی انجام می‌گرفت.

از آنچه گفته شد ترتیب و شیوه مداخله در رابطه با امر مرمت ابنیه، روشن می‌گردد و گواه آن مرمت‌هایی است که در سال‌های ۱۳۰۹ تحت کنترل اداره باستان‌شناسی انجام گرفته است.

اداره باستان‌شناسی تنها به ارزیابی و ثبت آثاری اقدام می‌ورزید که در چارچوب ضوابط ارزش‌گذاری تاریخی هنری خود سازمان می‌گنجید (اگرچه در همین زمان ابنیه خاصی در ایران به

۱. این خبر بدون هیچ گونه نقد و تحلیلی از طرف آقای نگهبان در مقاله *Archelological Activity in Iran* و همچنین در جلد ۱۴ صفحات ۲۹۳۲-۲۹۳۰ کتاب *A Survey of Persian Art* چاپ لندن و نیویورک به سال ۱۹۳۸ م نقل شده است.

فصل پنجم: دوره‌های پرداختن به امر حفاظت و مرمت مراکز تاریخی در ایران از بدو تأسیس اداره عتیقات تا کنون □ ۷۱

نسبت زمان ساخت طبقه‌بندی شدند، از جمله تعداد زیادی از آثار که در شهر اصفهان و حواشی آن به این شیوه ثبت گردیدند). سازمان نسبت به ثبت و طبقه‌بندی آثاری که توسط محققان داخلی و خارجی، ادارات محلی، معلمین روستایی گزارش شده بود اقدام کرد و تنها آثاری را که در چهارچوب معیارهای فرهنگی سازمان از لحاظ تاریخی هنری می‌گنجید، به ثبت می‌رساند.

از اولین همکاری‌های بین‌المللی ایران با مؤسسات خارجی می‌توان به همکاری با مؤسسه ایزمئو^۱ (مؤسسه ایتالیایی برای تحقیقات در خاور نزدیک و دور) اشاره نمود که به سال ۱۳۳۴ هـ ش کاوش را در سیستان آغاز می‌کند.

اداره باستان‌شناسی اجرای کارهای مرمتی ابنیه را نیز برعهده داشت، از جمله عملیات مرمتی مهمی که این اداره در قبل از جنگ انجام داد می‌توان به مرمت مدرسه مظفریه و بخش انتهایی گنبد نظام‌الملک در مسجد جمعه اصفهان^۲ که به سال ۱۳۱۴ هـ ش انجام گرفت، اشاره کرد. پس از جنگ نیز می‌توان ما بین سالهای ۱۳۱۴ و ۱۳۳۹ هـ ش به ده‌ها مورد^۳ اشاره نمود. عملیات مرمت در این دوره بیشتر معطوف به شیوه بازسازی بخش‌های سازه‌ای بوده و از طرف دیگر مرمت آمود آجر و کاشی را نیز مدنظر داشته است.

مرمت استحکامی سازه‌های طاقی و گنبدی با استفاده از میله‌های فلزی یا حلقه‌ها و کلاف‌های بتون آرمه انجام شده است. همزمان با مرمت درب ورودی مسجد جامع یزد یک خیابان جدید در محور مقابل درب ورودی بازگشایی می‌گردد. گذر عریض فوق یک خیابان مشجر (بلوار) به صورت مستقیم و با تخریب بافت تاریخی شامل خانه‌های با حیاط مرکزی بود که از هر جانب مسجد را احاطه کرده بود، اجرا گردید.

اقدامات مرمتی در مورد مسجد جامع یزد دارای تناقض اساسی بود:

الف- بازسازی کامل آمود با استفاده از کاشی

ب- تغییر در بنیان شهر قدیمی با تخریب و انهدام بخشی از بافت سنتی (ایجاد خیابانی مشجر با

پیاده‌روهای عریض و مغازه در طبقه همکف)

۱. Ismeo

۲. در گزارشات M.B.Smith در رابطه با پژوهش‌های او در ایران از سال ۱۹۳۳ الی ۱۹۳۷ که در مجله ASTA در آوریل ۱۹۳۹ در ص ۲۱۸ به چاپ رسیده است به این مرمت‌ها اشاره گردیده است. عکس‌های مربوط به بخش اجرایی این مرمت‌ها در بایگانی اسلامی Smith Sonian, Washington که به وسیله خود اسمیت بنیان نهاده شده است، یافت می‌شود. رجوع شود به فیلم‌های L۱۳۰ و L۱۳۲ و L۱۳۳ و L۱۵۱ و L۱۷۷ و L۲۲۳ و L۲۶۶ و L۲۱۴ که مابین آوریل ۱۹۳۶ و نوامبر ۱۹۳۷ تهیه شده بودند و بسیار مورد توجه قرار گرفتند.

۳. عزت الله نکهیان در چهارمین کنگره International Association for Iranian art and Archeology New York

1960 رجوع شود به Archeological activity in Iran 1935 در کتاب A Survey of Persian art, ۱۴ فصل ۷۵

صفحات ۳۲-۲۹۳۰

این اقدام با هدف ایجاد یک چشم‌انداز شهری از یکسو و آماده کردن زمینه برای عبور ماشین از سوی دیگر بود که باعث تغییر در ماهیت بافت سنتی شد؛ بافتی که شکل گرفته با اقلیم، اعتقادات، معیشت و جغرافیای بومی بود که در واقع نمی‌توان اسم این مداخله را مرمت نامید. بلکه تجربه‌های است متأثر از مدل‌های ماسبق و اجرا شده در جوامع اروپایی در نیم قرن پیش‌تر که به نوبه خود مورد نقد قرار گرفته و رد شده بود و اکنون در کشور ما به منظور تأمین نیاز ارتباطی وسیع و بدون روش‌های مطالعه شده انجام شد. از سایر نمونه‌های مشابه این اقدام می‌توان به حاشیه مسجد جامع قزوین و مسجد و میدان کاشان و یا مسجد جمعه اصفهان و مسجد جمعه کرمان اشاره کرد.

۴- دوره سوم (۱۳۵۶ - ۱۳۳۹ هـ ش)

دوره‌ای است که تلاش در ایجاد یک سازمان حفاظتی مدرن به چشم می‌خورد و روش آن عبارت از تفکیک بخش‌های مختلف حفاظت و درنهایت تأمین مراکز و مؤسسات متناسب برای انجام کارهای اجرایی مربوطه است. به هر حال تشکیل کادرهای اجرایی و مدیریتی برای این مؤسسات نیز از اهداف عمده این اقدام بود به نحوی که پژوهشگران و تکنسین‌های ایرانی بتوانند در دراز مدت و به تدریج جایگزین افراد خارجی گردند.

در سال ۱۳۲۹ هـ ش محدودیت فعالیت‌های اداره باستان‌شناسی و شاید عدم کارایی آن روشن گردید و به همین جهت تصمیم به بازنگری در تشکیلات و نیروهای تخصصی آن گرفته شد. ظاهراً اداره باستان‌شناسی بطور رسمی تعطیل نشد ولی در سال ۱۳۴۳ هـ ش وزارت فرهنگ به دو بخش آموزش عالی و فرهنگ و هنر تقسیم شد و اداره مزبور در وزارت فرهنگ و هنر ادغام گردید و در طول سال‌های ۱۳۳۹ هـ ش حاصل عملکرد آن مورد ارزیابی قرار گرفته و برنامه‌ریزی مجددی برای آن به عمل آمده بود و مسئولیت‌های آن تفکیک و به بخش‌های مختلف واگذار گردید.

کادر نهایی این اداره پس از برنامه‌ریزی، مجدداً از پنج بخش تشکیل یافت که وظایف آنها حفاظت از آثار فرهنگی بود و تحت پوشش وزارت فرهنگ و هنر وقت عمل می‌کردند. اداره کل باستان‌شناسی یکی از این ارگان‌هاست که به نوبه خود به بخش‌های مختلفی تقسیم می‌گردد که از جمله وظایف آنها شناسایی و طبقه‌بندی و ثبت محوطه‌های باستانی و ابنیه در فهرست ابنیه با ارزش ملی و همچنین برنامه‌ریزی برای حفاظت و نگهداری از آنها بود.

از سایر وظایف آن شناسایی و حفاظت از مراکز قدیمی با ارزش شهری و یا بخشی از آنها بود و اعضا این اداره متشکل از متخصصان باستان‌شناس، تاریخ‌هنر، مهندسان معمار و شهرساز بود که همگی در تهران متمرکز بودند. جمع‌آوری اطلاعات در مورد مناطق مختلف کشور از طریق مراکز

فصل پنجم: دوره‌های پرداختن به امر حفاظت و مرمت مراکز تاریخی در ایران از بدو تأسیس اداره عتیقات تا کنون □ ۷۳

اداری وزارت فرهنگ و هنر در استان‌های مختلف و دفاتر فنی سازمان ملی حفاظت آثار باستانی انجام می‌شد. کانال‌های عمده اطلاعات باستان‌شناسی به شرح زیر بود:

- مرکز تحقیقات باستان‌شناسی

- افراد بومی یا نماینده آنها مانند کدخدا

وظیفه اداره کل حفاظت آثار باستانی عبارت بود از جمع‌آوری اطلاعات از طریق منابع فوق‌الذکر و ارزیابی صحت و اهمیت اطلاعات و نهایتاً ثبت تدریجی و انجام کارهای اجرایی مرمت و تعیین حریم برای ابنیه و محوطه‌ها.

بازدید محلی از طریق افراد اداره انجام می‌گرفت و به همین ترتیب پیش‌بینی‌های قانونی در مورد ثبت و درج ابنیه و یا مشخص کردن حد حریم و پیشنهاد آنها به وزارت فرهنگ و هنر توسط همین افراد صورت می‌گرفت. اقدامات اجرایی حفاظت و مرمت به مراکز اداری بومی وزارت فرهنگ و هنر و یا سازمان ملی حفاظت آثار تاریخی محول می‌شد. گمانه‌زنی و سونداژهای محلی توسط باستان‌شناسان اداره کل باستان‌شناسی انجام می‌شد.

به هر حال سازمان ملی حفاظت آثار باستانی در آبان ۱۳۴۴ هـ ش تشکیل شد و از نظر تشکیلاتی وابسته به وزارت فرهنگ و هنر بود. این سازمان طی ده سال فعالیت اولیه خود موفق به تأسیس دفاتر فنی در تمام استان‌ها می‌شود و با انتخاب مهندسان معمار جوان و تکنسین‌ها، کادر فنی خود را شکل می‌دهد. از جمله وظایف این دفاتر انجام مرمت‌های استحکامی در بناها و مرمت بخش‌های تزئینی و کارهای حفاظتی و همچنین اقدامات لازم برای احیای محوطه‌های تاریخی در ارتباط با کلیه ابنیه به ثبت رسیده بود.

این سازمان بیشتر از سایر ارگان‌ها از همکاری مؤسسات خارجی برخوردار بوده، به ویژه با گروه‌های ایتالیایی که نظارت علمی عملیات اجرایی، تشکیل و تربیت کادر بومی را به عهده داشتند. در بعضی شهرها مانند اصفهان این دفاتر غیر از انجام کارهای اجرایی تحت مسئولیت خود، به یکی از مراکز مهم تحقیقاتی و پژوهشی تبدیل می‌شود که از یک آرشیو شامل ابنیه در حال مرمت و یا ابنیه‌ای که نقش تعیین‌کننده‌ای در مطالعات تاریخ معماری، شهرسازی کشور دارد، برخوردار بود.

انتشار اطلاعات بدست آمده^۱ که در ضمن تعمیرات بدست می‌آمد از نکات قابل توجه در ارتباط با فعالیت‌های این سازمان است. همانطور که قبلاً اشاره شد نشریه آثار ایران هم در این جهت فعالیت می‌کرد. در آذرماه ۱۳۴۷ هـ ش قانونی تحت عنوان خرید اراضی، ابنیه و تأسیسات برای حفظ آثار تاریخی به تصویب می‌رسد که در واقع مربوط به حریم بناهای ارزشمند است.

۱. می‌توان به انتشار مجله فرهنگ معماری ایران که به سال ۱۳۵۴ هـ ش شروع به چاپ گردید، نام برد که در آن گزارشی از کارهای مرمتی در حال اجرا به چشم می‌خورد.

از جمله فعالیت‌های اداره کل باستان‌شناسی می‌توان به پیشنهادات آن در مورد حفاظت و نگهداری از بافت مراکز تاریخی اشاره کرد. اگر چه این مقوله جنبه عمومی پیدا نکرد و تنها عده معدودی از این مراکز شهری تحت پوشش قرار گرفتند و از نظر روش برخورد به مسأله جای بحث وجود دارد. مع‌الوصف به مثابه اسنادی دال بر حساسیت مسئولین وقت در مورد مراکز تاریخی شهرهای ایران در آن زمان دارای ارزش است. پیشنهادها تنها جنبه حفاظت غیر فعال داشت و عمدتاً در ارتباط با پژوهش‌های تاریخ معماری، شهرسازی می‌توانست مورد استفاده قرار گیرد. پیشنهادات علمی در مورد آنها عبارت بودند از تعیین حرائم برای فضاهای قدیمی شهرها و تعیین فواصل برای حفاظت. در این بخش برداشت و معرفی محدوده تاریخی در مقیاس‌های قابل قبول انجام نشده و همچنین برداشت و معرفی ابنیه تشکیل دهنده بافت نیز به چشم نمی‌خورد.

در این مطالعات، مراکز تاریخی و ارزشمند شهر مورد نظر بوده و برای قسمت‌های ارزشمندتر آن فقط ضوابط ویژه‌ای در جهت حمایت و حفاظت، تدوین و پیش‌بینی شده بود که به شرح زیر خلاصه می‌شد:

الف- ممنوعیت در تغییر شکل فضایی و کالبدی ابنیه واقع در بافت قدیمی شهر یزد.

ب- چنانچه در بخش‌هایی از بافت قدیمی اسناد و شواهد موثق از ابنیه در حال تخریب یا تخریب شده وجود داشته باشد می‌توان با بازسازی مجدد ساختمان قدیمی یا بخشی از آن اهتمام ورزید. پ- برای بخش‌هایی از بافت قدیمی که از اهمیت کمتری برخوردار بوده امکان جایگزینی فراهم می‌شد و ضوابط مورد نظر برای این جایگزینی بیشتر به محدودیت خلاصه می‌شد از جمله کنترل ارتفاع (تراکم) استفاده از مصالح سنتی و استفاده از گونه سنتی در طرح.

پیش‌بینی و اجرای شبکه‌های دسترسی در این بخش به مسئولین اجرایی واگذار می‌گردند.

محدودیت‌های بخش (پ) نیز شامل کنترل ارتفاع، مواد و مصالح مورد استفاده و جزئیات ساختمانی اعم از پوشش و درب و پنجره‌های چوبی سنتی بوده است.

حریم و رعایت آن برای ابنیه ارزشمند به عنوان یک ابزار قانونی برای حفاظت و نگهداری از ابنیه مورد نظر بوده است. چنانچه از موارد فوق بر می‌آید مطالعات انجام شده در آن زمان برای بافت قدیم یزد از ارزش اجرایی و ریشه‌ای برخوردار نبوده، بلکه بیشتر در جهت آگاهی مقامات محلی و بومی و هدایت آنها در مسیر یک خط مشی، قابل تعمق است.

در همین سال‌ها می‌توان به تجربه حفاظت کامل ماسوله و ابیانه اشاره کرد که هر دو مورد فوق به دلیل برخورداری از یک بافت ارگانیک از ارزش فوق‌العاده‌ای برخوردارند.

اگرچه هر دو مورد فوق‌الذکر به دلیل داشتن ارزش‌های محیطی قابل حفاظت بودند ولی باید اذعان کرد که تمام ارزش محیطی نیز به شدت متأثر از محیط جغرافیایی است، لذا فنون ساختمانی، مصالح مورد استفاده و جزئیات اجرایی حاکی از یک ارتباط بسیار قوی انسان و محیط است که تحت عنوان

دست‌ساخته‌های بشر در دو بافت فوق به نمایش در آمده است. اهداف عمده‌ای که در مورد این دو بافت یعنی ابیانه و ماسوله دنبال می‌شد به قصد حفاظت فعال بود، ضمن اینکه مرمت ابنیه پراهمیت‌تر را مد نظر داشت و برای تحقق این هدف ایجاد شرایط مناسب مالی برای مالکانی که شخصاً قصد انجام کارهایی با هدف نگهداری را داشتند امری اساسی می‌نمود. به هر حال یکی از اقدامات تجربه شده که چندان نتیجه بخش نیز نبوده عبارت بود از تعیین حریم قانونی برای ابنیه، این گونه اقدامات که توسط اداره عمومی باستان‌شناسی انجام می‌گرفت مبتنی بر ضوابط قانونی مشخصی نبوده بلکه تنها متکی به بند ۹ قانون حفاظت از آثار باستانی بود که متن آن به شرح زیر است:

"در جهت حفظ آثار تاریخی و محوطه‌های باستانی به ویژه ابنیه و محوطه‌هایی که به لحاظ تاریخی از ارزش وافری برخوردارند پیش‌بینی حرائم ویژه امری ضروری است. به نحوی که در آن، تأسیس بنای جدید، حفاری، درخت‌کاری و احداث قبرستان ممنوع باشد؛ که برای هر مورد خاص وزارت فرهنگ تصمیم ویژه‌ای را در جهت حفاظت اتخاذ می‌کند و در صورتی که در تملک اشخاص باشند و مالکان در نگهداری آنها سهل‌انگاری کنند، وزارت فرهنگ حق تعیین مبلغی را به عنوان جریمه دارا می‌باشد."

چنانچه از متن قانون فوق پیداست، اگر محوطه‌ای تاریخی ثبت نشده باشد، نمی‌توان حریم و فضای حفاظتی برای آن تعیین کرد و از طرف دیگر در قانون فوق اشاره‌ای به حریم حفاظتی و ابعاد آن نشده است که همین امر سبب تعابیر و تفاسیر عدیده در رابطه با ابنیه و بافت‌های قدیم شهری شد. از طرف دیگر موارد ذکر شده در بند فوق شامل ساختمان‌های جدید، درختکاری، حفاری و احداث قبرستان، عمدتاً در مورد نیازهای محوطه‌های تاریخی و باستانی کاربرد دارد تا یک بافت قدیم شهری. بعدها با تغییر این بند و تعبیری جدید مانند استقرار و نصب ماشین‌آلات صنعتی پر سر و صدا و دودزا در محدوده بناهای تاریخی باب جدیدی گشوده شد و یا می‌توان به بند دیگری در مورد بناهایی که جایگزین نامتناسب داشته‌اند که در مورد این ابنیه آمده است: **"می‌توان با تخریب بناهای نامتناسب فوق و بازسازی بنا با شکل اولیه و با استفاده از مواد و مصالح اولیه و گونه معماری اصلی و هماهنگ اقدام نمود."**

بطور کلی باید گفت که مداخلات بی‌رویه در نقاط مختلف به چشم می‌خورد. به ویژه در مورد حفاظت از ابنیه با مصالح آسیب‌پذیر مانند خشت خام که نیازمند مراقبت‌های خاص و مداخلات ویژه^۱ هستند. در شهر یزد می‌توان به مثال‌های مختلفی اشاره کرد که اکثر ابنیه خشتی این شهر در آن زمان با

۱. در رابطه با حفاظت بناهای خشت خام در پاییز ۱۳۵۱ و بهار ۱۳۵۵ در شهر یزد دو کنگره از جانب ICOMOS (شماره ۲۵ ماه می و ژوئن ۱۹۷۶ صفحات ۱۱۲-۱۰۷ به چاپ رسیده است) برپا گردید.

استفاده از کاشی‌های الوان بر روی نما مرمت شده‌اند. اگر چه این نوع آمود به ادامه حیات آنچه از گذشته مانده است کمک می‌کند، اما با انجام این عمل در واقع شگردهای بومی تزئیناتی متناسب با وحدت جغرافیایی نادیده گرفته شده و از طرفی به ارزش‌های محیطی، تاریخی و بومی بنا بی حرمتی شده است. این نوع مداخله به دلیل شناخت کم ناشی شده است. چه بسا در صورت اطلاع درست و برداشت صحیح از مبانی نظری مرمت توجه بیشتری به مقوله می‌شده و در جهت پیشگیری سریع از فرسایش مواد تشکیل دهنده بناهای فوق می‌بایست از روش‌های فنی که در اثر پژوهش و مطالعه بدست می‌آمد استفاده می‌کردند. مشاوره متخصصان و مؤسسات خارجی با سازمان ملی حفاظت آثار باستانی بیشتر در زمینه تک بناهای خاص بود. در جهت برنامه‌ریزی در مقیاس کلان حفاظت برای بافت‌های تاریخی در آن سال‌ها برنامه خاصی به چشم نمی‌خورد.

از مشاورین مهم سازمان ملی حفاظت آثار باستانی در آن سال‌ها، ایتالیایی‌ها بودند و از جمله فعالیت‌هایی که در مدت سیزده سال توسط مؤسسه ایزمئو^۱ در ایران انجام گرفت می‌توان به دو مورد خاص اشاره نمود، اولی محوطه باستانی تخت جمشید و پاسارگاد است و دیگری شهر اصفهان و حومه آن می‌باشد. در همین زمان طرح میدان نقش جهان^۲ اصفهان نیز در دستور کار قرار می‌گیرد. هیأت ایتالیایی حفاظت از تمام مرکز تاریخی شهر اصفهان را مطرح و طرح‌هایی را نیز در همین رابطه ارائه نمود. در مسجد جمعه اصفهان اکیپ فوق ضمن لایه برداری، پی گردی و گمانه زنی به مسائل پیچیده‌ای دست یافت. این کارهای تحقیقی هفت سال به طول انجامید که بخشی از مطالب مکنون مسجد را روشن نمود. در این کارگاه عمدتاً از فنون ساختمان‌های سنتی برای مرمت استفاده شده است در آن تدابیری برای سبک‌تر کردن سقف و بهبود کیفیت پوشش‌های منحنی بکار رفته است. ایجاد وحدت و نظم بین بخش‌های موجود و مرمت شده قبلی و مورد مداخله یکی دیگر از اهداف این کار بود. مرمت استحکامی مقبره پیر بکران در اصفهان از دیگر اقدامات مرمتی در این سال‌هاست.

از سایر گروه‌های ایتالیایی می‌توان به همکاری و مشاوره آقای پروفیسور سان پائولزی^۳ اشاره کرد. همکاری نامبرده در ربط با مطالعه و مرمت‌های استحکامی مقبره سلطان محمد خدا بنده (مقبره الجایتو) در سلطانیه می‌باشد.

مرمت آن در سال ۱۳۵۱ از طرف سازمان ملی حفاظت آثار باستانی به انستیتو مرمت دانشگاه ملی (شهید بهشتی) واگذار شده بود. از کارهای انجام شده در سلطانیه می‌توان به کامل کردن کاشی‌های سقف گنبد و تزئینات داخلی اشاره کرد.

۱. مرمت ابنیه تاریخی در ایران تألیف G. Zander مؤسسه Ismeo رم از ص ۲۳ الی ۱۲۷

2. E. Galdieri R. Orazi " progetto di sistemazione del maydane sah " Ismeo Roma 1969

3. Sanpaolesi

فصل پنجم: دوره‌های پرداختن به امر حفاظت و مرمت مراکز تاریخی در ایران از بدو تأسیس اداره عتیقات تا کنون □ ۷۷

سازمان نوپای ملی حفاظت آثار باستانی در اصفهان به دلیل شروع مداخلات بی‌رویه در بافت قدیمی در راستای گسترش شهر، دارای یک نقش بسیار اساسی بود و نقطه عطفی در ایجاد مباحث اساسی در تعدیل مداخلات بی‌رویه بود.

۵- دوره چهارم (۱۳۵۶ تاکنون)

فعالیت‌های مربوط به مرمت بافت‌های تاریخی شهرها پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران بسیار چشمگیرتر از گذشته است. در این دوره با افزایش جمعیت شهرها، فعالیت‌ها و اقدام‌های قانونی و عملی در زمینه مرمت بافت تاریخی شهرها بیشتر در طول سه برنامه اول، دوم و سوم و قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور قابل بررسی است. (کلانتری و پوراحمد، ۱۳۸۴)

بعد از انقلاب اسلامی، وزارت کشور در سال ۱۳۶۳ هـ ش دستورالعمل تهیه طرح‌های روانبخشی را طی بخشنامه‌ای به استانداری‌های سراسر کشور ابلاغ کرد. این اقدام را می‌توان در حکم نخستین مداخله جدی در بافت قدیم شهرها به شمار آورد. این طرح‌ها مشکلات عمده بافت‌های شهری را فقدان دسترسی سواره و عمدتاً کالبدی می‌دانستند.

در پی صدور این دستورالعمل، اقدامات روانبخشی در تعدادی از شهرها آغاز شد، اما در این مرحله نیز به علت فقدان مبانی نظری و راهبردی مشخص جهت مواجهه با بافت‌های تاریخی، این اقدامات عملاً از حد کف‌سازی و جداره‌سازی و تأمین بخشی از تأسیسات فراتر نرفت (پورجعفری، فرهنگیان، ۱۳۸۷).

۵-۱- سابقه طرح‌های بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده

- طرح نوسازی بافت‌های فرسوده

- طرح روانبخشی^۱

- برنامه‌ریزی و طراحی در چهار چوب طرح‌های توسعه شهری

با موکول شدن طرح‌های روانبخشی به برنامه‌ریزی‌ها و طرح‌های توسعه شهری، دوره جدیدی در تجارب مرمت شهری آغاز می‌شود. وزارت مسکن و شهرسازی به عنوان متولی طرح‌های شهری مسئولیت این امر را به حوزه معاونت معماری و شهرسازی محول می‌کند. اقدامات این دوره در دو مقطع پیگیری می‌گردد.

۱. چنانچه از واژگان مصطلح در سازمان‌های ذیربط شهری پیداست به نظر می‌رسد پیش فرض مربوطه عبارت از بستری است که بایستی روانبخشی ترافیکی گردد و واژه مجعول روانبخشی مفهومی جز روان کردن مسیر برای اتومبیل را همراه ندارد. واژگان بعدی بهسازی و نوسازی است که آن نیز قطعاً حذف و پاکسازی و جایگزینی به قصد نوسازی را همراه خود یدک می‌کشد. لاقلاً نتایج اجرایی امر گواه این موضوع می‌باشد، اگرچه ممکن است اهداف غیر این بوده است.

الف- مرمت شهری در برنامه‌ریزی طرح‌های روانبخشی (۶۴-۶۶)

در این دوره پنج اقدام روانبخشی که به ادارات کل مسکن و شهرسازی ابلاغ و به اجرا در آمده‌اند به قرار زیر است:

- ۱- طرح‌های محور صبوران و محور شهید مخلصی در سمنان
- ۲- طرح محله فهادان و گذر لب خندق یزد
- ۳- طرح محله کوتی و گذر شیخ سعدون در بوشهر
- ۴- طرح محله جماله و گذر جماله در اصفهان
- ۵- طرح امام زاده نور در گرگان

تجارب فوق، حاصل برنامه‌ریزی موضعی و موضوعی مرمت شهری در بافت کهن شهری بوده و اقدام اجرائی آن روانبخشی یکی از محورهای پیش‌بینی شده در طرح‌های فوق است. حاصل این طرح‌ها از حد کفسازی و بدنه سازی در محورهای فوق فراتر نرفت، جز طرح جماله که در آن به عمق یک پلاک اقداماتی صورت گرفت.

ب- طرح‌های بهسازی بافت‌های شهری (۶۶-۶۹)

با تأسیس دفتر بهسازی بافت شهری در حوزه معاونت شهرسازی وزارت مسکن و شهرسازی رویکرد جدیدی به مرمت شهری در این دوره شروع می‌شود با راه اندازی گروه‌های تخصصی، ۱۲ طرح بهسازی به شکل امانی در شهرهای زیر در دستور کار قرار گرفت:

- ۱- دزفول ۲- اردبیل ۳- بوشهر ۴- گرگان ۵- نائین و محمدیه ۶- زنجان ۷- موجن ۸- کنگ
- ۹- انزلی ۱۰- سمنان ۱۱- یزد ۱۲- بافق

طرح‌های تهیه شده در این دوره علیرغم نگاه ویژه‌ای که به ساختار شهر تاریخی و ویژگی‌های آن دارند و تلاشی که در جهت احیای ابنیه ویژه و ضابطه‌مند نمودن ساخت و ساز در محدوده بافت‌های کهن ارائه نموده‌اند به جز چند مورد به اجرا در نیامدند. علت آن را در مواردی، نبود رابطه ساختاری این طرح‌ها با طرح‌های توسعه شهری و عدم آمادگی فرهنگی دانست که متأثر از عدم وجود مبانی تسری یافته از طرح‌های راهبردی است که محدوده تاریخی را به عنوان بخشی فعال در ساختار فرهنگی تاریخی شهر نمی‌بیند. بدیهی است که طرح‌های بالادست قبلی که انتظار می‌رفت طرح‌های جدید را با محدوده قدیمی سازگار نمایند از ویژگی این امر برخوردار نبوده‌اند.

۲-۵- محورهای فرهنگی - تاریخی (۱۳۶۹-۱۳۷۱)

به منظور کمک به ایجاد تعادل در توزیع فعالیت‌ها در سطح کشور، براساس سیاست‌های تعادل بخشی و تمرکززدائی ۶۸/۱۲/۶ شورای سیاستگذاری بازسازی و اهداف و سیاست‌های برنامه پنجساله در بخش عمران

فصل پنجم: دوره‌های پرداختن به امر حفاظت و مرمت مراکز تاریخی در ایران از بدو تأسیس اداره عتیقات تا کنون □ ۷۹

شهری و ماده ۳ قانون تغییر نام وزارت آبادانی و مسکن به وزارت مسکن و شهرسازی مصوب ۱۳۵۳ در زمینه تعیین نقش و فعالیت‌های شهرها، شهرهای اصفهان، شیراز، تبریز، کرمان و همدان، مصوب ۷۰/۲/۲ به عنوان شهرهای فرهنگی - تاریخی اصلی کشور اعلام می‌گردد (مالک، ۱۳۷۰).

متعاقب این مصوبه و با توجه به بند ۴ آن، تهیه طرح‌های احیای محورهای فرهنگی - تاریخی شهرهای فوق‌الذکر در دستور کار وزارت مسکن و شهرسازی قرار گرفت و طرح‌های فوق طی سال‌های ۶۹ الی ۷۱ تهیه گردید. توجه به الگوی ساختاری بافت کهن و آرایه الگویی برای پیوند استخوان‌بندی قدیم به شالوده جدید شهر، مهم‌ترین محور موضوعی پی گرفته شده در این طرح‌ها می باشد که متأسفانه علیرغم تلاش‌های بعدی جز در موارد مقطعی و موضعی این طرح‌ها نیز از اجرا دور ماندند.

۵-۳- نوسازی و بازسازی (تجمیع) (۱۳۷۳-۱۳۷۱)

در مردادماه ۱۳۷۰ دفتر بهسازی بافت شهری به معاونت امور مسکن وزارت مسکن و شهرسازی انتقال یافت. هدف از این امر گسترش اقدامات ساخت و ساز مسکن در محلات درون شهری بود. برنامه‌ریزی برای تملک اراضی داخل بافت و تجمیع آنها به نحوی که امکان بازسازی در این محدوده‌ها را فراهم کند اساس طرح‌ها و پروژه‌های این دوره را تشکیل می‌دهد.

چنانچه از مضمون واژه‌ها پیداست، طرح‌های تجمیع منجر به در هم ریختن ساختار واحدها و طراحی جدید با الگوهای معین جهت سکونت شد که این امر نیز به دلیل ناهماهنگی مجتمع‌ها با بافت سنتی موجود از موفقیت اجتماعی چندانی برخوردار نبود و بیشتر هدفی اقتصادی را دنبال کرد.

۵-۴- بافت مسأله دار شهری (۱۳۷۶-۱۳۷۳)

با توجه به اهداف و راهبردها اولین گام در پیشبرد برنامه فوق، تهیه طرح - تعیین نقاط مناسب خانه سازی- در ۴۰ شهر بود. اهداف این طرح عبارتند از:

- هدایت و حمایت بخش خصوصی و مصرف‌کننده برای سرمایه‌گذاری در بافت موجود شهری
- احداث خانه‌های سازمانی در بافت‌های قدیمی با استفاده از اعتبارات این بخش
- ایجاد الگوی مناسب مسکن اقتصادی در شهرها
- پاکسازی اطراف آثار با ارزش تاریخی در بافت قدیمی و احداث بنا در اراضی آن برای تأمین هزینه پاک سازی و احیا اینگونه بافت‌ها در جهت تشویق سکونت در آن
- امکان اجرای طرح‌های شهری و ایجاد ارزش افزوده.

محصول این مطالعه، معرفی حوزه‌هایی از بافت‌های شهری است که قابلیت تجدید ساخت و نوسازی را دارند. پروژه‌های بافت مسأله دار شهری از نیمه دوم سال ۱۳۷۳ طراحی و به طور همزمان، تملک

توسط مجریان امر در این محدوده‌ها آغاز می‌گردد. چنانچه پیداست واژه دیگری به نام واژه مسأله دار مطرح می‌گردد که در واقع شاید زمینه را برای پاک سازی مجدد ساختار بافت تاریخی فراهم سازد. چنانچه از اهداف این طرح پیداست، موضوع و مشکلات محدوده تاریخی با استفاده از مقوله طراحی و اجرا و جذب جمعیت به داخل بافت مورد توجه قرار می‌گیرد که شاید محصول آن، مداخلات وسیع کالبدی و پاک سازی ساختار تاریخی شهر قدیم باشد. این طرح‌ها ماهیتاً طبق تصمیم‌گیری‌های موضعی پیشنهاد می‌شوند و نگاه زمینه‌گرا در آنها محلی از اعراب ندارد. بدیهی است که این شیوه برخورد با بافت تاریخی به بهانه جذب جمعیت، نتایج مطلوبی به همراه نداشته باشد.

۵-۵- سازمان عمران و بهسازی شهری (۱۳۷۶ تا کنون)

در راستای اجرای ضوابط تشکیلاتی موضوع تبصره ۲۳ قانون برنامه دوم توسعه و همچنین پیشنهاد وزارت مسکن و شهرسازی با استناد به تبصره ۵ ماده ۱۱ قانون زمین شهری مبنی بر تشکیل شرکت‌های عمرانی و یا ساختمانی در تاریخ ۷۵/۷/۲۲، ساختار تشکیلاتی شرکت عمران و بهسازی شهری به عنوان یکی از بازوهای فنی - اجرایی و مدیریتی وزارت مسکن و شهرسازی در تهیه و اجرای طرح‌های ساماندهی و عمران بافت‌های شهری به تصویب هیأت وزیران رسید.

جدول ۵-۱ دوره‌بندی هفت گانه مرتبط با مقوله حفاظت و احیای شهرهای تاریخی در ایران^۱

دوره	اقدامات
پیش از انقلاب اسلامی تا سال ۱۳۵۷ (دوره پهلوی اول و دوم)	نوگرایی
سالهای حد فاصل ۱۳۵۸-۱۳۶۹	روانبخشی* و بهسازی
سالهای حد فاصل ۱۳۶۹-۱۳۷۳	محورهای فرهنگی و بهسازی مراکز شهری
سالهای حد فاصل ۱۳۷۳-۱۳۷۶	تجمیع - بافت مسأله دار شهری
سالهای حد فاصل ۱۳۷۶-۱۳۸۳	عمران و بهسازی
سالهای حد فاصل ۱۳۸۴ تاکنون	نوسازی و بازسازی بافت فرسوده

* روانبخشی اصطلاحی است که از جانب متولیان امر (وزارت مسکن و شهرسازی) در آن زمان اعلام شده بود و متضمن اقداماتی نظیر سنگفرش گذرها، جمع آوری فاضلاب و آب‌های سطحی، تجدید اندود بدنه ها و امثالهم بوده است.

۱. برای مطالعه بیشتر رجوع شود به پایان نامه دکتری طراحی شهری دانشگاه تهران با عنوان حفاظت و بازآفرینی شهری، مفاهیم و شرایط (با تأکید بر سال های دهه ۱۹۹۰ میلادی تا کنون)، سهند لطفی

فصل پنجم: دوره‌های پرداختن به امر حفاظت و مرمت مراکز تاریخی در ایران از بدو تأسیس اداره عتیقات تا کنون □ ۸۱

جدول ۲-۵ تحلیلی بر وضعیت بافت های تاریخی کشور از سال ۱۳۵۰ تا کنون

وضع کالبدی	فرسایش، کهولت و کمبود زیرساخت های مربوط به زمان معاصر
تأثیر توسعه‌های جدید در نظام کالبدی بافت تاریخی	رشد شدید شهرها و استقرار نامتعادل جمعیت در شهرها و تأثیر مستقیم آن در بافت کالبدی تاریخی
تأثیر توسعه‌های جدید در نظام اجتماعی و فرهنگی بافت تاریخی	بزهکاری‌های اجتماعی در بافت‌های قدیم
میزان تعامل بین شهر قدیم و توسعه‌های جدید	غفلت از مرکز تاریخی شهرها به عنوان یک پتانسیل بالقوه
رویکردهای مربوط به مشارکت اقشار اجتماعی ساکن در بافت تاریخی	رویکرد بالا به پایین غیرمشارکتی و فاقد منابع اصلی و پایدار اقتصادی، اجتماعی
رویکردهای مربوط به مقوله پایداری و توسعه حفاظت محور در نگاه به بافت تاریخی	سهل‌انگاری و عدم وجود رویکرد مشخص و هدفمند در این رابطه
رویکرد نگاه به بافت تاریخی از دید اقتصادی	مطمع نظر بودن واحدهای قدیمی و متروکه و مخروبه (تجمیع و جایگزینی) و افزایش مشکلات زیرساختی موجود
واژگان و فقه‌اللمغه مورد استفاده در مورد بافت‌های تاریخی کشور	بافت فرسوده و بافت مسأله‌دار و تعمیم آنها به کل بافت اعم از حاشیه شهرها و بافت‌های قدیمی و تاریخی
افق و چشم انداز بافت تاریخی در وضعیت فعلی	وضعیت در خطر و چشم‌اندازهای موضعی و موضوعی
میزان استفاده از بافت‌های تاریخی در نظام برنامه‌ریزی کشور در وادی مسکن با دید حفاظتی و مرمتی	نظام برنامه‌ریزی کشور به این پتانسیل بالقوه بی‌اعتنا بوده است.
میزان استفاده از بافت‌های تاریخی در نظام برنامه‌ریزی کشور در تأمین سایر خدمات با دید حفاظتی و مرمتی	جایگاه خاصی در برنامه‌ریزی نداشته به جز موارد استثنایی
وضع بافت جمعیتی موجود در شهرهای تاریخی	مهاجرت شدید از بافت به بیرون از آن و بالعکس با مهاجرین بدون تعلق خاطر

جدول ۳-۵ جمع‌بندی از تجارب موجود در بافت تاریخی شهرهای ایران

راهبرد اصلی و جهت‌گیری	- تبیین و ترویج سیاست توسعه از درون به صورت تئوری و فاقد نتایج عملی و اجرایی - گسترش بی‌رویه شهرها - ساماندهی مداخلات کلان مقیاس از شهر در حد بسیار جزئی - نهادینه سازی و تدوین قوانین عمران و بهسازی (به صورت محدود)
متولیان و نقش آفرینان	دولت مرکزی با مشارکت شهرداری‌ها، میراث، بانک‌ها و سایر دستگاه‌های ذینفع عمومی، دولتی و خصوصی
تحولات ساختار فضایی کالبدی	- ساماندهی کالبدی در حد بسیار محدود - برنامه‌ریزی برای استفاده از ظرفیت‌های موجود در حد بسیار محدود و نادر
میزان توجه به میراث و ارزش‌ها	توجه به ساختارهای موجود و تجهیز ساختارهای قدیمی به صورت بسیار محدود
متولیان اقتصادی	مشارکت دولت با بخش خصوصی و دریافت کمک از بانک‌ها
مقیاس و سطح فضایی اقدام	محله، محدوده مصوب بافت فرسوده اعم از بافت تاریخی و غیر آن
محتوای اجتماعی	- توجه به زندگی ساکنان به صورت محدود - تقویت نقش تعاونی‌های مسکن که مفهوم توسعه مسکن در بافت تاریخی با اهداف مرمت شهری ناهماهنگ بوده، لذا تشکیل این تعاونی‌ها برای پیشبرد اهداف آن راهبرد مناسب نبوده است.

۶- جمع بندی و نتیجه گیری

از مجموع مباحث مطرح شده چنین نتیجه می‌گیریم که اقدامات مرمتی در ایران از آغاز دوره ذکر شده تا کنون فرآیند مجموعه‌ای از عوامل مختلف است که هر کدام به نوبه خود سهمی اساسی در شکل‌گیری روند این امر حیاتی ایفا نموده‌اند که گاه به صورت قوانین مدون تبلور عینی خود را در آثار و شواهد باقیمانده از گذشته برجای نهاده‌اند، لذا بررسی سیر تحول مبانی نظری مرمت مستلزم نگرشی چند سویه به مقولات فوق است که ماحصل آن در شکل نظریات مرمت ابنیه و بافت‌های تاریخی را در دوره ذکر شده همراهی کرده است.

بی تردید از میان کلیه عوامل موجود مقوله فرهنگی نقشی بنیادین در حساس کردن تمام اقشار جامعه دارا می‌باشد و وظیفه قشر متخصص را در نگاه به آثار و شواهد مضاعف می‌گرداند. چون می‌دانیم که امروز مواریت فرهنگی در ایجاد تعادل محیطی نیز نقش داشته و حیطة فعالیت خود را از حوزه محدود آثار باستانی به گستره وسیع تری اشاعه داده‌اند و در برگزیده کرات مختلف پی در پی و وابسته به هم هستند، از جمله حفاظت و مرمت کره خاکی، کره گیاهی، کره آبی و کره فرهنگی، اتمسفر، کره سنگی و غیره می‌گردد^۱ که از سوی دیگر امروز در معادله اقتصادی و معیشتی جوامع نیز دارای نقش می‌گردد و کشور ما ضمن برخورداری از مواریت طبیعی بی‌نظیر ضمن دارا بودن سابقه تاریخی طولانی در زمینه بناها و محوطه‌ها و بافت‌ها یکی از غنی‌ترین کشورهای جهان است، بدیهی است که پس از این بررسی، با نگاهی تحلیلی است که می‌توان آینده موضوع را به عنوان یک مقوله فعال و زنده در حیات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور مطرح کرد و راهکارهای عملی و اجرایی را برای تقویت نگرش حفاظت، مرمت و احیای ابنیه و بافت‌ها و محوطه‌های تاریخی استنتاج کرد. از ماحصل تجارب انجام شده چنین استنباط می‌شود که نقاط ضعف عمده پرداختن به مسأله در دوره‌های مورد بررسی، بعد فرهنگی و بعد تشکیلاتی مسأله بوده است که در بعد تشکیلاتی اقداماتی اساسی در بعد از انقلاب اسلامی انجام شده و اما در بعد فرهنگی شامل دروس دانشگاهی و ابعاد اجتماعی، فرهنگی هنوز راه برای رسیدن به هدف نهایی بسیار طولانی است.

بررسی‌ها نشان داده که رشد لجام گسیخته شهرها که از دهه ۱۳۵۰ هجری شمسی شروع و پس از انقلاب اسلامی نیز تداوم یافت، با رشد کالبدی بی‌مقیاس و با استقرار نامتعادل جمعیت در شهرها توأم بود. مهاجرت‌ها و ظهور پدیده‌ای به نام اسکان غیر رسمی در حاشیه شهرها و ادغام بافت‌های روستایی واقع در مجاورت کلان‌شهرها با شهر موجود باعث بروز مشکلات اساسی در ساختار و سازمان فضایی، ساختار عملکردی و اجتماعی شهرها شد. بخش میانی و مرکزی شهرهای تاریخی ایران با تحولات فوق

۱. سید مهدی مجایی، سمینار نظام آموزشی معماری، ۱۳۷۴

فصل پنجم: دوره‌های پرداختن به امر حفاظت و مرمت مراکز تاریخی در ایران از بدو تأسیس اداره عتیقات تا کنون □ ۸۳

و نیز غفلت مدیریت شهری در ارتباط با آن دچار نابسامانی شدید شد و به دنبال خروج ساکنان اصیل به رگم وجود ارزش‌های تاریخی و فرهنگی موجود به پایگاه و سکویی جهت مهاجران و مستأجرین کم درآمد تبدیل شدند.

فرسایش کالبدی، بزهکاری‌های اجتماعی و کمبود زیرساخت‌های لازم و مربوط به زمان معاصر و نیازهای آن از مشکلات قابل توجه در این بافت‌ها بوده است. از دیگر سو باید به در معرض خطر قرار گرفتن آثار و شواهد پایدار موجود در این بافت‌ها اشاره کرد که تحت عنوان "ارزش‌های فرهنگی، تاریخی و کالبدی" از نعمات حفاظت، مرمت و احیا بی‌بهره مانده‌اند.

بدیهی است که رشد افقی و توسعه شتابان و متراکم شهرها تأثیر به‌سزایی در برهم خوردن نظام مرکز شهر قدیم و خدشه دار شدن نقش آنها به عنوان استخوان‌بندی اصیل و عمده شهرها داشته است، در حالی که در بسیاری از کشورهایی که در این موارد تحت کنترل نسبی بوده، شهر قدیم به وسیله‌ای جهت نیل به توسعه پایدار و ایجاد الگوهای در جهت تحقق کامل آن بوده‌اند و بافت قدیمی جزء لاینفک شهر تلقی شده و بین این دو تعامل مدام برقرار شده است و هریک از توانمندی‌های دیگری بهره‌جسته است.

غفلت از مراکز تاریخی شهرها و تمرکز به توسعه مسکن در نواحی بکر علاوه بر متروکه و مخروبه و فرسوده کردن مراکز تاریخی، باعث بروز مسایل جدی در نظام عملکردی و کالبدی شهر شده است. رویکرد ناکارآمد بالا به پایین، غیر مشارکتی و فاقد منابع اصیل و پایدار اقتصادی، اجتماعی بر مشکلات موجود بر سر راه حفاظت و مرمت و احیا افزوده است.

در مقابل این تفکر، مطمع نظر قرار دادن واحدهای قدیمی و متروکه و موجود در بافت مرکزی شهرهای تاریخی و پاکسازی و تجمیع و جایگزینی آنها نیز در برهم زدن الگوها و مفاهیم محله‌ای نقش داشته و به تبع آن مشکلات مضاعفی بر پیکره قدیمی آن تحمیل گشته است.

فصل ششم

تجربیات حفاظت و احیا در برخی از مراکز تاریخی - فرهنگی شهرهای ایران

۱- مقدمه

شهرهای کرمان، اردبیل، سمنان، شوشتر، شیراز، گرگان، کاشان، تبریز، دزفول، کرمانشاه، ساری، مشهد، تهران، اصفهان، یزد و بوشهر هر کدام در نوع خود و نحوه مداخله دارای ویژگی‌هایی هستند و متحمل اقداماتی اجرایی شده‌اند. لذا انتخاب آنها و اشاره به تجارب انجام گرفته در آنها اعم از مطالعاتی یا اجرایی، ما را در بررسی و جمع‌بندی نتایج یاری خواهد رساند.

مداخله در ناحیه تاریخی شهرهای ایران برخلاف کشورهای پیشگام در مرمت مراکز تاریخی شهرها که مبتنی بر قوانین و مقررات مکتوب است با تحریف ضوابط مکتوب و قراردادهای ضمنی صورت گرفته است در جامعه مهندسان مشاور ایران تجربیات زیادی در زمینه برنامه‌ریزی احیای مراکز تاریخی شهرها وجود دارد؛ اما اتفاق فاحشی در این باب نیافتاده است و بخش تاریخی شهرها روز بروز در حال نابودی است. کارنامه موجود در احیای محدوده تاریخی شهرها کارنامه درخشانی نیست و نارسایی عمده‌ای در این رابطه وجود دارد. در این ارتباط به چند تجربه شهری در قالب جداولی مربوط به مشکلات، اهداف و اقدامات احیا و مرمت ارایه می‌گردد. سه تجربه مشخص تحت عنوان محله سیروس تهران به دلیل مطالعات مبسوط و انتخاب روش مدون، گذر سنگ سیاه شیراز به دلیل اقدامات اجرایی ملموس در حول یک محور متمرکز بر مطالعات پوسته و محله جویباره به دلیل اهداف مشخص و ویژگی‌های بستر طرح مورد بررسی قرار گرفته‌اند. بررسی موارد فوق چنانچه در گزارش خواهد آمد حکایت از موانعی دارد که تحقق طرح‌ها را با مشکلات جدی مواجه ساخته است. این مشکلات از ابعاد تشکیلاتی، همگرایی دستگاه‌های ذیربط، مبانی نظری امر و نگرش مجریان طرح و سایر ابعاد مورد ارزیابی قرار خواهند گرفت.

۲- محله سیروس، تهران^۱

محله سیروس بخش اصلی محله چالمیدان است و خیابان‌های پانزده خرداد از شمال، مصطفی خمینی از غرب، ری از شرق و مولوی از جنوب آن را محدود کرده است. این محله حدود ۴۳ هکتار وسعت دارد و تراکم جمعیت ناخالص و خالص مسکونی آن به ترتیب ۲۱۳ و ۳۹۸ نفر در هکتار است که نسبت به دیگر

۱. برای اطلاعات بیشتر رجوع کنید به باوند، ۱۳۸۱ و ۲-۱۳۸۱ و ۱۳۸۳، طرح ساماندهی، بهسازی و نوسازی مشارکتی محله سیروس تهران؛ برنامه‌ی راهبردی و طرح ساختاری.

محللات منطقه از تراکم متوسطی برخوردار است. ۱/۹ درصد وسعت این محله را کاربری‌های فرامنطقه‌ای و ۵۳/۶ درصد را کاربری مسکونی به خود اختصاص داده‌اند. کمبود امکانات، خدمات و تجهیزات شهری در این محله از یک سو و نفوذ کاربری‌های تجاری و فرامنطقه‌ای از طرف دیگر، تعداد زیادی از ساکنان قدیمی، محله را ترک کرده و واحدهای مسکونی به ویژه در لبه‌های محله تبدیل به انبار و کارگاه و سکونتگاه کارگران این واحدها شده است. بخشی از واحدهای مسکونی درون بافت مخروبه و متروکه شده و به صورت مأمّن و مسکن معتادان، فروشندگان و توزیع‌کنندگان مواد مخدر و مجرمین و کجروان اجتماعی درآمده و باعث ناامنی اجتماعی و در نتیجه دامن زدن به گریز جمعیت شده است.

ساختار تاریخی محله سیروس را گذرهای اصلی ارتباط‌دهنده این محله به محله‌های دیگر شهر و به ویژه محله بازار و گذرها و مراکز مقیاس زیر محله‌ای تشکیل داده است. باید توجه داشت که در ساختار تهران قدیم، برخلاف ساختار شهرهایی چون یزد و تبریز، مرکز محله را میدان یا میدانچه‌ها تعریف نمی‌کرد، بلکه یک محور مهم که معمولاً دروازه‌ای را به بازار اصلی شهر متصل می‌کرد، محور مرکزی محله به شمار می‌رفت. امروزه محله سیروس با مشکلاتی روبرو است که بسیاری از مراکز شهری در جهان و ایران به آن مبتلا هستند؛ یعنی فرسودگی بناها و بافت محله‌ای، نبود یا کمبود امکانات و تجهیزات زیرساختی، نارسایی خدمات شهری، کیفیت نازل محیطی، رکود فعالیت‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی.

۱-۲- اهداف طرح

اهداف کالبدی

- ساماندهی محیط و سیمای عمومی محله
- تعیین تراکم جمعیتی و ساختمانی مناسب
- تأمین شبکه حرکتی پیاده و سواره مطلوب و کارآمد

اهداف کارکردی

- رفع کمبود فضاهای باز و سبز عمومی و برقراری ارتباط بین آنها به صورت یک شبکه
- متناسب سازی خدمات و تجهیزات شهری
- ایجاد تعادل میان کاربری‌های مسکونی، تجاری، فرهنگی و رفاهی محله

اهداف زیست محیطی

- کاهش آلودگی‌های هوا، خاک، آب و محیط
- گسترش کاشت درختان و ایجاد فضای سبز خطی و پارک‌های محله‌ای

اهداف اجتماعی

- تقویت حس تعلق ساکنان به محله

- رفع آسیب‌های اجتماعی (اعتیاد و دیگر ناهنجاری‌های رفتاری)
- مشارکت دادن مردم در اداره محله و طرح‌های بهسازی

اهداف اقتصادی

- تقویت بنیه اقتصادی ساکنان برای بهسازی خانه‌های خود (نظام پرداخت وام و تسهیلات اعتباری و انواع معافیت‌های تشویقی)
- تشویق سرمایه‌گذاران به فرصت‌های توسعه در بافت مرکزی شهر
- استفاده از منابع بخش عمومی برای عمران محیط شهری

اهداف مدیریتی

- تدوین روش‌های مشارکتی در اجرا
 - تأمین هماهنگی میان سطوح مختلف مدیریت شهری
 - اتکا به نهادهای مردمی (ساکنان و شاغلان)
- در راستای نیل به اهداف مذکور، رعایت نکات زیر در به کارگیری اقدامات مداخله‌گرایانه ضروری می‌نماید:
- مداخله کوچک مقیاس و تدریجی سنجیده
 - حفظ ساختار و عناصر اصلی بافت موجود
 - حفظ ساکنان موجود و تشویق ساکنان پیشین به بازگشت
 - حفظ و مرمت عناصر ساختمانی و فضایی ارزشمند گذشته
 - حفظ لایه‌های آشکار و پنهان خاطره شهروندی در مکان‌ها، فضاها و نشانه‌های آشنا
 - اتکا به روش‌های مشارکتی و تشویقی برای توسعه
 - اهمیت دادن به ساماندهی محیطی و بهسازی بناها
 - اتکا به مشارکت مردم و بخش خصوصی
- برنامه اقداماتی که به صورت نامتمرکز و تدریجی به پیش برده می‌شود به چهار گروه فوری، کوتاه‌مدت، میان مدت و بلندمدت تقسیم شده، اما بازخورد اقدامات می‌بایست مدام از سوی مردم و مدیریت شهری ارزیابی و اصلاح شود.

۲-۲- اقدامات فوری مشترک

اقدامات فوری به دو گروه مستقیم و غیرمستقیم (زمینه‌سازی) تقسیم شده است و برای آن یک دوره ۳ تا ۶ ماهه پیش‌بینی شده است، لیکن اجرای این اقدامات در گروهی همکاری نزدیک طرف‌های مشارکت در چهارچوب دفتر توسعه محلی است:

الف) برنامه اقدامات مستقیم

- دفتر توسعه محله متکی به اعضای خود می‌تواند دستور کار زیر را برای اقدامات مستقیم تنظیم کند:
- فعال کردن دفتر توسعه محله از طریق تشکیل جلسات منظم هماهنگی و حضور مداوم نماینده‌ای در آن برای پاسخگویی به مسایل مردم.
- به جریان انداختن طرح پیشاهنگ در محور اصلی شمالی- جنوبی محله.
- تهیه طرح‌های اجرایی گذرهای اصلی.
- رسیدگی به بهداشت محله از طریق نظم دادن به جمع‌آوری زباله.
- اجرای شبکه جمع‌آوری آب‌های سطحی در تعدادی از کوچه‌های دارای مشکل حاد.
- کاشت درخت، ایجاد حداقل دو فضای سبز کوچک مقیاس و محوطه بازی کودکان.
- جابجایی تیرهای چراغ برق و پست‌های برق برای بهبود رفت و آمد در گذرهای کم‌عرض و نصب آنها بر روی دیوار.
- تأمین روشنایی معابر تاریک.
- ایجاد چند پارکینگ متمرکز برای ساکنان در زمین‌های بایر موجود.
- نصب سطل زباله و مبلمان شهری در محله.
- رنگ‌آمیزی و نقاشی دیوارها در معابر اصلی به کمک ساکنان.
- جمع‌آوری معتادان شب‌خواب از معابر به کمک نیروی انتظامی و سازمان بهزیستی.
- ارایه گزارش منظم اقدامات به مردم محل از طریق نصب اطلاعیه در تابلو یا تشکیل جلسات عمومی.

ب) برنامه اقدامات غیرمستقیم

- تدوین کتابچه راهنمای نحوه صدور پروانه ساخت.
- تدوین فهرستی از سرمایه‌گذاران بالقوه (دولتی، عمومی و خصوصی) و انجام مذاکره با آنها.
- پاسخگویی فوری به درخواست‌های صدور پروانه ساکنان به ویژه در اشکال مشارکتی و تجمیع.
- مذاکره با بانک مسکن در زمینه تأمین اعتبارات وام ارزان قیمت.
- مذاکره با سازمان نوسازی شهر تهران برای استفاده از تسهیلات مالی بانک جهانی.
- همکاری مستمر با شورا و تعاونی محله درباره اجرای طرح‌های تجمیع و مجموعه‌سازی

۲-۳- اقدامات تفکیک شده سازمان‌ها و نهادها

۲-۳-۱- اقدامات شهرداری منطقه ۱۲

- ایجاد پارک‌های کوچک محله‌ای با تملک ساختمان‌های مخروبه و دارای درخت.
- ایجاد فضای سبز کانونی محله و کاشت درختان در کوچه‌های عریض.

- رسیدگی به بهداشت محلّه و نظم دادن به جمع آوری زباله.
- نصب مبلمان شهری در محلّه.
- ایجاد فضاهای فرهنگی مانند فرهنگسرا و کتابخانه‌های عمومی.

الف) اقدامات کوتاه‌مدت

- کفسازی معابر در اشکال متنوع بر حسب مسیرهای سواره و گذرهای پیاده.
- محوطه‌سازی فضاهای عمومی (فضاهای نو و جذاب).
- ایجاد زمین بازی کودکان.
- احداث شبکه‌های جمع آوری آب‌های سطحی در تعدادی از کوچه‌های دارای مشکل حاد.
- ایجاد چند پارکینگ متمرکز برای اهالی.

ب) اقدامات میان‌مدت

- انتظام بخشیدن به سیستم دسترسی‌های اصلی محلّه و بهبود کالبدی ورودی‌ها (دروازه‌ها).
- ساماندهی کارکردی فعالیت‌های پیرامونی در بدنه شهری از طریق تشویق به ساخت مجموعه‌های مختلط.
- ساماندهی محیطی فضاهای مسکونی.
- اجرایی کردن طرح ساماندهی محور بازار نایب‌السلطنه.
- جبران کمبود امکانات خدماتی و رفاهی محلّه در بدنه‌های شهری رو به سمت محلّه.

پ) اقدامات بلندمدت

- تعیین نقش مطلوب کارکردی محلّه سیروس در مرکز شهر تهران.
- پیگیری مستمر اقدامات حفاظتی و بهسازی و نوسازی در محلّه سیروس به منظور رفع فرسودگی و تضمین پایداری توسعه

۲-۳-۲- اقدامات سازمان عمران و بهسازی شهری

الف) اقدامات فوری

- تملک یک پلاک مناسب و ایجاد دفتر جلب مشارکت.
- نصب تابلوی اعلانات در مکان‌های مناسب برای اطلاع‌رسانی درباره طرح به مردم.
- کمک به تشکیل جلسات مشورت و نظرخواهی از مردم.

ب) اقدامات کوتاه مدت

- حمایت مستمر و نظام‌مند از دفتر توسعه محلّه.
- کمک به ایجاد نمونه‌ای از مجموعه‌های مسکونی متناسب (تجمیع و ساخت).

- ارائه راهکارهای تشویقی (مالی، اعتباری، تسهیلات) برای بهسازی و نوسازی.
- قانونمند کردن فرآیند مشارکت (کمک به تشکیل نهادهای مدنی).

پ) اقدامات میان مدت

- تأمین اعتبارات بهسازی و نوسازی (توانمندسازی) از طریق منابع دولتی (وزارت مسکن و بانک مسکن و بانک جهانی).
- کمک به ایجاد مشارکت‌های دولتی-خصوصی/عمومی - خصوصی/خصوصی-مردمی و ...
- تهیه راهنمای طراحی شهری محله برای ارائه پشتیبانی فنی توسعه محله.
- تهیه راهنمای ارتقای محیطی برای تضمین کیفیت و توسعه پایدار در محله.

ت) اقدامات بلند مدت

- نظارت بر ساماندهی محله.
- بهسازی و نوسازی محله.
- کمک به حفاظت از بافت تاریخی و ارزشمند.
- کمک به حفاظت زیست محیطی.

۲-۳-۳- اقدامات سازمان‌های مسئول در زمینه تأسیسات و خدمات شهری

الف) اقدامات فوری

- جابجایی تیرهای چراغ برق و پست‌های برق از میان کوچه‌های کم عرض و نصب آنها بر روی دیوار.
- تأمین روشنایی کوچه‌ها و معابر تاریک (شرکت برق).
- جمع‌آوری معتادان از کوچه‌ها، به ویژه در هنگام شب (نیروی انتظامی، سازمان بهزیستی).

ب) اقدامات کوتاه مدت

- نوسازی شبکه‌های تأسیساتی فرسوده در محله (کلیه دستگاه‌ها).
- نصب شیرهای آتش نشانی (سازمان آتش نشانی).
- تکمیل تدریجی شبکه گازرسانی (شرکت گاز).
- نصب تلفن‌های عمومی (شرکت مخابرات).
- رسیدگی به بهداشت محله، به ویژه حمام‌ها (اداره بهداشت).
- دفع جانوران موذی (اداره بهداشت - شهرداری).

پ) اقدامات میان مدت

- تکمیل شبکه‌های زیرساختی محله، به طوری که به سراسر محله پوششی کامل دهد.

- کمک به ارتقای محیطی از طریق نوسازی مداوم شبکه‌ها و تأسیسات زیرساختی.
- افزایش خدمات آموزشی، بهداشتی، درمانی، ورزشی و تفریحی متناسب با جمعیت.

ت) اقدامات بلند مدت

- اقدامات کیفی و پایدار متناسب با طرح توسعه میان‌مدت و بلندمدت و بازخورد اقدامات کوتاه‌مدت و میان‌مدت.

جدول ۶-۱ اقدامات پیشنهاد شده در محله سیروس شهر تهران به تفکیک نوع فعالیت

تایید کننده*	توضیحات	اقدامات
#+	- اجرای شبکه جمع‌آوری آب‌های سطحی در تعدادی از کوچه‌های دارای مشکل حاد.	کالبدی
#+	- کاشت درخت، ایجاد حداقل فضای سبز کوچک مقیاس و محوطه بازی کودکان.	
#+	- جایجایی تیرهای چراغ برق و پست‌های برق برای بهبود رفت و آمد در گذرهای کم عرض و نصب آنها بر روی دیوار.	
#+	- ایجاد چند پارکینگ متمرکز برای ساکنان در زمین‌های بایر موجود.	
#+	- نصب سطوح زباله و مبلمان شهری در محله.	
#+	- رنگ‌آمیزی و نقاشی دیوارها در معابر اصلی به کمک ساکنان.	
#+	- کفسازی معابر در اشکال متنوع بر حسب مسیرهای سواره و گذرهای پیاده.	
-	- محوطه سازی فضاهای عمومی (فضاهای نو و جذاب).	
-	- انتظام بخشیدن به سیستم دسترسی‌های اصلی محله و بهبود کالبدی ورودی‌ها (دروازه‌ها).	
-	- تکمیل شبکه‌های زیرساختی محله، به طوری که به سراسر محله پوششی کامل دهد.	
-	- کمک به ارتقای محیطی از طریق نوسازی مداوم شبکه‌ها و تأسیسات زیرساختی.	اقتصادی
-	- تدوین فهرستی از سرمایه‌گذاران بالقوه (دولتی، عمومی و خصوصی) و انجام مذاکره با آنها.	
-	- فعال کردن دفتر توسعه محله از طریق تشکیل جلسات منظم هماهنگی و حضور مداوم نماینده‌ای در آن برای پاسخگویی به مسائل مردم.	اجتماعی
#+	- جمع‌آوری معتادان شب‌خواب از معابر به کمک نیروی انتظامی و سازمان بهزیستی.	
-	- افزایش خدمات آموزشی، بهداشتی، درمانی، ورزشی و تفریحی متناسب با جمعیت.	
-	- مذاکره با بانک مسکن در زمینه تأمین اعتبارات وام ارزان قیمت.	
-	- مذاکره با سازمان نوسازی شهر تهران برای استفاده از تسهیلات مالی بانک جهانی.	
-	- کمک به تشکیل جلسات مشورت و نظرخواهی از مردم.	
-	- ارائه گزارش منظم اقدامات به مردم از طریق نصب اطلاعیه در تابلو یا تشکیل جلسات عمومی.	فرهنگی
-	- تدوین کتابچه راهنمای نحوه صدور پروانه ساخت.	
-	- ایجاد فضاهای فرهنگی مانند فرهنگسرا و کتابخانه‌های عمومی.	
-	- نصب تابلوی اعلانات در مکان‌های مناسب برای اطلاع رسانی درباره طرح به مردم.	
-	- ساماندهی کارکردی فعالیت‌های پیرامونی در بدنه شهری از طریق تشویق به ساخت مجموعه‌های مختلط.	
-	- قانونمند کردن فرآیند مشارکت (کمک به تشکیل نهادهای مدنی).	
-----	-----	مستند نگاری
-----	-----	حفظ اعتبار فرهنگی و اصالت

* محقق شده + تا حدودی محقق شده +* محقق نشده--

۳- طرح مرمت و احیای گذر سنگ سیاه و احداث میدان جلوخان مسجد مشیر، شیراز^۱

گذر سنگ سیاه از خیابان شهید دستغیب آغاز و تا دروازه کازرون ادامه می‌یابد. در طول مسیر خود در برگیرنده تعداد زیادی ابنیه با ارزش تاریخی، کالبدی و عملکردی است. این گذر از متنوع‌ترین محورهای فعالیتی در بافت تاریخی شیراز است. تنوع ابنیه حاشیه این گذر از نقطه نظر ویژگی‌های معماری، تاریخی و تنوع فعالیتی منحصر به فرد است. انتخاب این گذر به عنوان یکی از اصلی‌ترین محورهای گردشگری در منطقه تاریخی شیراز بر این پایه صورت گرفته است، اما همانند سایر گذرها و ابنیه بافت تاریخی، حوزه عملکردی ابنیه موجود بسیار کم بوده و محدود به محله خود شده‌اند که البته می‌توان با پاره‌ای تمهیدات و بخشیدن نمود شهری بیشتر نسبت به فعال‌سازی آن اقدام نمود.

طرح احیای پاره‌ای از گذرهای قدیمی و با ارزش را در بافت قدیم شیراز شناسایی و به عنوان گذرهای تاریخی که تعریض آنها ممنوع است، معرفی نموده که گذر سنگ سیاه یکی از آنهاست. طرح پیشنهادی گذر سنگ سیاه، محدوده طرح را به بخش‌های مختلف کالبدی با ویژگی‌های مشترک تقسیم نموده و برای هریک راهکارهایی ارائه نموده است. این طرح در سال ۱۳۸۰ توسط شرکت عمران و بهسازی شهری فارس جهت تبدیل این محور به گذر توریستی و گردشگری بافت قدیم شیراز تهیه شده است.

۳-۱- اهداف کلی طرح

- فعال‌سازی بخشی از استخوان‌بندی بافت تاریخی و تزریق حیات و فعالیت مجدد به اندام‌های اصلی شهر قدیم
- بازپیرایی و کیفیت‌بخشی فضایی به یکی از مهم‌ترین گذرهای بافت تاریخی
- ایجاد فعالیت‌های جدید همخوان با نیازهای شهر و زندگی جدید
- مرمت و استحکام‌بخشی ابنیه با ارزش تاریخی محدوده طرح
- معرفی آثار با ارزش معماری و شهرسازی نهفته در قلب بافت تاریخی
- برقراری ارتباط مابین شهر قدیم و شهر جدید از طریق ایجاد فعالیت‌های جدید
- تقویت نفوذپذیری و خوانایی بافت قدیم
- ارتقاء کیفیت محیطی و زیستی در محدوده با احداث کاربری‌های جدید

۱. برای اطلاعات بیشتر رجوع کنید به فهیمی زاده، ۱۳۸۱ (طرح مرمت و احیای گذر سنگ سیاه: طرح احداث میدان جلوخان مسجد مشیر) و بنیادی، ۱۳۸۸ (روش‌های مداخله در بافت‌های کهن، ارزیابی تجارب و روش‌شناسی مداخله: بهسازی، نوسازی و بازسازی، نمونه موردی: شیراز) و دیزجانی، ۱۳۸۳ (مرمت بافت تاریخی-فرهنگی شیراز).

۳-۲- سیاست‌های کلی طرح

با توجه به کیفیت کالبدی و تقسیم محدوده گذر به چندین بخش همگن کالبدی، طرح پیشنهادی سیاست‌های راهبردی طراحی و سپس طرح‌های موضعی را پی گرفته است. طرح‌های موضعی تعریف شده عبارتند از:

- پروژه مرمت و تغییر کاربری مجموعه فروغ الملک
- پروژه مرمت و ساماندهی بقعه بی بی دختران
- پروژه جداره‌سازی بدنه‌های اصلی گذر
- پروژه احداث میدان جلوخان مسجد مشیر
- پروژه احیای مجدد بازارچه آرامنه
- پروژه فضاسازی و ساماندهی محوطه شهرداری بافت قدیم
- پروژه ساماندهی محوطه کلیسای آرامنه
- پروژه ساماندهی فضای اطراف آرامگاه سیبویه
- طرح تغییر کاربری ابنیه مسکونی با ارزش محدوده طرح به فضاهای خدماتی

۳-۳- اقدامات اجرایی انجام شده

عملیات اجرایی این طرح توسط شرکت عمران و بهسازی شهری فارس از سال ۱۳۸۰ آغاز و همچنان ادامه دارد که بخش‌های زیر به انجام رسیده است:

- مرمت مجموعه فروغ الملک
- طرح مرمت و استحکام‌بخشی بقعه بی بی دختران
- طرح جداره‌سازی بدنه‌های اصلی گذر
- طرح احداث میدان جلوخان مسجد مشیر
- طرح مرمت بازارچه اطراف مسجد مشیر
- طرح احیای بازارچه آرامنه و ساماندهی فضایی کلیسای آرامنه
- محوطه‌سازی و فضای سبز در اطراف ساختمان شهرداری بافت قدیم

جدول ۶-۲ اقدامات پیشنهاد شده در گذر سنگ سیاه شهر شیراز به تفکیک نوع فعالیت

توضیحات	تحقق طرح*	اقدامات
- مرمت مجموعه فروغ الملک	+	کالبدی
- طرح مرمت و استحکام بخشی بقعه بی بی دختران	+	
- طرح احداث میدان جلوخان مسجد مشیر	+	
- طرح مرمت بازارچه اطراف مسجد مشیر	+	
- طرح مرمت بازارچه اطراف مسجد مشیر	+	
- طرح احیای بازارچه آرامنه و ساماندهی فضایی کلیسای آرامنه	*+	
- محوطه سازی و فضای سبز در اطراف ساختمان شهرداری بافت قدیم	*+	
- ایجاد فضای پارکینگ مسقف به شکل رواق در مقابل شهرداری بافت قدیم	-	
- ساماندهی فضای اطراف آرامگاه سیبویه	*+	
- نورپردازی محوطه در شب	*+	
- احداث دو رواق تجاری در جبهه های شمالی و جنوبی جلوخان مسجد مشیر و فروش آنها جهت بازگشت سرمایه	+	اقتصادی
- ساماندهی جمعیت مراجعه کننده به مسجد ابوالفضل از طریق مرمت بقعه بی بی دختران	*+	اجتماعی
- تغییر کاربری مجموعه فروغ الملک به فعالیت فرهنگی	+	
- احداث زمین ورزشی محله ای در محدوده (با اقبال کمی روبروست)	+	فرهنگی
- تقویت جاذبه های گردشگری در طول مسیر	*+	
- اجرای سیاست های تشویقی برای کاربری های همخوان با فعالیت های گردشگری	-	
		مستند نگاری
- خواناسازی و حفظ عناصر با ارزش موجود در سطح جدارها	*+	حفظ اعتبار
- احیای مجدد بازارچه آرامنه در امتداد مسیر گذر	*+	فرهنگی و اصالت
- حذف الحاقاتی که در ده های اخیر در طول گذر ایجاد شده بودند.	*+	

* محقق شده + تا حدودی محقق شده *+ محقق نشده-

۴- محور فرهنگی - تاریخی - گردشگری جویباره، اصفهان^۱

به منظور حفظ بافت به صورت زنده و خودجوش، حضور ساکنان محلی ضروری است. متأسفانه به علت فقدان تسهیلات زندگی در بافت و معاصر نشدن آن، خانوارهای اصیل و قدیمی مهاجرت کرده اند و افرادی بیگانه از محل و بدون آگاهی و بینش، تنها به علل اقتصادی (ارزش پایین ملک و اجاره بها) در آن ساکن شده اند که عاری از حس تعلق به مکان و بی توجه به ارزش های نهفته در آن هستند. لذا باعث تنزل بافت از تمامی ارزش های اجتماعی، کالبدی و اقتصادی شده اند. در نهایت این محلات به گره های مسأله دار و مسأله ساز شهری مبدل می شوند. بنابراین شایسته است قبل از تهی شدن بافت از سکنه قدیمی و

۱. برای اطلاعات بیشتر رجوع کنید به صالحی میلانی و باقری بهشتی، ۱۳۸۳ (بررسی تطبیقی اقدامات مرمت شهری در محورهای فرهنگی و تاریخی اصفهان) و عنبرانی، ۱۳۸۵ (مقایسه تطبیقی تصمیمات و مداخلات انجام شده از دیدگاه مدیریت شهری در بافت های قدیمی شهرهای ایران، کشورهای همسایه، کشورهای اسلامی و کشورهای اروپایی: مرحله دوم: مداخلات انجام شده در بافت قدیم هفت شهر منتخب)

جایگزینی کامل با ساکنان جدید، اقداماتی در راستای اجتناب از این تغییرات ناخواسته انجام شود. به طور کلی مسائل و مشکلات اصلی در بافت قدیم اصفهان را می‌توان در قالب موارد زیر ذکر کرد:

- از بین رفتن هویت اصیل و اجتماعی بافت و استقرار مهاجرین غیربومی.
 - فقدان توجه اقتصادی جهت سرمایه‌گذاری در بافت.
 - کمبود و ناکارآمدی خدمات شهری.
 - عدم وجود دسترسی‌های مناسب به اماکن عمومی و مراکز محلات.
 - عدم تطابق بین سرانه‌های مورد نیاز و موجود.
 - تنزل امنیت اجتماعی به دلیل عدم کنترل کافی و مناسب بر ساکنان کنونی و مهاجرین غیربومی.
 - وجود بستر مناسب جهت افزایش بزهکاری.
- جویباره همچون غالب محلات قدیمی شهر اصفهان دچار کمبودهای زیرساختی و همچنین عدم تناسب سازمان فضایی - کالبدی با نیازهای معاصر می‌باشد. این کمبودها به همراه افت کیفیت محیطی ناشی از کهنولت بافت، منجر به خالی شدن محله از سکنه قدیمی و جایگزینی آنها با افرادی است که هیچ‌گونه تعلق خاطر و قرابتی با جویباره ندارند. بدین ترتیب مشکلات عمده محله جویباره شامل موارد زیر است:
- عدم تناسب امکانات و خدمات با نیازهای معاصر ساکنان.
 - محدودیت در عبور و مرور و دسترسی وسایل نقلیه.
 - این مشکلات نتایجی داشته که از جمله می‌توان به:
 - افت ارزش زمین و مسکن؛
 - عدم تمایل ساکنان به نوسازی ابنیه و محل زندگی خود؛
 - مهاجرت ساکنان قدیمی و اصیل محله؛
 - معضلات اجتماعی از قبیل اعتیاد و بزهکاری.
- جهت رفع کمبودها، اقدامات مرمتی در این محله اهداف خاصی را دنبال می‌کنند که از آن جمله می‌توان به: افزایش ارزش املاک و مستغلات، تأمین سرانه خدمات مورد نیاز ساکنان، احیای فرهنگ قدیمی و اصیل در محل، ایجاد اشتغال و آرایه راه‌حل‌های مدیریت و مهندسی ترافیک اشاره کرد. ضمناً با هدف حفظ ریخت کلی بافت، شناسایی عناصر و دانه‌بندی‌های آن با استفاده از تصاویر هوایی انجام پذیرفته است. ارتقای کیفیت بصری و ادراک محیطی، از طریق بدنه‌سازی و کفسازی مراکز محلات انجام خواهد شد که در این میان علاوه بر بهسازی و نوسازی فضاهای عمومی، مرمت تک‌بناهای حائز اهمیت تاریخی و معماری، به صورت خاص مدنظر قرار گرفته است. مرمت مسجد زند کرمانی، حمام پنجشنبه، خانه سادات و سقاخانه از این قبیل اقدامات می‌باشند. در همین راستا آسیاب قدیمی مجموعه که تملک شده است، به کاربری فرهنگی، خدماتی و فضای بایر مقابل حمام که در گذشته مسکونی بوده به فضای سبز تبدیل خواهد شد.

در تکمیل این اقدامات، بازارچه‌ی کوی جویباره احیا و فضای سبز پشت بازار از طریق چهارسو با گذر مقابل مرتبط و زنده می‌شود. در این طرح زمین‌های بایر، مخروبه و متروکه مطابق طرح‌های فرادست به منظور توسعه‌ی پهنه‌های مسکونی آماده‌سازی می‌شود. در طرح تفصیلی، برخی معابر که در نقاط و گره‌های بحرانی قرار دارند تعریض و آزادسازی شده و اقدامات روان‌بخشی در آنها صورت خواهد گرفت.

مهم‌ترین پروژه‌های موضعی و موضوعی طرح شامل:

- اصلاح شبکه‌ی معابر با توجه به طرح‌های فرادست؛
- طراحی شهری مراکز محلات و هویت بخشی به آنها در راستای اهداف طرح؛
- کفسازی و بدنه‌سازی محور و تعریف مسیر سواره، پیاده و احداث پارکینگ‌های موقت؛
- تغییر کاربری ابنیه و فضاهای حائز اهمیت معماری و تاریخی.

۱-۴- اهداف کلان در باززنده‌سازی بافت تاریخی

- بازگرداندن هویت اصیل و بومی به بافت تاریخی
- حفاظت از بافت قدیم به عنوان ثروت ملی

راهبردهای باززنده‌سازی

- جلوگیری از تخلیه‌ی بافت از ساکنان قدیمی و اصیل آن
- استفاده از مشارکت خودجوش مردمی
- ایجاد زمینه‌های مناسب اشتغال

۲-۴- اهداف خرد

- ارتقای رفاه اجتماعی ساکنان
- روزآمد کردن زیرساخت‌ها و تأسیسات زیربنایی در بافت
- روان‌بخشی شبکه و اصلاح و احداث معابر در صورت لزوم
- مرمت خانه‌های قدیمی
- تولید و فروش محصولات، به ویژه صنایع دستی
- فعال کردن بازارچه‌ها و مراکز تولید صنایع دستی
- ماندگار کردن بیشتر گردشگر در شهر
- ایجاد جاذبه‌های مورد نیاز گردشگر در بافت و در شهر
- ایجاد الگوی مناسب سیمای شهری در معابر جدید الاحداث
- توجه به مراکز محلات قدیمی به عنوان فضای شهری با ارزش
- ساماندهی مراکز محلات

- احیای راسته‌های با ارزش از طریق نوسازی کالبدی و یا تزریق کاربری‌های خاص

۴-۳- طرح‌ها و اقدامات انجام شده

طرح‌ها و مداخلات انجام شده در محور جویباره توسط دو ارگان دولتی سازمان نوسازی و بهسازی شهرداری و شرکت عمران مسکن سازان اصفهان صورت پذیرفته است. بدین ترتیب که کل محدوده طرح بین دو اداره مذکور تقسیم شده و در عین همکاری و مشارکت با یکدیگر، هریک به نحوی مداخلاتی را در بافت انجام داده‌اند. در این ارتباط، سازمان نوسازی و بهسازی شهرداری بیشتر بر مرمت کالبدی محور اعم از بدنه‌سازی، کفسازی و مرمت ابنیه و در مجموع انتظام کالبدی بافت تأکید داشته، در حالی که شرکت عمران مسکن سازان سعی داشته تا فراتر از موارد فوق پیش رفته و به اجرای طرح‌های طراحی شهری، تجمیع و بهره‌گیری از مشارکت مردمی مبادرت ورزد.

۵- تحلیل و نقد تجارب محله سیروس، سنگ سیاه و جویباره

بدیهی است که اجرای پروژه‌هایی نظیر محله سیروس، سنگ سیاه شیراز و جویباره اصفهان مستلزم همگرا بودن کلیه نهادهای دست اندرکار مقوله مدنی فوق است به نحوی که وظایف و مسئولیت هر کدام از نهادهای ذریع مشخص گردد و هر کدام دریابند که مقوله مورد نظر یک پدیده تاریخی، فرهنگی، اجتماعی و هویتی است. در واقع راهبردهای موجود در طرح‌های جامع و کلان شهری می‌بایست بافت تاریخی شهر را به عنوان جزئی لاینفک از حیات شهری می‌پنداشت و به عنوان محدوده‌ای ویژه مبتلا به مشکلات و مسائلی که به دلیل سیاست‌های بی رویه توسعه شهری از یک سو و به دلایل سیاسی، اجتماعی و فرهنگی از سوی دیگر از سیر تحول شهری محروم مانده است، لذا این تلقی بیانگر آن خواهد بود که درمان بافت محله سیروس مستلزم نسخی است که با نسخ متداول شهر جدید متفاوت است. از سوی دیگر این مداوا مستلزم جراحی‌های موضعی و مقطعی است که مسئولین اجرای این پروژه اساساً از چنین نسخی غافل و با ادبیات این موضوع ناآشنا هستند و تعجیل آنها بر اجراء این غفلت را مضاعف می‌گرداند. عمل مستندنگاری از بافت محله سیروس و دسته‌بندی تکدانه‌ها و محورها و قطب‌های ارزشمند و استخوان‌بندی اصلی محله یک ضرورت بوده که مستندنگاری و دسته‌بندی فوق امر برنامه‌ریزی علمی را تسهیل و وظایف دستگاه‌های همگرا را مشخص می‌کرد که این عمل مغفول مانده، در نتیجه کل روند اجرای طرح را علیرغم علمی بودن طرح در تئوری، میزان تحقق آن را به حداقل ممکن رسانده است.

اولویت‌بندی مواضع اجرایی طبق اطلاعات موجود و ترمیم زیرساخت‌های محله می‌توانست نوعی بسترسازی تلقی شود که در ترغیب و مشارکت ساکنان نقش اساسی ایفا می‌کند که متأسفانه جامه عمل نپوشیده است. ملاحظه می‌شود که علیرغم امکانات بالقوه موجود در محله، این امکانات بالقوه به فعل در نیامده، لذا محله سیروس از اقدامات اجرایی منطبق بر اصالت‌های خود محروم مانده است.

جدول ۳-۶ اقدامات پیشنهاد شده در محور جویباره شهر اصفهان به تفکیک نوع فعالیت

تحقق طرح***	توضیحات	اقدامات
+	- اصلاح شبکه معابر با توجه به طرح‌های فرادست.	کالبدی
+	- کفسازی و بندسازی محور و تعریف مسیر سواره، پیاده	
+	- تأمین دسترسی‌ها و ارتباطات لازم درون بافت.	
*+	- روان‌یختی و ساماندهی مراکز محلات.	
*+	- مرمت و احیای عناصر با ارزش بافت.	
*+	- طراحی و اجرای پارکینگ‌ها و دسترسی‌های مورد نیاز.	
+	- نوسازی و بهسازی منارهای چهل دختران و ساربان، فضای مقابل حمام پنجشنبه، بازارچه‌های قدیمی و کاروانسراهای کوهساری و نی.	اقتصادی
*+	- ایجاد ارزش افزوده املاک و مستغلات.	
+	- ارتقای سطح اقتصاد ساکنان بافت و ایجاد اشتغال از طریق ایجاد و احیای محورها و عمران درون محلات از طریق ایجاد مراکز تولید، آموزش و فروش صنایع دستی، ایجاد کارگاه‌های آموزشی، رانندازی و احیای بازارچه ها.	
+	- ایجاد مراکز اشتغال‌زایی و فروش صنایع دستی.	
-	- تبدیل کاروانسرای کوهساری به فضای تجاری.	
+	- تجدید حیات بافت.	
+	- رانندازی دفتر مشارکت های مردمی.	اجتماعی
+	- تغییر کاربری ابنیه و فضاهای حائز اهمیت معماری و تاریخی.	
+	- تغییر برخی کاربری‌ها و تزریق کاربری جدید به بافت.	
+	- تبدیل حمام پنجشنبه به موزه کتاب.	
+	- پیشنهاد کاربری فرهنگی به برخی ابنیه مسکونی قدیمی.	
-----	-----	
-----	-----	مستندنگاری
+	- طراحی شهری مراکز محلات و هویت بخشی به آنها	حفظ اعتبار فرهنگی و اصالت
*+	- توجه به بافت و حفظ دانه‌بندی و مورفولوژی آن در عین توجه به هویت بومی.	

* محقق شده + تا حدودی محقق شده *+ محقق نشده-

* سیاست اتخاذ شده عبارت بوده از عدم نیاز به سرمایه‌گذاری خاص و تنها از طریق پرداخت سود از ارزش افزوده زمین و با کم شدن بخشی کوچک از هر پلاک به اصلاح ساختار محله پرداخته شده، به صورتی که پلاک‌های فرسوده و مخروبه موجود در یک بلوک شهری تجمیع و سپس بر اساس موقعیت قبلی پلاک‌ها، اصلاح و مجدداً تفکیک می‌شوند و آنچه هزینه می‌شود بخشی از زمین است، لذا دولت زمین‌های لازم برای مصارف عمومی را از طریق کسر درصدی از زمین‌های ساکنین بافت به دست می‌آورد و هر کدام از ساکنین بر حسب زمینی که داشتند در انتهای بازسازی واحد مسکونی دریافت می‌کنند (ابراهیمی، ۱۳۸۸).

* این تنها الگوی شناخته شده از جانب مسئولان مسکن سازان و شرکت عمران و بهسازی شهرداری است که تجمیع واحدها و احداث واحدهای جدید و ایجاد ارزش افزوده می‌باشد. ارزش افزوده در بسیاری از تجارب جهانی از طرق دیگری قابل حصول است که تطابق بیشتر و کاملتر با حفظ دانه بندی و ریخت شناسی شهری دارد و آن عبارت است از حفظ دانه ها با حیاط‌های مربوطه و احیای الگوهای موجود و در موارد لزوم تقویت آنها و جذب عملکردهای متناسب و یا جذب جمعیت علاقمند به اینگونه از زندگی و یا حفظ بافت اجتماعی که رغبت بیشتری به ادامه حیات در چنین الگوهایی را دارد و ایجاد زمینه‌های معیشتی برای آنان از قبیل کاربری‌های عمومی با هویت خاص جهت جذب مراجعه کنندگان بیشتر اعم از داخلی یا خارجی.

از سوی دیگر این بستر می توانست متناسب با یک زندگی از گونه دیگری سامان بیابد که منطبق بر اصالت‌های اجتماعی و کالبدی تاریخی باشد و می توانست جاذب جمعیتی باشد که با این گونه از زندگی احساس قرابت دارند. طبعاً چنین پدیده‌ای مستلزم اقدامات اجتماعی، فرهنگی و مشارکت جویی است که در طرح فوق و در اجرا اثری از آن نیست.

امید می رفت که تمامی نهادها و سازمان‌های مسئول (در گام اول شهرداری منطقه و سازمان عمران و بهسازی شهری) نیت و الزامات طرح مصوب را پیگیری کنند. اجرای طرح پیش‌تاز (محور اصلی شمالی-جنوبی محله و فضاها مرتب با آن به همراه مجموعه مسکونی پشتیبان آن) هرچه سریعتر آغاز گردد. فرآیند عمران، بهسازی و نوسازی محله سیروس - با همیاری تشکل محلی که نطفه آن شکل گرفته است - گام به گام دنبال شود و سرانجام، ایجاد تحول (با هدف بهبود کیفیت زندگی و فضای شهری) به دفتر توسعه محله سپرده شود.

تجربه سه سال درگیری مشاور در تهیه طرح بهسازی و نوسازی محله سیروس با رویکرد مشارکتی، چشم انداز روشنی برای دستیابی به نیت فوق بدست نداد. این مهم در گروهی ایجاد تحول اساسی در: الف- حوزه مسئولیت و شرح وظایف سازمان‌ها و مؤسسات مؤثر در عمران شهری ب- مجموعه ضوابط و مقررات مورد عمل آنان، و ج- مناسبات بخش‌های دولتی و عمومی با یکدیگر و با تشکل‌های شهروندی است. افزون بر این، امروز روشن شده است که طرح‌های بهسازی و نوسازی بافت‌های قدیمی و تجدید ساختار و احیای محلات تاریخی، در مجرد خود و محدود به اقدامات کالبدی (تجمیع، تخریب، نوسازی) کارآمد نبوده و شبکه‌ای از اقدامات توسعه اقتصادی، اجتماعی، همراه با توسعه و عمران در چهارچوب مداخلات و اقدامات کالبدی، می بایست به صورت یکپارچه و همپوند، بر اساس سازماندهی مشارکت ذینفعان، صورت پذیرد. تجربه سیروس نشان داد که حتی ضوابط تشویقی (تراکم ساختمانی بیشتر و بخشودگی عوارض و...) نیز به تنهایی قادر به احیای محله تاریخی نیست و تنها تبدیل تعاونی محلی علاقمند دیروز به یک بساز و بفروش امروز منجر می شود و در شکل حداکثری، به تخریب و نوسازی تک پلاک‌های مسکونی می انجامد.^۱

در گذر سنگ سیاه شیراز اقدامات قابل توجهی از بعد کالبدی انجام شده است از جمله هم این اقدامات می توان به تغییراتی که در برخی بناهای مسکونی و تبدیل آنها به کاربری‌های دیگر از قبیل مهمانسرا، موزه عکس، موزه موسیقی و ... و یا وجود بعضی ابنیه ویژه از قبیل مسجد مشیر، بازارچه مربوطه که احیا شده و کلیسای آرامنه و بازارچه مربوطه اشاره کرد. از شواهد امر چنین استنباط می شود که محور فوق از اقبال خوبی برخوردار نیست و در آن امنیت کافی بالاخص برای افراد غیربومی

۱. دکتر زنونزی، مسئول طرح محله سیروس

وجود ندارد. یکی از دلایل این امر عدم مشارکت جمعی افراد بومی در اقدامات عملکردی تزریق شده به محدوده است. بدیهی است که مشارکت جویی مردم خود متضمن ابعادی از ایمنی و امنیت است که پنهان به نظر می‌رسد. لذا ضروری است که به موازات اقدامات کالبدی، ابعاد اجتماعی و فرهنگی امر نیز مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گرفت و راهکارهای متناسب‌تر ارایه میشد.

در محله جویباره اصفهان نیز تعدادی از بازارچه‌ها به عنوان محورهای فرعی استخوان‌بندی محله، مرمت کالبدی شده و احیا گشته‌اند و تعدادی فضای سبز احیا شده و کاروانسراهایی نیز مرمت شده و تغییر کاربری یافته‌اند. در محور فوق کفسازی انجام شده و بنای تاریخی منار چهل دختران و منار ساربان نیز ساماندهی شده‌اند. میتوان اذعان کرد که اقدامات انجام شده مثبت قلمداد می‌گردد، ولی همان اصلی را که در مورد محله سیروس پیشنهاد شد مبنی بر مستندسازی- طبقه‌بندی و اولویت‌بندی و برنامه‌ریزی علمی بر اساس مستندات امری است که در مورد جویباره نیز صادق است.

در گزارش شرکت عمران و مسکن سازان مربوط به سال ۱۳۸۸ نتیجه گیری می‌شود که بسیاری از واحدهای درشت دانه تاریخی و ارزشمند محله در سال‌های گذشته به علت کهولت و عدم رسیدگی تخریب شده‌اند. در این ارتباط تشکیل کمیسیون طراحی معماری متشکل از معماران صاحب سبک و افراد دانشگاهی و علاقمندان به تاریخ معماری ایران، بالاخص معماری دوران اسلامی ایران و دوستداران میراث فرهنگی و علاقمندان و طرفداران میراث طبیعی ضروری بود که بتواند طرح‌های ویژه تهیه شده با نگرش الگوهای هویت بخش و برگرفته از الگوهای سنتی موجود، سامان‌مندی معماری مربوط به محدوده را طبق اصول خاصی، متضمن هویت کالبدی محله به اجرا بگذارد. کمیسیونی متشکل از تعداد معدودی از مالکان خانه‌های باقیمانده و ارزشمند جهت نظارت و همکاری با دفتر سازمان در جهت نیل به اهداف اجرایی حفاظت نیز راهکاری دیگر در این جهت به نظر می‌رسد.

اینها ابعاد خاصی از مشارکت مردم و ساکنان بافت قلمداد می‌شود. سایر ابعاد مشارکت می‌توانست مشارکت جویی از افراد خاص ساکن در بافت اصفهان باشد، از جمله کسانی که علاقمند به زندگی در خانه‌های با هویت هستند. یا ایجاد ابزار معیشت می‌توانست ابعاد دیگری از مشارکت جویی را به کمک بطلبد، به نحوی که با اختصاص کاربری‌هایی ویژه، جوانان باذوق و بیکار را جهت دعوت به همکاری برای تأمین آینده شغلی خود همراه نماید و بخشی از سرمایه‌های ممکن را جذب این امر کند و با تشکیل یک صندوق ویژه هر بار با مرمت یک واحد و واگذاری آن، سرمایه لازم برای ادامه امر را فراهم نماید. این نوع اقدامات ارزش افزوده را از طرق دیگری غیر از ساخت و ساز واحدها به صورت چند طبقه و فاقد هویت فراهم خواهد نمود. بدیهی است که این نوع اقدامات طالب صبر، حوصله، زمان و نگرشی جراحانه است که با چشم انداز تعجیل گونه و فاقد نظارت مدام متفاوت است. اساساً تجمیع واحدها بدون نگرش هویتی شامل هویت کالبدی، فرهنگی، اجتماعی و طبیعی شامل استقرارهای فضایی شکل

گرفته در طول زمان، متضمن ریخت شناسی ویژه بافت، اقدامی بی هویت است، بالاخص در بستری اجتماعی که هیچ گونه الگوی معماری و یا ضوابط مترصد بر طراحی و ساخت و ساز را تحت کنترل ندارد و تنها الگوهای رایج مجموعه سازی را مورد توجه دارد.

اما احیای مراکز محلات و شناسایی عناصر عمده تاریخی آنها و مرمت و احیا و در مواردی بازسازی آنها را بایستی امری مثبت قلمداد نمود. از سوی دیگر چهره پردازی محورها و فراغت از پشت پوسته و یا اقدام از طریق تجمیع واحدها امری سطحی نگر در رویکردهای نگرش به احیا بافت‌های تاریخی است.

مستندسازی بافت شامل کلیه تکدانه‌ها و عناصر موجود و محورها و قطب‌ها کمک شایان توجهی به برنامه‌ریزی می‌نمود. طبعاً مبنای برنامه‌ریزی فوق حفاظت و مبنای توسعه، توسعه حفاظت محور می‌بایست قلمداد می‌شد. در آن صورت روش‌های موردنظر نیز روش‌های متفاوتی می‌گردید و می‌توانست انتظار داشت که بافت جویباره از پیوستگی و یکپارچگی کامل نه تنها در تعدادی از محورها و بدنه‌ها و کف‌ها برخوردار گردد بلکه محیط طبیعی و محیط تاریخی آن شامل کلیه حیاط‌ها، پوشش‌های گیاهی الگوی استقرارهای فضایی موردنظر قرار می‌گرفت. لذا تهیه طرح‌هایی که به جای تعریض مدام در دسترسی‌ها، طرح‌های مبدل ترافیکی را جدی می‌پنداشت و گشایش‌های مورد لزوم را جایگزین تعریض از محور می‌نمود، از نتایج بهتری برخوردار می‌شد. در گزارش شرکت عمران و مسکن سازان منطقه مرکزی مربوط به سال ۱۳۸۸ ه.ش از تنظیم مجدد زمین^۱ به شیوه ژاپنی سخن به میان آمده، این امر می‌تواند در یک بافت فرسوده و فاقد ارزش صادق باشد نه در یک بافت تاریخی و قدیمی و سنتی که در طول زمان بر اساس الگوهای معین و بر اساس تفکر و اندیشه و اعتقاد معین شکل گرفته است.

در مجموع اقدامات جویباره را چنین می‌توان خلاصه کرد:

- ۱- پوسته‌سازی و نوسازی صرفاً کالبدی با مبانی مغشوش
- ۲- عدم توجه به دانه‌های موجود در پشت پوسته و تغییر در محورها به مثابه یک بخش از شهرکی سینمایی
- ۳- عدم توجه به ویژگی‌های طبیعی، تاریخی، کالبدی و اجتماعی محله
- ۴- غیرفعال ماندن دفتر مربوط به مشارکت‌های مردمی در بافت به دلیل عدم وجود برنامه علمی مدون در این راستا.

1. Land Readjustment

جدول ۴-۶ جدول تحلیلی اقدامات انجام گرفته در محله سیروس تهران

تحلیل	شیوه اقدام در محدوده مورد نظر	زمینه اقدامات
در نتیجه کل روند اجرای طرح را علیرغم علمی بودن طرح در تئوری، میزان تحقق آن را به حداقل ممکن رسانده است.	عمل مستندنگاری از بافت محله سیروس و دسته بندی تکدانه‌ها و محورها و قطب‌های ارزشمند و استخوان‌بندی اصلی محله یک ضرورت بوده که مستندنگاری و دسته‌بندی فوق امر برنامه‌ریزی علمی را تسهیل و وظایف دستگاه‌های همگرا را مشخص می‌کرد که این عمل مغفول مانده است.	مستندنگاری
عدم توجه به مبانی و تعجیل در اجرای طرح‌ها، این غفلت را مضاعف می‌کند و دسترسی به اهداف پروژه میسر نمی‌گردد.	اقدامات مورد نظر مبتنی بر جراحی‌های موضعی و مقطعی است که مسئولین اجرای این پروژه اساساً از چنین نسخی غافل و با ادبیات این موضوع ناآشنا هستند.	مبانی نظری مدون و ادبیات موضوع
علیرغم امکانات بالقوه موجود در محله، این امکانات بالقوه به فعل در نیامده، لذا محله سیروس از اقدامات اجرایی منطبق بر اصالت‌های خود محروم مانده است.	اولویت‌بندی مواضع اجرایی طبق اطلاعات موجود و ترمیم زیرساخت‌های محله می‌توانست نوعی بسترسازی تلقی شود که در ترغیب و مشارکت ساکنان نقش اساسی ایفا می‌کند که متأسفانه جامه عمل نپوشیده است.	اولویت بندی در اجرا و مشارکت ساکنان
چنین پدیده‌ای مستلزم اقدامات اجتماعی، فرهنگی و مشارکت جویی است که در طرح فوق و در اجرا اثری از آن نیست.	این بستر می‌توانست متناسب با یک زندگی از گونه دیگری سامان بیابد که منطبق بر اصالت‌های اجتماعی و کالبدی تاریخی باشد و می‌توانست جاذب جمعیتی باشد که با این گونه از زندگی احساس قرابت دارند.	اقدامات اجتماعی- فرهنگی و جذب ساکنان

جدول ۵-۶ جدول تحلیلی اقدامات انجام گرفته در گذر سنگ سیاه شیراز

تحلیل	شیوه اقدام در محدوده مورد نظر	زمینه اقدامات
تغییراتی که در برخی بناهای مسکونی و تبدیل آنها به کاربری‌های دیگر از قبیل مهمانسرا، موزه عکس، موزه موسیقی و ... و یا وجود بعضی ابنیه ویژه از قبیل مسجد مشیر، بازارچه مربوطه که احیا شده و کلیسای آرامنه و بازارچه مربوطه اشاره کرد.	در گذر سنگ سیاه شیراز اقدامات قابل توجهی از بعد کالبدی انجام شده است.	اقدامات کالبدی
محور فوق از اقبال خوبی برخوردار نیست و امنیت کافی بالاحص برای افراد غیربومی وجود ندارد. بدیهی است که مشارکت جویی مردم خود متضمن ابعادی از ایمنی و امنیت است که پنهان به نظر می‌رسد.	عدم مشارکت جمعی افراد بومی در اقدامات عملکردی تزریق شده به محدوده	امنیت اجتماعی و مشارکت جویی
چنانچه به موازات اقدامات کالبدی، ابعاد اجتماعی و فرهنگی امر نیز مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گرفت، در آن صورت راهکارهای متناسب تر ارائه می‌شد.	در نظر نگرفتن ابعاد اجتماعی فرهنگی	اقدامات فرهنگی- اجتماعی

جدول ۶-۶ جدول تحلیلی اقدامات انجام گرفته در محله جویباره اصفهان

زمینه اقدامات	شیوه اقدام در محدوده مورد نظر	تحلیل
اقدامات کالبدی	در محله جویباره اصفهان تعدادی از بازارچه‌ها به عنوان محورهای فرعی استخوان‌بندی محله، مرمت کالبدی شده و احیا گشته‌اند و تعدادی فضای سبز احیا شده و کاروانسراهایی نیز مرمت شده و تغییر کاربری یافته‌اند. در محور فوق کفسازی انجام شده و بنای تاریخی منار چهل دختران و منار ساربان نیز ساماندهی شده‌اند.	میتوان اذعان کرد که اقدامات انجام شده مثبت قلمداد می‌گردد، ولی مستندسازی، طبقه‌بندی، اولویت‌بندی و برنامه‌ریزی علمی بر اساس مستندات امری است که در این محدوده مورد توجه قرار نگرفته است.
توجه به اصالت	تجمع واحدها بدون نگرش هویتی شامل هویت کالبدی، فرهنگی، اجتماعی و طبیعی شامل استقرارهای فضایی شکل گرفته در طول زمان که متضمن ریخت شهری و گونه معماری بافت می باشد، فاقد ارزش خواهد بود.	تجمع واحدها اقدامی بی‌هویت است، بالاخص در بستری اجتماعی که هیچ گونه الگوی معماری و یا ضوابط مترصد بر طراحی و ساخت و ساز را تحت کنترل ندارد و تنها الگوهای رایج مجموعه‌سازی را مورد توجه دارد.
اقدامات کالبدی	احیای مراکز محلات و شناسایی عناصر عمده تاریخی آنها و مرمت و احیا و در مواردی بازسازی آنها و مرمت پوسته‌ها انجام گرفته است.	مرمت تکدانه‌ها امری مثبت قلمداد می شود اما از سوی دیگر چهره پردازی محورها و فراغت از پشت پوسته به مفهوم غفلت از معنای یکپارچگی است.

فصل هفتم

راهبردها، راهکارها و ضوابط پیشنهادی

۱- محک زنی میزان انطباق منشورهای مورد بررسی و قوانین بین‌المللی در ایران با

تکیه بر تجارب ایران و جهان در امر احیای بافت‌های تاریخی

از بررسی منشورهای مورد نظر و قوانین جهانی این نتایج حاصل می‌گردد که هر کدام از آنها بر یکی از مؤلفه‌های تاریخی، فرهنگی، کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، انسانی و... تمرکز بیشتری دارند، لذا جهت دستیابی به یک منشور جامع می‌توان از آنها بهره جست. از سوی دیگر تجارب احیا در ایران و جهان حاوی اطلاعات و جمع‌بندی‌های مشخصی است که از امتزاج آنها با مؤلفه‌های منشورها، موارد زیر قابل استخراج است.

- مداخله از طریق معماری معاصر در مجموعه‌ها و بافت‌های تاریخی می‌بایست کالبد موجود را به عنوان چهارچوبی برای توسعه آتی در نظر بگیرد.
- ریخت‌شناسی شهری و الگوهای مرتبط می‌بایست حفظ گردند.
- نسبت بین فضای ساخته شده و فضای باز می‌بایست بر اساس الگوهای شهرتاریخی تنظیم گردد.
- انطباق و الگوبرداری از سیمای کلی و ظاهری بناهای تاریخی اعم از مصالح، رنگ و تزئینات و خلاصه نمودن آنها در طرح مورد نظر به نحوی که خطوط کلی بنای مورد مداخله قابل خوانایی باشد (ضمن حفظ تشخیص خود)، ضروری است.
- کنترل و مدیریت عبور و مرور وسایل نقلیه و احداث توقفگاه‌های مناسب در شهر تاریخی لازم است.
- پیش‌بینی و تشکیل کمیسیون‌های مدیریت بحران برای بافت تاریخی در برابر حوادثی مانند زلزله و سایر بلایای طبیعی و آلودگی هوا توصیه می‌شود.
- حفظ و تکثیر الگوهای ویژه شهری از قبیل فضاهای باز و میدان‌ها و میان‌سراهای وسیع بالاخص میان سراهای مساجد و سراها و کاروانسراها ضروری است.
- حفظ و ترویج الگوهای فضایی مربوط به فضاهای باز شهری در ارتباط با نقش و حضور مردم ضروری است.

- رویدادهای مربوط به مکان‌های تاریخی می‌بایست مورد توجه حفاظتی قرار گیرد.
- در صورت انهدام و امحای محیط تاریخی، می‌توان بر اساس شواهد فیزیکی مثبت نسبت به مرمت و بازسازی، به منظور اعاده ویژگی‌های محیطی و کالبدی فضای تاریخی اقدام نمود.
- تغییرات متناسب با نیازهای روز می‌بایست با استفاده از مصالحی انجام بگیرد که پیوستگی و انسجام و هماهنگی محیط تاریخی آن رعایت شده باشد.
- بررسی و تصویب طرح‌ها در مراجع دارای صلاحیت؛ اجرای طرح‌ها توسط مجریان دارای صلاحیت و نظارت مدام بر اجرای طرح‌ها ضروری است.

۱-۱- توجه به مسائل اقتصادی بافت تاریخی

- تدوین سیاست‌های منسجم و مناسب مربوط به توسعه اقتصادی و اجتماعی برای حفاظت از بافت‌های تاریخی ضروری است.
- بخشودگی‌های وسیع مالیاتی و عوارض در جهت راه اندازی زندگی فعال و کاستن تدریجی از این حمایت‌ها توصیه می‌شود.
- حضور بخش خصوصی در چهارچوب مقررات و قوانین حفاظتی در بافت تاریخی ضروری است.
- فعالیت‌های مربوط به انجمن‌ها و تشکل‌های مردمی برای حفاظت و مرمت بافت‌ها فرصت مغتنمی است
- اهداف معین مربوط به مؤلفه‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی به امر حفاظت و مرمت بافت‌ها کمک می‌کند (مشروط به آنکه اهداف اقتصادی متضمن اهداف تاریخی - فرهنگی نیز باشد)

۲-۱- توجه به مسائل اجتماعی بافت تاریخی

- احیای بافت تاریخی از طریق اختصاص کاربری‌های جدید می‌بایست با مشورت و نظرسنجی کاربران مربوطه و بر اساس مطالعات و با مشارکت‌های مختلف اجتماعی همراه باشد.
- بستر مناسب جهت اقدامات حفاظتی و مرمتی با فراهم کردن زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی میسر است.
- الف- حفاظت از شهرهای تاریخی باید بخشی از سیاست‌های توسعه اجتماعی باشد.
- ب- ساماندهی بافت سکونتی یکی از اصلی‌ترین اهداف حفاظت است.
- ج- متناسب سازی بافت برای زندگی معاصر مستلزم تأمین خدمات عمومی در بافت است.
- د- باید شیوه‌هایی پیش گرفت تا مقوله حفاظت از سوی ساکنان بافت مورد حمایت قرار گیرد.

فصل هفتم: راهبردها، راهکارها و ضوابط پیشنهادی □ ۱۰۷

- در مدیریت یک مکان به قصد حفاظت می‌بایست به مفاهیم و ارتباطات اجتماعی بین مردم و مکان مورد نظر توجه کرده و زمینه مشارکت ساکنان و استفاده‌کنندگان را فراهم آورد.
- روابط، سنت‌ها و پیوندهای غیر ملموس اجتماعی نیز در احیا میراث بومی و کالبدی بناها و بافت‌های تاریخی می‌بایست مورد توجه و حمایت و حفاظت قرار گیرد.

۳-۱- توجه به مسائل فرهنگی بافت تاریخی

- مفهوم یادمان تاریخی در برگرفته استقرارهای شهری یا روستایی است که در آنها شاهدی از یک تمدن خاص یا تحولی مهم یا واقعه‌ای تاریخی یافت شود و این رویدادها که به ارزش فرهنگی تبدیل شده‌اند، می‌بایست مورد حفاظت قرار گیرند.
الف - حفاظت و مرمت و احیای بناها و بافت‌ها باید توأم با حفاظت از محیط طبیعی آنها صورت گیرد.
ب - ترویج ارزش‌ها در فرهنگ عمومی، تأثیر بنیادی در امر حفاظت دارد.
الف - برنامه ترویج عمومی از ارزش‌های میراثی و اطلاع رسانی با شیوه‌های مناسب می‌بایست از دوره ابتدایی در مدارس آغاز شود.
ب - تدارک زمینه‌های آموزشی تخصصی برای همه صاحبان مشاغل در بافت تاریخی ضروری است.
- حفاظت قانونی از بافت‌ها و محوطه‌ها و بناها با استفاده از روش‌هایی مانند فهرست کردن دارایی‌ها، تدوین قوانین، آیین‌نامه مرتبط و مدون، منشورهای مرتبط، پاداش‌های مالیاتی، تدوین و نشر میزان بهره‌های فرهنگی میسر است.
- استفاده از شیوه‌های بومی در امر حفاظت با توجه به بستر اجتماعی و فرهنگی آن تسهیل‌کننده امر حفاظت است.
- اقدامات معاصر از قبیل ساخت و ساز و تغییرات لازم جهت تأمین خدمات در بناها، بافت‌ها، محوطه‌ها و مجموعه‌ها بایستی به ویژگی سنتی موجود در آنها توجه داشته و روح تاریخی آن را تحت‌الشعاع قرار ندهد.

۴-۱- توجه به مستندنگاری بافت تاریخی

- مستندسازی مربوط به امور مرمتی بنا، مجموعه، محوطه و بافت می‌بایست همراه گزارش‌های مدون و تصاویر مربوطه باشد و انتشار گزارش‌های فوق برای دسترسی کلیه پژوهشگران ضروری است.
- تکمیل مستندات بناها، محوطه‌ها و مجموعه‌ها و بافت‌های تاریخی به عنوان بانک اطلاعات در جهت اتفاقات احتمالی از قبیل سوانح طبیعی و غیره ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.
- فهرست برداری و مستندسازی بناها و بافت‌های تاریخی باعث کسب آگاهی‌های عمیق‌تر از ویژگی‌های طبیعی، فرهنگی و ریخت‌شناسی و گونه‌شناسی می‌شود.

۵-۱- توجه به اعتبار فرهنگی و اصالت بافت تاریخی

- حفاظت از لایه‌های تاریخی در بنا، مجموعه و بافت‌های تاریخی و خوانا سازی آنها به اعتبار فرهنگی و اصالت آنها کمک می‌کند.
- اعتبار و اصالت بناها، مجموعه‌ها و بافت‌های تاریخی باید به عنوان یک معیار اساسی قلمداد شود و باید از هرگونه جعل و تقلید و کاذب سازی که ارزش تاریخی و هنری را تحت‌الشعاع قرار دهد، اجتناب شود.
- بافت‌های تاریخی شهر دارنده شواهدی اصیل و غنی از ارزش‌های فرهنگی و تاریخی هستند که بایستی مورد حمایت و حفاظت قرار گیرند.

۶-۱- توجه به مقوله مدیریت بافت تاریخی به عنوان یک اهرم راهبردی حفاظتی

- تدوین طرح مدیریتی^۱ بناها، محوطه‌ها و بافت‌های تاریخی از اهرم‌های اصلی حفاظت و احیای این آثار است و به عنوان استراتژی نوین در مقابل استراتژی موزه‌ای و یا حفاظت‌های موزه‌ای یا تغییرات کالبدی- فضائی احتمالی تلقی می‌شود.

۲- تحلیلی از تجارب غیرمستقیم مرتبط با امر احیای فضاها و مراکز بافت‌های فرهنگی - تاریخی شهرها

در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم نحوه مواجهه با مسایل شهرسازی تنها در چهارچوب فضاهای شهری نیست، بلکه در برگزیده ناحیه خیلی وسیع و گاه بزرگتر از آنچه مبنای توسعه آینده شهر است. لذا فضاهای تحت نفوذ آن یعنی در خارج از چهارچوب شهری را نیز شامل می‌شود. از آغاز قرن بیستم لزوم پرداختن به مطلب فوق امری حیاتی تلقی شده است و در ادامه توسعه صنایع، مراکز تولیدی و مراکز تجاری و مجموعه‌های پیچیده و عظیم، زمینه استقرار هر چه بیشتر خود را در حاشیه شهرها فراهم نموده است. تلاش برای یافتن یک راه حل منطقی که از تمرکز شدید جلوگیری کند نمی‌توانست از بررسی اوضاع منطقه‌ای، کشاورزی و معیشت روستاها که با وجود تمام کمبودها، نیروی کار خود را در نقاط متمرکز شهری به کار می‌گرفتند چشم‌پوشی کند و این به مفهوم توجه به مهاجرت از روستا به شهر بود. لذا موفقیت طرح‌های بهسازی و احیای مراکز تاریخی شهرها در گرو نظام برنامه‌ریزی کلانی است که بتواند محدوده تاریخی شهرهای تاریخی و سنتی را شناسایی نموده و این توانمندی‌ها را در چهارچوب برنامه‌های هدفمند ملی و کشوری مورد بررسی قرار دهد و آنها را به عنوان بخشی از نظام

1. Management Plan

توسعه کلان ببینند و در برنامه‌ریزی کلان کشور جایگاه هر کدام را مشخص گرداند و توسعه از درون به معنای مشارکت دادن توانمندی‌های بافت‌های قدیمی را در مسیر توسعه و گنجاندن آنها در برنامه‌ریزی‌های بودجه‌ای کشور مد نظر داشته باشد تا از این طریق بتواند فعل و انفعالات مترصد بر شهرهای تاریخی را با یک برنامه‌ریزی کلان و با سیاستگذاری اقتصادی، معیشتی و سکونتی، عوارض ناشی از تمرکز را تعدیل نماید. در این راستا راهکار اصلی عبارت خواهد بود از تشخیص مناطق ارزشمند به لحاظ تاریخی، سنتی و طبیعی و پیش‌بینی تمهیدات برنامه‌ریزی برای توسعه، توسعه‌ای که زیربنا و هدف آن حفاظت است. این جامع‌نگری مربوط به طرح‌های بالادست قطعاً چهارچوب اقدامات را فراتر از محدوده تاریخی شهرها در نظر خواهد داشت و انگاره‌های مربوط به تعدیل جمعیت، عدالت اجتماعی، معیشت، فعالیت‌های صنعتی و اقتصادی را با علم به توانمندی‌های سرزمین، برنامه‌ریزی خواهد نمود و تنها در آن صورت است که مراکز سنتی و تاریخی شهرها نقش واقعی خود را که نقش فرهنگی است، ایفا خواهند نمود.

بدیهی است که پیش‌زمینه چنین اقداماتی، مستندسازی و تهیه فهرست جامع از شهرهای تاریخی و بالاخص محدوده مرکزی آنها می‌باشد و در این صورت زمینه‌های مناسب جهت برنامه‌ریزی برای اهداف فوق‌الذکر میسر خواهد شد. قطعاً طرح‌ها و برنامه‌ریزی‌های جامع منطقه‌ای با سیاستگذاری مشروح فوق خواهند توانست اقدامات پیش‌بینی نشده ناشی از افزایش جمعیت و فعالیت‌های متبوعه را کنترل نمایند و از فشار غیر مستقیم آنها بر پیکره شهر تاریخی جلوگیری کنند. به هر حال از تجارب غیر مستقیم مرتبط با احیا، موارد زیر را می‌تواند مد نظر قرار داد:

۲-۱- برقراری توازن بین توسعه به معنی گسترش و حفاظت با هدف ارتقا

زمانی از بین بردن محله‌های شهری و مکان‌های تاریخی به مفهوم پیشرفت تلقی می‌شود، ولی اکنون برنامه‌ریزان به این مهم واقف شده‌اند که حفاظت از محلات و موارد گذشته از بنیان‌های پایدار در توسعه شهر هستند. لذا ایجاد تعادل و توازن بین توسعه و حفاظت باعث ارتقا کیفی حیات محیطی و اجتماعی گشته و هویت مکان را مورد نظر قرار می‌دهد. این سیاستگذاری به طور قطع اهداف کلان حفاظت و توسعه را تحت‌الشعاع قرار خواهد داد.

۲-۲- برنامه‌ریزی معطوف به حفاظت

ب ۱- استفاده از مستندات میراثی در جهت تنوع بخشی به گونه‌های متنوع و استمزاج زندگی متفاوت و متنوع

ب ۲- ایجاد انگیزه در شهروندان و مالکان خصوصی و بالاخص دفاتر و شرکت‌های خصوصی برای تملک عملکردهای ویژه که ضمن تأمین معیشت، هویت مکان را تقویت می‌نمایند.

ب ۳- تعیین مرزها و محدوده‌های بخش‌های قابل حفاظت و تدوین قوانین و مقررات مربوطه در راستای مداخلات

ب ۴- اتخاذ سیاست‌هایی که محیط شهری و ساکنان مربوطه را به عنوان یک کل واحد تصور کند.
ب ۵- اتخاذ سیاست‌ها و روش‌هایی که سیاست عدم تمرکز برای شهرهای بزرگ را با مقوله حفاظت و احیای محلات تاریخی همراه نماید.

ب ۶- تقویت اقتصاد گردشگری و ایجاد انگیزه برای تقویت ارزش افزوده در راستای هدف فوق در محیط‌های تاریخی قابل اعمال است.

ج- سیاست قابل ابلاغ از سوی کارفرمایان دولتی مبنی بر توسعه حفاظت محور شهرهای تاریخی
ج ۱- مبنای توسعه و طرح‌های مرتبط با آن بایستی شعار تعامل و پیوند بین قدیم و جدید استوار گردد. لذا سیاستگذاری توسعه شهری توسط دولت در مقیاس محلی و ملی با مبنای فوق محصول تجارب بسیاری از کشورهای پیشرو در امر حفاظت است.

ج ۲- تلقی حفاظت از میراث فرهنگی در بافت‌های تاریخی را بایستی مقوله‌ای چند وجهی شامل بافت جمعیتی، بافت معیشتی و بافت کالبدی تلقی گردد.

نوسازی کالبدی و به طور کلی مداخلات صرف کالبدی به تنهایی متضمن احیای بافت‌های تاریخی نیست بلکه راهکارهای دیگر مانند اشتغال‌زایی، کاهش فقر و انزوای اجتماعی، تدارک تسهیلات عمومی و رفاهی و برنامه‌های آموزشی حرفه‌ای و رسمیت یافتن نقش واقعی شرکت‌های مردمی به عنوان یک اصل جایگزین بر درگیری گسترده بخش‌های دولتی در مداخلات توسعه شهری باشد و مداخلات حفاظت محور می‌تواند محور اصلی برنامه‌ها تلقی گردد.

مجموعه اقدامات مقطعی و ضربتی و منقطع قادر نیست که یکباره به مرمت جامع بافت‌های قدیمی و احیای آنها بیانجامد. لذا تداوم در اصول بنیادین طرح‌ها با اهدافی نظیر ارتقای کیفیت محیط شهری و مداخله مشارکتی میسر است. بالا بردن آگاهی ساکنان در زمینه شیوه‌های ایجاد تحول و تجدید حیات مرکز شهر قدیم قابل بررسی است که برقرار کردن ارتباط مشارکتی با خرده فروشان و مغازه داران، جلب مشارکت مالی و فنی مهندسان، مدیران شرکت‌های خصوصی و اقشار دیگر ضروری است. بدیهی است که در آغاز امر سیاست‌ها و برنامه‌های حمایتی و پشتیبانی و سرمایه‌گذاری اولیه بخش‌های دولتی یا عمومی (شهرداری‌ها) ضروری است. ضمن اینکه تعیین اهداف، استراتژی و راهبردهای جامع ضروری خواهد بود.

دگرگونی مفاهیم و معیارهای پایه‌ای در مداخله در شهرهای موجود و قدیمی مستلزم مواردی به شرح زیر است:

۲- الف - تدوین راهبردها و سیاست‌ها

- ۲- ب - پرهیز از پاک سازی و نوسازی
- ۲- پ - تاکید بر مرمت شهری
- ۲- ت - کوچک سازی گسترده‌های مداخله
- ۲- ث - جلب مشارکت‌های مردمی و ایجاد تشکلهای غیردولتی
- ۲- ج - گسترش اقدامات از مداخلات صرفاً کالبدی به عرصه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی
- در کشور ما تشکیلاتی مانند: الف- وزارت راه و شهرسازی (سازمان عمران و بهسازی) ب- شهرداری‌ها ج- سازمان میراث فرهنگی که هر سه در مجموعه تشکیلات دولتی قرار دارند، دست‌اندرکار مقوله بافت قدیم هستند و در آن نهادهای مردمی، محلی از اعراب ندارند، در حالی که بر اساس تجارب سایر کشورها شرط لازم جهت تحقق اهداف مورد نظر در گرو ایجاد دگرگونی بنیادی در مجموعه مناسبات فوق است، ولی شرط کافی عبارت است از عزم ملی مبنی بر حفاظت و برنامه‌ریزی بر اساس شعار توسعه حفاظت محور. تجربه وزارت راه و شهرسازی در ساماندهی گذرهای محله جماله اصفهان (۶۷-۷۰) تا مرمت نمای میدان حسن آباد تهران و سایر تجارب کالبدی در سمنان و کاشان حاکی از مداخلات در حد ناماسازی است. در اغلب طرح‌ها حس مشارکت در فرآیند طرح در میان ساکنان بسیار کم‌رنگ است و در طرح نواب نیز علاوه بر نادیده گرفته شدن نقش کاربران و عواقب آن از بعد شهری، اقدامات انجام شده موجب گسیختگی شهری و اجتماعی نیز شده است.
- ۴- با علم به آگاهی و اعتمادی که مردم نسبت به روش‌های سنتی مشارکت مالی نظیر وقف، نذر و باقیات‌الصالحات دارند، ضروری است که در کاربرد این روش‌ها و تقویت آنها در امور مربوط به حفاظت و احیا توجه کافی مبذول گردد^۱.
- ۵- حمایت‌های مالی مردم در مرمت و احیای پروژه‌هایی نظیر مساجد، حمام‌ها، آب انبارها و سایر بناهای عام‌المنفعه بایستی ترویج شود تا از این طریق راه برای سایر مشارکت‌ها گشوده شود^۲.
- ۶- ایجاد یک مرکز اطلاع رسانی (بانک اطلاعات) مربوط به شهرهای تاریخی در ایران و تلاش در انتشار این اطلاعات ضروری است^۳.
- ۷- طرح مباحث مربوط به شهرهای تاریخی و تک بناهای ارزشمند سنتی در محیط‌های آموزشی و در مقاطع مختلف تحصیلی به ویژه در مدارس ضروری است.
- ۸- تهیه فهرست جامع از تکدانه‌های موجود در بافت‌ها ضروری است.
- ۹- تهیه فهرست جامع از بناهای مربوط به مراکز محله‌ای در بافت‌های قدیمی ضروری است.

۱. میراث فرهنگی در ایران، سیاست‌ها برای یک کشور اسلامی، حجت

۲. همان

۳. همان

- ۱۰- تهیه فهرست جامع از محورهای ارزشمند موجود در بافت‌های قدیمی ضروری است.
 - ۱۱- تهیه فهرست جامع از قطب‌های ارزشمند و مجموعه‌های موجود در بافت‌های تاریخی ضروری است.
 - ۱۲- تهیه فهرست جامع از کلیه بازارهای تاریخی ایران ضروری است.
 - ۱۳- ضرورت تلاش محققان معماری برای مطالعه و استخراج الگوهای برگرفته از معماری سنتی اعم از محیط اجتماعی، فرهنگی و کالبدی به نحوی که این امر در اشاعه معماری اصیل مؤثر گردد.
 - ۱۴- انتخاب و اجرای طرح‌های نمونه مستخرج از معماری بومی و سنتی بالاخص در محدوده تاریخی شهر و اهدای جوایز به طرح‌های برگزیده.
 - ۱۵- تعدادی از بافت‌ها بایستی به عنوان طرح پایلوت مورد حفاظت، مرمت و احیا قرار گیرند و با الگوسازی عملی و اجرایی، زمینه‌های مساعد جهت استمرار این امر فراهم گردد.
- در اواسط قرن بیستم، جامعه‌شناسی شهری همانند دانش نو دریچه‌های جدیدی را به روی انسان‌ها گشود که ابعاد اقتصادی مربوط به روابط اجتماعی، تولید مربوط به عرصه و اعیان را مشخص نمود. از جمله ابعاد تازه‌ای از مسئولیت‌ها، وظایف و تعهدات عیان شد که مشارکت شهروندان در مدیریت ارزش‌ها و کیفیات فضای شهری سپیم شدند. این فرضیه ساکنان و فعالان در عرصه‌های گوناگون شهر را به گونه‌ای می‌نگریست انگار همه مالک کلیه مکان‌های شکل‌دهنده کالبد شهر هستند. در این راستا چند اصل به شرح زیر بایستی برقرار شود؛
- الف- تشکیل مدیریت‌های محلی و بومی
 - ب- ایجاد و تأسیس دستگاه‌های قانون‌گذار و تأمین پشتوانه حقوقی آنها
 - پ- جلب سرمایه‌گذاران در عرصه و اعیان
 - ت- ایجاد زمینه و امکان مشارکت ساکنان و شاغلان بومی در احیای بافت تاریخی
 - ث- حضور فعال متخصصان مرمت شهری
- ۱۶- توانمندسازی اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بافت تاریخی را می‌توان به عنوان تجربه‌ای که در راهکارها نتایج مثبت بر جای گذاشته در جهت تحقق اهداف مربوط به حفاظت و احیای بافت تاریخی مورد استفاده قرار داد.

۳- پیشنهادهای مربوط به برداشت، مستندسازی و آرایه ضوابط مرتبط با حفاظت در بافت‌های با ارزش تاریخی - فرهنگی

مستندسازی پایه و اساس جلب حمایت‌های قانونی در سطوح محلی، ملی و جهانی محسوب می‌شود و طبق کنوانسیون‌های جهانی، مراکز قدیمی و با ارزش فرهنگی، تاریخی شهرها به سه دسته تقسیم می‌شوند:

۱- شهرهایی که واجد شواهد باستان‌شناسی خاص از گذشته هستند که دارای معیار اصالت بوده و شاخص اصالت برای مستند کردن آنها اهمیت دارد.

۲- شهرهای تاریخی که در حال حاضر دارای سکونت هستند و به دلیل ماهیت مسکونی خود تحت تأثیر تحولات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی توسعه یافته و تغییر می‌کنند. طبعاً ارزیابی اصالت در این شهرها مشکل است و به همین دلیل سیاست‌های حفاظتی نیز امری بغرنج است، لذا مستند کردن ماهیت متغیر این پدیده‌ها مستلزم روش‌ها و اصولی است که با گروه (۱) متفاوت است، به همین دلیل شناخت، معرفی تحلیل و مستندسازی پیش نیاز حفاظت و مرمت واحیا بوده و زمینه را جهت تهیه ایدئوگرام برای احیا و مرمت فراهم می‌کند.

۳- شهرهای جدید و معاصر قرن بیستم که علیرغم قابل تشخیص بودن، سازمان نخستین این شهرها، از آینده روشنی برخوردار نیستند، لذا باید الگوی ساختاری در حال شکل‌گیری آنها به نوعی مدل سازی شود تا بتوان بر اساس مدل‌های بدست آمده نسبت به تهیه اسناد و مدارک مورد نیاز اقدام کرد.

اما اسناد و مدارک را می‌توان به شرح زیر طبقه‌بندی کرد:

- ۱- اسناد تصویری شامل عکس، نقشه در مقیاس شهر و بافت و معماری
- ۲- اسناد تصویری ماهواره‌ای در مقیاس منطقه
- ۳- اسناد فتوگرامتری در مقیاس تفصیلی
- ۴- اسناد ژئوفیزیک در مقیاس ساختارهای موضعی
- ۵- اسناد و مدارک تصویری از جمله اسناد سینمایی و تلویزیونی و ... (رویداد و مفاهیم)
- ۶- اسناد مردم شناسی و فرهنگ شناسی
- ۷- مدارک و اسناد مکتوب و متون تاریخی
- ۸- مدارک و اسناد تکاملی جهت بررسی فرآیند تکامل پدیده در زمان
- ۹- اسناد مدیریتی
- ۱۰- اسناد مربوط به پایداری

مقوله مورد نظر ما بافت‌های با ارزش تاریخی، فرهنگی و زنده شهری است که در قالب مرحله دوم می‌گنجد و مستندنگاری آنها به دقت باستان‌شناسانه نیست، بلکه چون با پدیده‌ای با دامنه تغییرات وسیع روبرو هستیم، لذا روش‌های مستندنگاری به شیوه مردم‌شناسی و بررسی‌های سیر تحول تاریخی آثار و مستندنگاری کالبدی و رویدادهای فضایی نزدیک تر است، بدین معنی که رویدادها را به شیوه‌های زمانی و مکانی تعبیر و منتقل می‌نماید که رسانه‌های گروهی از قبیل سینما، کتاب و تلویزیون از آن جمله هستند. به هر حال تجارب موفق جهان حاکی از آن است که پیش زمینه مداخله در بافت قدیمی شهرها فهرست برداری از اجزا و عناصر آن به عنوان پشتوانه برنامه‌های پیشنهادی است. اساساً مفاد حاصل از تجربه تمامی صاحب نظران و منشورهای اولیه تأکید مؤکدی بر امر شناخت به عنوان پیش نیاز مداخله در مرمت را دارند. شناخت ساختار بافت امری لازم و مستندسازی آن شرط کافی است و سپس طرح احیا کامل کننده ساختار بافت خواهد بود که شامل ساختار فرهنگی، تاریخی، اجتماعی، کالبدی، جمعیتی و ... است که این شناخت و معرفی رهنمون خوبی جهت انتخاب گزینه‌های مداخله خواهد بود. لذا استخراج الگوهای معیشتی، زیست محیطی و پایداری نیز ممکن است بر اثر این شناخت و معرفی میسر گردد. به هر حال این شناخت و مستندسازی در راستای برنامه‌ریزی هدفمند با چهارچوبی حفاظت محور تغییرات را می‌پذیرد و قابلیت کنترل را به عنوان امری حیاتی، مبنا قرار می‌دهد. ضمن اینکه به الگوهای ثابت و قابل دفاع پافشاری می‌نماید.

مستندسازی را از دو منظر می‌توان نگاه کرد:

۱- منظر شواهد موجود: تجربه بروژ در سال ۱۹۷۳ میلادی بر فهرست برداری تأکید می‌کند و آنرا مبنای برنامه‌ریزی برای حفاظت و احیا بافت قدیم بروژ قلمداد می‌کند.

فهرست موجود از بافت بروژ شامل داده‌هایی از قبیل: کاربری ابنیه، شریان‌های موجود، فضاهای باز شهری، مالکیت بناها، خانه‌های شخصی و خانه‌های استیجاری بوده است که امر شناخت و مستندسازی از خانه‌های مسکونی مالک دار و خانه‌های استیجاری در جهت برنامه‌ریزی بافت بسیار کمک نمود، زیرا بر خانه‌های استیجاری که خالی از سکنه بود مالیات افزون تری وضع شد، یا در گذرهای باریک و تنگ در صورت توقف اتومبیل مبالغ قابل توجهی هزینه پارکومتر تعلق گرفت. بدین صورت مشاهده می‌شود که مستندسازی و برداشت دقیق وضع موجود، جنبه کاربردی می‌یابد و در برنامه‌ریزی مفید واقع می‌شود.

اما ابعاد ریزتر مستندسازی از بناهای موجود در بافت شامل موارد زیر است:

مستندات کالبدی با درجه بندی آنها شامل:

۱- بناهای با وضعیت خوب یا نیازمند مرمت فوری

۲- موقعیت و جایگاه شهری بنا

۳- نماهای شهری

۴- پوشش‌های گیاهی

در تجربه بریتانیا یک دبیرخانه ایالتی تشکیل شده است که وظیفه آن فراهم کردن فهرستی از بناهای تاریخی موجود در بافت است. ساختمان‌های فهرست شده فوق در دستور کار برنامه‌ریزی دو سازمان شامل محیط زیست و سازمان میراث ملی قرار می‌گیرد. میراث انگلستان فهرست کردن و طبقه‌بندی بناها را توسط بخش‌های مختلف دولتی عملی کرده است.

گرچه تمام آثار و ابنیه طبقه‌بندی شده در بریتانیا، تحت پوشش حفاظت قانونی نیستند، ولی ممکن است از طریق برنامه‌ریزی تحت پوشش انواع خاصی از حفاظت قرار گیرند.

به‌رحال ثبت بناهای تاریخی مستلزم مستندسازی است و خود ثبت، به عنوان یک فعالیت مستقل حفاظت تلقی می‌شود که شامل فرآیندی از شناسایی تا حفاظت قانونی است. تجربه بروژ، بریتانیا و فرانسه چنانچه به تفصیل در بخش‌های قبل آمده، حاکی از اهمیت مسأله فوق است و رمز موفقیت بخشی از برنامه‌ریزی‌های انجام شده در راستای اهداف کلان و سیاست‌ها و راهبردهای کلان از همین طریق میسر شده است. با توجه به بررسی‌های فوق ضوابط مرتبط با حفاظت از بافت‌های با ارزش تاریخی فرهنگی را می‌توان به شرح زیر جمع بندی کرد:

- ۱- حفاظت، مرمت و احیای فضاها و ابنیه عمومی در اولویت نخست باید باشد.
- ۲- حفاظت و مرمت ساختار اصلی بافت از جمله بازارهای تاریخی در اولویت نخست باید باشد.
- ۳- حفظ یکپارچگی بافت تاریخی یک الزام است.
- ۴- کنترل تراکم در بافت تاریخی و تثبیت آن بر مبنای توانمندی‌های زیرساختی موجود و خط آسمان الزامی است.
- ۵- تعمیم فرآیند مرمت شهری به یک امر همه جانبه و درگیر کننده همه اقشار بافت الزامی است.
- ۶- تعمیم امر آموزش، حفاظت و مرمت واحیا از جامعه تخصصی به ساکنان و عموم افراد جامعه و تقویت نقش آنها در این امر ضروری است.
- ۷- تشخیص محورها، قطب‌ها و نقاط عطف شهر تاریخی و استفاده از آنها در جهت خوانا کردن ساختار شهر تاریخی و همچنین استفاده از آنها در راستای ساماندهی مسیرهای توریستی توصیه می‌شود.
- ۸- توصیه همزمان به نیازهای ساکنان و نیازهای توریستی و تلاش در تعامل این ضروری است.
- ۹- فرآیند مرمت شهری از تصمیم‌گیری از بالا به پائین می‌تواند به تصمیم‌سازی و اجرای همزمان تغییر یابد.
- ۱۰- ارتقای سطح اهداف اقتصادی صرف که منجر به فروش تراکم است به اهداف اقتصاد گردشگری ضروری بوده و می‌تواند در جهت حفاظت و تثبیت هویت و ارزش‌ها مفید واقع شود.

۱۱- طی مسیره‌های معین و روند تصویب طرح‌های مربوط به محدوده تاریخی شهر می‌تواند در ایجاد فرهنگ عمومی به صورت عملی کمک کند، بالاخص طراحان و مدیران ناظر بر اجرا را به این امر واقف می‌گرداند که تصویب طرح آنها منوط به رعایت اصول خاصی است که ضوابط ناظر بر طرح‌ها آنها را مشخص می‌گرداند.

۱۲- مرکز تاریخی شهر و محلات قدیمی باید متناسب مسکن، فعالیت‌های فرهنگی و گردشگری و مشاغل کوچک سازماندهی گردد.

۱۳- تجارب شهرهایی مانند بولونیا و بروژ مقوله مشارکت شهروندان و حفظ ساختار جمعیتی را به صورت جدی مورد ارزیابی قرار داده است و تجربه ماره جذب اقشار جدید را با موفقیت پشت سر گذاشته است، لذا توصیه می‌شود که در جذب اقشار اجتماعی به بافت تاریخی ضمن متناسب سازی وضع موجود برای گرایش‌های مختلف اقشار اجتماعی در گزینش مکان توجه شود و از شگردهای تبلیغی با آماده کردن این بستر به صورت مکان با هویت، جهت جلب همکاری و کمک و سرمایه‌گذاری برای اقامت بهره گرفته شود.

۱۴- تأمین سلسله مراتب ورود به بافت تاریخی شامل وسائط و ابزارهای مناسب آن و نظام‌های مدیریت ترافیک، حمل و نقل و پیش بینی مبدل‌ها برای محدوده تاریخی آن ضروری است.

۴- تبیین و ارائه راهبردها، راهکارهای عملی، اجرایی و ضوابط برای احیای فضاها و مراکز بافت‌های فرهنگی - تاریخی شهرهای ایران

چشم انداز: هدف نهایی عبارتست از ارایه آیین‌نامه‌ای جامع و کلی که پس از طی مراحل قانونی، قابلیت تبدیل به ضابطه مشخص را خواهد داشت. این آیین‌نامه گاه جنبه توصیه می‌یابد تا از طریق ترویج و فرهنگ سازی، زمینه قانونی برای آن فراهم آید و گاه شکل منشور به خود می‌گیرد تا منجر به درگیر شدن کلیه نهادهای دست‌اندرکار مدنی گردد که پشتوانه آن اجماع خبرگان است، و در نهایت به صورت ضابطه و قوانین مشخص پس از طی مراحل قانونی و به دلیل بلوغ فکری و فرهنگی جامعه، جامعه عمل خواهد پوشید. لذا توصیه و منشور نیز در پروسه‌ای خاص می‌تواند در آتی به ضابطه تبدیل گردد.

تعاریف

توصیه: در واقع نوعی امر به معروف است که در حوزه معماری و شهرسازی و امور مرتبط با آن جاری می‌گردد و در اصل بسیار پسندیده خواهد بود که مخاطبان آن، اعم از مسئولین اجرایی، مدیران، طراحان و برنامه‌ریزان، آن را به عنوان یک اصل که محصول تجارب قبلی و منتج از پژوهش‌های علمی اعتقادی است، در فرآیند عملیات مربوطه مدنظر قرار دهند.

منشور: توصیه‌هایی است که موردقبول و اجماع خبرگان و صاحب نظران امر قرار می‌گیرد و حتی می‌تواند جنبه جهانی داشته باشد، لذا عمل بدان‌ها مأخوذ از فرضیه‌ای است که در مورد این مقوله خاص، بافت‌های تاریخی و شهرهای قدیمی را میراثی جهانی می‌پندارد که متعلق به بشریت است.

ضابطه: دستورالعملی قانونی است که پس از طی مراحل مربوطه ابلاغ، و تخطی از آن عواقب کیفری و جزایی خواهد داشت و در واقع متضمن نظم اجتماعی، فرهنگی، تاریخی و اعتقادی مترصد بر مقوله موردنظر (بافت تاریخی) می‌باشد.

راهبرد: منظور تدوین استراتژی کلانی است که بتواند با رصد اهداف و چشم اندازه‌های وسیع، تغییرات را کنترل و راهبری نماید.

راهکار: منظور انتخاب گزینه‌های عملی و موردی است که به صورت تاکتیکی در سهولت تحقق امور مربوطه در زمان و مکان خاص برای احیای بافت تاریخی یاری می‌رساند.

احیا: هدف باززنده سازی و باز به کارگیری مواردی معماری و شهرسازی گذشته با ملحقات مربوطه می‌باشد؛ مواردی که در گذشته نقش مستقیم در شکل ساختار معماری و شهرسازی ایران اسلامی را داشته‌اند.

معاصر سازی فضاها: هدف عبارت از ایجاد شرایطی است (اعم از شرایط محیطی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی) که بناها، فضاهای شهری و بافت تشکیل دهنده محدوده تاریخی بتواند با شرایط روز تطبیق یافته و از سوی دیگر شرایطی که متضمن تطبیق پذیری ابزارها با کالبد موجود شهر تاریخی است، محقق نماید.

بافت فرهنگی تاریخی شهرهای ایران: بستر موجود در شهرهای تاریخی ایران را می‌توان در ابعاد فرهنگی، کالبدی، اجتماعی و اقتصادی مورد ارزیابی قرار داد، لذا این بستر دارای دست مایه ویژه‌ای است که تنها پس از مطالعه و شناخت می‌توان به ارزش‌های پایدار آن پی برد، لذا ارزش تاریخی آن به دلیل ارزش‌های فرهنگی و عمیق انسانی آمیخته با اعتقاد است که تحت عنوان معماری شهرسازی دوران اسلامی بطور اخص قابل تعریف است که به دلیل همین خصوصیات، پیش‌بینی تدابیر لازم جهت حیات آن ضرورت پیدا می‌کند.

دامنه کاربرد: توصیه‌ها، منشور و ضوابط، برای کلیه مشاورین، معماران و طراحان شهری، برنامه‌ریزان و دستگاه‌های تهیه و تصویب و نظارت بر اجرای طرح‌های توسعه شهری و شهرداری‌ها قابل استفاده خواهد بود. بدیهی است که توصیه‌ها و منشورها زمینه مساعد جهت اقبال عمومی برای ضابطه‌مند شدن را فراهم خواهند کرد.

حوزه شمول: با علم به اینکه پدیده مدنی، اعم از جامعیت شهر و بافت تاریخی آن یک کل واحد را تشکیل می‌دهند و با توجه به اینکه توسعه شهرهایی که دارای بافت تاریخی هستند (تقریباً ۹۰٪)

شهرهای ایران) و تصمیم بر احیا و تجدید ساختار محدوده قدیمی این شهرها مستلزم نگرشی خاص است، لذا این کلیت شامل این نتایج خواهد بود. بدیهی است که ابعاد این مقوله منحصر به حوزه محدود قدیمی شهرها نخواهد بود، بلکه ساختار شهر را به طور کلی مدنظر دارد و قصد بر آن است که کل شهر، دارای ساختاری پیوسته گردد که نظم حاکم بر آن نیز بازتاب مثبت در محدوده تاریخی خواهد داشت و بالعکس. از آنجایی که پدیده مدنی و توسعه مبتنی بر اصالت‌ها، خود نوعی میراث محسوب می‌شود، لذا ابعاد آن ملی و گاه فراملی است.

اهداف

الف- تلاش در جهت یافتن روش‌های منطقی جهت استفاده بهینه از منابع میراثی در حوزه معماری و شهرسازی و تأمین سلامت و رفاه ساکنان و شاغلین بافت تاریخی
ب- تلاش در یافتن روش‌های منطقی در استفاده از ابزارهای جدید حمل و نقل در محدوده تاریخی شهرها

پ- تلاش در یافتن روش‌های منطقی در مداخلات جدید در محدوده تاریخی شهرها

ت- احیای فرهنگ معماری^۱ و شهرسازی غنی گذشته کشور

ث- افزایش تعاملات اجتماعی، فرهنگی و تلاش در جهت تنظیم جریان حیات مدنی معقول در محدوده تاریخی شهرها

ج- تلاش در جهت ایجاد شرایطی که تعامل شهرسازانه، معمارانه و انسانی بین کل شهر و محدوده تاریخی به یک پیوند اصیل مبدل گردد و هرکدام متضمن حیات دیگری گردد و از هم تغذیه نمایند و بتوانند در مجموع و در پیوستگی خویش به میراثی پایدار و توانمند تبدیل گردند.

راهبردها و راهکارهای عملی، اجرایی و ضوابط مربوط به مقوله احیای بافت تاریخی فرهنگی کشور

با توجه به اصل "تنوع فرهنگی و تاریخی پدیده‌ها" و تنوع جغرافیایی، اقلیمی و سکونت‌ی و به تبع آن فرهنگی و گونه‌گونی و تنوع دلپذیر و قابل تعمق در پهنه فلات ایران، آرایه نسخه‌های کمی برای کل سرزمین منطقی نخواهد بود. به همین جهت اهداف مورد نظر به صورت توصیه، منشور و ضابطه با

۱. امروزه گستره معماری بسیار وسیع‌تر از آن است که در چند دهه گذشته مورد نظر بوده، لذا مقولاتی همانند انرژی، استفاده از مصالح بومی، توجه به مقولات زیست محیطی، استفاده از توانمندی‌های محیطی اعم از مصالح، فن‌آوری و فن‌آوران بومی بیش از هر زمانی مورد توجه است. تمام این مقولات در معماری و شهرسازی گذشته ایران دوران اسلامی جایگاه خاصی داشته، لذا حفظ، مرمت و احیای شواهد به عنوان الگوهایی در راستای تسری این فرهنگ کمک‌رسان است؛ اما احیای مضامین فوق در مداخلات جدید نیز به منزله استفاده از میراث فرهنگی تاریخی است.

مضامینی کیفی تنظیم گردیده است. لذا قالب کلی در مورد هر کدام از ریز اقلیمها و مناطق جغرافیایی ویژه به تبع نیازها به ضوابط کمی تبدیل خواهد شد، کما اینکه ضوابط موجود در جهان نیز از همین ویژگی برخوردارند.

الف- توصیه‌ها

الف-۱- مستندنگاری

- تشخیص محورها، قطبها و نقاط عطف شهر تاریخی و استفاده از آنها در جهت خوانا کردن ساختار شهر تاریخی و همچنین استفاده از آنها در راستای ساماندهی مسیرهای توریستی توصیه می‌شود.

الف-۲- اصالت و اعتبار فرهنگی

- حفاظت از لایه‌های تاریخی در بنا، مجموعه و بافت‌های تاریخی و خواناسازی آنها به اعتبار فرهنگی و اصالت آنها کمک می‌کند.

- اعتبار و اصالت بناها، مجموعه‌ها و بافت‌های تاریخی باید به عنوان یک معیار اساسی قلمداد شود و باید از هرگونه جعل، تقلید و کاذب سازی که ارزش تاریخی و هنری را تحت الشعاع قرار دهد، اجتناب شود.

الف-۳- فرهنگی

- ترویج ارزش‌ها در فرهنگ عمومی، تأثیر بنیادی در امر حفاظت دارد.

- برنامه ترویج عمومی شامل شناخت از ارزش‌های میراثی و اطلاع‌رسانی با شیوه‌های مناسب می‌بایست از دوره ابتدایی در مدارس آغاز شود.

- حفاظت قانونی از بافت‌ها و محوطه‌ها و بناها با استفاده از روش‌هایی مانند فهرست کردن دارایی‌ها، تدوین قوانین، آیین‌نامه مرتبط و مدون، منشورهای مرتبط و پاداش‌های مالیاتی، تدوین و نشر میزان بهره‌های فرهنگی میسر است.

- استفاده از شیوه‌های بومی در امر حفاظت با توجه به بستر اجتماعی و فرهنگی آن تسهیل کننده امر حفاظت است.

- توانمندسازی فرهنگی بافت‌های تاریخی می‌تواند به عنوان یک راهکار کمکی قلمداد گردد.

الف-۴- اجتماعی

- استفاده از شواهد میراثی در جهت تنوع‌بخشی به گونه‌های مختلف فرهنگی و جغرافیایی به منظور ادراک زندگی‌های متفاوت توصیه می‌شود.

- ایجاد انگیزه در شهروندان و مالکان خصوصی و بالاخص دفاتر و شرکت‌های خصوصی برای تملک بناهای تاریخی و اختصاص عملکردهای ویژه به نحوی که ضمن تأمین معیشت، هویت مکان را تقویت نماید، ضروری است.
- با علم به آگاهی و اعتمادی که مردم نسبت به روش‌های سنتی مشارکت نظیر وقف، نذر و باقیات و صالحات دارند ضروری است در کاربرد این روش‌ها و تقویت آنها در امور مربوط به حفاظت و احیا توجه کافی مبذول گردد.
- بستر مناسب جهت اقدامات حفاظتی و مرمتی تنها با فراهم کردن زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی میسر است.
- ساماندهی بافت سکونت‌ی یکی از اصلی‌ترین اهداف حفاظت است.
- متناسب سازی بافت برای زندگی معاصر مستلزم تأمین خدمات عمومی در بافت است.
- باید شیوه‌هایی پیش گرفت تا مقوله حفاظت از سوی ساکنان بافت مورد حمایت قرار گیرد.
- جایگاه شهر تاریخی بایستی در کل شهر تعیین شود.
- توانمندسازی اجتماعی بافت‌های تاریخی می‌تواند به عنوان یک راهکار مورد استفاده جدی قرار گیرد.

الف -۵- اقتصادی

- تأمین منابع مالی برای حفاظت، مرمت و احیای بافت تاریخی از طریق نهادهای غیر دولتی (افراد خیر- بانک‌ها- صنایع و ...) ضرورت دارد.
- حمایت‌های مالی مردم در مرمت و احیای پروژه‌هایی نظیر؛ مساجد، حمام‌ها، آب انبارها و سایر بناهای عام‌المنفعه بایستی ترویج شود تا از این طریق راه برای سایر مشارکت‌ها گشوده شود.
- فعالیتهای انجمن‌ها و تشکل‌های مردمی برای حفاظت و مرمت بافت‌های تاریخی فرصت مغتنمی است.
- اهداف معین مربوط به مؤلفه‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی به امر حفاظت و مرمت بافت‌ها کمک می‌کند (مشروط به آنکه اهداف اقتصادی متضمن اهداف تاریخی- فرهنگی نیز باشد).
- توانمندسازی اقتصادی بافت‌های تاریخی می‌تواند به عنوان یک راهکار مورد استفاده جدی قرار گیرد.

الف -۶- مدیریت

- تشکیل سازمانی به نام سازمان مراقبت از آثار و ابنیه فهرست شده، متشکل از مالکان ابنیه مرمت‌شده‌ای که مدیریت آنها را مالکان به عهده دارند و نماینده دستگاه‌های ذیربط مانند

سازمان میراث فرهنگی، شهرداری، راه و شهرسازی و دانشگاه در آن شرکت دارند، توصیه می‌شود.

- پیش‌بینی و تشکیل کمیسیون‌های مدیریت بحران برای بافت تاریخی در برابر حوادثی مانند زلزله و سایر بلایای طبیعی و آلودگی هوا توصیه می‌شود.
- چند اصل به شرح زیر می‌تواند متضمن اجرای طرح‌های بافت تاریخی باشد:
 - الف- تشکیل مدیریت‌های محلی و بومی
 - ب- ایجاد و تأسیس دستگاه‌های قانون‌گذار و تأمین پشتوانه حقوقی آنها
 - پ- جلب سرمایه‌گذاران در عرصه و اعیان
 - ت- ایجاد زمینه و امکان مشارکت ساکنان و شاغلان بومی در احیای بافت تاریخی
 - ث- مشارکت متخصصان مرمت شهری
- توانمندسازی نظام‌های مدیریتی سنتی شهر می‌تواند یک راهکار کمکی در جهت حفاظت و احیا قلمداد شود.

الف - ۷- برنامه‌ریزی و سیاستگذاری

- در صورتی که جامع‌نگری طرح‌های بالادست چهارچوب اقدامات را فراتر از محدوده تاریخی ببینند، انگاره‌های مربوط به تعدیل جمعیت، عدالت اجتماعی، معیشت، فعالیت‌های مختلف اقتصادی و صنعتی را با هم برای توانمندی‌های سرزمین برنامه‌ریزی خواهد کرد و تنها در آن صورت است که مراکز تاریخی و سنتی شهرها نقش واقعی خود را که همانا نقش فرهنگی است، ایفا خواهند نمود و در صورت تحقق اهداف فوق، عواقب پیش‌بینی نشده ناشی از افزایش جمعیت و فعالیت‌های متبوعه کنترل خواهد شد و از فشار غیرمستقیم آنها بر پیکره آسیب پذیر شهر تاریخی جلوگیری به عمل خواهد آمد.
- فعل و انفعالات مترصد بر شهرهای تاریخی می‌بایست طی یک برنامه‌ریزی کلان و با سیاستگذاری‌های اقتصادی، معیشتی و سکونت، عوارض اجتماعی ناشی از تمرکز را تعدیل نماید.
- سیاست عدم تمرکز و تلاش برای ایجاد و تقویت مراکز کوچک‌تر در ایجاد جاذبه‌های تولیدی مؤثر بوده و به بازدهی جمعیت این نقاط کمک می‌نماید.
- جلب پشتیبانی‌های سیاسی در حفاظت و احیای بافت تاریخی ضروری است.
- تقویت مهارت‌های بومی در وادی مرمت و احیا برای حفظ الگوها و ویژگی‌های ساختاری معماری و شهرسازی از زیرساخت‌های اصلی است.

- در راستای عدم تمرکز برای شهرهای بزرگ (غیر از قطب‌های جدید شهری در حومه) می‌توان به احیای محله‌های قدیمی نیز در کمک به زمینه فوق پرداخت، منوط به اینکه مشکلات و مسائل مبتلا به آن مورد برنامه‌ریزی جدی قرار گیرد.
- اهداف گردشگری و جاذبه‌های مربوط به آن همچنین اهداف ارتقای محیط و فضای فرهنگی زندگی می‌تواند و در مواقعی می‌بایست جایگزین اهداف اقتصادی صرف در بافت تاریخی گردد.
- کوچک سازی گستره‌های مداخله در بافت تاریخی ارجح است.
- جلب مشارکت‌های مردمی و ایجاد تشکل‌های غیردولتی در بافت تاریخی توصیه می‌شود.
- طی مسیرهای معین و روند تصویب طرح‌های مربوط به محدوده تاریخی شهر می‌تواند در ایجاد فرهنگ عمومی به صورت عملی کمک کند، بالاخص طراحان و مدیران ناظر بر اجرا را به این امر واقف می‌گرداند که تصویب طرح آنها منوط به رعایت اصول خاصی است که ضوابط ناظر بر طرح‌ها آنها را مشخص می‌گرداند.
- تجارب شهرهایی مانند بولونیا و بروژ مقوله مشارکت شهروندان و حفظ ساختار جمعیتی را به صورت جدی مورد ارزیابی قرار داده است و تجربه ماره جذب اقشار جدید را در روش برخورد با موفقیت پشت سرگذاشته‌اند، لذا توصیه می‌شود که در جذب اقشار اجتماعی به بافت تاریخی ضمن متناسب سازی وضع موجود برای گرایش‌های مختلف اقشار اجتماعی در گزینش مکان توجه شود و از شگردهای تبلیغی با آماده کردن این بستر به صورت مکان با هویت، جهت جلب همکاری و کمک و سرمایه‌گذاری برای اقامت بهره گرفته شود.

الف - ۸- آموزش و ترویج

- تسری فرهنگ آموزش بهره‌برداری از بافت تاریخی به موازات آموزش‌های آکادمیک ضرورت دارد.
- معرفی اصول مربوط به توسعه پایدار در وادی حفاظت و مرمت و پیوند و تلفیق آن با سایر عوامل و پدیده‌ها نظیر پدیده‌های زیست محیطی مفید است.
- شناخت و معرفی ارزش‌های مختلف بافت تاریخی از قبیل ارزش‌های زیست محیطی، صرفه جویی در مصرف انرژی، شیوه‌های بومی مربوط به ساخت و ساز و الگوهای پایدار معماری و شهرسازی، مهمترین ابزار جهت توجیه حفاظت و احیا است.
- توسعه از درون متضمن این مفهوم است: "توانمندی درونی بافت‌های تاریخی اعم از بافت‌های اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی در مسیر توسعه به عنوان مکمل جریان توسعه کیفی خواهند بود."

- تفکر توسعه حفاظت محور می‌تواند رمز موفقیت حفاظت از محدوده تاریخی تلقی گردد که ضمن احیای آن ارتقای فضای زیستی انسان‌ها را نیز مد نظر قرار می‌دهد.
- تسری فرهنگ حفاظت و مرمت از حوزه محدود معماری و شهرسازی به حوزه‌های وسیع‌تر از قبیل میراث زیرساخت‌های شهری و روستایی و میراث کشاورزی و ... ضروری است. در این راستا دانشکده‌های عمران، کشاورزی، پزشکی، مهندسی می‌توانند نقش ایفا کنند.
- ضرورت تلاش محققان معماری برای مطالعه و استخراج الگوهای برگرفته از معماری سنتی به نحوی که به استمرار و ادامه حیات معماری اصیل کمک کند، واجد اهمیت عملی است.
- انتخاب و اجرای طرح‌های نمونه مستخرج از معماری سنتی بالاخص در محدوده تاریخی شهر و اهدای جوایز به طرح‌های برگزیده از ابزارهای مفید جهت اشاعه فرهنگ اصیل معماری است.
- استفاده از متدولوژی علمی و روش‌مند در طرح‌های مربوط به بافت تاریخی و مرمت شهری یک ضرورت اجتناب ناپذیر است، لذا تهیه، تدوین و تألیف کتابچه‌های راهنما برای این امر لازم است.

الف - ۹- کالبدی

- کلیه طرح‌های مربوط به جایگزینی‌ها در فضاهای متروکه و مخروبه که بر اساس اصول معین، مجاز تشخیص داده شده‌اند، بایستی از طریق مسابقه و داوری ذیصلاح علمی مورد طراحی و اجرا قرار گیرند. هیئت قضاوت جهت انتخاب طرح‌های برتر، متشکل از اساتید دانشگاه با تخصص‌های مربوطه، جامعه‌شناس شهری، نهادهای ذیربط و نمایندگان اهالی بافت خواهد بود. اجرای طرح‌ها حتی‌المقدور می‌بایست توسط مشاور طراح نظارت شود. اجرای طرح‌ها حتی‌المقدور می‌بایست توسط پیمانکاران متخصص امر مرمت اجرا شوند.

الف - ۱۰- قوانین و تشکیلات

- در راستای تشویق مقوله حفاظت، استفاده از روش‌هایی مانند بخشودگی مالیاتی، اعطای تراکم شناور (قابل استفاده در سایر بخش‌های شهر برای مالکان قطعات بافت تاریخی) توصیه می‌شود. بدیهی است کلیه کمک‌ها و سیاست‌های تشویقی تا زمانی که بافت تاریخی از رونق کافی برخوردار می‌گردد، الزامی خواهد بود و تدریجاً و به مرور زمان این کمک‌ها تعدیل خواهد شد.
- تقویت سمن‌های فعال در وادی حفاظت و مرمت مفید خواهد بود.
- تقویت و حمایت از پیمانکاران فعال در امر مرمت در بافت‌های تاریخی موجب فعال شدن بخش خصوصی در امر حفاظت و احیا خواهد شد.

- حضور قانونی نماینده سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در شورای عالی شهرسازی ضروری است.

ب- منشور

ب-۱- فرهنگی

- مفهوم یادمان تاریخی در برگرفته استقرارهای شهری یا روستایی است که در آنها شاهی از یک تمدن خاص یا تحولی مهم یا واقعه‌ای تاریخی یافت شود و این رویدادها که به ارزش فرهنگی تبدیل شده‌اند، می‌بایست مورد حفاظت قرار گیرند.
- هرگونه مداخله در بناها و بافت‌ها و محوطه‌ها و مجموعه‌ها بایستی به ویژگی سنتی موجود در آنها توجه داشته، مفهوم و روح تاریخی آن را تحت‌الشعاع قرار ندهد.

ب-۲- اجتماعی

- نوسازی و به طور کلی مداخلات صرف کالبدی به تنهایی متضمن احیای بافت‌های تاریخی نیست، بلکه راهکارهای غیرکالبدی مانند اشتغال‌زایی، کاهش فقر و انزوای اجتماعی، تدارک تسهیلات عمومی، رفاهی و برنامه‌های آموزشی حرفه‌ای و رسمیت یافتن نقش واقعی مشارکت‌های مردمی به عنوان یک اصل جایگزین، بر درگیری گسترده بخش‌های دولتی در مداخلات توسعه شهری ضروری است.
- مجموعه اقدامات مقطعی، به مرمت جامع بافت‌های تاریخی و احیای آنها نمی‌انجامد، لذا تداوم و پیوستگی در اصول بنیادین طرح‌ها با اهدافی نظیر ارتقای کیفیت محیط شهری و مداخله مشارکتی میسر است. بالا بردن آگاهی ساکنان در زمینه شیوه‌های ایجاد تحول و تجدید حیات مرکز شهر قدیم قابل تأکید است. برقرار کردن ارتباط مشارکتی با خرده فروشان و مغازه‌داران، جلب مشارکت مالی و فنی مهندسان، مدیران، شرکت‌های خصوصی و اقشار دیگر ضروری است. بدیهی است که در آغاز امر سیاست‌ها و برنامه‌های حمایتی و پشتیبانی و سرمایه‌گذاری اولیه بخش‌های دولتی یا عمومی شهرداری‌ها نیز مطلوب خواهد بود.
- در مدیریت یک مکان به قصد حفاظت می‌بایست به مفاهیم و ارتباطات اجتماعی بین مردم و مکان مورد نظر توجه کرده و زمینه مشارکت ساکنان و استفاده کنندگان را فراهم آورد.

ب-۳- اقتصادی

- زمانی از بین بردن محله‌های شهری و مکان‌های تاریخی هزینه پیشرفت انگاشته می‌شد ولی اکنون برنامه‌ریزان به این مهم واقف شده‌اند که حفاظت از محلات و موارث گذشته از بنیان‌های پایدار در توسعه شهر هستند. لذا ایجاد تعادل و توازن بین توسعه و حفاظت که باعث ارتقای کیفی حیات گشته

و هویت مکان را مورد نظر قرار می‌دهد، ضروری خواهد بود. این سیاستگذاری به طور قطع اهداف کلان حفاظت و توسعه را تحت‌الشعاع قرار خواهد داد.

سیاست‌های منسجم و مناسب مربوط به توسعه اقتصادی و اجتماعی برای حفاظت از بافت‌های تاریخی ضروری است.

ب-۴- مدیریت

فرآیند مرمت شهری از تصمیم‌گیری از بالا به پایین می‌تواند به تصمیم‌سازی و اجرای همزمان تغییر یابد. تأمین سلسله مراتب ورود به بافت تاریخی، وسائط و ابزارهای مناسب آن، نظام مدیریت ترافیک و حمل‌ونقل و پیش‌بینی مبدل‌ها ضروری است.

تدوین طرح مدیریتی بناها، محوطه‌ها و بافت‌های تاریخی که از اهرم‌های اصلی حفاظت و احیای این آثار است و به عنوان استراتژی نوین در مقابل استراتژی موزه‌ای و یا حفاظت‌های موزه‌ای یا تغییرات کالبدی- فضایی احتمالی تلقی می‌شود، ضروری است.

ب-۵- برنامه‌ریزی و سیاستگذاری

- پیوند ساختاری مرکز شهر تاریخی و شهر جدید به منظور ایجاد تعامل بین دو بخش فوق (یکبارچگی کل شهر) و ایجاد نیروی تطبیق‌پذیری با تغییرات، ضروری است.

- حفاظت از هویت تاریخی شهر قدیم از طریق حفاظت از میراث معماری و مناظر مختلف شهری اعم از مناظر اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و مناظر طبیعی ضروری است (مناظر طبیعی به طور خاص بوده و شامل الگوهای فضایی و کالبدی سنتی در بافت تاریخی است).

- طرح‌های جامع شهری و راهبردهای کلان توسعه می‌بایست بر مقوله مهاجرت از بافت و بالعکس تمرکز کرده، دلایل آن را بررسی نمایند و در راستای تعدیل آن، برنامه‌ریزی کرده و طرح تهیه کنند.

- اصول و معیارهای مربوط به روش‌های حفاظت، مرمت و احیای بافت تاریخی می‌تواند پنج اصل را مبنا قرار دهد:

وحدت: به مفهوم این که هر گونه مداخله بایستی در تطابق کامل با خصوصیات و هویت منحصر به فرد بافت تاریخی پیش‌بینی گردد و ضامن این هماهنگی هیئت و کمیسیون تصویب طرح است که افراد آن را صاحب نظران، علاقمندان بومی، اساتید برجسته دانشگاه و نماینده مستقیم مسئول بخش تاریخی تشکیل می‌دهد.

جامعیت: رویکرد چند وجهی و همه جانبه به فرآیند، شامل ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی نه تنها از نقطه نظرهای صرف فنی یا شهرسازانه بلکه گزینش استراتژی جامع و مناسبی که

بتواند تعادلی بین ارتقای میراث معماری و شهرسازی بافت و بهبود کیفیت زندگی ساکنان آن را به وجود آورد تا جاذب اقشار بیشتری گردد، ضروری است.

همکاری، تعاون و تعامل و ایجاد زمینه مشخص و تعریف شده برای فعالیتهای اجتماعی و تعیین چهارچوب قانونی که از طریق آن کلیه ارگانها و نهادهای درگیر در فرآیند مرمت و احیای بافتهای تاریخی شامل سیاست‌گذاران، متخصصان، ارگانها و نهادهای اجتماعی و شهروندان برای دستیابی به توافق جمعی با پشتوانه خرد جمعی جهت تضمین پایداری اقدامات مرمت و احیا عمل کنند، ضروری است.

انعطاف‌پذیری: فرآیند زمان‌بر پدیده مرمت و احیا مستلزم ارزیابی‌های مداوم از اقدامات است و امکان تغییر استراتژی مربوطه در طول دوره اجرا جهت انطباق با تغییرات پیش‌بینی نشده اجتماعی و اقتصادی بایستی همواره مد نظر قرار گیرد.

بوم‌آوری: راهبردها و پیشنهادات مربوط به مرمت و احیای بافت تاریخی بایستی بر اساس خصوصیات ویژه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی هر منطقه تهیه گردد.

- مراحل مختلف مربوط به روش‌های مداخله در بافتهای تاریخی در سه مرحله به شرح زیر قابل تقسیم‌بندی است:

پشتوانه سیاسی، خواست و حمایت سیاسی گام نخست در فرآیند حفاظت، مرمت و احیا است. بدیهی است مستندات اولیه جهت جلب این حمایت عبارتند از:

تصمیم‌گیری اولیه برای سازماندهی مدیریت مناسب از فرآیند مرمت و احیا تعیین محدوده مورد دخالت در بافت و سازماندهی ارگان‌های ذی‌مدخل در امر حفاظت، مرمت، احیا و بالاخص تعیین نقش ساکنان محدوده است.

شناسایی و تشخیص مسأله: بررسی و تحلیل طرح‌های بالادست و همچنین قوانین و ضوابط ناظر بر محدوده، شناسایی نیازها و توقعات ساکنان محدوده ضروری است. تحلیل‌ها و نتایج حاصل از این بخش مبنایی برای شناسایی یکپارچه منطبق بر آرای عمومی و منطبق بر حمایت‌های سیاسی خواهد بود.

راهبرد: اساس و بنیان‌های راهبردی بر شناسایی و تشخیص یکپارچه و بر اساس استراتژی استوار خواهد بود. فرآیند فوق ممکن است در مواردی نشانگر آن باشد که مراحل تحلیلی کافی نبوده و بازگشت به مرحله شناخت را به منظور کامل کردن اطلاعات اولیه ضروری تشخیص دهد. با محرز شدن سناریو اهداف قابل اجرا، طرح مربوطه تهیه می‌گردد و از آن به بعد مراحل مربوط به اقدامات جهت تحقق امر آغاز می‌شود. بدیهی است که طرح می‌بایست با توافق جمعی مطابقت داشته باشد و تأیید سیاستمداران امر جهت جلب پشتیبانی ضروری خواهد بود. تهیه ضوابط و قوانین ناظر بر اجرا و پیش‌بینی ابزارهای لازم نیز ضروری خواهد بود.

اقدام: این مرحله شامل به اجرا در آوردن کلیه اقدامات پیش‌بینی شده در طرح اجرایی شامل

برنامه‌های عملیات شهری و پروژه‌های مشخص برای تک بناها، فضاهای باز، شریان‌ها و غیره است. تهیه دستورالعمل برای هر کدام از موارد فوق قبل از اجرا ضروری خواهد بود.

نظارت: این مرحله پس از عبور از مراحل قبلی نمود پیدا می‌کند. بدیهی است که نظارت توأم با ارزیابی مداوم از اقدامات انجام شده همراه خواهد بود.

- تغییرات متناسب با نیازهای روز می‌بایست با استفاده از مصالحی انجام بگیرد که پیوستگی و انسجام محیطی آن رعایت شده باشد.

ب-۶- آموزش و ترویج

- طرح مباحث مربوط به شهرهای تاریخی و تک بناهای ارزشمند سنتی در محیط‌های آموزشی و در مقاطع مختلف تحصیلی به ویژه در مدارس ضروری است.

- تعمیم امر آموزش، حفاظت و مرمت واحیا از جامعه تخصصی به ساکنان و عموم افراد جامعه و تقویت نقش آنها در این امر ضروری است.

- امر حفاظت و مرمت می‌بایست نه تنها در دانشکده‌های معماری، مرمت و شهرسازی بلکه در کلیه رشته‌ها مورد توجه و برنامه‌ریزی قرار گیرد. سایر موارد کشور اعم از میراث کشاورزی، میراث زیرساخت‌های آبی و غیره به عنوان حفاظت از بخش‌هایی از مناظر فرهنگی تاریخی بایستی در نظام برنامه‌ریزی کشور مورد توجه قرار گیرند.

- امر حفاظت و مرمت می‌بایست در حوزه‌های مختلف از جمله سازمان نظام مهندسی در رشته‌های مختلف (به تناسب رشته) به عنوان یک امر حیاتی در راستای مقولات فرهنگی تاریخی اصیل تحت عنوان دوره‌های کوتاه مدت آموزش داده شود.

- توصیه می‌شود که در امر حفاظت و مرمت در امتحانات مربوط به کسب رتبه جهت ارتقای پایه مهندسی، سئوالات خاص جهت تنویر افکار مهندسیین مطرح گردد و در فهرست دروس آزمون قرار گیرد.

- تهیه کتب راهنما مترصد بر اصول روش‌مند و علمی در جهت برنامه‌ریزی و مداخله در بافت‌های تاریخی با هدف احیا ضروری است، لذا پرداختن به مقوله مرمت شهر تاریخی نیز مستلزم نگارش کتابچه راهنما برای استفاده برنامه‌ریزان، مدیران و مشاورین ذیربط است.

پ- ضوابط

پ-۱- مستندنگاری

- تهیه فهرست جامع و مستندسازی کامل از امکانات بالقوه بافت تاریخی شامل ابنیه، مجموعه‌ها، محورها، مناظر طبیعی، تكدانه‌ها، بناهای مربوط به مراکز محله‌ای، محورهای ارزشمند،

- قطب‌های ارزشمند، مجموعه‌های موجود و کلیه بازارهای تاریخی ایران، بالاخص منظرها و چشم اندازهای ویژه آن، ضروری است.
- تشکیل سازمان بافت تاریخی به همراه یک مرکز اطلاع رسانی (بانک اطلاعات) مربوط به شهرهای تاریخی در ایران به منظور ثبت، ضبط و انتشار اطلاعات مربوط به ساکنان و اصالت آنها جهت استفاده طراحان و برنامه‌ریزان، الزامی است.
- شناسایی و معرفی ابنیه متروکه، مخروبه و خالی و ارزیابی جایگاه شهری آنها، ضروری است.
- درجه‌بندی اصالت و اهمیت تاریخی ساختمان‌ها در جهت برنامه‌ریزی برای حفاظت و مرمت، ضروری است.

پ-۲- اصالت و اعتبار فرهنگی

- شناسایی و معرفی ارزش‌های زیبایی شناختی، تاریخی، علمی، اجتماعی و معنوی مربوط به مکان و بستر و شناخت بافت و کاربری‌ها ضروری است.
- بافت‌های تاریخی شهر دارنده شواهدی اصیل و غنی از ارزش‌های فرهنگی هستند که بایستی مورد حمایت و حفاظت قرار گیرند.

پ-۳- فرهنگی

- تدارک زمینه‌های آموزشی تخصصی برای همه صاحبان مشاغل در بافت تاریخی ضروری است.
- حفاظت و مرمت و احیای بناها و بافت‌ها باید توأم با حفاظت از محیط و بستر طبیعی آنها صورت گیرد.
- مداخله در بناها و بافت‌ها بایستی به ویژگی سنتی موجود توجه نماید و مفهوم و الگوی موجود را تحت‌الشعاع قرار ندهد.

پ-۴- اجتماعی

- حفاظت از شهرهای تاریخی باید بخشی از سیاست‌های توسعه اجتماعی باشد.
- تغییر رویکرد از مداخلات صرفاً کالبدی به عرصه‌های اقتصادی، فرهنگی، آموزشی و اجتماعی، ضروری است.
- شواهد مربوط به رویدادهای اجتماعی در مکان‌های تاریخی می‌بایست شناسایی و مورد حفاظت قرار گیرند.
- روابط، سنت‌ها و پیوندهای اجتماعی در احیای میراث فرهنگی بناها و بافت‌های تاریخی می‌بایست مورد توجه، حمایت و حفاظت قرار گیرد.

- تمام یا بخش‌هایی از بافت تاریخی، بر اساس شرایط ویژه در محل می‌تواند کارکردهای مناسب مورد نیاز توسعه اجتماعی و فرهنگی را دارا گردد.
- تبیین جایگاه بافت تاریخی به لحاظ کارکردی در کل شهر ضروری است.
- ساماندهی و تأمین خدمات عمومی بایستی از بدیهیات و ملزومات اولیه بافت تاریخی قلمداد گردد.

پ-۵- اقتصادی

- احیای اجتماعی- اقتصادی شهر به صورت یکپارچه اعم از بخش تاریخی و کلی شهر، با توجه به تبادل و تعامل بین بخش قدیمی و جدید لازم است.
- تقویت اقتصاد گردشگری و ایجاد انگیزه برای تقویت ارزش افزوده در راستای هدف فوق در محیط‌های تاریخی قابل اعمال است. لذا گرایش به اقتصاد گردشگری و فرهنگی در بافت تاریخی با توجه به تجربیات هر چند محدود و موفق انجام شده ضروری است.

پ-۶- مدیریت

- ایجاد هماهنگی و همسویی هدفمند در جهت حفاظت و احیای بافت‌های فرهنگی تاریخی کشور بین نهادهای ذی‌مدخل امری ضروری و اجتناب ناپذیر است.
- تشکیل سازمانی به نام سازمان بافت تاریخی که وظیفه آن برنامه‌ریزی، هدایت و نظارت مربوط به اطلاعات بافت و بررسی درخواست‌ها جهت صدور مجوز برای مرمت بر اساس نقشه و تدوین ضوابط مربوط به مرمت بر اساس مستندنگاری الزامی است. ایجاد زمینه جهت جلب همکاری ساکنان و سرمایه‌گذاران و هدایت اقدامات مورد نظر ضروری می‌باشد.
- کنترل و مدیریت عبور و مرور وسایل نقلیه و احداث توقفگاه‌های مناسب در بافت تاریخی ضروری است. لذا تعریف و تعیین حریم (مبدل‌های مورد نیاز) برای تعدیل جریان‌های شهری در ورود به بافت تاریخی، ضروری است.

پ-۷- برنامه‌ریزی و سیاستگذاری

- سیاست‌های توسعه شهری بایستی به نحوی تنظیم گردد که بافت تاریخی و حفاظت از آن بخشی از روند توسعه را تشکیل دهد.
- تهیه یک برنامه ساختاری برای توسعه شهر و بافت تاریخی ضروری است.
- تمرکز زدایی از کاربری‌های متراکم در بافت تاریخی در سیاستگذاری ضروری است.
- اتخاذ سیاست‌هایی که محیط شهری و ساکنان مربوطه را به عنوان یک کل واحد در نظر بگیرد، ضروری است.

- شناسایی کاربری‌های بزرگ مقیاس در بافت تاریخی و انتقال آنها به جاهایی که متناسب با این فعالیت‌هاست و تبدیل مرکز شهر تاریخی به مجموعه‌ای از فعالیت‌های کوچک مقیاس که در ابتدا بدان منظور طراحی و ساخته شده‌اند، ضروری است.
- تقویت وسائط حمل و نقل عمومی در شهر بالاخص در بافت تاریخی ضروری است و سرمایه‌گذاری جهت تأمین مبدل‌ها در حاشیه بافت و برنامه‌ریزی، طراحی و اجرای سلسله مراتب، کاتالیزورها و دسترسی‌ها به بافت تاریخی و پیش‌بینی ابزار و مکانیزم مناسب جهت حمل و نقل عمومی در بافت تاریخی ضروری است.
- تدوین راهبردها و سیاست‌ها برای امر حفاظت و احیای بافت‌های تاریخی ضروری است.
- تدوین اصول و مبانی نظری حفاظت از شهرهای تاریخی ضروری است.
- تغییر اهداف اقتصادی صرف که منجر به فروش تراکم است و خود در تقابل با مقوله حفاظت است، به اهداف اقتصاد گردشگری ضروری بوده و می‌تواند در جهت حفاظت و تثبیت هویت و ارزش‌ها مفید واقع شود.
- توجه همزمان به نیازهای ساکنان و نیازهای توریستی و تلاش در تعامل این دو ضروری است.
- با توجه به اینکه موفقیت طرح‌های مربوط به مرمت و احیای شهرهای تاریخی ایران در گرو نظام برنامه‌ریزی کلانی است که بتواند محدوده‌های تاریخی شهرهای توانمند به لحاظ تاریخی و سنتی را در ابعاد مختلف شناسایی نموده و توانمندی آنها را در چهارچوب برنامه‌های هدفمند ملی مورد استفاده قرار دهد، لذا حتماً بایستی این امر را بخشی از نظام توسعه حفاظت محور قرار دهند.
- مرمت و احیای بافت تاریخی باید به عنوان فرآیندی بطئی و برنامه‌ریزی شده با اهداف کوتاه مدت، میان‌مدت و درازمدت تلقی شود، نه دخالتی شتابزده و ناگهانی و لازمه آن یک عزم سیاسی قاطع است نه تنها برای یک پروژه مقطعی بلکه برای انجام اقدامات و تغییرات آرام، مداوم در هماهنگی و انطباق کامل با تحولات تدریجی منطقه و ساکنان آن. اهداف آن از طرق زیر قابلیت تحقق خواهد یافت:
 - منظم و سیستمی کردن مراحل مختلف فرآیند مرمت و احیای بافت تاریخی.
 - شناسایی و پیشنهاد ابزار و امکانات مختلف توسعه و مدیریت بهینه (شامل ابزار فنی، مدیریتی و قانونی).
 - ایجاد جریان مداوم آموزش در سطوح مختلف.
 - تهیه طرح راهبردی که متضمن موفقیت فرآیند طرح باشد.
- اعاده پویایی به مرکز تجاری شهر قدیم (از جمله می‌توان مرمت و احیای متناسب بازارهای قدیمی را در اولویت قرار داد).

- احیای شهرهای تاریخی با ایجاد شرایط و متناسب سازی بافت‌های فوق برای سکونت پایدار.
- حذف و دفع آلودگی‌های زیست محیطی از بافت تاریخی.
- ادغام سه مقوله توسعه پایدار، حفاظت از میراث فرهنگی و تاریخی و مقوله زیست محیطی در طرح‌های راهبردی- ساختاری.
- کلیه کاربری‌های ناهماهنگ با بافت تاریخی که مستلزم خدمات جنبی وسیع و خارج از مقیاس بافت است می‌بایست تغییر مکان دهند.
- تعیین جایگاه فعالیت‌های توریستی در ساختار فرهنگی تاریخی و گردشگری شهر قدیمی.
- مرکز تاریخی شهر و محلات قدیمی باید متناسب با فعالیت‌های فرهنگی و گردشگری و مشاغل کوچک سازماندهی گردد.
- تلقی حفاظت از میراث فرهنگی و تعمیم فرایند مرمت شهری در بافت‌های تاریخی را بایستی مقوله‌ای چند وجهی شامل بافت جمعیتی، بافت معیشتی و بافت کالبدی در نظر گرفت و همه اقشار بافت را با آن درگیر نمود.
- کنترل تراکم ساختمانی در بافت تاریخی و تثبیت آن بر مبنای توانمندی‌های زیرساختی موجود ضروری است.
- حفاظت، مرمت و احیای ساختار اصلی بافت و فضاها و ابنیه عمومی موجود در بافت تاریخی از جمله بازارهای تاریخی، باید در اولویت نخست باشد.
- بهسازی وضع خدمات و مناسب سازی خانه‌های موجود در محلات تاریخی برای زندگی معاصر و آینده ضروری است.
- مدیریت دقیق ترافیکی برای محدوده تاریخی در تعامل با کل شهر و انطباق وسایل حمل و نقل شهری با وضع موجود بافت تاریخی الزامی است.
- حمایت از حمل و نقل عمومی و ایجاد مبدل‌های ترافیکی اعم از کمربندی‌ها و گذرهای خاص، توقفگاه‌ها، پارکینگ‌ها و باراندازها در محدوده پیرامونی و با مواضع مناسبی در درون بافت تاریخی الزامی است.
- اولویت‌بندی اقدامات حفاظت و مرمت و احیا از ابنیه بافت تاریخی به عنوان یکی از ارکان برنامه‌ریزی ضروری است.
- توسعه شهری بالاخص در شهرهای تاریخی بایستی دارای مبانی نظری مدون و مبتنی بر راهبردهای فرهنگی- تاریخی باشد.
- سیاست محله محوری در مواضع مسکونی بافت، بهترین شعار در جهت حفظ بافت تاریخی است.

پ-۸- آموزش و ترویج

- شناخت کامل بافت تاریخی- فرهنگی پیش نیاز هر گونه اقدامی است.
- تعدادی از بافت‌ها بایستی به عنوان طرح پایلوت مورد حفاظت، مرمت و احیا قرار گیرند و با الگوسازی عملی و اجرایی، زمینه‌های آموزش و ترویج فراهم گردد.
- تهیه کتب راهنما مبتنی بر اصول روش‌مند علمی برای احیا و مرمت شهر تاریخی ضروری است.
- پیش‌بینی دوره‌های کوتاه مدت در جهت به روز کردن مراتب آموزشی برای دست‌اندرکاران مقوله بافت تاریخی ضروری است.

پ-۹- کالبدی

- ریخت‌شناسی شهری و الگوهای مرتبط می‌بایست حفظ گردند.
- مداخله از طریق معماری معاصر در مجموعه‌ها و بافت‌های تاریخی می‌بایست محیط کالبدی موجود را به عنوان چهارچوبی برای توسعه آتی در نظر بگیرد، یعنی از ظرفیت‌های موجود حداکثر بهره‌برداری به عمل آید.
- نسبت بین فضای ساخته شده و فضای باز می‌بایست بر اساس الگوهای شهرتاریخی تنظیم گردد.
- انطباق و الگوبرداری از سیمای کلی و ظاهری بناهای تاریخی اعم از مصالح، رنگ و تزئینات و خلاصه نمودن آنها در طرح مورد نظر به نحوی که خطوط کلی بنای مورد مداخله قابل خوانایی باشد، مفید خواهد بود.
- حفظ و تکثیر الگوهای ویژه شهری از قبیل فضاهای باز و میدان‌ها و میانسراها بالاحص میانسراهای مساجد، سراها و کاروانسراها الزامی است.
- حفظ و ترویج الگوهای فضایی مربوط به فضاهای باز شهری در ارتباط با نقش و حضور مردم ضروری است.
- تدوین اصول کلی مرمت شهری برای مرمت بافت تاریخی شهرهای ایران ضروری است.
- سازماندهی و ساماندهی ساختار فیزیکی و کالبدی بافت تاریخی امری حیاتی است.

پ-۱۰- قوانین و تشکیلات

- تشخیص محدوده قابل حفاظت از شهر و تدوین قوانین و مقررات مربوطه و ویژه برای آن، یکی از ابزارهای لازم جهت حفاظت از بافت‌های تاریخی و محله‌های سنتی است. لذا انجام آن ضروری است.

- تدوین ضوابط مدون و حتی الگوهای استقرار فضایی برای بافت و مقررات ساختمانی ناظر بر بافت تاریخی و تعیین نهاد نظارتی در این ارتباط الزامی است.
- پیش‌بینی نظام مدیریتی مناسب برای بافت تاریخی ضرورت دارد.
- ایجاد سازمان‌های نظارت و مراقبت داریم بر ساخت و ساز در مرکز تاریخی اعم از مرمت بناها و اجرای طرح‌های جدید ضروری است.
- اعمال مدیریت زیست محیطی در بافت تاریخی ضروری است.
- تشکیل کمیسیون‌های تخصصی در بافت جهت تصمیم‌گیری و نظارت بر موارد خاص از ضرورت‌هایی مانند تغییر کاربری و هماهنگ‌سازی آنها در راستای اهداف حفاظت و احیای بافت تاریخی لازم است.
- اعمال مالیات بر اماکن خالی، متروکه و رها در بلند مدت در بافت تاریخی کارساز است.
- در کشور ما تشکیلاتی شامل الف- وزارت راه و شهرسازی (سازمان عمران و بهسازی) ب- شهرداریها ج- سازمان میراث فرهنگی که هر سه در مجموعه تشکیلات دولتی قرار دارند به مسایل شهر تاریخی می‌پردازند و در آنها نهادهای مردمی، محلی از اعراب ندارند و بر اساس تجارب سایر کشورها شرط لازم جهت تحقق اهداف، در گرو ایجاد دگرگونی بنیادی در مجموعه مناسبات فوق است و این هدف مستلزم عزم ملی مبنی بر حفاظت و برنامه‌ریزی بر اساس شعار توسعه حفاظت محور خواهد بود.
- با توجه به اینکه بخش عمده‌ای از مشکلات مربوط به تردد وسائط نقلیه در بافت تاریخی از طریق مدیریت ترافیک قابل حل است، لذا تهیه طرح‌های ویژه مربوط به مدیریت ترافیک به همراه مهندسی ترافیک در بافت تاریخی ضروری است.
- پیش‌بینی نظام‌های مدیریتی جهت توقف خودروها در مکان‌های ویژه در بافت تاریخی ضروری است.
- وضع قوانین ترافیکی جهت توقف اتومبیل در بافت تاریخی ضروری است. از جمله می‌توان به نصب پارکومترها با اعمال حداکثر نرخ جهت استفاده‌کنندگان اشاره کرد تا بدینوسیله افراد وادار به استفاده از پارکینگ‌های عمومی شوند (ضمن تأمین توقفگاه‌های ویژه جهت نیازهای بافت).
- تأسیس صندوق ذخیره مالی جهت کمک‌رسانی به بناها و مجموعه‌های بافت تاریخی ضرورت دارد.
- بخشودگی مالیاتی و اعطای تراکم شناور قابل استفاده در سایر بخش‌های شهر برای مالکان بافت در راستای حفاظت و حفظ دانه‌بندی و تراکم بافت ضروری است.
- تعیین محدوده ویژه طرح ترافیک برای بافت تاریخی ضروری است.

فهرست منابع

- آناباردس و دیگران (۱۳۷۹) "بهسازی بافت های تاریخی در تونس، مطالعه موردی محله حفصیه"، ترجمه سیمین حناچی، ماهنامه شهرداری ها، ش ۱۸: ۴۰ - ۴۴
- آیت الله زاده شیرازی، باقر (۱۳۸۲) "حفاظت بناهای تاریخی"، نشریه هفت شهر، سال ۴، ش ۱۱، ۶ - ۱۴
- امین پور، احمد (۱۳۸۶) اصول تدوین منشور قوانین و مقررات حفاظتی و مرمتی بناها و مجموعه های تاریخی ایران، پایان نامه دکتری، دانشگاه علم و صنعت ایران
- ایکوموس (۱۹۹۹) "منشور بورا"، ترجمه احمد امین پور، نشریه هفت شهر، سال ۴، ش ۱۲ و ۱۳، ۹ - ۱۵
- باوند، مهندسین مشاور (۱۳۸۱)، "طرح ساماندهی، بهسازی و نوسازی مشارکتی محله ی سیروس تهران؛ برنامه ی راهبردی و طرح ساختاری"، سازمان عمران و بهسازی شهری، تهران.
- باوند، مهندسین مشاور (۱۳۸۳)، "طرح ساماندهی، بهسازی و نوسازی مشارکتی محله ی سیروس تهران؛ ویژگی های اقتصادی- اجتماعی ساکنان"، سازمان عمران و بهسازی شهری، تهران.
- باوند، مهندسین مشاور (۱۳۸۳)، "طرح ویژه ی محله ی سیروس- گزارش قسمت دوم: طراحی و ارایه ی الگوهای شهری"، سازمان عمران و بهسازی شهری، تهران.
- بنیادی، ن ۱۳۸۸، "روش های مداخله در بافت های کهن (ارزیابی تجارب و روش شناسی مداخله: بهسازی، نوسازی و بازسازی، نمونه موردی: شیراز"، پایان نامه ی دکتری رشته ی طراحی شهری، مرکز علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران.
- تیسدل، استیون، ترنر اک و تیم هیث (۱۳۷۹) "چالش اقتصادی محله های تاریخی شهری"، ترجمه محمد تقی زاده مطلق، هفت شهر، ش ۲: ۲۹ - ۴۸
- تیسدل، استیون، ترنر اک و تیم هیث (۱۳۷۹) "محله های تاریخی شهری"، ترجمه حمید خادمی، هفت شهر، ش ۱: ۸ - ۱۷
- تیسدل، استیون، ترنر اک و تیم هیث (۱۹۴۴) احیای محله های تاریخی شهرها، ترجمه سمانه ساریخانی، ۱۳۸۸، شرکت عمران و بهسازی شهری، تهران.
- حبیبی، سیدمحسن و مقصودی، ملیحه (۱۳۸۱) مرمت شهری، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- حجت، مهدی (۱۳۸۰) میراث فرهنگی در ایران، سیاست ها برای یک کشور اسلامی، انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران.
- حناچی، پیروز و دیگران (۱۳۸۶) بررسی تطبیقی مرمت شهری در ایران و جهان، انتشارات سبحان نور، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری پایگاه میراث فرهنگی یزد، تهران.
- داور پناه، بابک (۱۳۸۳) مشارکت مردمی در بهسازی بافت های تاریخی، طرح پژوهشی مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی، وزارت مسکن و شهرسازی.

دیزجانی، غ ۱۳۸۳، "مرمت بافت تاریخی-فرهنگی شیراز"، آبادی، شماره ۴۵، صص ۷۰-۷۳.

صالحی میلانی، س و باقری بهشتی، ش ۱۳۸۳، "بررسی تطبیقی اقدامات مرمت شهری در محورهای فرهنگی و تاریخی اصفهان"، آبادی، شماره ۴۵، صص ۳۲-۳۹.

عبدی اردکانی، حجت‌اله (۱۳۸۹) بررسی منشورهای جهانی در ارتباط با مرمت و احیای بافت‌های تاریخی در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علم و صنعت ایران.

عزیز خوانی، مهدی، پایان نامه کارشناسی ارشد، ۱۳۸۷، مرمت شهری در بافت تاریخی، دانشگاه تهران.

عنبرانی، ح ۱۳۸۵، "مقایسه‌ی تطبیقی تصمیمات و مداخلات انجام شده از دیدگاه مدیریت شهری در بافت‌های قدیمی شهرهای ایران، کشورهای همسایه، کشورهای اسلامی و کشورهای اروپایی: مرحله‌ی دوم: مداخلات انجام شده در بافت قدیم هفت شهر منتخب"، تحت نظارت اصغر محمدمرادی، وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.

گیائی قروه، محسن (۱۳۸۵) رویکردهای مداخله و ساماندهی بافت های کهن، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علم و صنعت ایران.

فهیمی‌زاده، ح و همکاران ۱۳۸۱، "طرح مرمت و احیای گذر سنگ سیاه: طرح احداث میدان جلouxان مسجد مشیر"، سازمان عمران و بهسازی شهری فارس، شیراز.

لطفی، س ۱۳۸۷، "حفاظت و بازآفرینی شهری، مفاهیم و شرایط (با تأکید بر سال های دهه ۱۹۹۰ میلادی تا کنون)" پایان نامه دکتری طراحی شهری، دانشگاه تهران.

محمد مرادی، اصغر با همکاری آتس سا امیرکبیریان (۱۳۸۱) طرح پژوهشی با عنوان سیر تحول مبانی نظری مرمت از بدو تأسیس اداره عتیقات تا پیش از انقلاب اسلامی، وزارت مسکن و شهرسازی.

محمد مرادی، اصغر (۱۳۸۲) "روند حفاظت در ایران از تأسیس اداره عتیقات تا قبل از انقلاب اسلامی"، نشریه هفت شهر، سال ۴، ش ۱۱، ۱۴ - ۲۶.

محمد مرادی، اصغر (۱۳۸۷) "تحلیل و نقدی بر مرمت و احیای تعدادی از بناهای سنتی شهر اصفهان"، سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، معاونت حفظ و احیا، تهران.

محمد مرادی، اصغر، مجبعلی، محمدحسن (۱۳۸۹) دوازده درس مرمت، سازمان عمران و بهسازی شهری، تهران.

محمد مرادی، اصغر، فیضی، محسن و مجابی، سیدمهدی (۱۳۹۰) طرح پژوهشی "بررسی تجارب جهانی در زمینه حفظ، احیا و معاصرسازی فضاها و مراکز تاریخی - فرهنگی شهرها(برداشت، مستندسازی، تحلیل و آرایه راهکارها و ضوابط برای شهرهای ایران)"، وزارت مسکن و شهرسازی(مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری)، تهران.

محمودی منش، زهرا (۱۳۸۹) بررسی طرح احیای محله حفصیه، پروژه درسی، دانشگاه هنر اصفهان

- Australia ICOMOS, Working paper upon The Venice Charter (OCTOBER 1978),
Chairman's Introduction
- Beernaert, Brigitte and Werner Desimpelaere (2001) Bruges, Belgium,
Management of Historic Centers, P.8 - 30, London: Spon Press
- Birabi A. K. (2007) International urban conservation charters: catalytic or passive
tools of urban conservation practices among developing countries. *City & Time*
3 (2): 4. [online] URL: <http://www.ct.ceci-br.org>
- Chibli, Maan. (2000) The City of Aleppo: Room for Rehabilitation. In *Medina*
Issue Eleven: Architecture, Interiors & Fine Arts. British Virgin Islands:
Medina Magazine. (January - February 2000): 52 - 53.
- Feilden, Bernard (2003) Conservation of Historic Buildings, Architectural Press,
Oxford, Great Britain.
- ICOMOS, Charter for the Conservation of Historic Town and Urban Areas
(Washington D. C, 1987) Preamble and definitions,
- ICOMOS, Charter for the Conservation of Historic Town and Urban Areas
(Washington D. C, 1987) Principles and objectives
- ICOMOS, Charter on the Built Vernacular Heritage, (Mexico, October 2000).
- ICOMOS, Resolution of Bruges: Principles Governing the Rehabilitation of
Historic Towns, (Bruges, May 1975).
- ICOMOS, Resolution of Bruges: Principles Governing the Rehabilitation of
Historic Towns, (Bruges, May 1975).
- ICOMOS, Resolutions of the International Symposium on the Conservation of
Smaller Historic Towns, (Rothenburg ob der Tauber, May, 1975, revised 1996).
- Lichfield, N. (1988) Economics in Urban Conservation, Cambridge
- New Zealand ICOMOS, Charter for the Conservation of Places of Cultural
Heritage Value, (New Zealand 1992) Preamble
- Pendlebury, John (2001) United Kingdom, Policy and Law in Historic
Conservation, P.289 - 314, London: Spon Press
- Pickard, Robert (2001) Review, Policy and Law in Historic Conservation, P.315 -
340, London: Spon Press
- Qudsi, Adli (1984) Aleppo: A Struggle for Conservation. In *MIMAR 12:*
Architecture in Development. Singapore: Concept Media Ltd. Aga Khan Trust
for Culture
- RehabiMed, Method for rehabilitation of traditional mediterranean architecture,
Guide for the rehabilitation of traditional buildings
- RehabiMed, Method for rehabilitation of traditional mediterranean architecture, An
approach to the integrated renovation of traditional sites
- Rodwell, R (2007) Conservation and Sustainability in Historic Cities, 1st edn,
Blackwell Publishing Ltd, Oxford.
- Samona, Gieuseppe (1975) *L' Urbanistica E' L' Avvenier Della Citta Negli Stati*
Europei, Roma Bari: Laterza

UNESCO, ICOMOS National Committee of Brazil, First Brazilian Seminar about the Preservation and Revitalization of Historic Centers, (Itaipava, July 1987)
UNESCO, ICOMOS National Committee of the German Democratic Republic, Declaration of Dresden, (Dresden: November 15th to 19th, 1982)
UNESCO, ICOMOS, Resolutions of the Symposium on the introduction of contemporary architecture into ancient groups of buildings, at the 3rd ICOMOS General Assembly, (Budapest on 27th and 28th June 1972)
Venice charter: International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (Paris: international ICOMOS, 1964) Preamble
<http://wiki.worldflicks.org/kairouan.html>
<http://www.archnet.org>, Kairouan Rehabilitation program
<http://www.cr.nps.gov/nr/index.htm>, National Register of Historic Places
<http://www.euromedheritage.net/>
<http://www.ikonosheritage.org/euromedII.php>
<http://www.pbase.com/bmcmorrow/kairouan>
http://www.rehabimed.net/en_uk/Paginas/index.aspx
-<http://isfahan.ir>

ضمیمه

ارائه تعاریف پایه و واژگان کلیدی

فرسودگی: در ادبیات معاصر، واژه فرسودگی مترادف است با مفاهیمی نظیر استهلاک - پایان عمر مفید و

انواع فرسودگی: فرسودگی کالبدی - فرسودگی کارکردی و عملکردی (فرسودگی رویداد) - فرسودگی ذهنی ادراکی - فرسودگی قانونی و ...

- در کتاب حاضر فرسودگی به طور خلاصه مترادف با آسیب یا استهلاک ضربدر زمان آمده است. همچنین فرسودگی به معنی پایان سیکل تکاملی و مولد بودن پدیده آمده است و در مقابل پویایی و تکامل قرار دارد.

از نظر تئوری سیستمی، فرسودگی به معنی آنتروپی است (که دیگر سیستم با محیط بیرون از خودش تبادل انرژی ندارد).

برای عبور از فرسودگی به پویایی، لازم است قدم‌هایی برداشته شود تا سیستم به نوزایی یا تجدید نسل برسد.

اصول و قواعد: اگر بخواهیم بافت را از فرسودگی به سیکل تکامل برگردانیم، چه اصولی باید رعایت شود؟ برای پاسخ به این سؤال باید به قواعد و اصول فرآیند تکامل به شرح زیر توجه کرد:

- ۱- وضع موجود و گذشته اساس تکامل است.
- ۲- تکامل پدیده‌ای نظام یافته است.
- ۳- تکامل فرآیندی زمانی است.
- ۴- تکامل به معنی توسعه و تعمیم دایم مفاهیم است.
- ۵- تکامل از وحدت و ادغام مفاهیم متعدد، درک مفاهیم جدید و درعین حال کلان به وجود می‌آید و این اتحاد و ادغام، انرژی‌های فوق‌العاده‌ای را در جهت مفاهیم نو آزاد می‌کنند.
- ۶- تکامل متضمن مشارکت نسل‌های متوالی و مختلفی از پدیده است.
- ۷- تکامل یک مکانیزم درونی دارد که با شرایط بیرونی دائماً در حال تطبیق است.
- ۸- دو نوع تکامل وجود دارد یکی تکامل زیستی که زمان‌بر است و مشتمل بر مجموعه پدیده‌های زیستی است و نوع دوم تکامل اجتماعی است که منحصر به اجتماعات انسانی است، این نوع از تکامل دارای سرعت بیشتری است و با موضوع ما بیشتر در ارتباط است.
- ۹- تکامل مترادف با پیچیدگی است یا به عبارت دیگر سیر فرآیند تکاملی از ساده به پیچیده است.

- ۱۰- تکامل فرآیندی متضمن هوشمندی است. فرایندهای تکاملی انسانی (تکامل زیستی و اجتماعی) از هوش و استعداد انسان و از کلیه امکانات توسعه یافته و ذخیره شده این هوشمندی (مثل زبان، خط، علم و...) استفاده می‌کند.
- ۱۱- تکامل دارای خط سیری منعطف است و منحنی منجمدی ندارد و در اندرکنش با محیط است.
- ۱۲- تکامل متکی بر گونه‌ها و انواع طبقات و لایه‌ها بوده و دارای نظام سطح بندی معنی داری در پدیده‌هاست و محیط، بستر تکامل است.
- ۱۳- انسان به عنوان اشرف مخلوقات، تنها جاننداری است که قادر به خلق محیط‌های ثانوی و مصنوع بوده و از این جهت، منحنی تکاملی ویژه‌ای دارد.
- ۱۴- باید توجه داشته باشیم که فرآیند تکاملی مدتهاست آغاز شده و امروز، ما تازه‌واردی به این فرآیند هستیم.

ملاحظات

- بافت‌های ما مشکلات ساختاری دارند. مثل ساختار برنامه‌ریزی از کلان به خرد، ساختار اقتصادی، ساختار فرهنگی و ساختار تاریخی، ساختار علمی (مثل نبودن نظریات علمی)، ساختار طراحی (عدم رعایت تفاوت بین رویکرد طراحی در بافت موجود و در بافت مفروض)، ساختار تجربی و آزمایشی و ... اشاره‌ای به واژگان تخصصی مصطلح در این وادی بالاخص واژه‌های بریتانیای آن به شرح زیر ضروری است:

Adaptation, Anastylosis, Associations, BufferZone, Conservation, Consolidation, CoreZone, Fabric, Maintenance, Place, Preservation, Protection, Reconstruction, Recuperation, Rehabilitation, Renovation, Reorganization, Repair, Restoration, Reuse, Revitalization, Safeguard, Regeneration.

تعاریف واژه‌های به کار رفته فوق در مورد روش‌های حفاظت میراثی در برخی از منشورها، توصیه نامه‌ها و دستورالعمل‌های بین‌المللی مانند رهنمودهای آموزشی ایکوموس، منشور بورا، منشور ونیز و دستورالعمل‌های آمریکا به قرار زیر است:

سازگارسازی (Adaptation)

در منشور بورا به منزله تعادل بخشی به یک مکان به منظور انطباق با کاربرد کنونی یا کاربری مورد نظر است.

برپاسازی (Anastylosis)

نوعی مرمت است که در آن بلوک‌های مربوط به بناهای تاریخی به وضع اولیه خود بازگردانده یا بازسازی می‌شوند که معمولاً در بناهای خشکه چین صادق است. بخش‌های مفقود شده با حداقل مصالح تازه قابل تمیز از اصل (که معمولاً از ۱۰٪ تجاوز نمی‌کند) جایگزین می‌شود، مشروط بر اینکه به ظاهر عمومی بنا خدشه وارد نشود و کاربرد فنون نوین با احتیاط لازم برای ترسیم بخش‌هایی از بلوک‌های بنا مجاز است (یوکیلهتو ۲۰۰۵). روش آناستیلوز در مورد سازه‌های چوبی نیز پذیرفته شده است؛ نظیر معابد شرقی که به قصد حفظ و نگهداری و تعمیر پیاده شده و مجدداً روی هم سوار می‌شوند.

تداعیات (Associations)

در منشور بورا به معنای پیوندهای موجود بین مردم و مکان است (تداعیات ممکن است شامل ارزش‌های اجتماعی، معنوی و مسؤولیت‌های فرهنگی در قبال یک مکان شود).

حریم (Buffer Zone)

حریم به نواحی اطراف یک دارایی (فرهنگی یا طبیعی) نامزد شده میراث جهانی اطلاق می‌گردد که با هدف محافظت موثر از آن دارایی، محدودیت‌های اضافی و یا قانونی‌ای بر کاربری و گستره آن اعمال می‌کند تا بدین وسیله، یک لایه محافظتی بر دارایی مزبور تأمین شود. حریم باید در برگیرنده ویژگی‌های بلافاصل مکانی دارایی مورد نظر باشد، منظرهای مهم و دیگر نواحی یا مناطق مرتبط با (منتسب به) دارایی مزبور باشد که به لحاظ کارکردی، حمایت‌کننده خود یا محافظت آن شمرده شوند. محدوده تشکیل دهنده حریم باید در هر حالت و با مکانیزم مقتضی معین شود. جزییات مربوط به وسعت، ویژگی‌ها و کاربری‌های مجاز یک حریم و نیز نقشه نشان دهنده مرزهای دقیق دارایی مورد بحث و حریم آن باید بالاخص در دارایی‌های نامزد شده برای میراث جهانی ارایه شود^۱. به طور کلی واژه فوق دلالت بر حرمت اثر دارد، حرمتی که متضمن حفاظت ویژگی‌های مختلف اثر باشد و معمولاً ابعادی بر آن مترصد است.

حفاظت (Conservation)

در تعریف ایکوموس از واژه فوق آمده است: حفاظت عبارت است از تطویل عمر میراث فرهنگی و در صورت امکان، شفاف کردن پیام‌های هنری و تاریخی ملحوظ در آن، بدون از دست دادن اصالت و معنی آن. حفاظت یک فعالیت فرهنگی، هنری، فنی و مهارتی بر مبنای مطالعات علمی و انسان‌شناسانه و نیز

۱. راهنمای کاربردی کنوانسیون میراث جهانی یونسکو، بند ۱۰۴

پژوهش روشمند است. حفاظت باید بستر فرهنگی را محترم شمارد^۱. حفاظت مفهومی کلیدی است که حاکی از فرآیندی مشتمل بر انواع عملیات لازم برای حفظ و صیانت از میراث فرهنگی است. حیطة این قبیل عملیات ممکن است بسته به نوع میراث مربوطه تغییر کند (شیء، سازه، محوطه). حفاظت قابل کاربرد به عنوان اصطلاحی فنی برای نشان دادن بهسازی خاص لازم برای تمدید طول عمر میراث فرهنگی است و می‌تواند دال بر پروژه‌های مرمت، نگهداری و تعمیر باشد. در منشور بورا به معنای کلیه فرایندهای مراقبت از یک مکان آمده است به نحوی که منزلت فرهنگی آن حفظ شود.

استحکام بخشی (Consolidation)

در استحکام بخشی بناهای تاریخی، هدف اصلی عبارتست از بازگرداندن نیروهای از دست رفته اثر، در طول زمان و در اثر عوامل مختلف. این عمل با استفاده از مصالح پشتیبان یا چسبنده به ساختار اثر فرهنگی و تاریخی انجام می‌شود تا ایستایی بنا و یکپارچگی سازه‌ای آن تضمین شده و بنا در وضع موجود تثبیت گردد^۲.

عرصه (Core Zone)

ناحیه اصلی نامزد شده در فهرست میراث جهانی یونسکو (به معنی مرکزی‌ترین و مهم‌ترین بخش هر اثر).

بافت (Fabric)

در منشور بورا به معنای کلیه مواد فیزیکی مکان از جمله اجزای متشکل، اثاثیه ثابت، محتویات و اشیای آن است. در کل تلقی از بافت عبارتست از ترکیب یکپارچه از کلیه عناصر تشکیل دهنده مکان که بافت اجتماعی حامل اصلی شکل و بقای آن است.

نگهداری (Maintenance)

در منشور بورا به منزله مراقبت مستمر و حمایت‌گرانه از بافت و آرایه یک مکان است و باید از تعمیر، متمایز شود، زیرا تعمیر در برگیرنده مرمت یا بازسازی است (تمایزات اشاره شده مثلاً در رابطه با ناودان‌های بام، عبارتند از: نگهداری و پایش منظم و نظافت ناودان‌ها، تعمیر مشتمل بر مرمت و نصب مجدد ناودان‌های جا به جا شده، تعمیر مشتمل بر بازسازی و جایگزینی ناودان‌های فرسوده).

۱. ایکوموس، رهنمودهایی در باب آموزش و تعلیم حفاظت از آثار، مجموعه‌ها و محوطه‌ها، ۱۹۹۳، بند ۳

۲. دوازده درس مرمت، محمدمرادی و محبعلی

مکان (Place)

در منشور بورا به منزله جایگاه، محوطه، زمین و دورنمای بنا یا اثر دیگر، مجموعه ابنیه یا سایر آثار است که می‌تواند شامل اجزای تشکیل دهنده، محتویات، فضاها و مناظر شود. مفهوم مکان باید به طور گسترده تفسیر شود. این آثار و عناصر می‌توانند شامل بناهای یادبودی، درختان، باغات، پارک‌ها، مکان وقوع رویدادهای تاریخی، نواحی شهری، اماکن صنعتی، محوطه‌های باستان‌شناسی و اماکن مذهبی و روحانی شوند (طالبیان ۱۳۸۷).

محافظت (Preservation)

در محافظت معمولاً اقدامات مستقیماً متوجه خود اثر می‌گردد و منظور از این اقدامات، حفاظت در وضعیت فعلی اثر است. بدیهی است که در محافظت بایستی متوقف کردن کلیه عوارض آسیب رسان به ساختار اثر مدنظر باشد^۱.

کلاً حاکی از کلیه عملیات لازم برای تداوم وضعیت فعلی یک سازه یا مکان و پیشگیری از فروپاشی آن است. در آمریکا از این واژه برای نشان دادن حفاظت، مرمت و توانبخشی ابنیه تاریخی استفاده می‌شود (به عنوان عمل یا روند اعمال تدابیر مقتضی برای تداوم شکل کنونی، انسجام و مواد یک دارایی تاریخی اطلاق می‌شود) (طالبیان ۱۳۸۷).

در منشور بورا به معنای تداوم بافت یک مکان در وضعیت کنونی اش و کند کردن افت کیفی آن به کار می‌رود.

محافظت به طور مستقیم به اموال فرهنگی می‌پردازد و موضوع آن نگهداری در وضعیت موجود است^۲.

حمایت (Protection)

رویه‌های قانونی و اداری لازم به منظور فراهم آوردن شرایط مقتضی برای این که یک شی یا محوطه میراثی در مضمونش، صیانت شود. در ضمن نشانگر عملیات فنی لازم، مانند ساخت جان‌پناه برای محفوظ نگه داشتن یک محوطه یا شی از تعدی بشر یا عوامل جوی است (طالبیان ۱۳۸۷).

بازسازی (Reconstruction)

این واژه به معنای ساخت و ساز جدید بر اساس مستندات تاریخی و با استفاده از مصالح عمدتاً نو که احتمالاً با ماده تاریخی موجود تلفیق می‌شوند (به عنوان یک گواه یا ثبت تاریخی) می‌باشد.

۱. دوازده درس مرمت، محمدمرادی و مجبعلی

2. Conservation of Historic Buildings, Feilden

در دستورالعمل‌های آمریکا به عمل یا فرآیند بازنمایی فرم، ویژگی‌ها و جزئیات یک محوطه، چشم انداز بنا، سازه یا شیء نابود شده به منظور شبیه سازی شکل ظاهری اش اطلاق می‌گردد (طالبیان ۱۳۸۷).

در منشور بورا به معنای بازگردانی یک مکان به یک وضعیت شناخته شده پیشین است و وجه تمایزش با مرمت، واردسازی مصالح تازه به بافت است (مصالح جدید می‌تواند شامل مواد بازیافتنی از سایر نقاط شود ولی این کار نباید باعث زیان به منزلت فرهنگی یا مکان گردد).

بازسازی بناها و مراکز تاریخی با استفاده از مواد و مصالح جدید، در آسیب‌هایی از قبیل آتش سوزی، زمین‌لرزه یا جنگ ممکن است ضروری باشد. جابجایی کل بنا به یک محل جدید، شکل دیگری از بازسازی است (Feilden 2003).

اصولاً بازسازی بناهای تاریخی مجاز نمی‌باشد مگر در مواردی که سوانح آنی مانند جنگ، زلزله، سیل و غیره باعث تخریب آنها شود، در آن صورت به خاطر مسائل ملی و هویتی و احیای روند حیات، این اقدام را می‌توان انجام داد، مشروط بر آنکه مستندات دقیق اثر مورد توجه قرار گیرد و بر اساس حدس و گمان عمل نگردد^۱.

بازیافت (Recuperation)

به مفهوم استفاده مادی و معنوی از هر آنچه به عنوان شاهد تاریخی باقی مانده است. لذا در مداخلات معماری و شهرسازی همواره ممکن است بخش‌هایی هرچند ناچیز از فضا، بافت یا بنای تاریخی باقی مانده باشد، پس نجات آن بخش‌ها و استفاده از آنها، محتوای این واژه است.

باززنده سازی و توانبخشی (Rehabilitation)

توانبخشی، برگرداندن یک بنا، یا بخشی از یک شهر، به وضعیت عادی گذشته آن است که عموماً با کاربری‌ها یا کارکردهای جدید و سازگار نیز همراه است. در دستورالعمل‌های آمریکا به عنوان عمل یا فرآیند امکان پذیرسازی نوعی کاربرد سازگار یک دارایی به واسطه تعمیر، دگرگونی و الحاقات و در عین حال، حفظ ویژگی‌ها یا بخش‌هایی که ارزش‌های تاریخی، فرهنگی یا معماری‌اش را می‌رسانند، تلقی می‌شود (طالبیان ۱۳۸۷).

بهترین روش محافظت از بناها بر خلاف اشیاء، حفظ عملکرد آنها یا به روزسازی با ایجاد تغییر یا بدون تغییر مناسب در بنا است. معمولاً کاربری اصلی از آنجا که همراه با تغییرات کمتر است، جهت حفاظت بنا، بهترین کاربری است (Feilden 2003).

۱. دوازده درس مرمت، محمدمرادی و محبعلی

امروز احیای عملکرد گذشته در همه بناها قابل اجرا نیست، لذا متناسب کردن بناها با عملکرد جدید و تطبیق عملکردهای مورد نظر با وضعیت کالبدی بنا امری ضروری است.

نوسازی (Renovation)

برگرداندن چیزی به وضعیت عادی، جان تازه بخشیدن به چیزی (یوکیلهتو ۲۰۰۵) در معماری، منظور نو کردن ظاهر کار است در عین این که هسته کار قدیمی است (طالبیان ۱۳۸۷).

بهسازی

بافت‌های قدیم شهری در گذر زمان دچار فرسایش کالبدی شده و به دلیل جاذبه‌های زندگی جدید بالاخص در پنج دهه اخیر در ایران کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند که این امر معلول جابجایی جمعیت اصیل ساکن در آن بافت‌ها بوده است. عواقب این امر و گذشت زمان موجب کمبودها و نواقصی در آنها گردید. واژه بهسازی در چنین صحنه‌ای از حیات شهر قدیمی وارد عرصه واژگان مرتبط شد که البته نه تنها در مورد بافت‌های قدیم و تاریخی شهرها، بلکه در وادی حاشیه نشینی و محلات پیرامونی شهر نیز که بنا به علل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی شکل گرفته بودند مورد استفاده قرار گرفت. واژه بهسازی در چند دهه اخیر به قصد رفع مشکلات و نواقص با مبانی نظری ناقصی مورد استفاده قرار گرفت و عمدتاً معطوف به شریان‌های دسترسی بود.

در کتاب حاضر واژگان دیگری که برگرفته و متأثر از مبانی نظری باززنده سازی مراکز تاریخی است، به موازات هدف فوق مورد رصد قرار گرفته و تعاریف آنها مدون شده است، لذا واژه بهسازی با پشتوانه‌های فوق و با مدنظر قرار دادن آن تعاریف در جهت رفع کمبودها و نارسایی‌ها برای نیل به یک فضای انسانی مورد استفاده قرار می‌گیرد، ضمن اینکه اقدامات بهسازی را مشروط به لحاظ سایر تعاریف و واژگان از قبیل هویت، اصالت، یکپارچگی، مرمت، خطوط اصلی بافت، مبدل‌ها و غیره می‌پندارد. لذا بهسازی با توجه به موارد فوق و با علم به زمینه و بستر تاریخی و سنتی موجود مورد استفاده قرار

می‌گیرد، بنابراین واژه بهسازی به صورت زیر قابل تعریف است:

رفع کمبودها و نواقص ناشی از گذر زمان و نیازهای مورد لزوم برای ادامه حیات در راستای استمرار و تداوم از ساختارهای بافت و بنا.

معاصر سازی

تغییر و ثبات، تغییر و مرمت دو رکن اساسی حیات هستند. اگر تغییر نباشد مرمت مفهومی نخواهد داشت و اگر مرمت نباشد، تغییرات بی‌هدف و بدون قالب معین رخ خواهند نمود. بالاخص در محدوده تاریخی و سنتی شهرها و روستاها که از ویژگی‌های ساختاری، هویتی، فرهنگی، اجتماعی، معیشتی و کالبدی برخوردارند. معاصر سازی در گزارش حاضر از این زاویه مدنظر است که تغییرات را می‌پذیرد و

آن را به عنوان بخشی همسنگ یا مکمل حفاظت می‌پندارد که با مبانی نظری مدون، پیوند بین گذشته و حال را مینا قرار می‌دهد و در جهت تقویت و ارتقای ساختارهای موجود می‌کوشد مشروط به ارتقای کیفیت فضای زیستی و درک و فهم مناظر فرهنگی. لذا تغییرات را برای معاصرسازی بستر، برای زندگی امروز منوط به لحاظ موارد مشروح فوق می‌داند و اهداف آن با پایداری محیط همراه است. اعم از محیط اجتماعی یا فرهنگی، تاریخی و ...

معاصرسازی به معنای به روز کردن بافت و بنا، لحاظ کردن اصولی مانند حفاظت، مرمت، پایداری، هویت و پیوند بین گذشته و حال می‌باشد.

ساماندهی (Reorganization)

تغییر در شیوه ساماندهی، ترتیب یا انجام یک مقوله (یوکیلهتو ۲۰۰۵).

تعمیر (Repair)

عمل بازگردانی یک جزء، بخشی از یک بنا یا قطعه‌ای از آن به وضعیت عادی است که شکسته شده یا در وضعیت ناگواری به سر می‌برد (طالبیان ۱۳۸۷).

این واژه، در برگزیده مداخله‌هایی است که باعث افزایش عمر فضای شهری، مجموعه و یا بنا می‌گردد. اقدامات مربوط به تعمیر معمولاً به صورت مداوم صورت می‌پذیرد^۱.

مرمت (Restoration)

مرمت یکی از مفاهیم کلیدی در پیوند با صیانت از میراث فرهنگی بوده و در زمینه‌های گوناگونی معانی ویژه‌ای یافته است (یوکیلهتو ۲۰۰۵). برای نمونه منشور ونیز آن را این گونه تعریف کرده است: عملیاتی بسیار تخصصی که هدف آن حفظ و آشکار کردن ارزش تاریخی و زیبایی شناختی یکی اثر بر مبنای محترم شمردن مواد و مصالح و اسناد اصیل است. در واقع مرمت به عملیات تخصصی اطلاق می‌شود که مرکب از به رسمیت شناختن منبع میراثی، ویژگی، شخصیت و اهمیتش به هدف انتقال آن به آیندگان. مرمت مبتنی بر یک متدولوژی تاریخی، انتقادی بوده و مقصود از آن، برقراری مجدد ویژگی‌های زیبایی شناختی شی‌آسیب دیده، از جمله امکان بازالحاق و در عین حال رعایت اصالت تاریخی شی‌ و احتراز از هرگونه تحریف متقلبانانه است. هدف از مرمت در مرحله نخست، زنده کردن، فعال کردن و خوانا کردن شی، بنا و بافت می‌باشد. تعمیر و تمامیت بخشیدن مجدد به جزئیات و وجوه

۱. مرمت شهری، حبیبی و مقصودی

مختلف اثر، زمانی حاصل می‌گردد که شواهد تاریخی، مصالح و طرح اصلی و مستندات اصیل مورد احترام قرار گیرند.^۱

در منشور بورا به معنای اعاده بافت کنونی یک مکان به یک وضعیت شناخته شده اولیه به واسطه برچیدن ملحقات یا بازنصبی اجزای موجود بدون واردسازی مصالح جدید است. بر مبنای یکی از تعاریف مطرح، حقیقت مرمت به ویژه در ارتباط با بستر پویای اثر، به تعادل پویا بردن یک وضعیت است (فلامکی ۱۳۷۴).

موضوع مرمت، احیای مفهوم اصلی یا خوانا کردن است. مرمت یا یکپارچه سازی مجدد جزئیات و صورت‌ها به کرات بر اساس احترام به مواد و مصالح اصلی، شواهد باستان‌شناسی، طرح اصلی و اسناد معتبر صورت می‌گیرد (Feilden 2003).

استفاده مجدد (Reuse)

استفاده دوباره از چیزی که اغلب هدف دیگری را مدنظر داشته و معمولاً گزینه‌ای بهتر در مقایسه با نابود کردن یا به حال خود رها کردن آن چیز قلمداد می‌شود (یوکیلهتو ۲۰۰۵).

احیا (Revitalization)

حیات و کارکرد تازه بخشیدن به یک چیز یا یک ناحیه (یوکیلهتو ۲۰۰۵). این واژه شامل مجموعه اقدامات متنوع و تکمیلی است که برای بازگرداندن حیات مجدد و یا زندگی مجدد به بنا، مجموعه و یا فضای شهری مورد نظر صورت می‌پذیرد. این اقدامات می‌توانند در سازمان کالبدی - فضایی صورت پذیرد و سبب حذف یا اضافه نمودن بخش‌هایی از سازمان کالبدی - فضایی بافت کهن شوند بی آنکه به هیات کلی آن خدشه‌ای وارد شده باشد. معاصر سازی مورد نظر در این اقدامات، تمام عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی را شامل می‌شود.^۲

صیانت (Safeguard)

این اصطلاح را در معنای کلی برای نشان دادن انواع عملیات اعم از پشتیبانی تا مرمت به کار می‌برند که برای حفظ میراث همراه با احترام لازم است.

بازآفرینی (Regeneration)

بازآفرینی به معنای احیا، تجدید حیات و به عبارتی دوباره زنده شدن شهر است.^۳ در بازآفرینی

۱. دوازده درس مرمت، محمدمرادی و محبعلی

۲. مرمت شهری، حبیبی و مقصودی

۳. همان

شهری، توسعه شهری به مفهوم رشد کمی عناصر کالبدی شهر برای اسکان جمعیت و ارتقای کیفیت زندگی در قالب طرح‌های توسعه شهری رخ خواهد داد. بازآفرینی به معنای تولید سازمان فضایی جدید منطبق بر شرایط تازه و ویژگی‌های نو است که همگی در ایجاد روابط شهری جدید و یا تعریف دوباره روابط شهری گذشته یا موجود مؤثر هستند.^۱

فرسودگی در بناها و بافت‌های تاریخی^۲

استیون تیسدل تعاریف و تفاسیری را در این ارتباط ارائه می‌کند که می‌تواند برای روشن شدن امر مفید باشد.

وجود محله‌های تاریخی در شهرها، هویت سازند و مکان با اهمیتی را به نمایش می‌گذارند که در طول زمان برجای مانده است؛ اما این محله‌ها مشکلاتی را نیز در بردارند. بسیاری از این مشکلات به فرسودگی ابنیه موجود و یا متروکه شدن و فرسودگی یک بخش از محله مربوط می‌شوند.

تلاش برای احیای محله‌های تاریخی باید متوجه روند فرسودگی باشد و آن را درمان کند و حیات اقتصادی بناهای تاریخی را تداوم بخشد؛ اما وجود ضوابط حفاظتی گوناگون و سایر مقررات شهرسازی ممکن است نوسازی بناها و ساخت و ساز جدید را محدود و یا حتی از آن جلوگیری کند. قرار دادن تعداد بیش از حدی از ساختمان‌ها در فهرست بناهای حفاظت شده می‌تواند باعث مشکلاتی گردد.

فرسودگی دارای ابعاد گوناگونی است که با یکدیگر ارتباط و پیوند متقابل دارند. برخی از این ابعاد به ویژگی‌های ابنیه و کارکردهای آنها و برخی به کل بافت مربوط می‌شوند، در مورد هر یک از این ابعاد، میزان فرسودگی برای هر بنا یا بافت متفاوت است. همچنین، فرسودگی اصطلاحی است نسبی که در ارتباط با وضعیت نهایی متروکه شدن تعریف می‌شود، یعنی وضعیتی غیرممکن؛ جز در حالتی که یک بنا برای یک منظور خاص (مثلاً نیروگاه برق هسته‌ای) طراحی شده باشد. حتی در این مورد نیز نمی‌توان آن را فاقد هرگونه سودمندی کالبدی و غیرقابل تبدیل به یک کاربری دیگر دانست. از این روست که وضعیت فرسودگی کامل به ندرت پیش می‌آید. به همین ترتیب فرسودگی مطلق نادر است. به هر حال یک بنا یا بافت معمولاً در شرف فرسودگی واقع خواهد شد. ابعاد گوناگون فرسودگی را می‌توان به شرح زیر تشریح کرد:

۱. بررسی تطبیقی مرمت شهری در ایران و جهان، حناچی

۲. برگرفته از آراء استیون تیسدل در فصل نامه هفت شهر، ش ۲

فرسودگی کالبدی / سازه‌ای

این وضع با قرار گرفتن بافت و بنا در مسیر افت کیفیت ناشی از گذشت زمان، تأثیر آب و هوا، جابجایی زمین، ارتعاشات ناشی از رفت و آمد اتومبیل‌ها یا نگهداری نامناسب و نامطلوب بوجود می‌آید. چنین بافت یا بنایی به تعمیر و نگهداری، بیش از نگهداری جاری نیاز دارد.

فرسودگی کارکردی

ممکن است بافت یا بنا دیگر برای کارکردی که طراحی و ساخته شده، یا برای استفاده جاری مناسب نباشد. این عدم کارایی می‌تواند به خود بافت یا بنا مربوط باشد. مثلاً ممکن است بنایی فاقد سیستم گرمایش مرکزی و تهویه مطبوع یا آسانسور باشد یا نتوان تسهیلات مدرن ارتباط راه دور را در آن مستقر کرد. لذا هر چه ساختمان‌ها از کارایی کمتری برخوردار باشند، ثبات و پایداری آن نیز به همان نسبت کمتر رقابت‌آمیز خواهد بود.

فرسودگی کارکردی همچنین ممکن است از ویژگی‌های بافت ناشی شود. عدم کارایی می‌تواند از عوامل خارجی ناشی شود که کارکرد بنا به آنها متکی است. مثلاً ممکن است فضای کافی برای توقف اتومبیل در محل یا خیابان‌های پیرامون وجود نداشته باشد یا به خاطر وجود خیابان‌های باریک یا ازدحام ترافیکی دسترسی به محل دشوار باشد. از اینروست که حفظ الگوی تاریخی خیابان‌های یک بافت مانع از آن می‌شود که این محدوده بتواند نیازهای امروزی ترافیک و دسترسی را تأمین کند. در آن صورت می‌بایست به نوع زندگی مناسب و ابزارها و وسایل معتنابه آن اندیشید.

فرسودگی در تصویر ذهنی

تصویر ذهنی مردم در مورد بافت و محله‌های قدیمی شهرها، از قبیل آلودگی هوا، سر و صدا، ارتعاش و مانند آنها، این فضاها را نقاطی نامطلوب جلوه می‌دهد و زندگی در واحدهای مسکونی قدیمی‌ساز در این فضاها را فاقد جذابیت می‌کند. از این رو، این فضاها از لحاظ استانداردها و توقعات امروزی نامناسب خواهند شد. همچنین یک بنا در بافت قدیمی ممکن است نتواند تصویر ذهنی به روز از مؤسسه و نهادی که در آن استقرار یافته است، ارائه دهد.

اما در دوران معاصر که ارزش‌ها تغییر یافته‌اند، ممکن است بناهای قدیمی به خاطر ارزش‌هایی چون الگوهای هویتی، دوام، استحکام، سنت و خوش سلیقگی و بصیرتی که به نمایش می‌گذارند، مطلوبیت بیشتری داشته باشند. در بسیاری از محله‌های تاریخی که به طور موردی تحت مطالعه قرار گرفته‌اند یکی از راهبردهای عمده برای احیای محله را بازسازی سنجیده تصویر ذهنی محله تشکیل می‌داده است. این احیای تصویر ذهنی با اقدامات موضعی و یکپارچه میسر گشته است.

فرسودگی قانونی و رسمی

اعمال استانداردهای جدید بهداشتی و ایمنی، آتش سوزی یا سایر مقررات ساختمانی، ممکن است یک بنا را محکوم به فرسودگی کنند.

فرسودگی کالبدی، کارکردی و گاه تصویر ذهنی ممکن است به یک فرسودگی رسمی منجر شوند، این امر در شرایطی پیش می‌آید که بافت در معرض یک طرح قرار می‌گیرد و پیرو آن اعلام می‌شود که تخریبی برای احداث یا تعریض راه یا اجرای طرح بازسازی جامع از سوی دستگاه‌های ذیربط محلی انجام خواهد شد. بافت مورد بحث در فاصله بین اعلام پروژه و اجرای آن رو به زوال می‌گذارد و سرمایه‌گذاری دراز مدت - حتی میان مدت - در محدوده آن با مشکل مواجه خواهد شد. اینگونه فرسودگی ممکن است به واسطه عدم تمایل نهادها در ارائه خدمات بیمه یا تأمین بودجه لازم برای احیای ابنیه واقع در مکان طرح مزبور تشدید شود.

فرسودگی مکانی

هنگامی که بنا ساخته می‌شود، مکان آن با توجه به دسترس‌پذیری به سایر کاربری‌ها، بازارها و نیازهای آن مانند حمل و نقل و غیره انتخاب می‌شود اما ممکن است مکان انتخاب شده در طول زمان و در ارتباط با فعالیت‌هایی که بنا با توجه به آنها ساخته شده فرسوده شود. فرسودگی مکانی در نتیجه بلاتغییر ماندن یک مکان خاص نسبت به نیازهای جدید رخ می‌دهد.

فرسودگی مالی

از لحاظ اهداف مالیاتی، ساختمان‌ها دارایی‌های سرمایه‌ای محسوب می‌شوند و عمر استهلاک معینی برای آنها در نظر گرفته می‌شود. دوره‌ای که طی آن ساختمان‌ها دارای ارزش اقتصادی هستند و از این رو می‌توان از آنها برای جبران هزینه مالیات استفاده کرد. هنگامی که این دوره منقضی شد دیگر ساختمان‌ها در لیست دارایی‌های شرکت به چشم نمی‌خورند، زیرا عمر استهلاکی آنها به پایان آمده است، هرچند ساختمان هنوز واجد ارزش ذاتی است، اما دیگر برای اهداف مالیاتی فاقد ارزش است. از این رو برخی معتقدند که می‌بایست مقوله استهلاک بناها را منسوخ کرد تا مستغلات به یک دارایی سرمایه‌ای تجدید پذیر تبدیل شود.

فرسودگی نسبی یا اقتصادی

در اغلب موارد، فرسودگی یک مفهوم مطلق نیست، بلکه در ارتباط با سایر بناها و بافت، مفهومی نسبی است. به گفته رایپکما: قدرت خرید وجود دارد - سرمایه فراهم است - فقط در جای دیگری سرمایه‌گذاری شده است. دلیل این امر آن است که هزینه سرمایه‌گذاری در محله تاریخی بیشتر از نقاط دیگر است و در نتیجه برای سرمایه‌گذاری از جذابیت کمتری برخوردار می‌گردد.